AUGUST JAKOBSON

VALITUD TEOSED

August Jakobson

METSALISE RADA

August Jakobson

VALITUD TEOSED

8

Eesti Riiklik Kirjastus
TALLINN
1957

August Jakobson

METSALISE RADA

Romaan viies jaos epiloogiga

Eesti Riiklik Kirjastus
TALLINN
1957

Illustreerinud Erik Vaher

Kunstiliselt kujundanud
Paul Luhtein

Moto:

Kiskja kitse,
kirju kitse murrab kui hunt tunane.
Rapetest neist,
rapetest neist hundi tee on punane.

G. Suits.

...Kui keegi metsalist ja tema kuju kummardab ja võtab tema märgi oma otsa ette ehk oma käe peale, seesama peab ka Jumala kange viha viinast jooma, mis segamáta on valatud tema viha karika sisse...

Ja nende valu suits tõuseb üles igavesti igaveseks ajaks; ja neil ei ole hingamist ei ööd ega päeva, kes metsalist ja tema kuju kummardavad, ja kui keegi tema nime märgi vastu võtab.

Joh. ilm. 14, 9—11.

E S I M E N E   J A G U

TIIT PÄRTELS
JA TEISED

KODUNE PANSION

Tiit Pärtels ärkas raske veoauto põrinast, mis pani kogu maja tasakesi värisema. Ta avas silmad ja nägi, et kell öölaual oli juba lähenemas üheksale.

Ta ringutas, heitis käed üle pea. Kuigi ta oli maganud küllalt kaua ning sügavasti, tundis ta end ometi väsinuna, jah, kas see polnud nõnda, nagu oleks ta uinunud alles hiljuti? Vägev haigutus kiskus ta suu nii laiali, et lõuapärades sellest valus hakkas.

Väljas oli tuuliseks läinud, — seal vist tuiskas. Vaevalt kuuldav kahin surutus vastu aknaruutude jääroose, libises edasi mööda seinu, käändus ümber nurga põiktänavasse, mis viis jaama poole. Ja meeleolule hakkas kohe nagu hallitust kogunema: pilves päeva varesekarva hämarus muutis kõik ümberringi luitunuks ja ülearuseks — raamatud laual, õhtused ajalehed voodi ees põrandal, suured kollased tapeediroosid, millede ümber oli maalitud tiirlema värvilisi liblikaid, ilusaid ja pisut labaseid.

Nagu alati sellistel unistel hommikutundidel, nõnda tundis Tiit Pärtels tänagi igavust ja mõtles loiult, et

oleks vaja varsti tõusma hakata. Ta tõstis jalad laisalt voodiotsale, vaatles oma tihedate mustade karvakestega kaetud sääri, silmad pilukil, pööras siis pead ja laskis pilgul ringi käia. Äkki üllatas teda asjaolu, mida ta polnud märganud veel kunagi seni: lagi tema kohal polnud valkjaskollane, vaid üsna nõrgalt sinakas. Ta naeratas endamisi selle avastuse üle ja katsus meenutada, millist vormi on tindipott, mis seisab töölaual. Seejärel kujutles ta naabermaju ja nende esiuksi; kahe vürtspoe vaateaknaid; kõrgeid pikutijooksvatest laudadest ehitatud plankaedu. Mida enam ta nõnda oma mälu kontrollis, seda suurema lünklikkuse avastas ta oma tähelepanekutes jooksva elu nähtuste vastu. Siis hakkas ta meeleolu jälle üha loiumaks muutuma, kuni see üha loiumaks muutuv meeleolu tõukas ta viimaks sapiselt kibestunud järeldusele: tema, Tiit Pärtels, käib maailmas kõigest vaid mööda, midagi tugevamini riivamata, millegagi kindlamini kokku kasvamata.

Äkki lõi vali tuuleiil vastu maja tänavapoolset seina, ründas seda vihaselt, rebis lahti ühe luugipoole ja peksis seda paukudes edasi-tagasi. Tiit Pärtelsil oli tunne, nagu oleks lumekübemekestega segatud tuult paiskunud tuppagi, otse tema peale. Ta võpatas, tõmbas teki kaelani üles. Ta oli täna väga närviline: pagan võtaks, millest see võiks küll olla, tal pole ometi pisimatki põhjust tuska tunda!

Pistnud käe padja taha, võttis ta sealt hõbedase portsigari, süütas paberossi ja puhus lakke suuri suitsupilvi, mis ühinesid omavahel ja tõmbusid kiuliseks. Kell on üheksa läbi, — varsti tuleb perenaine teda sööma kutsuma, jah, ta peab tõusma! arutles ta jälle. Kujutlus raudkülmast tuulest hääbus kiiresti — tihedalt ümber keha mähitud teki mõnus soojus peletas selle eemale; suitsetamine tõi une laugudele tagasi; ta jäi uuesti natukeseks ajaks magama, kuni teda virgutas ootamatu ja terav valupiste otse südame kohal. Ta kargas kärmesti istukile ja vandus endamisi oma hooletust: unenäo mõrvar, kes oli talle just praegu rindu tulistanud, osutus vaid suust pudenenud hõõguvaks paberossiotsaks.

Noh, pagan võtaks, aitab juba, aitab juba! mõtles Tiit Pärtels ja otsis jalgadega ringi kobades põrandalt üles

oma pehmed, pisut edevad vilttuhvlid. Väljas kahisev tuisuilm oli toa siiski külmaks puhunud, ta pistis käe põue ja hõõrus sõrmenukkidega kananahale tõmbuvat ihu. Kuid selle eest oli ta äsjasest laiskusest nüüd lõplikult üle saanud; ta tõusis püsti ja hakkas vilistades ringi käima. Tal oli seljas laiade triipudega pidžaama ja iga kord, kui ta peeglist möödus, vaatas ta hetkeks selle helesiniseid rinnanööre. Nagu alati, nõnda pidi ta ka täna ennast mõttes imetlema: mööda mugavat poissmehetoakest käib ajaviiteks edasi-tagasi tõmmuvereline kasanoova, on kogu maailmast ja selle jooksvast elust veidi väsinud ning tülpinud, tajub hommikuse linna igavust. Ta sulges silmad ja ohkas sügavasti, ometi aga mitte sentimentaalselt, — jumal paraku, ta polnud ju mingi haletseja-viriseja!

Olles nõnda hulga aega risti-rästi mööda tuba hulkunud, peatus ta töölaua juures, soris paari raamatut, läks siis akna alla ja hakkas välja hämarusse vahtima. Ta oli pikka kasvu, sirge, õliselt läikivate juustega, sportlaslikult hoolitsetud kehaga. Tal olid tumedad silmad ja terasemal vaatlusel võis märgata, et ta pilk kaldus kergele kõõritamisele. Kuid see asjaolu ei vähendanud põrmugi tema mehise ning meeldiva välimuse võlu, — ta näis vaid kavalalt piiluvat, oma sõnade mõju ootavat. — Ta laup oli kõrge, kulmukaared jõuliselt esiletikkuvad, laiad sarnad lasksid temas oletada Põhjasõja tatarlase kauget järeltulijat, kuivetu ning terav lõug aga langetas otsuse samm-sammult intelligendistuva maamehe kasuks. Ta hambad olid liiga harvad, selle eest aga tugevad ja väga valged.

Ta ei võinud end näha lohakalt-korratuna ja inetuna: ta kammis oma süsimustad tihedad juuksed esmalt kahele poole lahku, harjas need siis nii siledaks, et pea näis sest siledusest otse sillerdavaks muutuvat. Seejärel istus ta tublisti elavneva meeleoluga ratsa toolile, süütas jälle paberossi ja mõtles muretult ja rõõmsalt hoopiski tühistest asjadest, mis juhtusid vaid meelde tulema.

Samas koputati vaheuksele. Ta tõusis, tõmbas hommikumantli õlgadele ja hüüdis:

«Sisse!»

Tuppa astus atsakas teenija, priskete ning punaste põskedega külatüdruk, kes oli enda rõivastanud sellise edevusega, et kõik tema ümber kippus läbi kleidi välja tungima. Ta oli rinnakas, kõhukas, turjakas, atsakas. Tiit Pärtelsile tegi alati nalja see ebaloomulik peenus, mis avaldus nii paksu piiga hääles, kõnetoonis kui igas tema liigutuses. Aga ta oli kõigele vaatamata üpris meeldiv olendike, see värskusest ja tervisest pakatav noor inimene, — ta oli heasüdamlik ning lahke, ta sinakashallid silmad muigasid suurest rahulolutundest: jumal paraku, jah, kes küll oleks talle õelda julgenud, et ta elu ei käi tõusuteed! Nüüd teatas ta naljaka ametlikkusega, et härra olevat rääkinud õhtul midagi soojast veest — kas ta võib selle sisse tuua?

«Jah, palun, Hilda, palun,» noogutas Tiit Pärtels.

Ja kui tüdruk varsti aurava kastrulikesega tagasi tuli ning selle tema ette peeglilauale asetas, hakkas ta end kärmesti raseerima, vilunud inimese kindlate liigutustega, kuni ta oli valmis ja võis rõivastuda eine vastu.

Nii, soo, loidusest ja igavusest polnud enam jälgegi — jumal olgu tänatud! Kui ta oli enda külma veega üle hõõrunud, tundis ta end juba lausa suurepäraselt ja ilmgi muutus nagu hoopis heledamaks. Ja ta mäletas korraga: pagan võtaks, jah, täna on ju vabariigi aastapäev!

Ta võttis kapist tuliuue sakoülikonna, sõrmitses kaua ja hoolikalt oma suures lipsudetagavaras, valis tagasihoidlikult-tähnilise, pistis rinnataskusse valge siidräti. Kell oli juba varsti kümme saamas ja seina taga asuvast söögitoast kostis taldrikute kõlinat. Nähtavasti kaeti seal lauda. Siis koputati jälle vaheuksele — sel korral tasakesi, viisakalt, iga löögiga juba ette vabandust paludes. Nüüd oli koputajaks perenaine ise, see eeskujulikem lesk kogu oma kodulinnas.

Tiit Pärtels, asudes kohe minema, heitis veel kord uuriva pilgu oma välimusele. Siis astus ta üle läve selle tavalise kerguse ning loomupärase veetlevusega, mis tegi tema meeldivaks kõikjal, eriti vananevate naiste seltskonnas, kuigi ta seda seal tavaliselt ei püüdnud.

Teised pansionärid olid juba kohal — lahutatud proua Helk kübaraärist istus ahju juures ja soojendas selga,

matemaatikaõpetaja Soontak veeretas pöidlaid, doktor Ojamaa, anatoomia-assistent, jutustas uljaid sõjalugusid, mida keegi ei kuulanud. — Tiit Pärtels tegi üldise kummarduse ja võttis aset vanamoelisel kušetil, mis seisis otse nende uhkete õlitrükkide all, millel kujutatud jahimehi ta oli imetlenud veelgi sagedamini kui doktor Ojamaa soomusronglase-liialdusi. Ta teretas; talle vastati lahkete noogutustega; ta istus, toetus kergelt vastu toolileeni ja vaatas vaikides kord ühele, kord teisele. Jah, nõnda see oli, siin polnud eilsest saadik midagi muutunud, siin oli kõik nagu ammu aega tagasi: matemaatikaõpetaja Soontak tõstis iga hetke järel käe nina juurde ja silus mõtlikul ilmel kulmukaarte vahel punetavat suurt soolatüügast, proua Helk vaatas hardunult oma kangelastegusid esitavat sangarit, viimane ise kihutas ainsa veerandtunni jooksul Narvast kuni Pihkvani ja Pihkvast täie auruga Valka ja isegi Riia alla, Daugava kaldale. Oli, nagu oleksid kõik need luitunud inimesed endile juured alla kasvatanud ega suudaks enam iialgi küünitada kätt millegi uue järele. Ainus reaalne ja meeldiv ses vanas ning madalas ruumis oli vaid laiutav söögilaud, millele kanti virgalt isuäratavaid palasid: külma liha, härjasilmi singiga, tähnilisi vorstilõike, kobedaks kerkinud võisaiu.

«Olge head... palun,» ütles viimaks kõike juhtiv tilluke perenaine, ja Tiit Pärtels nägi teda tänagi seletamatus kohmetuses punaseks muutuvat, nagu lausuks ta neid sõnu alles esimest korda elus.

«Ahhaa!» venitas doktor Ojamaa, hõõrudes üllatust teeseldes peopesi vastamisi, — talle oli meenunud Tšehhovi «Sireen», ning ilma et ta oleks seda kavatsenud, jäljendas ta selles valitsevat õgimisiha.

Proua Helk ohkas ja asus oma kohale sellise näoga, nagu oleks ta istunud äsja mingil ülimeeldival etendusel ja nagu oleks keegi suure hoolimatusega selle etenduse segi paisanud: ta oli doktor Ojamaasse ammu kõrvuni armunud ja oleks teda kuulanud ka tühja kõhuga. Tiit Pärtels, riivates noort naist veel kord oma uuriva kõõrdpilguga, tundis jälle kerget vallutamisvajadust. Teda häiris paratamatult see kummaline asjaolu, et seda suure suuga ja palja pealaega arsti peetakse paremaks

temast, sihvakast kavalerist, hästi tuntud südametemurdjast, kardetavast võrgutajast... Tõstes ette krõbedaks praetud kartuleid, vaatas ta proua Helki — kahvlit hoidvatest sõrmeotstest kuni veidi lihavate õlgadeni. Selles naises polnud peaaegu midagi meeldivat, mitte midagi sellist, mis oleks olnud suuteline iha äratama: ta nina oli madal ja lai, otsaesine vistrikuline, suu paksuhuuleline ja suur. Ja nagu koer, kes on enda küll kõrini täis õginud, kes ei taha aga siiski näha, et ka teine midagi saab, hakkas Tiit Pärtels oivalist plaani hauduma, kuidas ta meelitaks selle daami kord õhtul oma tuppa, paneks tema pea ringi käima, saavutaks veel ühe võidu... kuigi just mitte väga hinnalise!

Perenaine valas igale sööjale klaasitäie punast morssi. Kõik hakkasid seda jooma peaaegu ühel ajal. Anatoomiaassistent Ojamaa ütles ka täna oma kulunud lause: ta armastavat üle muude vedelikkude raudkülma õlut! «Hahahaa!» naeris ta ise sealjuures veidi mõttetult ja veidi kõledalt. Nagu igal eelmisel hommikul, nõnda tähendas perenaine ka täna, et see ei tegevat talle mingit raskust, kui härrad ainult soovivad. «Ei, tänan, mu neerud pole enam korras,» ütles anatoomia-assistent — täpselt samasuguse kõlagagi nagu eile, nagu tunaeile, nagu... alati.

Tiit Pärtels kiirustas söömisega, sest siin valitsev kopitushõng hakkas teda äkki häirima, tema juba üsna heaks muutunud tuju uuesti rikkuma. Soo — see oli tehtud, ta võis lahkuda. Ta vabandas, asetas suuräti lauale ja tõusis. Perenaine kohkus, ajas silmad õnnetu ilmega pärani ning palus veel ühte-teist ette võtta; Tiit Pärtels aimas oma näol teiste kostiliste ükskõikseid pilke; ta naeratas ainult huulenurkadega ja tänas kummardades. Ta rääkis midagi isupuudusest, muutus siis äkki ülbeks ning lisas paar lauset järsust seedimisrikkest, taipas aga kohe sääraste sõnade labasust ja ütles punastades, et ta pidavat kirjutama veel ühe kirja.

Ta oli juba söögitoast lahkumas, kui teda üllatas korraga suur ootamatus: matemaatikaõpetaja Soontak tõusis samuti, tuli talle järele ja ütles viisakalt, et ta tahtvat oma naabriga mõningate küsimuste üle mõtteid vahetada.

Tiit Pärtels lausus, miskipärast õlgu kehitades:
«Palun, istuge.»
Ja ta näitas kerge käeviipega kirjule türgi diivanile, mille padjad olid korratult ülestikku heidetud.
Külaline istus. Tiit Pärtels võttis ise aset laua juures ja jäi ootama. Nüüd tegi talle nalja teise otsitud ilme, selle esiletikkuv kohmakus, vajadus näida uljana ning julgena, alatisest kriiditarvitamisest sinakaks muutunud näppude närvilik askeldamine kahe kuuenööbi kallal. Ta polnud veel kuigi vana, ei, teda oleks võinud isegi nooreks pidada, ta oli vaid liiga lohakas, liiga kasimata, liiga nurgeline ja liiga jämedajooneline. Ta kasv oli madal, ta oli laiade õlgadega, tal oli lühikene jäme kael ja pikad käed, mis näisid vahel veelgi sirguvat, ulatudes ligi põlvekontideni. Ta näost paistis midagi teravmeelselt arukat; ja kui ta kõneles, näis, nagu oleksid ta helehallid silmad valgusesädemeid pildunud, sädemeid, mis sündisid kuskil tema südame sees. Kindlasti oli see inimene väga tark, samuti aga ka väga kinnine. Ja Tiit Pärtels tundis äkki vaikset kaastunnet, just nagu vaataks ta praegu otsa üksikule lapsele, kes taipab ise oma üksindust ja piidleb kõike kõrvalt, vargsi, kartlikult usutledes.
«Noh, millest me siis kõneleksime?» küsis ta viimaks ja naeratas julgustavalt.
Matemaatikaõpetaja nihutas end mööda diivaniäärt edasi-tagasi. Ta ütles viimaks, kuigi Tiit Pärtels teadis päris selgesti, et see polnud kaugeltki see, mida too inimene tegelikult mõtles:
«Nii et... täna on siis jälle meie riigi sünnipäev... Pagan võtaks — mitmes juba! Omal ajal tahtis igaüks küll tark olla ja ennustas peatset langust. Aga näete — püsime. Muuseas — kas te lähete ka kuhugi kõnelema?»
«Ei,» ütles Tiit Pärtels.
Ta muigas jälle julgustavalt, vaatas külalist ootaval ilmel. Matemaatikaõpetaja keerutas aga ikka veel oma kuuenööpe ja seletas endiselt midagi varjates, hulgutades pilku mööda suuri tapeediroose edasi-tagasi:
«Minule aeti üks esinemine kaela. Noh, pole parata, peab leppima. Ma ei saanud ise küll püssi katsudagi — teenisin nimelt niisugusel kohal, kus seda tarvis ei läi-

nud — aga kellel sellest vaja teada on. Hahahaa! Igaüks ju hoiab oma elunatukest, kas pole nõnda? Meie tohtrihärra vehkis niikuinii mitme eest, nõnda-ütelda vesti väel. Muuseas — ta kipub juba tüütavaks muutuma! ... Ma räägin nimelt oma koolimajas.»

Tiit Pärtels noogutas ja ütles:

«Ahah, nõn-da ... ?»

«Jah,» ütles matemaatikaõpetaja Soontak. «Muidugi ... on ju teada, millest ja mismoodi. Et vaadake, poisid, — meie rahva lootus ja tulevik — siin ma seisan, ma olin suur sõjasangar ja armastasin ja armastan oma isamaad ja jumalast seatud korda ... ja kaitsesin neid kauneid asju, olge teie samasugused, tehke samal kombel. Õigupoolest tuleks kõigis maailma koolides rääkida küll hoopis vastupidist. Eks ole ju, härra Pärtels? Sest kas teile ei paista veidrana ja hirmsana, et me hakkame oma kaaskodanikke tapatalgutega kohandama juba maast-madalast peale, kui nad peaksid veel oma mängukesi mängima. Aga noh, mis seal parata — las käia. Eks ole, härra naaber?»

Tiit Pärtels silitas hajameelselt libedat toolikorju ja noogutas. Ta tundis endiselt teravat uudishimu selle veidra inimese mõtete vastu, pidi aga siiski viimase valelikena tunduvatele mõlgutustele vastu vaidlema. Ta ütles:

«Igal asjal, härra Soontak, on kaks külge. Meie, väikerahvas, oleme sunnitud silmas pidama suuremaid kaaslasi, — kasvatavad nemad oma lapsi sõjakas vaimus, peame seda ka meie tegema! Või muidu meid üllatatakse ja annulleeritakse kõik meie senised võidud ja saavutused.»

«Just, just!» kinnitas matemaatikaõpetaja kohe agaralt, nagu huvitaksid teda tõepoolest need käsiteldavad küsimused. «See on kindel ... nagu aamen. Just nii mõtlen minagi. Ja nii me peame mõtlema kõik, kõik. Ja seepärast ma lähengi täna ja kõnelen meie vanema põlvkonna sangarlikkusest aastatel 1919—1920. Ma mõtlesin, et ma ütlen umbes nõnda, et meie generatsioon on oma suure töö teinud, et teie, nooremad, kasvage selle jätkamise vaimus. Sedasi kõlbab vist küll, mis te arvate?»

«Kõlbab küll, miks ei kõlba,» vastas Tiit Pärtels.
See mõttetu vestlus hakkas teda tüütama. Tõsi küll — ta polnud veel kunagi siiani kuulnud oma vaikselt naabrilt nii palju sõnu järjestikku, siiski ei suutnud ta enam tähelepanelikuks jääda ja haigutas suu juurde tõstetud käe taga. Isegi äsjane uudishimu hakkas kiiresti kahanema. Äkki märkas ta, et vastasistuja ninasõõrmetest ulatus välja kaks suurt karvapuhmast. Katsudes algavast iiveldusest võitu saada, teeskles ta jälle haigutamist ja lisas viimaks, vaadates mõista-andvalt käeuuri:
«Jumaluke — juba pool üksteist.»
«Jah, pea see ajake kaob,» noogutas matemaatikaõpetaja. Ja äkki muutis ta kõneainet ning esitas ootamatu küsimuse: «Vabandage — kui see ehk saladus pole — kas te ülikoolis kah veel õpite?»
Tiit Pärtels katsus kärmesti aimata säärase järelepärimise varjatud tagamõtet. Kuid ta ei leidnud sellele ühtki usutavat seletust. Ta vastas viivitades, otsekui kuulaks ta ise oma hääle kerget kõmisemist:
«Käesoleval semestril — ei. Sügisel kavatsen jälle immatrikuleeruda.»
«Ahhaa — te siis varsti lõpetate?» ütles matemaatikaõpetaja.
«Jah,» ütles Tiit Pärtels. «Varsti.»
Vaikus.
Ja härra Soontak jätkas, ikka kaudseid käänakuid tehes:
«Noh, kui noor inimene raiskabki mõne aasta ülearu, — selles pole midagi laiduväärset. Pealegi teenite te ju ise oma igapäevast leiba. Iseasi on lugu arusaadavalt elukutseliste tudengitega: isade kroonikesed on hädaohus, neid tuleks säästa. Nõnda et teatud ulatuses elate te ka praegu veel ehtsat üliõpilaselu?»
Tiit Pärtels muutus juba kärsituks. Ta kehitas õlgu, vaatas akna poole, naeratas põgusalt. Teda haaras äkki tunne, nagu oleksid teise pungis seisvad kalasilmad otse tema näole suunatud, imetlevad silmad, milledes võis selgesti aimata kadedat aukartust. Ta ütles viimaks selle üleoleva ükskõiksusega, mida tarvitatakse tavaliselt, kui vesteldakse endast rumalamaga:
«Jah, tõesti teatud ulatuses. Või kuidas seda õieti

võtta... Igatahes pole ma oma nooremate kaasvõitlejatega kontakti kaotanud...»

«Just, just, mõistan, mõistan!» ütles matemaatikaõpetaja Soontak.

Vaikus.

«Jah, ma puutun vahel mõningate kaasvõitlejatega kokku,» kordas Tiit Pärtels.

Vaikus.

Ja jättes korraga nööpide keerutamise, sõnas matemaatikaõpetaja nüüd otsustava julgusega:

«Vaadake, härra Pärtels, — ma palun mind väga vabandada, aga asi seisab selles, et mul on teile üks palve. Te ju lubate, eks ole, et ma sellest räägin?»

«Palun, palun!» vastas Tiit Pärtels ikka häälega kõmistades.

«Ma usun, et te saate minust aru ega naera mind,» ütles härra Soontak. «Õieti puutub asi tillukesse nõuküsimisse. Kord te ütlesite, et võite võrgutada... ükskõik missuguse naise. Noh, me pole ju poisikesed, me võime sellest ometi rääkida. Vaadake, asi on nõnda, et üks minu tuttav... tahaks abielluda. Konks seisab aga selles, et ... Hahahaa!... Igatahes... te saate ju minust aru... eks ole?»

«Ei, siiski, ma ei saa teist tõesti aru,» ütles Tiit Pärtels ettevaatlikult.

Matemaatikaõpetaja Soontak avas juba suu, et seletada lähemalt.

Kuid samal silmapilgul löödi tasakesi vastu jäätunud aknaruutu.

Ning Tiit Pärtels, tõustes kärmesti, ütles:

«Vabandage, räägime sellest ehk pärastpoole. Mulle tuleb külaline.»

Siis juhtis ta kooliõpetaja vaheukse kaudu toast välja, korraldas end peegli ees ja astus külma ning kõledasse koridori, et avada ootajale.

SÕBRAD KÜLASTAVAD SÕPRA

Kui Tiit Pärtels ukse praokile lükkas, virutas talle näkku tugev tuuleiil, kuiv ning külm nagu jäämäe hõõgumine. Ta võpatas, tõmbas kuuehõlmu koomale. Nagu nähtamatud nõelakesed lõid teravad lumekübemed vastu põski ja kaela. Ta hingas tahtmatult sügavasti, imes endasse suure sõõmu raudset veebruariõhku, tundis lühikesi valusaid torkeid kopsu löövat ja muigas äkki nagu mingi meeldiva mälestuse puhul, mis see raudne veebruariõhk tas äratas. Linna kohal kummuv taevavõlv oli ühtlaselt hall ning ilmetu; telegraafitraadid sarnanesid jämedate nööridega, sest öö jooksul oli neile kogunenud tohutu hulk narmalist härmatist; vanad majakuudidki teisel pool tänavat olid kaetud nagu pehme-pehme, siidiselt sillerdava helevalge nahaga. Ja ikka undas kuskil läheduses kaeblikult, südamesse tungivalt, otsekui oleks ahastama hakanud kogu külmunud maailm raudkõvast lume alla maetud mullast kuni tuules õõtsuvate lehitute puudeni.

Tiit Pärtels nägi seda südatalvise raudse ilma pilti vaid ainsa hetke jooksul — see näis end kärmesti ning lõbusalt talle vastu suruvat, möödatormav tuulehoog kargas kinni uksest, mida ta kahe käega hoidis. Ta nägi juba vaimus täpset pilti kiiresti-kärmesti sisse lipsavast tumedajuukselisest naisest, kelle paljude karusnahkadega ehitud rõivad toovad endaga kaasa suure hulga lumiste tänavate kargust. Ta oli proua Aino Sanglepalt küll alles eile kirjakese saanud (teatega, et tal võimaldub teda täna külastada alles õhtupoolikul), nüüd oli aga nähtavasti midagi muutunud, siiski sobiv võimalus avanenud. Ja Tiit Pärtels tõmbas kulmud kortsu sügavast pettumusest, kui oodatava asemel astusid ukse varjust esile kolm kühmus mehekogu, läkiläkid kõrvadel, käed mahukates palitutaskutes.

«Aa... teie...» ütles ta osavalt teeseldud naeratusega.

Külalised hüüdsid talle oma hommikutervitused, puhastasid jalgu, kiskusid kalossid eeskojas maha, läksid edasi tuppa. Tiit Pärtels, uksed uuesti hoolega lukku käänanud, järgnes neile pahuras meeleolus. Kõige viimasena, otse ta ees, kompsis üle vanadusest nagisevate põrandalaudade luuletaja Arumaa, neljakümne-aastane vimmas mees ruudulises palitus, triibulistes sakopükstes, kirjudes labakinnastes ja kitsa, ülespoole pööratud veerega hallis kaabus. Teiste meeste kängurunahksete karvamütside kõrval tundus see südasuvine peakate kuidagi abituna, jättes paljaks suurema osa kolbast, oli peenikesest tuisklumest nagu jahune, näis olevat väga vana ning väga armetu. Ta kael oli pikk, sooneline ja karvane, ja kuna ta pisut liiga suured kõrvad hoidusid ebaloomulikult harevil, paistis ta alati tähelepanelikult kuulavat. — Ta oli omapärane ja silmatorkavalt vastuoksuslik inimene: joobnuna jäi ta harilikult väga vaikseks, kainena oli ta liikuv ning lärmakas, väliselt rõõmsaloomuline, töödes aga jõhkralt otsekohene ja hoolimatu, paiguti ehk norivgi. Tal oli laule, mis meenutasid oma tabavusega hästi sihitud laske, tal oli aga ka laule, mis tuletasid meelde sihitut loopimist määratute kivikamakatega. Ta võis homme suurima südamerahuga lammutada kõik selle, mille kaitseks ta oli välja astunud alles mõni päev tagasi kogu

oma kire ja leidlikkusega. Ta tundus paiguti tigedana vaid tigeduse enda pärast. Selle asemel, et teha sügavmõttelisi salme omaenda elamustest ja hingeliigutustest, urgitses ta meelsamini ühiskonna pahede ja variserlikkuse kallal, läks sellest vihale ja piitsutas neid pahesid ja variserlikkust kogu ürgse jõuga, millega issand jumal oli teda nii ohtrasti varustanud.

«Nii — sa oled üksi. See on hea,» ütles luuletaja Arumaa.

«Jah. Õieti ütelda, ma pidasin teid küll kellekski teiseks,» vastas Tiit Pärtels nagu märku andes, et neil ei maksaks liiga kauaks jääda.

«Seda ma arvasingi,» ütles luuletaja Arumaa. «Ma koputasin igaks juhuks, ja kui sa poleks endast märku andnud, oleksime me edasi marssinud. Noh, see on ju küll lausa totrus, kuidas sa oma ajakest tühja tuult taga kihutades surnuks lööd, aga see ei puutu ju minusse. Nagu sa näed, oleme väga varased. Noh, tere siis kah!»

Ta oli vahepeal oma lühikese ja kõhna palitu varna riputanud, ängas sõbrale käe, pigistas tugevasti selle lõtvu sõrmi. Ta oli välimuselt peaaegu inetu, ja et ta rõivadki polnud ammu enam nõelasilmast, jättis ta esimesel hetkel tõepoolest allakäinud mulje. Ent tarvitses teda lähemalt tunda, et teda mitte vääriti hinnata. Tas peitus tohutu hulk spontaanset ning julget elujõudu, ta mõtted võisid sädelda ereda tulevärgina, ta oli küll nõrk sünteesis, seda osavam aga analüüsis: ta mõistus lahkas paiguti nagu terav kirurginuga, kainelt-külmalt ning halastamatu täpsusega. Samal ajal oli ta ometi heasüdamlikki, nõnda heasüdamlik, et see tundus vahel nagu teesklusena!

«Jah, loomulikult, minu isiklik elu ei peaks kellelegi korda minema,» noogutas Tiit Pärtels, kuna sõprade tulek hakkas teda iga silmapilguga järjest enam ärritama. «Muuseas . . . sa võiksid niisugused märkused üldse jätta. Sest sa peaksid teadma, et moraalitsemine pole meeldinud mulle kunagi, isegi siis mitte, kui selle ettekandja oled sina.»

«Oo? Ohhoo, kas sa kuule ikka, kui printsipiaalselt vabameelne,» naeris luuletaja Arumaa sõbralikult.

«Jah. Igal inimesel on ju oma eriharrastus, oma hai-

gus, kui soovid,» sõnas Tiit Pärtels resoluutselt. «On inimesi, kes teotsevad margikorjamisega, on aga ka neid, kellel on nõrkus eksliibriste vastu. Mul on näiteks kaks tuttavat — üks kogub vanu piipe, teisel on kõik sahtlid ja laekad täis murdunud teradega taskunuge. Mõned tunnevad rõõmu tühjade tikutooside, mõned aga koguni vanade teatripiletite üle. Ja nõnda edasi, ja nõnda edasi. Mis siis, on ju vaja oma päevi millegagi täita, kas sa ei leia!»

«Ja sina täidad need naistega, nende arutute olenditega, kes vähemalt meie matsivabariigis näevad oma ühevääršust meestega ennekõike ühevääršuses abielurikkumise ja teiste vägevate vabaduste osas!» ütles luuletaja Arumaa ja naeris mürinal. «Kollektsionäär seksuaalaktide alal, hahahaa! Noh, kena, ära vihasta: ma lõpetan juba. Kuid siiski: meie ühine sõber ei tea vist suuremat ei sinust endast ega su harjumustestki — ehk sa lubad teda veidi informeerida?»

Tiit Pärtels kortsutas kulmu ja muutus aina tujukamaks.

Aga luuletaja ei teinud sellest väljagi ja seletas tüsedale mehele, kes seisis seljaga teiste poole ja vabastas end pikkamisi raskest karvasest kasukast:

«Sa pead nimelt teadma, et Tiit on meie kodulinna tuntuim adonis. Mõnel pool hüütakse teda koguni kasanoovaks ja donžuaniks. Noh, see on loomulikult liialdus. Tõsi on aga siiski see, et siia tuppa ei murra sa sisse peaaegu kunagi peale pühapäeva hommikupooliku, mil ta sõbrataridel on paratamatult vaja tegelda oma isikliku koduga — kõigepealt muidugi oma sarvedega mehega. (Lapsi neil ju tavaliselt ei ole, — see olgu öeldud klambrites.) Esimene armuvisiit tehakse Tiidule arvatavasti kella üheksa ja kümne vahel; kümnest kolmeni istub ta pangas; siis minnakse sööma ja peetakse jahti juba väljaspool omaenda pesa. Koju tagasi jõuab ta vist kõige varem peale südaööd.»

«Palun, ära tee demagoogiat!» ütles Tiit Pärtels end ikka kõigest jõust taltsutada püüdes.

Ja just sel hetkel pöördus talle vastu too lihav külaline, kes oli seni askeldanud oma ülerõivastega, naeratas imelaialt ja südamlikult ning ütles:

«Nah, servus, Tiiduke! Surume siis teineteise kättki... jälle üle hulga aja.»

Tiit Pärtels võpatas äkilisest üllatusest. Oma hajameelsuses oli ta pidanud seda inimest hoopis kellekski teiseks, — vanaks tuttavaks advokaadiks kohvikulaua tagant. Nüüd aga märkas ta, et ta oli eksinud, — jah, jumal paraku, see mehemürakas oli ju tema vana sõjakaaslane lipnik Asmus, kuulipilduritekomando ülem. Turjakana, kõht ette kasvanud, õlad lihavad ja laiad, pea paljas nagu pruunikaskollane klaasmuna, nõnda seisis see omaaegne hea sõber kogu ihusuuruses ta ees. Oli tõesti raske uskuda, et see üleliia rasvunud, pehmeks ning voldiliseks muutunud keha kuulus mehele, kes meenutas tosin aastaid tagasi malmist valatud raidkuju, energilist, saledat; kõik temas oli muutunud, olid jäänud vaid endised silmad — terashallid, veidi vesised. Tundes äkki midagi nutukrambi taolist kurku tõusvat, ütles Tiit Pärtels siiralt, pisimagi seltskondliku teesklemiseta:

«Joonatan, poiss, see oled ju sina! Si-na, Joonatan! Kujutle ainult, ma ei tundnud sind äragi. Istu, ole hea! Kust sa siis nii äkitselt siia, meie linna kukkusid?»

«Kan-na-ta, vend... ja anna aega atra seada... Küllap saab sellestki juttu aetud!» vastas ootamatu külaline ta kätt raputades.

Luuletaja Arumaa naeris.

«Sa pead nimelt teadma, et meil seisab seljataga lõbus öö,» hüüdis ta. «Jah! Ja et me oleme maganud vaevalt mõne tunnikese... ja et meie pead sumisevad ka praegu veel otse häbematul kombel! Võib-olla leidub sul ehk paar klaasi konjakit, Tiit?»

«Leidub, leidub, miks siis seda ei leidu!» naeris Tiit Pärtels nüüd hoopis rõõmsamalt.

Luuletaja Arumaa, samuti nähtavasti sügavalt erutatud, jutustas jälle:

«Me läksime Joosepiga õhtust sööma. Ja äkki ma näen: Joonatan seisab leti ees ja proovib silmusid. Muidugi — valge viinaga! Noh, see oli alles rõõmus uudis — vana tubli Joonatan Tartus! Istusime siis ühisesse lauda ja uuendasime mälestusi. See olin mina, kes tegi hommikul ettepaneku sind üles otsida. Ei juhtu ju alati, et jumal neli vana sõjasangarit korraga kokku viib.»

«Joonatan, pagana pihta, ma ei teadnud seda tõesti oodata!» kordas Tiit Pärtels aina jälle ja jälle, juhtis vana sõbra diivani juurde, istus ise selle kõrvale. Kaks igapäevasemat külalist võtsid aset klubitoolides. Lihav mees hakkas nüüd sõnahaaval jutustama oma senisest elust. Ta olevat lõpetanud ülikooli, olles samal ajal mitmesugustes ametites. Ta olevat kõik need aastad veetnud siin ja seal provintsilinnakestes, nõndaütelda ratsa oma kohvrite otsas. Kui ta omal ajal eksamitel käis, kavatsenud ta mitmel puhul Tiitu üles otsida, ei olevat aga leidnud kunagi selleks parajat aega. Kui Tiitu huvitab, kuidas on ta elu vahepeal läinud, siis saavat ta ütelda ainult nõnda palju, et kaevata polevat põhjust, samuti ka mitte kiita, — noh, leivast olevat ta puudust tundnud vaid paaril korral! Nüüd aga olevat ta juba mitmendat aastat perekonnaisa: usin ja hoolikas naine, kaks tütart ja nelja kuu vanune poeg, needki tublid ja teravad nagu raudnaelad. Umbes kuus aastat tagasi määrati ta rahukogu kriminaalasjade kohtu-uurijaks oma sünnilinna, tänavu aga arvati talle parajaks paigaks vana ülikoolilinn Tartu, kuhu ta olevatki nüüd asunud.

Kiskunud taskust kõveravarrelise suure piibu, hakkas kohtu-uurija Asmus seda aeglaselt laadima, tõmbas tiku põlema ja hoidis seda pöidla ja nimetissõrme vahel. Ta naljatas, muutes oma idamaised silmad kitsasteks praokesteks:

«Kahju, et vanemad ristisid mu omal ajal Joonataniks, — palju paremini oleks sobinud Simson. Eks ole ju: kohtumõistja Simson... ha-hahaa! Ja sina ise? Ma mäletan, et sa käisid samuti ülikoolis juurat õppimas. Oled muidugi juba ammu lõpetanud?»

«Ei,» ütles Tiit Pärtels. «Ei ole veel.»

Ja nagu katsudes teist trööstida, ütles kohtu-uurija Asmus:

«Ah nõnda, pole seega veel mahti saanud? Noh, sul pole ju ka päevi nii palju turjal kui minul. Ma mäletan sind väga selgesti, kui sa minu all landesväärlasi klobisid: kas sa polnud sel ajal alles paarikümne-aastane?»

«Jah, olin küll,» noogutas Tiit Pärtels.

«Niisiis — kolmkümmend kaks või kolmkümmend kolm?» küsis kohtu-uurija Asmus.

«Kolmkümmend kolm,» ütles Tiit Pärtels.
Ning advokaat Saks, pikk, kuivetu, sügavate näojoontega ja soolatüükaliste põskedega mees, kes oli seni vaikides sigaretti suitsetanud, ütles flegmaatselt:
«Juu-juu, õige. Ta oli meist kõige noorem. Mulle tundub ka praegu alati, kui ma teda vaatan, nagu peaksin ma tema kõrtsist ja muudest kultuurikolletest lihtsalt välja ajama. Jah, kas pole veider! Ei tahaks nagu uskudagi, et see sile ning värske poiss hoidis juba enam kui tosin aastat tagasi püssirauda peos ja tappis inimesi. Kas sa mäletad veel, kuidas batko Balahhovitši kõrilõikajad poosid Pihkva all telefonitraadiga komissare ja talumehi, kes olid juba mõisamaid jaganud, meie aga istusime murul ja õgisime suppi. Jah, see oli aeg, mil niisugused asjad ei rikkunud meie noort ja tervet söögiisugi.»
«Inimene pooks oma ligimest igal ajal, kui poleks vaid karistusi, ja kui sellelt ligimeselt oleks viisakat saaki loota... ja kui ümberringi valitseks vastav õhkkond,» ütles luuletaja ja lõi käega.
Advokaat Saks naeris kõhinal, lahjad õlad nagu kahjurõõmsalt üles tõstetud. Ta oli neljast sõbrast kõige vanem ja pühitses hiljuti oma viiekümnendat sünnipäeva. Tal olid tihedad harjasjuuksed, jõumehelikult püsti kammitud ja tuhkjashalli läikega. Mitte üksi nägu, ka ta kael oli kaetud loendamatute kibrakestega, nagu oleks seda kratsitud kõva käsnaga. Tal oli pikk ning kondine nina, esiletükkiv lai lõug, tillukesed vurrututsud ülemisel huulel, tumedad käsnataolised sünnimärgid põskedel ja kõrvade juures; ta pilk oli läbitungiv ja terav nagu sellel, kes peab pahatihti vahtima kaugusse või tihedas hämaruses kellegi jälgi ajama. Ta oli erukapten ja armastas väga sageli seda meelde tuletada, samuti nagu ta armastas ka väga sagedasti meelde tuletada oma sõjaaegset rasket ning karmi kättki. Oma praegusel ametialal oli tal halvavõitu kuulsus. Kuid ometi peitus tas midagi, mis sundis unustama paljusid asju (isegi tema halba iseloomu), mis laskis teda võtta kui head sõpra, vana kamraadi. Ning luuletaja Arumaa, lükates jalad suure kolinaga laua alla, naeris vihaselt ning ütles:
«Jah, Tiidul on oma elu korraldamisega vististi õigus. On olemas ainult kaks põhikirge, mis valitsevad kogu

maailma — kirg luua ja kirg hävitada. Või teiste sõnadega: kirg sõdida ja kirg armastada. Kaine aru pääseb valitsema ainult niikauaks, kuni lahingukoledused meeles püsivad. On aga kaitsekraavi hädad ja viletsused enam-vähem ununud, hakkab paljudel meist nagu igav, ja kellele on antud õigus meid käsutada, võib meile jälle püssi ja pussi pihku pista. Tapmine pole minu arvates kuritegelik harjumus, vaid ürgne tung sellest ajast, mil seda tuli teha enda ja oma koopadaami toitmiseks ja katmiseks. Kultuur, tsivilisatsioon, inimarmastus, vendlus, — need on vaid puhkeaja ilusad sõnakõlksud, kui me oleme eelmisest lahmimisest veel väsinud. Ma ütleksin koguni, et armastus oma maa ja rahvuse vastu pole antud ajajärgul samuti midagi muud kui vaid tapa- ja hävitusiha teise maa ja rahvuse vastu.»

Advokaat Saks naeris hoogsalt:

«Oh-h-hoo! Kuulake teda, kuulake! Emb-kumb — kas ta targa suu kaudu räägib eestlase paljuülistatud skepsis või tuleb säärane blaseerumine, nagu kõik muudki riiklikud pahed, liigsest intelligentsist ja ülemäära kõrgest kultuurist. Muuseas, vana sõber, kas sa oled ka vahel jõudesilmapilgul mõtelnud, et see kahjulik patsifism üleüldse, mis sulle su kõike väljanaervad sõnad suhu paneb, ongi peasüüdlane meie tõu traagilises saatuses.»

«Noh, noh, vaat niisugust filosoofiat on tõesti huvitav kuulda! Seleta lähemalt, seleta lähemalt!» hüüdis luuletaja Arumaa ja tundiski ennast juba löögivalmina.

«Seletada on siin õieti vähe,» ütles advokaat Saks ja silitas nagu hellitades oma suure nina kõrval kasvavat kõige suuremat soolatüügast. «Mis pani praegused suurrahvad niisugusteks vägevateks löögijõududeks konsolideeruma, nagu me neid praegu tunneme? Nende kokkuhoidmine omavahel, nende sõjakus teiste suhtes. Mis killustas meie natsiooni tibatillukesteks eraldi asuvateks hõimudeks? Meie vastastikune skepsis omavahel, meie rahuarmastus teiste suhtes. Ja tagajärg? Oleme ainult kaalukeeleks, keda suuremad jõud seavad. Elaksime me aga üksmeeles ja kompaktselt, tunneks maailm meid sootuks teistsugustena . . .»

«Ja arvestades meie lahinguaegset julmust — neaks meid terve Euroopa!» hüüdis luuletaja Arumaa.

«Ei, ta kummardaks meie ees,» ütles advokaat Saks.
«Vägev rahvusterviklus, vägev rahvusterviklus, hahahaa!» naeris luuletaja Arumaa ja lõi endale laksatades vastu puusa.
Advokaat Saks kortsutas kulmu, silitas teist, veidi väiksemat soolatüügast.
«Mis rahvusterviklus?» küsis ta lühidalt.
«Tead seda isegi,» vastas järjest ägedamaks muutuv poeet. «Vapside rahvusterviklus, fašistide rahvusterviklus! Meie oma kaikameeste rahvusterviklus!»
«Ära liialda, vana, ma iseloomustasin meie ajaloolise arengu tõukejõudu, ma pole tänapäeva üldse puudutanud,» ütles advokaat Saks.
«Et seda tänapäeva õigustada, — teame, teame. Pane sinna juurde veel vallutatud ja mahapõletatud Sigtuna väravad ja pilt on täielik!» hüüdis luuletaja Arumaa ja äigas nüüd serviti käega vastu lauda.
«Noh, noh, armsad sõbrad ja sõjaseltsimehed, ega te ometi siia oma väitekirju kaitsma ei tulnud!» naeris Tiit Pärtels jälle lõbusalt.
Kaks sõjakat kukke taltusid kohe.
«Vabandan!» ütles advokaat Saks ja tegi väikese viisaka kummarduse.
«Jah, pagan võtaks, ära pane pahaks!» lisas luuletaja Arumaa ka omalt poolt.
«Pole midagi, teie ärge jälle kohe mu sõnu südamesse võtke,» ütles Tiit Pärtels.
Joonatan Asmus, kriminaalasjade kohtu-uurija, nõjatas selja diivanipatjadele ja popsis mõnusal ilmel piipu. Ta näis nautivat praegust sõbralikku koosistumist selle pisemateski üksikasjades — toa mugavat soojust, pühapäevast vaikust, kahe ammuaegse sõbra sõnasõda. Kui ta siin nõnda oma kohal istus, lõdvalt ja mugavalt, oli ta nagu tohutu lihalasu, — ta sõrmedki olid lühikesed ning tömbiks muutunud, ta hingas kiiresti ja kähedasti ja näis selle kiire ja käheda hingamise abil püüdvat haarata endasse kõike, mis ta viis meelt puudutama ulatusid. Ta ilme oli heatahtlik ja tähelepanelik, nagu ikka lihavatel inimestel. Ja ta ütles äkki, patsutades endale kahe käega vastu jämedat põlveköverust:
«Õige, sõbrad, vaielge kunagi edaspidi. Nüüd aga...

kõnelgem hoopis lihtsamatest asjadest. Mis oleks, härrad, kui me läheksime ka täna õhtul kuhugi pidutsema? Ma pole harilikult küll kuigi suur kõrtsisõber ja istun nii seal kui kohvikuteski väga harva, täna aga oleme me nii suurel hulgal korraga kokku saanud ja ma oleksin valmis eilseid tempe kordama. Mis te sellest arvate, poisid, ah?»

Tiit Pärtels ütles kärmesti:

«Minul isiklikult pole midagi selle vastu. Ainult... kas sellest pole ehk praegu liiga vara rääkida?»

«Ei ole vara midagi, ei ole vara!» ütles Joonatan Asmus, kohtu-uurija. «Sest täna oleks igaühel meist nagunii küllalt liikumist ja jooksmist. Kui me aga õigel ajal omavahel kokku räägime, ei lase me endid muudest asjadest ja askeldustest laiali vedada. Tehtud, veljed, eks ole?»

«Hästi,» noogutati.

Ja advokaat Saks, kelles äsjane väike vaidlus oli ellu äratanud rohkesti mälestusi ning muljeid, mis hakkasid teda kohe erutama, ütles jälle:

«Jah, nii või teisiti, aga need ajad, mida me täna tagantjärele pühitseme, olid tõesti ajad. On ju veel meeles, eks ole? Seal oli näiteks Kaarel Palu, vana kena mehike, siis Mihkel Teder, siis Ants Ooberpall, aga nad said kõik kuuli külge ja läksid hingusele. Meie pääsesime siiski tulema. Ja kes meist peale Tiidu tuli läbi ainult Eesti armees teenimisega: meie, teised, võtsime ju osa ka suurest sõjast Valge Tsaari au ja hiilguse heaks. Kas teil, härrad, on veel meeles, kuidas meie väeosa Narva marssis? Soomlased — ooberst Kalmu «kuradid» — olid seal enne meie kohalejõudmist pidutsenud, kogu linn oli täis punaste ja nende poolehoidjate laipu. Pärast pidutseti edasi — Pimeaias.»

Luuletaja Arumaa kihvatas jälle vihaseks. Ta lõi ikka serviti käega vastu lauda ja ütles:

«Ära pane pahaks, Joosep, aga ma pean sulle siiski tähendama, et sa oled tõesti nagu mingi vana eru-verekoer! Nüüd sa siis leidsid aine, mida mäluda. Jäta, ole nii hea. Jä-ta! See ei passi ju siia. Tänasel päeval ladratakse niisugustest asjadest igal tänavanurgal ja paraadiplatsil juba niikuinii, mille kuradi pärast peame siis meie

veel omaltki poolt soola lisama? Ma ei mõista lihtsalt, luba tähendada: neli vana sõpra saavad üle mitme aasta kokku, sina aga hakkad kohe nagu poisike keksima. Ma ei imesta, kui Tiit vahel tasakaalu kaotab ja oma naistest jutustama tükib, sest ta on meie teistega võrreldes veel küllalt noor ning kergemeelne, aga et sina, elatanud inimene, pistad nüüd...»

«Jumal hoidku, mu sõnades polnud ju midagi lubamatut!» vaidles advokaat Saks samuti jälle ägestudes.

«Lubamatut? Õige, ei olnud! Täitsa õige — lubamatut ei olnud, aga sigadus — oli! Selge, sigadus oli!» raius luuletaja Arumaa. «Leidis inimene ka, keda meelde tuletada... ja veel missuguses toonis, ptüi! Juba siis... juba sel ajal... oleksin ta omaenda käega surnuks kägistanud, selle sinu verejanulise soome oobersti tükis ta «kuraditega»... et ta r-raisa kondid kah maamullaga segi ei läheks!»

«S-soo? N-nii? Pagana pihta, seda sinu loogikat küll! Objektiivselt võttes — ob-jek-tiiv-selt — ja m e i e seisukohalt, tähendab, oli ooberst Kalm s e l ajal ja s e l l e s olukorras prog-res-siiv-ne jõud!»

«Mis? M-i-i-s?!»

«Vaiksemalt, palun, vennas! Kui kõva häälega sa ka tagantjärele ei karjuks, — oli küll. Fakt jääb faktiks — oli küll.»

«Kurat ja kaheksa, need tema verised pillerkaarid... ja teistegi temataoliste verised pillerkaarid... olid sinu arvates niisiis vajalikud ja ka prog-res-siivsed teod?»

«Olid. O-lid!»

«Põr-rgu sind võtaks, nüüd aitab juba, ära pane pahaks!»

«Kas sina siis tahad väita, et me oleksime edu saavutanud ühegi verepiisakeseta? Ei, vana, veri on rahvaste ja riikide elus sama vajalik nagu... nagu... noh... emapiim inimese elus. Vähemalt oma lapsepõlves vajavad neid mõlemad.»

«Hm-m! Tõmba veel baretike kah pähe... teisele kõrvale... ja ehtne raffaliigutaja valmis mis valmis!»

«Luba, luba! Sa tahad ehk koguni väita, et...»

«Mitte midagi ei taha ma väita, ma ainult imestan. I-mes-tan, jah! Ole ometi õiglane ja tunnista vähemalt

nüüdki, ligi tosin aastaid hiljem, et... sigadusi tegime neil kärarikastel aegadel palju! Vä-ga palju!»

«On sihte ja eesmärke, mis õigustavad veelgi suuremat karmust, veelgi kõvemat kätt!»

«Ah-haa, jälle ütlesid välja! Ikka barett, ikka barett! Selle veelgi kõvema käe järele ju praegu röögitakse, ja nagu paistab, oled sinagi oma häält nende röökijate kooriga ühte liitmas.»

«Luba, luba... ma...»

«Mida sulle siin enam lubada? Mis asja? Enam kaugemale oma mõttelaadis sa ju minna ei saa.»

Advokaat Saks tahtis jälle vastu vaielda, lõi aga siis käega, muigas halvustavalt. Ta heitis jala põlvele, süütas uue sigareti, puhus luuletaja poole suuri suitsupilvi. Korraga hakkas ta kööksatades naerma ja ütles:

«Siiski, siiski — loogika on sul tõesti nõrk. Alles praegu sa tähendasid, et iga inimene pooks teise inimese, kui poleks ainult hirmu karistuse ees ja kui ümberringi valitseks soodus õhkkond; nüüd aga satud sa lausa moraalsesse vihahoogu, kui ma tuletan meelde ainult... mingisugust juhuslikku pisiasja. Isegi öösi joodud konjak pole sind järjekindlamaks teinud, hahahaa!»

«Luba, luba!» hüüdis luuletaja Arumaa nüüd omakorda ja ajas enda poolest saadik istukile.

Joonatan Asmus, kriminaalasjade kohtu-uurija, turtsatas poisikeselikult läbi nina ja hüüdis rõõmsalt:

«E-ehh, teie! Te olete tõesti nagu rügemendi päevil. Kas te mäletate ehk ka ise, millal te omavahel sobisite...? Alati oli teil naaklemist, vaidlemist, vihastamist ja vandumist. Ja nagu ma näen, teete te seda praegugi. Õnn veel seegi, et see pole siiski teie südamlikku sõprust vähendanud, niisugune alatine krillimine. Noh, see on muidugi tubli, sobima peavad ka ristakuti minevate tõekspidamistega mehed, mitte aga ainult need, kes kleepuvad teineteisesse nagu kaks lestamaimu. Võibolla, Tiit, me segame sind oma poolpurjus peadega?»

«Noh, mis sa nüüd räägid!» ütles Tiit Pärtels, tundis aga tõesti, et teine oli märki tabanud. Jah, see oli veider, see tema tänane meeleolu: äsjane rõõm sõprade tuleku üle hakkaski vähenema, ta tabas end vaikselt salasoovilt, et need juba lahkuksid. Ta mängis paberi-

noaga, painutas seda ümber põlve, suitsetas, kuulas hajameelselt, vaatas kord ühele, kord teisele, tõmbas jalad kõveraks vastu diivanit ja ulatas need tagasi laua alla. Luuletaja ägedus näis äkki tehtuna, tema sõnaline lopsakus lamedusena, kohtu-uurija suur kõht, mis ulatus istumise ajal peaaegu põlveotsteni, pani südame iiveldama, advokaat Saksa verejanu-loogika äratas kerget võikustunnet. Ta mõtles samal ajal, et tõepoolest ei tohiks ta endistele lahingukaaslastele ülekohut teha, et ta peaks nende tuleku üle heameelt tundma. Katsudes veel kord jagu saada endas võidule pääsevast tujukusest, lisas ta, vaadates jääroosidega kaetud akna poole, mille taga undav tuul näis muutuvat kord-korralt valjemaks: «Millega te peaksite mind siis segama? Vaata, Joonatan, juba sina üksi sunniksid mind muutma ka kõige sügavamalt sissejuurdunud harjumusi: ma laseksin sinu majja kas või... ükskõik millal.»

«Isegi siis, kui sa oma tavalisi penipulmi pead?» küsis luuletaja Arumaa ikka endise hukatust kuulutava prohveti tooniga.

Naerdi.

Ja hakati jälle vestlema maailma- ja kodusõjast, sest need polnud neile ainult juhuslikud mälestused, ei, need olid osa nende elust.

TALVISTEL TÄNAVATEL

Kui nad viimaks tõusid, et välja minna (sest polnud enam millestki rääkida ja neil hakkas igav), lõi kell juba kaksteistkümmend. Tiit Pärtels istus kogu aja peaaegu liikumatult, vahetpidamata suitsetades, ja virgus nüüd nagu pikast unevaevast. Ta mõtles kergendustundega, et ometi viimaks vabaneb ta neist lärmakatest ja kohutavalt lihtsameelsetest meestest, kelle ägetsevad hääled ja naeruväärselt tõsised mõtted suutsid teda nüüd veel vaid tüüdata.

Ta tõmbas palitu selga, võttis nurgast kepi ja kohendas end seni peegli ees, kuni teisedki viimaks korda said. Siis koputas ta vaheuksele ning hõikas perenaisele, et ta tulevat tagasi umbes kella nelja või viie paiku. Ja nad astusid üksteise kannul — Tiit Pärtels kui peremees rea lõpus viimasena — vana maja külma koridori, läbisid selle, väljusid raske paraadukse kaudu tänavale, kus valitses ere lumevalgus.

Tuiskas ikka veel madalat vastu nägu peksvat tuisku: kogu õhk oli täis nagu kanget soolvett, mis hakkas kinni kõrvadest, põskedest, lõuast, laubanahast. Tuul oli

puhanguline, rahutu, näis koosnevat teravatest jäänõeltest ja tungis läbi riiete. Majaseinad olid endiselt heledad kergest härmatisekorrast, telegraafitraadid olid selle aga juba maha raputanud ja undasid tumedalt. Jalad hakkasid varsti külmetama. Siis rebenes hetkeks päikest varjav hall pilvekate ja nagu määratu suur mõõk oleks välgatanud korraks üle lamedate plekk-katuste; kitsas kiirtekimp kulges kiiresti lõunast põhja ja kadus kaugusse, paksude laineliste hangede all magavate mõisaväljade poole.

Tiit Pärtels asus hanerea lõpust selle etteotsa, hakkas kohe juhtima. Ta käis kiiresti, viibutas hoogsalt keppi, mille terav raudots rebis kõnniteelt üles tillukesi jää-kilde. Advokaat Saks pidas temaga sammu, Asmus, kohtu-uurija, ähkis kuuldavalt ja tegi kõik, et sõpradest mitte maha jääda, luuletaja Arumaa vilistas lõbusalt-sõjakalt. Igaüks neist mõtles nüüd oma isiklikke mõtteid, oma eraelust, — nad olid jälle tavalised kodanikud, mitte enam vanad sõjakaaslased; nad olid kaua ja üksikasjaliselt mälunud möödunud aegade mälestusi, nad olid sellest väsinud, midagi neis oli nagu tühjaks nõrgunud. Ja sel ajal kui kuskil südalinna pool alustati vabariigi hümni, polnud nelja vana sõpra ümbritsevates tühjades lumistes tänavates kuulda midagi peale nende raskesti kompsivate sammude, millede korratu kaja tungis kuidagi häirides telegraafitraatide tasasesse ühetoonilisse üminasse ja mööda maad roomavate tuisuhoogude kahinasse.

«Sa oled ka pagana kaugele elama asunud,» ütles kohtu-uurija Asmus viimaks ja köhis valjude paugatustega.

Tiit Pärtels, viitsimata tagasi vaadata, vastas:

«Jah, siin on vaiksem. Ma ei kannata nimelt autode mürinat.»

«Kuulake ainult, kuulake — minu tutvuskonna kõige rahutum inimene ei talu Tartu-taolise suurlinna kära!» ütles luuletaja Arumaa ja naeris.

Ning kuna kõik teised olid antud probleemi kohta seega midagi lausunud, tähendas lõpuks advokaat Sakski:

«Noh, talle aitab ka kõrtsilärmist . . . hahahaa!»

Siis mindi jälle vaikides, ja Tiit Pärtels, sõprade hea-

tahtlikust pilkest häbi tundes, kortsutas pahuralt laupa. Jumal paraku, nad võiksid ta eraelus sorimise tõesti juba jätta! mõtles ta pikkamisi. Katkendlikud ja mõttetud pildikesed libisesid vaimusilma eest läbi: leskproua Helk istub kaetud söögilaua taga ja vahib imetledes lobisevat anatoomia-assistenti; Aino astub sulgkergelt, pisut keksival kõnnakul tuppa; kaks ooberit mööduvad teineteisest; udus võppuva gaasilaterna all seisev vanaldane naine jälgib teda painajalikult valgete silmadega. Millal ja kus oli ta seda kõike näinud? Või vormis aju neid mälestusjuppe meenutavaid viirastusi tühjusest? Kõik see, millesse tal oli vaja puutuda, millega pidi tegelema ta mõte, — kõik see hakkas teda hirmsasti tüütama, tundus ülearusena. Luuletaja ja paks kohtu-uurija hakkasid imelikult venivate häältega iseloomustama fašistlikku riigikorda, vaidlesid veidi, leppisid lõpuks kokku ja arvasid üksmeelselt, et sõda algab kindlasti hiljemalt kolme aasta jooksul. Voorimees kahe purjus korporatsioonirebasega kihutas mööda libedat tänavat üles ja hobuse kabjarauad pildusid kaugele taha suuri lumelahmakaid.

Mida enam läheneti südalinnale, seda enam sigis nende teele veel teisigi jalutajaid. Orkester mängis nüüd marssi ja kompaniide haukuv tervituskaja veeres kiiresti üksteisele järgnevate prahvatustena üle talviste tänavate. Tiit Pärtels astus edasi nii pikkade sammudega, et teised talle järele ei jõudnud, hoidis käsi seljal ristis, vedas jalutuskeppi järel mööda konarlikku jääkolakat. Noored naised, kelle karusnahkadest ümbritsetud õhetavad näod vaatasid teda uudishimulikult ja tungivalt, kutsusid temas aeg-ajalt esile vana ammutuntud edvistamisvajaduse — ta kujutas end väsinuna, blaseerununa, hajameelsena, naeratas mõnele neist nagu juhuslikult või imestades oma meeldivat ning mehist naeratust. —

Viimaks jõudsid nad peatänavale. Suurturg mustas rahvast; üle eesseisjate peade võis näha lehvivaid riigilippe; orkester mürtsutas nii tugevasti, et tuisune talveõhk sellest vahetpidamata värises. Pisut hiljem hakkas keegi kõnet pidama — sambana vägev linnapea, kelle kõrval seisev kõhn diviisiülem meenutas vana raisakulli. Ja kasutades hetke, mil nad olid sunnitud müürina

seisvate uudishimulike selja taga seisma jääma, ulatas Tiit Pärtels sõpradele kordamööda käe, vabandas väga veenvalt mõningate asjatoimetustega ja käändus kohe lähemasse põiktänavasse, kartes endamisi, et teised teda viimaks tagasi kutsuvad.

Esmalt mõtles ta, et oleks vaja kuhugi sööma minna, — ainult kujutluski sellest, et ta peab jälle ühes oma naaberpansionäridega sama laua juurde istuma, tundus talle vastumeelsena. Kuid kolmest vanast sõjaseltsimehest vajalikku kaugusse jõudnud, ei saanud ta tänase tähtsa päeva vastu siiski ükskõikseks jääda ja otsustas paraadi lõpuni vaadata. Ta läks turu veerest ringi, peatus Kivisilla ees, tõusis kikivarbaile. Rohekashallid sinelid palistasid avarat platsi; seltskondlikud organisatsioonid moodustasid üksikuid musti laike; naiskaitseliitlastest nägi ta vaid tumesiniseid lotamütse. Iga kord, kui tuulehoog üle kivise väljaku puhus, sirgusid lipud nilpavate keeltena kahekordsete majade suunas, plagisesid, lõid rahutult edasi-tagasi. Vägeva kerega sammas-linnapea — auväärne, pikk, rinnakas — pöördus kord pahemale, kord paremale, ja valjuhääldajad, ahmides ta vägeva optandi-aktsendilise hääle endasse, karjusid ta tulihingelise kõne tulise lõpu laiali kõigi nelja kaare poole: «... Ja nõnda, minu daamid ja mu härrad ... minu kallid kaaskodanikud, võitsime me tagasi pärast seitsmesaja aasta pikkust pimedat orjaööd oma vabaduse. O-ma ... va-ba-du-se, minu daamid ja mu härrad ... mu kallid kaaskodanikud ... Ja nii sai tõeks meie suure lauluisa ettekuulutav sõna: tänu meie meeste vahvusele Narva all ... ja Pihkva all ... ja Krasnaja Gorka all ... ja paljude ning paljude teiste linnade all ... tuli kuulus kuningas Kalev tagasi koju ... Jah, ta tuli tagasi koju, mu daamid ja minu härrad ... ja minu kallid kaaskodanikud ... oma lastele õnne tooma, jeesti põlve uueks looma ... Elagu ... ! Hur-r-raa!»

«Elagu! Hurra-a-a!» põrutasid kaitseliitlased, naiskodukaitse ja ülesrivistatud kompaniid.

«Kae, kae, kus endale ikka vatsa ette nuumanud, va juugalähker!» torises härmatanud vurrudega tööline Tiit Pärtelsi ees oma kaaslasele.

«Kr-raaksub! L-las kr-raaksub! Varsti enam ei kr-

raaksu!» ütles musta bareti ja laia kandilise lõuaga fašist oma kaaslasele, kes oli samuti baretis ja samuti väga laia ning kandilise lõuaga.

«Ja sel-l-lepärast ma ütlen teile, kallid kaaskodanikud...» jätkas linnapea, sattus äsjasest «hurraast» veelgi enam hoogu ja tõusis kerge nõksuga kikivarbaile.

See ammunähtud pilt ja need kaua käibel olnud metallrahana tuhmiks hõõrdunud sõnad ei paelunud Tiit Pärtelsi tähelepanu kuigi kauaks: ta oli kuulnud neid juba enam kui kümnel korral, ja ikka oli kõik seal oma kohal: seitsmesaja-aastane orjus, vägevad teod Narva ja Pihkva all, Kalevi kojutulek, rahvale õnne toomine, jeesti põlve uueks loomine. (Teotahtelised optandid polnud ikka veel «kohalikku keelt» selgeks saanud!) Ta muigas tigedalt, astus trotuaariservalt maha ja hulkus tagasi Aleksandri tänava ringpoodide poole, tundis jälle nälga. Ta püüdis kõiki südalinnas asuvaid söögimaju meelde tuletada, kaalutles, ei jõudnud otsusele. Ta ihkas täna miskipärast üksindust, — ta oleks kõige meelsamini läinud kuhugi sellisesse kohta, kus peale tema poleks ainustki hingelist. Kui ta pilk hoopis juhuslikult ühe läheduses asuva viimase järgu restorani määrdunud sildile sattus, pööras ta sammud kohe sinnapoole, läks mööda kiviastmeid alla keldrikorrale ja lükkas ukse suure hooga lahti, tabades kedagi vastu külge.

Lüüasaanu oli paks kõrtsmik ise, väsinud ning vimmas, ja Tiit Pärtels mõtles tigedat kahjurõõmu tundes, et see vastik lihalasu sõimaks teda meelsasti. Ent selle asemel naeratati talle maguslahkelt, viibati laia roosakaks tursunud labakäega, astuti tehtud kõnnakul kõige puhtama laua juurde, hõõritati koguni puusadega. Siin-seal nurkades konutas siniste ninadega räbaldunud voorimehi; kaks purjus lodjavenelast jõid õlut; vatist õlgadega kraadepoiss istus kõrgel baaritoolil, jalad pikkade ämblikukoibadena ümber selle kõrge samba, ja lõõpis värvitud ettekandjaga.

Kuigi selles viimase järgu urkas puudus just nimelt vaikus ning rahu, otsustas Tiit Pärtels siiski kohale jääda, istus ja ütles:

«Palun lõunat!»

Kohmakal rasvamäel asuv tilluke rasvane pea hakkas

kohe oma ovaalse silmusuuga vuristama, tehes iga sõna juures ülipeeni kummardusi:

«Karbonaad hapukapsaga, šnitsel *á la Vienne*, praetud haug, kotletid naturell, põrsapraad krõbestatud kartulitega, nuumhani õuntega.»

«Tooge mulle karbonaad,» ütles Tiit Pärtels.

«Palun väga! Silmapilk... ein ougenblikk!» hüüti teenistusvalmilt.

Aga kui suur mees oli juba üleni lainetades kööki ujunud, meenus Tiit Pärtelsile veel midagi. Ta hõikas üle õla:

«Ja kroonine viin, palun!»

«Ougenblikk, ougenblikk... jah!» vastas ukse vahelt uuesti nähtavale ilmuv silmusuu veelgi mahedamalt.

Siin lehkas kõik odavast tubakast, lahtunud õllest, hapnemaläinud higist, kuumadel pliidiraudadel särisevast vängest lambarasvast. Lett varjas suurt puhvetikappi, kus seisid eeskujulikult ritta seatud pudelid; seintel rippusid pildid: tetre sihtiv jahimees, kuklasse heidetud peaga ilus tüdruk lagedal merekaldal, kalasabaga näkk saarekaljudel. Ja veel kipsreljeefid: põdrapea, piipu suitsetav baierlane, harkisjalu seisev jahikoer, suurt õllekannu käes hoidev eesti talutaat pasteldes ja kõrges mulgikübaras. Laest kõlkus alla midagi kroonlühtri taolist; kuue suure sarve külge riputatud mõnikümmend klaasprismat kõlksatasid iga kord, kui uks avanes või sulgus. Baaritüdruku väsinud ilmesse näis sigivat hoopis enam ootusrikast elevust: seal istus päris ehtne härrasmees, küllap see vajab peale rammusa toidu ja kange viina veel midagi muudki...

Parajasti kui Tiit Pärtels oli ametis kogupildi saamisega uuest ümbrusest, lendas kõrtsi välisuks jälle suure müraga ristselili, ja nüüd astusid sisse üksteise kannul kolm noort poissi, esimesel rihmaga kaelas kolmerealine lõõtspill, teisel kitarr, viimasel tulejal kaasas väike kannel. Need olid nähtavasti kas mustlased või petserlased, võimalik ka, et segaverelised, — kõigi kolme nokatsmütside alt lainetas välja süsimust juuksetutt. Ilma et keegi kõrtsikülalistest oleks vastavat soovi avaldanud, hakkasid poisid hoogsalt mängima, seistes püsti keset suurt ning tühja tuba, lüües jalgadega takti ja suitsetades, ise teist silma uljalt kissi tõmmates.

Tiit Pärtels kuulas, kuulas, ja mida enam ta kuulas, seda ebaloomulikumaks hakkas muutuma ta meeleolu. Hetkeks näis talle, nagu peaks ta tõusma, leti taga istuvale tüdrukule kummarduse tegema ja lõbusa hooga tantsu algama. Siis haaras teda samas sügav paratamatusetunne, otsekui seisaks ta kangesti lõdisedes mingi kitsa-kitsa piiri taga ja katsuks sellest asjatult üle astuda, — oh, ta on väsinud, ta on väsinud! Ja kõige lõpuks haaras teda äkki poisikeselik rõõmuhoog — jah, pagan võtaks, milleks ta üldse norutab, vaja on ometi elada, vaja on ometi seda elu nautida täite sõõmudega! Kui muusikamehed lugu vahetasid, mängides nüüd naljakalt rütmi muutvat rahvaviisi, hakkas ta muheleval ilmel jalaga takti taguma, peaaegu samasuguse usinusega, nagu nood kolm seal oma kontserti andsid.

Viin jõudis lauale. Ta valas kohe klaasi täis ja murdis tibatillukese tüki leiba, sest kõrtsmik vabandas, et praegu kuluvat veel aega. Tuli meelde midagi umbes samalaadilist — samasugune mustus ning räpasus, sama katkenud publik, sama uljad tänavamoosekandid; see mälestus kuulus aga nähtavasti tema päritolu juurde ja ta ei tahtnud sellest kauemini mõelda, — käigu see kuradile, tal pole sellega enam mingit pistmist — tänane Tiit Pärtels pole enam see, mis tunane Pärtelsi Mihkli Tiit! Toetades pea käte najale, jälgis ta laugude vahelt üha sagedamini üle leti vaatavat baaritüdrukut ja laiade õlgadega kraadepoissi, kes muutus juba rahutuks.

Ja kohe tuli tagasi kogu tema edevus, püsimatus, vajadus kellelegi järele joosta, kihk kedagi püüda, pikkamisi võrgutades end maksma panna, kedagi vallutada, kellegi tunded ja tahe halvata, elumehe enesestmõistetavusega maha sõtkuda. Viina tilkhaaval läbi hammaste imedes hakkas ta mõtlema kapten Cerberuse, oma vana sõbra naisest, kelle ümber ta oli tiire teinud juba enam kui kaks kuud. Ta kujutles jälle pikkamisi ning üksikasjaliselt seda ilusat valgeverelist, seda lõbusat polgudaami, kes näis oma sõbralikkuses liigagi lubavana, kuigi siiani kahjuks a i n u l t — lubavana.

Ta jõi veel klaasitäie, mõtiskles, veeretas hajameelselt leivakuulikesi. Muusikamehed olid nurgas istuvatelt voorimeestelt välja kaubelnud nina peale pudeli õlut ja

jõid seda nüüd lõbusalt keelt laksutades; paks kõrtsmik tuli rohkem hõljuval kui astuval sammul sõrmeotstele asetatud praetaldrikuga ja ulatas selle Tiit Pärtelsi ette. Paraad oli nähtavasti lõppenud: rohkesti jalutajaid, — salgas ja üksikult — vilksatas jääroosilistest akendest mööda.

Paar uut külalist tõid oma rõivastega väljast sisse raudkülma õhku, mis värskendas ja tegi meele palju rõõmsamaks.

Baaritüdruk muigas ja näitas pilguga alla rindade suunas.

Siis ütles keegi otse ukse taga, et elavhõbe seisvat kakskümmend ja kolm kraadi alla nulli, noh, see polevat naljatamiseks, hahahaa!

Ja keegi teine naeris samuti ning lisas:

«Krõbe ilm, ega midagi. Aga vapsid, näed, olid väljas oma mütsivoodritega!»

«Puupead ei karda külma, puupead ei karda külma!» hüüdis noor ning uljas hääl, kuid vaikis samas nagu pooleks katkedes.

Ja körisev õllebass parastas röhkides:

«Ahah, vastu molu said, vennas... hohohoo! Täitsa täppi läks! Ära irvita raffa ja ta liikumise üle! H-hohohohhoo!»

Kuid Tiit Pärtelsit säärased poliitilisest pinnast võrsunud nääklemised ei huvitanud, ta peas sündis äkki ärev kavatsus: muidugi, mis siis, ta lõpetab varsti söömise ja läheb Cerberusele külla! Ta ujus joodud viina mõjul nüüd oma harilikus sõiduvees, vaadeldes end täis uhkust kõrvalt: «Siin istub Tartu tuntuim elukutseline majasõber, olge head, austatud proua major, ja katsuge talle vastu seista!» Selles veendunud enesehinnangus polnud tõepoolest ainustki tilgakest irooniat, jah, see oli tema kinnisidee, kolmekümne kolme aastase peene härrasmehe elumõtteks kasvanud kujutlus oma meeldivast veetlevusest, aastate jooksul väljaarenenud vajadus tungida mööda teistest võistlejatest, esikohale, ikka esikohale.

Ta hakkas kiirustama, näris rutates, kugistas alla suuri lihatükke, kuni magu sai täis ja isu hakkas kaduma. Siis viskas ta lauale kaks kroonist paberraha, ei oodanud

enam tagasiandmist, vaid tõttas pikkade sammudega uksest välja, palituhõlmad laiali.

Ent tema tujudega oli täna kentsakas lugu — vaevalt oli ta tänavale astunud, kui ta hakkaski juba kahtlema. Talle tundus naeruväärsena, et ta oli unustanud oma äsjaste kaalutluste juures ühe tillukese asjaolu, ja nimelt selle, et kapten Cerberus on kindlasti oma kompaniiga paraadiplatsil ja vaevalt istub proua Helmigi säärasel puhul kodus. Kerge ahastushoog lõi ta südamest läbi: ta tundis end väga õnnetuna; keegi salakaval ja kuri oli teda nagu rängasti petnud. Ke-da?! Teda, teda, Tiit Pärtelsit! Vastutulijad, omavahel hoogsalt vesteldes, komistasid talle peale, lükkasid ta rentslisse. «Pagan võtaks, kas see pakane ei tahagi enam järele anda,» vandus keegi. «See ka mõni pakane või asi, — nägid ju, kaikamehed olid väljas tänagi oma ki-i-i-vrites!» heitis keegi jälle nalja üha väljakutsuvamaks muutuvate vapside kulul. Kell raekoja tornis lõi pool kaks. Ja äkki hõigati teda — põrisev kurguhääl viskas talle järele: «Hei, kuule, Tiit, vanapoiss . . . hei, Pärtels, kuramus! Kuu-u-le!»

Tiit Pärtels peatus võpatades, pöördus ja vaatas tagasi. Ta ei eksinud, sealt see paarike tuligi, — kapten Ollino (Cerberus!) hoidis oma kaasat hellalt kaenla alt kinni ja seletas talle midagi peaaegu kõrva. See jändrik ohvitser oli oma hüüdnime tõesti auga ära teeninud, — tarvitses talle vaid korraks otsa vaadata, et mõelda kohe tugevast ja jonnakast buldogist, kelle lõrinas võib peituda ühel ajal nii ähvardavat tigedust kui ka heatahtlikku hoiatust. Kapten Ollinol puudus kael peaaegu täiesti, — ta nurgelist graniidikamakat meenutav pea istus otse vägevatel õlgadel; tal oli madal ning lai nina; tema põsesarnad olid tugevad ja muutsid laiaks ka kogu näo. Paks sinel näis ta keha ümber iga hetkega aina enam pingule tõmbuvat, nagu kasvaksid mehe jämedad lihased lakkamata, peatamatu järjekindlusega. Ometi olid tal väga heatujulised sinisilmad, sel veidi ebaõnnestunud, inetul, ent kaugeltki mitte vastikul inimesel, suured, usaldavalt vaatavad silmad, mille sügavusest läigatas vastu määratut vitaalsust, murdumatut elujõudu.

Major Ollino — Cerberus — hüüdis juba eemalt:

«Ahah, sina, Tiit-poiss! Tere, tere . . . ja häid pühi! Sa

imestad muidugi, et ma täna vabalt ringi hulgun? Jah, näed, mul vedas. Mul on nimelt terviseparanduse päevad, pimesool hakkas järsku vaeva tegema ja ma pean seda homme kliinikusse näitama minema. Kuhu sina praegu matkad?»

«Mina? Käisin paraadi vaatamas,» vastas Tiit Pärtels. Kõrvunäpistavast pakasest hoolimata võttis ta mütsi peast ja ulatas pikakasvulisele naisele käe. Proua Helmi Ollino naeris samuti südamlikult, näitas hetkeks oma terveid ning valgeid hambaid, tegi kandadel kärme tiiru ja ütles, et tänane ilm olevat tema arvates nohu andnud nii mõnelegi kenale noorele sõdurile. Tal oli lohuke lõua otsas; ta põsed roosatasid, ta pikkadesse ripsmetesse ning kulmukarvadesse tekkis juba härmatist. Tas oli midagi seletamatut, mis sundis äkki mõtlema metsaalusele, kus on äsja vihma sadanud.

Käänates selja tuisu poole ütles Tiit Pärtels, naeratades samuti, ehkki hoopis teise tagamõttega kui nood kaks:

«Kas arvate? Ometi näeb armuline proua ise välja lausa sooja kamina järele: silmad säravad ja veri aina mängib põskedes.»

Ohvitser ütles kulme tõstes:

«Noh, kas ma ei ütelnud sulle — täna sa peale komplimentide muud ei kuulegi.»

Tiit Pärtels pomises kergesti punastades:

«Nii? On siis ka keegi teine samu meeliülendavaid tõsiasju märganud?»

Pöördudes heleda naeruga mehe poole küsis proua Ollino nüüd vallatult:

«Kas räägin, Bobi?»

«Ole hea, miks mitte! Räägi, räägi!» ütles Cerberus.

«Vaadake, härra Pärtels, mul käis täna kosilane,» jutustas nägus majorikaasa kohe ikka edasi naerdes. «Jah, vabandage, ma ei saa end tõesti pidada, hahahaa! Arvatavasti te ju teate, et mõningad noored poisid kipuvad kangesti lipitsema minuealiste... see tähendab vananevate daamidega. Nad võtavad selliseid vahekordi nimelt nagu seltskonnainimese peent joont, sellepärast. Ja hiljuti hakkas mullegi silma viskama üks niisugune noor kukk, keegi sõjakoolist tulnud aspirant, päris kena inimene. Hästi pikk, sihvakas, tõsise ilmega, tuletab ehk

veidi teidki meelde, on aga teist — ärge pange pahaks — hulga noorem ja sihvakam. Mina igatahes ei teadnud üldse arvatagi, et ta teistest omataolistest põrmugi maha ei jää, kuni ta täna meie ukse taha ilmus, võluvalt naeratades sisselaskmist palus ja, et mu mees pidi tema teada ühes oma kompaniiga väljas olema, hakkas mulle kohe armastust avaldama. Juba eeskojas, kujutage ette. Isegi lilled olid tal kaasas ... kujutage, jah, ainult ette. Hahahaa ... te saate ju aru, ma pidin ometi seisukorra ära kasutama! Ja ma lükkasin magamistoa ukse lahti ja hüüdsin papile, et ole nüüd kärmas ja tule kohe voodist välja: kosilane on majja sõitnud, su vanale naisele tuli peigmees. Noh, härra Pärtels, te oleksite pidanud sellele nolgile otsa vaatama, kui ta seal tikksirgelt kohal seisis ja kordamööda punastas ning kahvatas. «Just nii, härra kapten! Palun vabandust, härra kapten! Just nii, nali, härra kapten!» Cerberus aga — mis te arvate, mis tema teeb? Ta, hull inimene, mängib järsku armukadedat ja tirib kuskilt sahtlist välja ilmatu suure sõjaaegse revolvri. Hahahaa! Ja nüüd hakkate teiegi veel, härra Pärtels!»

Kuni naine vadistas, seisis Tiit Pärtels nagu sütel, surus hambad kramplikult vastamisi, tundis end häbistatuna, läbi pilgatuna, katsus oma üha kasvavat kohmetust varjata ilmetu muige taha. Jälle ei saanud ta endast aru: mida kaugemale proua Ollino oma jutustusega jõudis, seda suuremaks kasvas tas pahameel selle vastu. Ta oleks tahtnud meelsasti oma teed minna, — jah, kurat võtaks, kas selles valgeverelises tõumäras on siis üldse midagi, mille nimel maksaks riskida? Ja enne veel, kui ta isegi oma sõnade tõelisest ulatusest aru sai, ütles ta kõvera muigega, mis laskis ta silmi paista veelgi enam kõõritavatena:

«Nojah ... see poiss oli siis ju päris peast ogar!»

«Miks te nõnda arvate?» küsis naine kärmesti ja vaatas talle korraga otse silmi.

Tiit Pärtels jättis kiiresti jumalaga ja kehitas õlgu.

«Miks? Ma ei ... tea ...» ütles ta pikkamisi. Suundudes esialgu suurte sammudega mööda jäätunud kõnniteed otse edasi, käändus ta varsti pahemale, et rutata tagasi koju.

«AINO, SINA?» HÜÜAB TIIT (KAHE PATUSE PEREKONNATÜLI)

Tiit Pärtels mõtles, et niipea kui ta koju jõuab, heidab ta voodisse ja magab kuni õhtuni. Ta oli nüüd täiesti kindlale otsusele jõudnud, et ta tänane rahutu meeleolu pole millestki muust kui poolikust puhkamisest. Et tülpimus kõige vastu ja äsjase solvumise kibedus isegi käimise vastumeelseks muutis, üüris ta Barclay platsi juurest takso, vajus hooletult selle pehmetele istepatjadele ja nimetas aadressi.

Juba mõne minuti pärast jõudis ta koju. Ta nööpis palituhõlmad hooletult lahti, tuhnis tehtud hajameelsusega mööda taskuid, maksis sõiduraha. Ta läks jälle läbi suure külma koridori, kõlistas võtmega, avas snepperluku. Ja vaevalt oli ta tuppa astunud, kui ta tõmbas juba kulmud tujutult alla: keegi istus diivanil ja vaatas talle etteheitvalt vastu, — Aino Sanglepp, tema praegune armastatu!

Tavalises olukorras oleks naise ootamine Tiit Pärtelsile vaid nalja teinud, kõditades tema suurt enesetunnet, täna aga tundis ta tema vastu lausa viha. See külastus

tähendas ju jälle vestlemist, pingutusi, veelgi suuremat väsimust, veelgi sügavamat igavust. Ta teadis mõtlematagi, et ta peab kohe meeldivat üllatust teesklema, naerma, suudlema, mesimagusa häälega mõningaid komplimente ütlema, ähkides ja puhkides suurt, hinge, ihu ja kõiki tavasid purustavat kirge mängima. Jah, muidugi, muidugi, ta peab isegi vabandama: «Anna andeks, armsake, mu kõige-kõige kallim, ma pidin paariks minutiks välja jooksma, sest ma ju ei teadnud, kas sa saad täna mind külastada või ei saa.» Ta peab jälle valetama, valetama, valetama. Ja kõike seda nõnda sügava vastumeelsusega kujutledes tõttaski ta kohe kärmesti istuja juurde, haaras endale ulatatud käest tugevasti-tugevasti kinni, tõstis selle huultele ja hüüdis silmi kogu jõust pärani ajades:

«Aino, sina! Jumal paraku, missugune tore ootamatus, missugune kin-gi-tus mulle tänasel pidupäeval! Ei teadnud lootagi, ei teadnud oodatagi! Ära pahanda, et sa mind kodunt ei leidnud, — ma kirjutasin kirja ja käisin seda postile viimas.»

Naine kööritas kurjalt, — ta teravad hallid silmad näisid ninaotsale kokku vaatavat. Tiit Pärtels mõtles, et nüüd tuleb kindlasti põhjendamatu armukadedus, lapsikud ja rumalad etteheited, umbusk, üksikasjalised järelepärimised, kahtlustused. Ta muutus kohe ettevaatlikuks, sest ta kavatses mingi tigeda tungi sunnil veelgi enam valetada: mis siis, sepitsegem aga jälle olematuid lugusid, juhtumusi, mis pole kuskil aset leidnud! Ja ta ei eksinud oma ootustes, sest naine juba ütleski:

«Nojah, see on ju ikka nõnda, et kui ma sind ootamatult külastan, oled sa kuhugi läinud, nagu viimane varganägu jalga lasknud! Minu arvates on see liht-salt a-la-tu. Ma ei saa ainult aru, milleks sa niiviisi vigurdad, sest ma ju ütlesin sulle juba meie tutvuse algupäevil, et... meil mõlemal olgu vabadus katkestada. Mäletad, ah, ma ju ütlesin nii? Mui-du-gi ütlesin, ei, ei, ei, ei, ära katsugi vaielda! Hästi, noh, sul pole minu vastu enam tundeid? Eks tee siis lühike lõpp, aga ära mind ometi nõnda toorelt peta!»

«Armas, kuidas sa küll üldse nõnda kõnelda saad!» hüüdis Tiit Pärtels ja mõtles samal ajal küüniliselt, et

täpselt niisuguseid sõnu on ta lausunud vist kümneid kordi vareminigi.

Aino põrutas kingakontsaga vastu põrandat ja pigistas suu kinni. Hea tuju puhul oli ta väga meeldiva, lausa ilusa välimusega — suurte merekarva silmadega, hästivormitud rindadega, tillukese kitsa ninaga ja kollakastõmmu näonahaga; ent kui ta vihastas, sigis ta ilmesse hoopis teistsuguseid jooni. Ja vihastas ta sagedasti ning põhjalikult, — jah, paraku, nii see oli, ta leiutas peaaegu igal kohtumisel midagi säärast, mis talle põrmugi ei meeldinud ja mille eest ta pidi armsamale etteheiteid tegema. Ta oli üks neid tavaliselt teelt kõrvale kaldunud naisi, kes põhjendavad oma patustamisi mehe jäleda despotismiga ja vajadusega vabaduse järele, kes on aga ise samal ajal kiivamad kui ükski noor tüdruk. — Algul oli säärane närvlik varitsemine ja alatised järelepärimised iga tülipuhanguga Tiit Pärtelsi edevust järjest kõrgemale kruvinud, viimaks hakkas see aga tüütama. Ja nüüd, päris viimasel ajal, oli tal tunne nagu inimesel, kes on suu ülepipardatud toitu aplalt täis ahminud ega oska seda enam kuidagi vajaliku viisakusega välja sülitada.

«Oh-h, ära räägi! Ei, ei, ei, ära räägi, ma ei taha, ära räägi! Issand halasta, kuidas mina sepitsen ja sepitsen!» ütles proua Sanglepp. «Juba eile õhtul luiskasin vanale Sanglepale ette pika loo äkki haigestunud sõbratarist, hommikul rääkisin jälle samast asjast, seisin temaga . . . vana Sanglepaga, tähendab . . . ligi tund aega paraadil, et teda hästi väsitada ja ise pärast kergemini vabaks saada. Jook-sin na-gu . . . ru-mal! Jah, na-gu põrundpea! Ja kui siis viimaks siia jõudsin, polnud sind üldse kodus! Luba endale tähendada, et sa oled lihtsalt — a-la-tu! Sa oled meeslibu! Meeslibu jah, vaata, kes sa oled!»

«Aga armsam, ma ju ütlesin ometi, et ma käisin kirju posti viimas,» lausus Tiit Pärtels ja katsus ikka naeratada, kuigi ta oleks meelsamini vanduma pistnud.

«Ei, ei, ei, ära räägi! Ära räägi, ära räägi, ma ei taha, ära räägi!» hüüdis proua Sanglepp, muutus korraga valvsaks ning küsis, kummardudes luurates ettepoole: «Mis asja sa käisid posti viimas? K i r j u?»

«Jah, ma ju kõnelesin, et kirju,» vastas Tiit Pärtels.

«Ahah, ahah, ahahh...! Nii! nii! nii!» ütles naine. «Nüüd sa kukkusid sisse. Jah, sisse kukkusid, röövel! Parem ära enam vigurda, tunnista juba kohe üles, et sa istusid kogu tänase hommikupoole mõne lita juures. Mõne nais-ü-li-õ-pi-la-se juures... jah! Niisugused... kõlvatud! Niisugused hukkaläinud inimesed! Selleks neid Tartu vist saadetakse! Jah, jah, sisse kukkusid, vana rebane, sisse kukkusid, nüüd pole muud kui lao kõik oma tõpratembud ilusasti välja!»

«Ma ei saa aru,» ütles Tiit Pärtels ja naeris korraga valjusti.

Ning naine, sellest naerust veelgi vihasemaks muutunud, põrutas jälle kingakontsaga kõpsatades vastu põrandat ja kurjustas nüüd peaaegu karjudes:

«Ei, ei, ei, ära irvita! Ära irvita! Ära irvita! Ma ei taha, ära irvita! Kas ma pole sind juba korduvalt palunud, ä-ra ir-vi-ta! Või tema ei saa aru! Lurjus, vaat kes sa oled! Suli... vaat kes sa oled! Alles praegu ütlesid, et käisid k i r j a postile viimas, pärast aga see kiri muutus juba k i r j a d e k s. Valelik! Ei, ei, ei, hea küll! Hea küll, hea küll, ma ei taha, hea küll! Ma võin ju oma teed minna! Eks kutsu need igavesed lirvad minu asemele, need jäledad nais-ü-li-õpi-la-sed, kes kulutavad siin muudkui vanemate vaevaga teenitud pennikesi ja magatavad... sind... ja meie mehi... jah!»

Tiit Pärtels naeris ikka veel. Ta oli kaotanud juba igasuguse lootuse rahuliku õhtupooliku veetmisele; mis siis, las see armukade turunaine sõimab teda jälle kord õige põhjalikult! mõtles ta. Vastu tugitooli leeni nõjatudes vaatas ta oma armukest läbi kissi tõmmatud laugude, nautis tema ebaloogilisust, tundis teravat kahjurõõmu iga ilmse totruse puhul, mis ta ütles. Ta nägi naise põski suurest ärritusest vistrikuliseks muutuvat, kaelale ja kõrvade juurde punaseid laike tekkivat; ta nägi tema puuderdatud nina peaaegu lillaks tõmbuvat; ta nägi tema paksuvõitu huuli väljapoole kaarduvat, nõnda et suurem osa hambaid nagu salvamiseks paljaks läksid. Ta mõtles äkki väga asjalikult, et õigupoolest pole ses inimeses kuigi palju meeldivat, pagan seda teab, miks ta teda kord nõnda püüdis! Jah, ta on eksinud, — küllap see oli kõike teisiti maaliv kirg, mis teda pimestas! Naine istus praegu kui-

dagi hooletult, laiali vajunud põlvedega, jalaninad sissepoole käänatud. Ja iga kord, kui ta jälle mõne ränga, inetu, peaaegu lehkava sõna kuuldavale laskis, tundis Tiit Pärtels vajadust veelgi meeletumalt naerma puhkeda, kuni kõrri hakkas tekkima kramp ja silmi ilmusid pisarad.

«Ei, ei, ei, ära põrnitse, ära põrnitse! Ma... ei... ta-ha... ä-ra põr-nit-se! Ja ära sa mõtlegi, et ma sind ei tunne!» hüüdis proua Sanglepp nüüd juba hoopis tasakaalutult. «Tean küll, kes sa oled! Bandiit — vaat kes sa oled! Röövel — vaat kes sa oled! Või-gu-ta-ja — vaat kes sa oled! Jah, tead, Tiit, sa oled niisugune inimene, kes jookseb iga seeliku järele, olgu see seelik kas või ükskõik mihukese karja-Triinu või naisüliõpilase-tattnina seljas. Ma ei salli sind, sa oled vastik! Ära räägi! Ei, ei, ei, ära räägi, ma ei taha, ära räägi, küllap ma juba tean, mis ma kõnelen! Jumal, jumal, kuidas ma olen sinus pettunud! Ja mida ma pean sinust meie ühiseski tutvuskonnas kuulma! Kas sa arvad, et ma ei tea, missuguses vahekorras sa olid selle vastiku emand Kooriga. Ja *k e l l e g a* veel? Emand Kooriga! Ole vait, ole vait, ma ei taha, ole vait, sa oled ju ometi kuulnud, kuidas teised inimesed temasse suhtuvad! Pole tal mõistust ega midagi. Ta on ju loll! Püsti loll! Loll! Napakas! Juuksed heledad nagu linad! Ja vaata missugune nägu! Nagu saiataigen. Sina aga — kastaksid ta kas või näpuotsaga ära. Ja ega tema sul ju ainus ole, sa kanavaras... sa vana rebane. Ma ei nimeta sulle igatahes rohkem, kui proua Tilderit ja proua Koovitajat. Noh, mis sa mulle nüüd vastad? Ei, ei, ei, ära vaidle, ära vaidle, ära vaidle, ma ei taha, ma ei taha, ma ei ta-ha-a!»

«Kui sul õigus oleks, siis ei võiks minu maitset igatahes laita,» ütles Tiit Pärtels tigedalt. Kuid ta suutis end jälle taltsutada ja näitles kogu osavusega: «Armsakene, ära ometi pahanda! Milleks? Pole vaja! Mis oli, see on möödas. Ma pihtisin sulle kogu oma mineviku, — sa pidid ju teadma, et nende fiktiivsete nimede taga võib peituda nii mõnigi sinu tutvuskonnast. Anna andeks, et ma ei teadnud sind täna oodata.»

«Siga!» ütles naine sügava jälestusega.

«Aga paike, miks sa mind ometi nõnda sõimad?» küsis Tiit Pärtels. Ja nüüd oli ta kõõritama hakkavates

silmades midagi niivõrd otsustavat, et naine äkki taltus ja nutma hakkas.

Nõndaks, see oli siis reaktsioon, torm ja äike olid möödas, varsti võis oodata juba hoopis vastupidiseid tuuli! Tiit Pärtels vaatas enda ees võppuvaid õlgu, roosakasvalgeid sõrmi, mis varjasid hüsteerikakrambikestes tõmblevat nägu, ilusaid tugevaid rindu, mis pingutasid kergelt kleidiesist. Ta hinge täitis endiselt sügav tusk selle rumala ja ebaloogilise naise vastu, ometi aga hakkas selle tusa kõrval tekkima juba ka midagi muud, — vajadus sellesama rumala ja ebaloogilise naise õrnuste järele. Ja neelatades kuivaks tõmbuva kurguga, istus ta nüüd samuti diivanile, võttis külalise soojast, nõrgalt lavendli järele lõhnavast käest kinni ja hakkas seda pikkamisi ning õrnalt näo juurest eemaldama.

«Noh, noh . . .» ütles ta rahustades.

«Ei, ei, ei, ei, ära tee! Ära tee, ära tee, ära tee, jä-ta, ma ei taha, ära tee!» hüüdis naine, vaatas aga meest samal ajal sõrmede vahelt. Ta nahk oli kuiv, kuum, näis lausa hõõguvat. Võis selgesti tunda, kuidas selle kuiva ja kuuma naha all kulgevad sooned tuikasid kärmesti ja rahutult. Ja kui Tiit Pärtels teda endale kord-korralt lähemale tõmbas, rahunes ta sama äkki, nagu ta oli äsja nutma hakanud. Ta ütles, vaadates viltu silmanurkadest ja puuderdades end kärmesti: «Mis sa's ütled mulle alati nii halvasti! Just nagu ma ise ei teaks, m i s ma olen ja k e s ma olen. Jah, sa võiksid need alatised etteheited ja inetud ülalt alla vaatamised kord juba jätta. Ma olen õnnetu inimene, jah! Ma olen vä-ga õnnetu inimene! Minu perekonnaelu on vana Sanglepa süü läbi viltu läinud, kas mul pole's õigust . . . mujalt õnne otsida? Ütle, Tiidukene, ütle, kas mul siis tõesti ei ole seda õigust?»

«Muidugi on, kallis, loo-mu-li-kult on!» ütles Tiit Pärtels, kallistades teda tugevasti.

«Ei, ei, ei, ära räägi, ära räägi, ma ei taha, ära räägi!» ütles naine hoogsalt. «Kui ma ainult meelde tuletan, kuidas ma juba eile õhtul sinu järele igatsust tundma hakkasin! Ma olin alles mõni tund sinust eemal, aga näed, hakkasin juba sinu järele igatsust tundma! Mulle paistis,

nagu oleksin ma sind viimast korda näinud aastaid tagasi. Ja kõik oli mulle vastik! Ja ma ei tahtnud midagi teha. Ja ma ei tahtnud kellegagi rääkida! Ja isegi laps, mu kallis laps kippus mind tüütama. Öösi nägin ma sind unes: sa olid nagu minu maha jätnud ja läksid kellegi teisega, ühe liiderliku naisüliõpilasega, ja mina pidin vana Sanglepaga kahekesi olema! Oih, jumal, kuidas ma neid inimesi vihkan, naisüliõpilasi, tähendab, kui sa ainult teaksid! Küllap nad varastavadki minu viimaks paljaks! Sa kujuta ette, kord tahtsid nad ära võrgutada isegi mu meest, vana Sangleppa. Ja kui ma täna hommikul üles tõusin, olin ma päris kindlasti otsustanud: saagu, mis saab, aga ma tulen siia! Vana Sanglepp — ta on ju nagu peast põrunud, — tahtis kangesti paraadi vaadata, noh, ma pidin temaga kaasa minema. Siis ma aga tuletasin talle meelde, et ma lähen oma haiget sõbratari külastama. Näed, Tiit, missugused pärispatud ma sinu pärast oma vaesele südamele võtan!»

«Näen, kallis, miks ei näe...» naeratas Tiit Pärtels.

«Aga kohale jõudes ei leia ma sind eest... ole lahke. Tuli oodata...!» ütles naine.

Tiit Pärtels algas pealetungi. Ja punastades äkki sügavasti, sosistas naine talle vastu põske:

«Ei, ei, ei, ära tee, hullvaim, ära tee, noh! Ära tee! Ma kardan nii kangesti, et... Keera... vähemalt vaheukski lukku... Ja pööra selg! Pööra selg, noh, kuidas ma siis... niiviisi... Pööra, pööra selg!»

Siis see juhtus nagu tavaliselt — nad olid ju nagu üsna igapäevases abieluvahekorras, kas nad pidid siis teineteise ees veel häbi tundma? Nad lamasid nüüd kõrvuti, loiud, unised, puudutasid ilmetult kulgevas vestluses koguni tühiseid asju: liha olevat tänavu talvel hinnas hirmsasti tõusnud, näeb jumal, ta ei teadvat varsti üldse enam, mida vanale Sanglepale ja lapsele ette anda! ohkas proua Aino. «Ahah, ahah,» noogutas Tiit Pärtels ja mõtles läbi pealetikkuva une, et armsam võiks juba lahkuda. Kuid sellel oli rohkesti tegemist veel uuemate seltskonnauudiste edasiandmisega, klatšimisega, sõbratáride kulul naljaheitmisega. Too olevat saanud jälle uue kübara, tollel olevat armuke, kujutatagu ette; too laostavat oma tubli mehe kalliste karusmantlitega ja iga

sorti ehteasjadega, — paraku, jah, ta olevat ju küllalt hästi teadlik selle laiutava perekonna varanduslikust seisust. Kell hakkas juba neli saama. Naine tõusis viimaks suure kiiruga, tõmbas kleidi selga, et minema hakata. See olevat ju skandaalne, ta jäävat jälle kojuminekuga hiljaks, — ei, ei, ei, aitab juba, aitab juba, ta ei taha, ta pole ometi mõni niisugune, kes...

Tiit Pärtels saatis armukese välisukseni, sulges selle tugeva mürtsatusega, tuli tagasi tuppa. Ta peatus hetkeks peegli ees, vaatas oma kortsunud rinnaesist, viltu läinud kaelasidet, pruune maksalaike põskedel, mida ta polnud veel kunagi varem märganud. Tal hakkas kuum ja ta hingas sügavate sõõmudega, kuulates samal ajal aina vaiksemaks jääva tuule tasast kahinat. Siis riputas ta kuue varna, viskus diivanile ja sulges silmad, toetades kukla harevile aetud sõrmedele, mis liikusid kärmete südametuksete tasases taktis.

Tuli kerge, väga rahutu uni, ta ei unustanud silmapilgukski, et ta magab. Ta nägi jälle juhuslikke katkendeid siit ning sealt. Ta seisis nagu kõigest kõrval ja kogu maailma elu hüples temast mööda tillukeste pildikestena. Kordus täpselt sama, mis hiljuti tänaval: kaks ooberit möödusid teineteisest, leskproua Helk istus kaetud söögilaua taga ja vaatas imetledes lobisevat anatoomia-assistenti, Aino astus üle ukseläve, udus võppuva gaasilaterna all seisev vanaldane naine uuris teda painajalikult valgete silmadega. Ja siis nagu oleks keegi teda äkki tugevasti tõuganud; liikudes edasi iiveldust tekitava kiirusega, leidis ta end järsku istuvat tühjas kaevikus, ihuüksi, pilk ahastades aina lähenevatele vaenulikkudele kompaniidele suunatud. Karjatades suures hirmus: «Ma ei taha, ma ei taha, ma ei taha!» kargas ta äkki istukile, avas silmad ja tundis kogu keha alles nüüd, tagantjärele, üleni higiseks muutuvat, nagu oleksid järsku avanenud kõik nahapoorikesed.

Et viirastuslik meeleolu ikka veel ei lahkunud, ulatas ta käe lauale, võttis veepudeli ja jõi suurte sõõmudega. Kaine teadvus tuli pikkamisi tagasi. Ta rahunes ja mõtles jälle kuidagi väga loiult, et arvatavasti on ta haige, et arvatavasti tuleb see palavikust. Ta hakkas suitsetama, vahtis üksisilmi lakke ja pidi tänagi imestama selle vär-

vuse üle: see polnud ju sinakaski, see kaldus ilmsesti kollase poole.

Perenaine, kes polnud teda varem segada tahtnud, koputas uksele ja kutsus teda lõunastama; ta vastas aga tujukalt, et tal polevat isu. Esimest korda üle paljude aastate tekkis ta põskedele seda öeldes sügav häbipuna, sest ta pidi korraga kujutlema, et too vana pansionipidaja teab temast arvatavasti kõik. Siis katsus ta aega viita lugemisega, aga ka sellest ei tulnud midagi välja. Kui ta silmad kinni laskis, nägi ta selget ning üksikasjalist pilti kahekordsest puumajast, mille seinu katab õhuke härmakord. Kus, k u s nimelt ta oli sellest möödunud? Ja siis uinus ta uuesti, nüüd aga nii sügavasti, et ta ei tundnud enam oma kehagi.

Aknaluugid lõksatasid, langevad lumehelbed lõid kahinal vastu valgeid jääroose.

TUVIPUUR KATUSE ALL

Kui Tiit Pärtels sel õhtul välja läks, oli ilm juba pimedaks muutunud. Õhk tundus hoopis pehmemana kui hommikul; suured hallid pilved raputasid linnale lund, paksu nagu udusulgi. Kõik ümberringi mattus pikkamisi selle alla: vanad sindelkatused, väravapostid, aknasimsid, puud aedades, tänavate konarlik munakivisillutis. Kuna mugav ilmamuutus oli kõiki nagu veidi virgutanud, kubisesid kõnniteed jalutajatest. Ebamäärane kära lainetas tänavast tänavasse, tungis hoovidesse ja pimedatesse koridoridesse, segunes möödakihutavate autode tuututamisega. Siin-seal kostis rõõmsat naeru, pisut edvistavat ning sõbralikku, ja agarad poisid loopisid omaealistele tüdrukutele järele kahemõttelisi nalju, mis kõditasid neid kudrutavale naerule.

Tiit Pärtels nägi kella vaadates, et aeg kokkulepitud kõrtsikohtamiseks polnud veel kätte jõudnud; ja et ta oli enda välja puhanud ning tundis kogu kehas otsekui uut energialaengut, otsustas ta veidi jalutada.

Ta läks tasakesi astudes vaateakna alt vaateakna alla, silmitses väljapanekuid, tundis end tõugatavat ja

tõukles vastu. Ta oli praegu väga rõõmsas meeleolus, jah, ta tajus jälle iga närvikiuga, et ta elab, et tal on maailmas edu, et ta on mees, kes sammub veel tõusuteed. Ta läks mööda Riia tänavat alla, vestles Karlova ja Lodja tänava nurgal paari tuttava üliõpilasega, sundis need laginal naerma oma teravmeelsete naljadega ja jalutas varsti edasi Suurturu poole. Ratsarügemendi orkester oli enda üles seadnud raekoja ette ja mängis rahvale lõbusaid lugusid. Ta jäi natukeseks ajaks kõnniteeservale seisma ja vaatas silmi kissitades ilutulestikku, mille kohale tõusis valgustatud numbrilauaga kellatorn nagu luitunud-hall surnusõrm, mis sihib üles taevasse.

Siit võttis ta suuna Kivisilla massiivsete kaarte poole, tegi sel'e ees tiiru ja tuli tagasi raekoja ette. Tal polnud ühtki lähemat kava ja meeleolu kiskus teda korraga Toomemäele. Ta õlad ja kaabu olid üleni valged, lund aga sadas, sadas, sadas ja sadas... Linnaapteegi kohale jõudnud, hakkas ta enda ette tasakesi vilistama, kuni ta märkas, et teised jalutajad vaatavad teda pilkavalt.

Äkki tuli talle meelde, et kuskil ülikooli taga, vististi Jakobi tänavas, elab luuletaja Arumaa. Ilma et tal oleks ikka veel mingit kindlamat kavatsust olnud, suundus ta teda otsima. Ta oli majanumbri unustanud, kuid ta oli käinud sõbra pool juba vareminigi, sestap ei valmistanud talle kuigi suurt vaeva leida seda kätte pimeduses ning sajuski.

Ta peatus varsti kahekordse kivimaja ees, vaatas uurides üles, tundis suuri lumeräitsakaid vastu otsaesist ning põski langevat. Ta nägi keskmisest mansardkorra aknast tuld vilkuvat, — seega pidi tubli vanapoiss kodus istuma! Ta naeris, lükkas ukse kolinal lahti ja jooksis suurte sammudega mööda valgustatud treppi üles, leidis enda pilkasest pööningupimedusest. Ta süütas tiku, luges ustelt nimekaarte, koputas viimaks tugevasti.

«Jah,» hõigati. «Kes on?»

«Mina!» vastas Tiit Pärtels kuidagi väga valjult ja väga elavalt.

«Ahaa! Astu aga sisse,» öeldi toast.

Luuletaja Arumaa konutas vaibasse mähitult ahju juures. Selles põles vaevaline tulelõke; küünal leegitses

laual ja kõrgel nurgariiulil valendasid vanad raamatud. Luuletaja Arumaa ütles raksuvalt köhides, et ta tundvat end halvasti, jah, kogu ta parem jalg nagu põlevat all! Sellepärast olevat ta uksegi lahti jätnud, et igaüks võiks selle kaudu ilma suurema tülinata, omaenda jõul sisse tulla; muidugi, muidugi, selge, selge, see olevat jooksva! Vaene mees oli tõesti üsna hädine ja ütles end vaevlevat nõnda juba lõunast saadik. Kõige hullem olevat aga puudega, — tal polevat neid rohkem kui vaid mõni haluke, — ta tahtvat näha, kust kurat ta homme oma haigetele kontidele vajalikku soojust võtab! Ja pahur taat lubas enda täna kõrtsis kõrini täis juua: see aitavat enamal jaol kordadel, muidugi, kui võtta selle alla vähemalt viis grammi naatrium salitsüülikumi, mis olevat seni kroonuviina kõrval ainus tõhus reumavastane arstim.

Tiit Pärtels naeris. Et tilluke ärklituba oli täna tõesti külm nagu ehtne tuvipuur katuse all, ei võtnud ta palitutki seljast, istus kaksiratsa toolile, samuti hästi ahju lähedale. Luuletaja Arumaa pilk libistas teda uurides ülalt alla; noh, muidugi, see narr on enda jälle isalinnuna välja ehtinud, näis see pilk öelda tahtvat.

Tiit Pärtels oli siin käinud kunagi mitme aasta eest. Ta oli puha juba unustada jõudnud ja oleks nüüd meelsasti ringi vaadanud, ei pidanud aga säärast uudishimu viisakaks. Kuid ta haistis selgesti mõru kopituslõhna, märja krohvi, tolmu ja mustuse halba lehka. See ütles talle kõik, talle polnud rohkem vajagi. Ja ta hakkas nobedasti rääkima oma tänastest veidratest meeleoludest — õudsest resignatsioonist, südant närivast igavusest, rumalast tundest, mis näis lausa eelaimusena, nagu oleks ta käes midagi äparduma kippumas.

«Jah, kurat seda teab, aga nõnda on minuga viimasel ajal tihti, — just nagu ripuks kõik mingi peenikese niidi otsas. Igal pool, kuhu ma ka lähen, pole hea olla, — ei kohvikus, ei tänaval, ei kodus, ei kinos, ei kõrtsis, ei... üleüldse. Lihtsalt — mine või hulluks. Võib olla, et ma eksin, aga ... ma olen vist tõsiselt haige inimene!» lõpetas ta usaldavalt.

«Pole sul häda midagi — söö vähem vürtsitatud toite, aele vähem ringi oma lihahimuliste naissõpradega! See pole sul mingi haigus, see on seesama füsioloogiline kur-

bus pärast teatud akti, millest kõnelesid juba vanad roomlased...» torises luuletaja Arumaa. Ja lisas kohe, just nagu peaks ta seda umbkaudset diagnoosi eriti tähtsaks: «Muuseas — osalt on see ka meie läbipõlenud närvidest.»

Tiit Pärtels võttis taskust sigaretipaki, pakkus sõbrale, ulatas talle tuld. Nad istusid veidi aega vaikides oma kohtadel, vahtisid kustuma hakkavat ahju, kuulsid lume vahetpidamatut kahinat aknaruutudel. Luuletaja lõdises aeg-ajalt külma pärast ja kiskus tekki enda ümber koomale; see aga ei aidanud, ja ta ütles paar sõimusõna neetud kaevikuelu kohta, mis olevat jäänud temasse nagu rooste. Ta oli nõnda sisse mähitult kohmakas ning abitu. Ta oli kingadki jalast võtnud, — Tiit Pärtels vaatas hajameelselt ta suuri pesemata varbaid, mis paistsid läbi katkiste sokininade. Ta pea näis praegu imetilluke ja salakaval, kael peenike ning sooneline, silmad suured ja ümmargused. Ta oli nagu luurav lind, sest hüpleva tule varjud venitasid palju pikemaks isegi tema suure kongnina. Ja Tiit Pärtels, kogu oma tusale vaatamata ergas ning teravmeelne, pahvatas järsku naerma ja ütles:

«Ära pahanda, vana vennas, aga — võid uskuda — praegu oleks siin vaja andekat karikaturisti, kes teeks sust mõne tabava joonega šarži — vananema hakkav kotkas, kes vahib igale poole ringi, et ükskõik kellele veel kord nokaga vopsu kuklasse anda. Ja alla: «Kaarel-Kristjan Arumaa, sapiste lugulaulude ja veel sapisemate epigrammide autor.» Hahahaa! Veider küll, aga mulle meenus just silmapilk tagasi valm vanast lõvist, kes ei suuda end enam kellegi eest kaitsta, isegi mitte tagant üles raiuva eesli vastu. Pane tähele ja hoia silmad lahti, et ka sind mõni selletaoline elukas toksima ei tule.»

Arumaa vaatas teda altkulmu. Ta polnud küll eriti tundlik, kuid siiski ei paistnud sõbra naljad talle täna meeldivat. Ja ta ütles kuivalt, kohendades jälle kustumisel olevat tuld:

«Vaata aga vaata, loed — tähendab — vahel ka mõne rea kirjandust...»

«Loen. Kas sina siis mõtlesid, et ei loe,» naeris Tiit Pärtels. Ning äkki hakkas ta pajatama hoopis muudest asjadest, nagu kartes, et teda võidaks milleltki tabada.

«Kas sa ei pannud tähele, mihukeseks on selle mõneteistkümne aasta jooksul muutunud meie armas lipnik Asmus!» hüüdis ta pead väärutades. «Jumal paraku — ma ei tahtnud teda ära tunda. See on ju kole. See on ju ko-hu-tav! Kui me välja läksime, käis ta kogu aja minu kannul ja ähkis nii hirmsasti, nagu võiks ta süda iga silmapilk liiga suurest verehulgast lõhki prahvatada. Vanasti oli ta hoopis ... teistsugune.»

«Vanasti!» ütles luuletaja Arumaa. Ta häälest võis nüüd kuulda ilmset vaenulikkust. Ja oma kuivi, peaaegu mullavärvi huuli halvustavalt torru ajades jätkas ta kohe: «Vanasti! Vanasti, jah! See vanasti oli siis, kui tont veel lühikestes pükstes ringi käis. Kas sa ise mõtled, et sina endine oled? Eksid, vennas, ei ole! Või kas mina olen muutumatuna püsinud? Või kas Saks on muutumatuna püsinud? Leidis ka sügava ja traagilise tõe — ei suutnud vana Asmust esialgu äragi tunda! Sina olid näiteks — kui me ühte polku sattusime — südamlik ning hea poiss, varastasid ainult kanu, mett ja mõne mati kartuleid, praegu oled sa aga ... üsna tavaline elajas, keda tuleks Tähtvere männikusse viia ja seal auku ajada. Mina ise ähkisin ja puhkisin oma «ilusa isamaa» nimel et küll sai, nüüd näen aga selgemini kui selgesti, mida see «ilus isamaa» tegelikult kujutab! Vaata, sõber, mis see mõniteistkümmend aastat on meist kõigist teinud ... olgu siis ihuliselt, olgu siis hingeliselt!»

Tiit Pärtels naeris jälle. Luuletaja hoogne iseloomustus tegi talle vaid nalja: mis siis, ta elab omaenda isiklikku elu ega hooli põrmugi, mida teised arvavad, — selle oma isikliku elu mugavuste eest ta kord ju sõdiski. Et sõpra veelgi enam ärritada, väärutas ta halvustavalt pead ja lausus:

«Siiski, siiski. On ju muidugi kindel, et me kõik teataval määral muutunud oleme, aga nõnda nagu temaga, pole vist juhtunud kellegagi meist. Ta pole ju enam inimene. ta on lihtsalt määratu lahmakas pehmet rasva.»

«Mida keegi inimeseks peab,» torises luuletaja Arumaa. «Sina oled oma näolapi ja kuju poolest igapidi kena ja sihvakas, aga leidub ometi rohkesti sääraseid kodanikke, kes seda nime sinule ei annaks.»

Tiit Pärtels tõstis üllatust teeseldes kulme ja ütles:

«Ahaa? Nii, nii! Üks neistsinatsetest, kes minule inimese nime ei annaks, oled vist sa ise?»

«Jah, mis puutub sinu ja Asmuse kõrvutiseadmisse. Meie lipnik on sinust mitmeski tükis ees,» vastas luuletaja Arumaa.

Ja Tiit Pärtels naeris jälle ning kinnitas ka ise sõbra väidet:

«On, on, selles osas ma sinuga ei vaidle. Mina kaalun tublisti alla kuut puuda, tema aga ületab vist selle normi vähemalt kolmandiku võrra.»

Luuletaja Arumaa vihastas ja välgutas silmi.

«Poisike! Kas see pidi nüüd sinu meelest nali olema või!» ütles ta vihaselt.

«Vabanda, see tuli, jah, natuke lollilt välja,» katsus Tiit Pärtels veel kord naerda, kuid punastas selle asemel sügavalt.

Kell alumisel korral lõi kaheksa ja luuletaja Arumaa tõusis soigudes ning hakkas end riidesse panema. Ta laotas teki tagasi voodile, kiskus kodused katkised püksid jalast ja rõivastus vanasse sakoülikonda, mis jäi ta ümber lotendama laiana ja liiga lühikesena. Kuni ta kolmnurkse peeglitüki ees oma punakaskollaseid harjasjuukseid korraldas, vaatas Tiit Pärtels toas vargsi ringi. Jah, nõnda see oli — kõik siin hallitas, vettis rõskusest, lagunes ja hakkas maha varisema. Krohv seintel oli laiguline, kunagi lilleline tapeet siit-sealt pragunenud; lagi laskis nähtavasti sadude ajal vihma läbi, — ta oli tükati tumepruun, tükati peaaegu must, tükati võis aga veel aimata, et siin oli kunagi tarvitatud lubjapintslitki. Põrandal vedeles paberossiotsi, paaril lihtsal puutoolil ja lombakal taburetil oli rohkesti raamatuid, osa avatud, kuna nende lugemine oli miskipärast pooleli jäänud; kõige paksema köite vahelt vaatasid välja kahvliharud — lugejale polnud nähtavasti näppu puutunud järje hoidmiseks midagi sobivamat. Alumisel raamaturiiulil seisis tahmane ahjupott paksude kapsaste ja külma lihaga; kapitagune oli täis loobitud ajalehti ja muud kili-koli. Ning ainus paigake, kus võis märgata teatavat korda, oli tilluke kirjutuslaud: selle ühele nurgale oli asetatud virn käsikirju, keskele kirjutustarbed ja kandiline tükk rohelist pappi.

«Oled vist viimasel ajal jälle Kalevipoja und magamas: ma pole sinult paari kuu jooksul enam ridagi lugenud,» ütles Tiit Pärtels ja oleks nagu sõbrale äsjase solvamise eest tasuda tahtnud.

Luuletaja Arumaa meeleolu oli jälle pisut paranenud. Ta vastas sõbralikult:

«Jah, praegu pole mul selleks tõesti mingisugust tuju. Ja mida, kurat, sa ikka teha oskad — totrust on sihukest, et süda ei kannata enam vaadatagi. Toodan praegu nimetut kaastööd mitmesugustele ajalehenärudele.»

«Vaata ikka, seda ma ei teadnudki, et ka sinu-taoline jumalavits võib harilikku positiivset sõnnikuvankrit vedada, hahahaa!» ütles Tiit Pärtels, sirvides samal ajal laual leiduvaid käsikirju.

Ja luuletaja Arumaa kehitas vaid õlgu ning siunas:

«Karugi sööb näljaga kärbseid. Tarvis on elu sees hoida, et kogu seda jampsi lõpuni vaadata. Näed, praegu on puud täiesti otsas, poearve seisab ka juba kolmandat nädalat maksmata, saapad tahavad tallutada, püksipõhi püsib koos ainult ausõna peale. Kui ma selle kõik kokku arvan, teeb see välja vähemalt sada krooni. Aga sada krooni on eesti luuletajale suur kapital. Mis siis muud kui pigista, must, pigista!»

«Must — see on vist sinu pegasus?» küsis Tiit Pärtels uuesti toolile istudes.

«Ei,» ütles luuletaja Arumaa. «Must — see olen mina ise.»

«Ahaa,» ütles Tiit Pärtels. Ja uuesti närvlikult heasse meeleollu sattudes püüdis ta sõpra veelgi pilgata: «Aga kas sa ei karda end niiviisi maha kirjutada? Igatahes leidub su kolleegide seas inimesi, kes kinnitavad, et kõik labane ja liiga maine mõjuvat lagastavalt loovate vaimude stiili- ja kompositsioonitundele. Ometi peaksid sa heleda tähena püsima jääma ... tulevastegi põlvede jaoks ... kas pole nõnda?»

«Aamen!» ütles luuletaja Arumaa nägu krimpsutades.

«Miks aamen? Kas igavene au ja kuulsus sind siis ei liiguta?»

«Igavene au ja kuulsus? Noh, minupoolest võid sa selle vabalt endale võtta, eks ole surematuks saanud ka sinu ala meistrid — Don Juan, Casanova ja mõni teinegi

sihuke peente magamistubade sabata pärdik!» ütles luuletaja Arumaa uuesti sihitut vimma kiskudes.

Tiit Pärtels suitsetas hetke vaikides, vaatas sõbra askeldusi, võpatas äkki toas valitseva külma pärast — see hakkas pikkamisi läbi palitugi tungima. Ta ei teadnud isegi, miks, aga äkki pidi ta mõtlema tõesti surmast ja surematusest. Talle paistis naerma ajavalt veidrana, et sel ajal kui tema, ilusa ning terve kehaga, oma elumõtte leidnud, paljudest naistest ihaldatud ja armastatud elumees, peab kaduma jäljetult, ilma et keegi teda hiljem meeldegi tuletaks, ehitatakse sellele vanale rääbisele kord võib-olla graniitsambaid. Isegi selle maja seinale siin naelutatakse ehk juba mõne aasta pärast marmortahvel kuldsete tähtedega, et aastast säärasest aasta sääraseni ja nõnda edasi... Ta ei muutunud küll kurvaks, ent ometi haaras teda hetkeline jubedustunne. Vaadates oma kulunud ja mitmest kohast katkise lipsuga jändavat luuletaja Arumaad otsekui sootuks uue pilguga, ütles ta tasakesi, mõtlikult, nagu endamisi salaja kadedust tundes:

«Jah, tõepoolest veider, vana vennas. Praegu seod sa kaela asja, mis võiks väga hästi ka mõne karjatüdruku sukapael olla, kümne või kahekümne aasta pärast... ja küllap veel hiljemgi... räägitakse aga su tegudest ja sinust endast legende ja imelugusid, kuigi sa ise kõduned juba ammu mullas, nagu iga tavalisegi kodaniku lagunev raibe. Ei ole parata, — teid, kirjamehi, peab siiski imetlema.»

Luuletaja Arumaa naeris nii, et ta kondised õlad aina hüppasid. Pöördudes Tiit Pärtelsi poole näitas ta sellele oma suuri, peaaegu mustjaskollaseid hambaid. Ta suu oli inetult pärani ja ta ütles:

«Ei maksa, vennas! Oletame nõnda, et me saaksime praegu oma osad ümber vahetada, — kas sa teeksid seda?»

Tiit Pärtels mõtles.

«Ma ei tea,» ütles ta vähese vaikimise järel. Ja lisas kohe kärme küsimuse: «Aga sina ise? Kas sa... vahetaksid?»

«Kõige suurema lahkusega!» vastas luuletaja Arumaa ja naeris jälle. «Kuid ainult sel tingimusel, et sa oma eitede-haaremi endale jätaksid.»

Ning ka Tiit Pärtels ei kahelnud enam.

«Mina siiski... ei tuleks säärase tehinguga toime!» hüüdis ta lõbusalt.

Luuletaja Arumaa sattus nüüd hoogu.

«Armas taevane isa, jah — edasielamine oma töödes!» rääkis ta nägu krimpsutades. «Noh, see on igatahes asi, mis ei vääri paari puuda rukkileibagi. Ma armastan oma kutset, see on õige! Aga ma armastan teda peaasjalikult selle tõttu, et ma saan ta kaudu ütelda oma sõna selle kohta, mis sünnib praegu, tänapäeva konkreetses olukorras. Aga just see element ei ela oma aega üle ei romaanis, ei näidendis, ei poeemis, ei... tillukeses luuletuses. Ja üldse — me pole ju enam mingisugused naiivsed usklikud, lollid idealistid, kes saaksid sellistest väga kauge maa taga asuvatest lootustest lohutatud, et taluda rahulikult oma reaalse maapealse elukese äpardusi ja hädasid. Hästi, olgu nõnda — mina, luuletaja Arumaa, elan, sepitsen häid salmikuid, nälgin, olen enama jao trumpidest tühja tuult tallates käest maha mänginud, vean ennast haua poole nagu... elav viletsusevare. Siis ma kõngen ja mind hakatakse kohe austama — sest õieti austada inimest ja tema tööd võib ikka alles pärast surma. Torukübarates härrad ütlevad mulle järelehüüdeid ja täiesti kindlasti pannakse minu mädaneva keha kohale terve hunnik elavatest lilledest pärgi. Iga üksik niisugune pärjakolakas maksab palju enam kui minu praegune kuuüür või sama palju kui head kasepuud, millega ma saaksin end soojendada kogu pika ja kõleda talve jooksul. Halemeelsed koolitüdrukud valavad ehk pisaraidki. Ja üle riigi pasundavad ajalehed ja halisevad stupiidsed, ühtede ja samade tõdede kordamisest juba ammugi vaimselt surnuks lämbunud kirjandusõpetajad kõigis vabariigi koolides: «Oh häda, oh häda, suur õnnetus on tabanud meie väikest töökat rahvast, suri meie andekaim satiiriline luuletaja Kaarel-Kristjan Arumaa! Oh häda, oh häda — me oleme selle suure mehega kaotanud väga ja väga palju — olgu kodumaa muld talle kerge!» Ilus! Tõesti ilus! Teatava kenakese profiidiga tulevad välja paljudki: reporterid teevad ridu; ajalehed teenivad surmakuulutustega; raamatukaupmehed müüvad mõne eksemplari minu ammust ajast tolmu alla kadunud töödest;

seltskonnategelased saavad jälle kord esineda ja end näidata; mõni üliõpilane-filoloog asub tegema minust seminaritööd, mõni juba lõpetanud noor teadlane — magistritööd, mõni magister doktoriväitekirja... Mõni halli peaga seltskonnadaam laseb oma sama halli sõbratari koguni uduselt aimata, nagu oleks tal minuga oma kadunud või veel elus oleva mehe seljataga väike, hoo-pis väike romaan olnud... Ja headel sõpradel nagu sina, Saks ja Asmus, on põhjust järjekordselt kõrtsi minna ja end seal elaja kombel täis juua: isegi naised ja lapsed ei paneks seda neile pahaks, — maeti ju ometi vana kallist Arumaakesi! Ja mõni ametivend, kellele ma olen oma pika ja pahura elu jooksul varvastele astunud... ja meie õilis isamaaline seltskond eesotsas ministrite kabineti ja riigivanema endaga, kelle harjaseid ma olen ka vahel sasinud — noh, ka nemad on oma meeles ja mõttes õnnelikud. Jah, seni on kõik kõige paremas korras, nagu sa näed. Aga mida, kurat, võidan nende positiivsete momentide kaudu mina ise? Loomulikult mitte midagi. Sest — mind siis... ei ole enam. Sest mulle ei lähe üldse korda, kui suure toredusega mu jäänuseid mööda linna ringi veetakse, kuskilt poodiumilt näidatakse... milliseid ilusaid sõnu minu aadressil pasundatakse ja missuguseid kalleid napse minu mälestuseks alla kugistatakse ja varsti jälle välja oksendatakse. Ja sajandid tulevad ja lähevad — mis see veel minusse puutub, et mind ikka ja alati mõnes poslamaslatatud artiklis meelde tuletatakse ja noorte pealetulevate kolleegide materdamisel nuiana kasutatakse! Ei, vennas kasanoova, hinnata maksab tõsiselt ainult seda, mida sa saad oma sooltest läbi lasta, oma patusele ihule tirida, jalas kanda või pähe panna. Muu kõik on ainult tühi töö ja vaimu närimine, nagu on seda juba ammu enne meid tõdenud vana tark Koguja.»

Tiit Pärtels oli mees, kes oli valmis igaks juhuks arvestama ka jumalat, sest ei suudetud ju päris kindlasti tõestada tema olematust — miks siis mitte? Ta ütles, kallutades end mõtlikul ilmel kandadelt varvastele ja varvastelt tagasi kandadele:

«Aga võib olla, et ehk siiski... Omast kohast on ju absurdne oletada ka seda, et meie roiskuva kehaga on... kõik lõppenud.»

«Nii? Sa arvad nähtavasti, et neist sigatsemistest on veel vähe, mis sa oma maises elus sigatsed?» küsis luuletaja Arumaa pilkavalt. «Või leiad sa endas tõesti midagi selliselt erinevat muust orgaanilisest maailmast, et sind oleks vaja veel konserveerida või marineerida — et loodus kui säärane ei saaks edaspidi ilma sinu juuresolekuta läbi! Noh, vennas, jäta asjatud lootused. Tõmbad kord suu mulda täis, ja sellega on lõpp. Ja on täiesti ükskõik, kas sa oled olnud enne seda minister, pätt, luuletaja nagu mina, või lollakas seelikukütt... nagu sina... ära hakka mulle mu siiruse pärast viha kandma.»

Tiit Pärtels kehitas õlgu ja muigas virilalt. Hetke pärast ütles ta teeseldud hooletusega:

«Näib küll nõnda. Sa oled omaga valmis? Noh, hakkame siis minema.»

Ja sammudes jälle läbi pilkaspimeda pööninguruumi, millest laiali viivate üksikult seisvate uste tagant kuuldus nüüd jutukõminat, laulujoru ja grammofoni kräunumist, väljusid nad teineteise kannul öisele tänavale. Sadas ikka veel laia lund ja Suurturul mürtsus ikka veel ratsarügemendi orkester.

Kell raekoja tornis lõi üheksa.

MÄLESTATAKSE MINEVIKKU

Öörestoran oli juba viimase võimaluseni publikut täis. Siin võis näha esindajaid kõigist kihtidest, kes moodustasid nõndanimetatud parema seltskonna — ohvitserid esindusmundrites, noored värvipaelu kandvad üliõpilased, naisliikumiste peategelased pikkades siidkleitides, vanemad paljaspäised härrad moest läinud sabakuubedes, — ärimehed, töösturid, advokaadid, arstid, pastorid. Juba avaras fuajees võis märgata erakordset elevust, sest teatrisaaliski korraldati täna midagi rahvapeo taolist: laval elavad pildid jõumeestest, kes kujutasid sangareid sõjaaegsest rahvaväest ning «Kaitseliidust», ja kõhetutest, köörsilmseteks grimeeritud kooriliikmetest, kellel oli ülesandeks kehastada punakaartlasi ja mõisu üle võtvaid külakehvikuid. Kogu suur maja sumises, vadistas, naeris, lajatas ülirõõmsatest hõigetest; talvekargusest tulevate noorte silmad sädelesid; sõbrad hüüdsid sõpru ja võõrad vaatasid võõraid. All kõrtsis mängis juba orkester, materdades umbset õhku vanade eesti tantsudega — tuljakuga, kaerajaaniga, pulgapolkaga ja viru valsiga, mis tundusid aga selles moodsas õhkkonnas ja nende üli-

moodsate inimeste juuresolekul üsna naeruväärsetena ja ülearustena.

Kui sõbrad parajasti rõivasteruumi käsipuude ees järge ootasid, tuli läbi välisukse sisse suur seltskond linna tuntumaid kodanikke. Mehed kandsid «Kaitseliidu» mundreid, naised olid enamikult rahvarõivas. Kõige ees taarus auväärsel pingviinisammul lihav professoriproua Sarapalu — samuti vormis, mis muutis ta veelgi lihavamaks.

Luuletaja Arumaa hakkas tigedalt vanduma. Ta sajatas nii valju häälega, et paljud juba ringi käändusid ja teda vaatama jäid. Ta ütles: «See, andke andeks, on meie mineviku profaneerimine, labastamine, säärane asi tuleks keelata seaduslikult, sellise totra edvistamise eest peaks karistatama koguni paarikuise arestiga!» «Vaadake ainult,» ütles ta, «seal te võite näha üpris meeldivaid ning armsaid värve ja mustreid Muhu saarelt; see, kes neid kannab, on aga hallparuni pereemand Mulgimaalt — rasvaseks söödetud eit, kes hööritab pealekauba veel oma tagumikku!» Ja ta läks omaenda sõnadest äkki nii hoogu, et ta apelleeris isegi võhivõõraste inimeste poole, kes haistsid skandaali ja kogunesid salkadena kes peeglite ette, kes kuhugi mujale.

Tiit Pärtels punastas ja kahvatas kordamööda, võttis luuletaja Arumaa käsivarrest kinni ja kutsus selle kõrvale. Ta ütles tungivalt ning paludes, et nõnda ometi ei kõlbavat, ehkki sõbral võib põhimõtteliselt õigus olla. Pealegi on ses äsjasaabunud seltskonnas enamik tema tuttavaid, isegi šeff oma prouaga. Ja luuletaja Arumaa taltus sama kiiresti, nagu ta oli süttinud: ta rebis kärmesti oma vana palitutüki seljast, ulatas selle üle käsipuu ja kadus rahva hulka, häbenedes vist isegi oma äsjast ägedust.

Olles juba saali astumas, kohtasid nad Joonatan Asmust, kohtu-uurijat, kes kartis hilineda ja ruttas kõigest väest. Ta punetas, oli üleni higine, pühkis suure valge taskurätiga laupa, ähkis jooksuhoost. Ta katsus eesolijaist mööduda; oli aga selleks liiga lihav, — ta ei mahtunud kustki läbi. Märganud sõpru, viipas ta neile käega ja hõikas midagi üle enda ees tammuva daami pea, hingates selle kübarasulgedele, mis hakkasid kohe nobedasti tant-

sima. Ja jälle pidi Tiit Pärtels seda rasvuva kodaniku ilmetut piiksumist tahtmatult võrdlema kunagise lipnik Asmuse võimsa ning sügava möirgamisega, kui see hüüdis mehi kokku rünnakuks või kiireks tagasitõmbumiseks.

Tiit Pärtels ja luuletaja Arumaa ootasid sõpra teisele korrale viiva trepi ülemisel otsal, nägid teda mööda fuajeed vehkides siia-sinna askeldavat. Ta sattus vist paari temperamentsema kaasootajaga koguni tülli, talle karjuti midagi ja ta karjus varsti ka vastu. Sõbrad suitsetasid, naersid teda veidi; ja kui ta ometi viimaks ägedasti rühkides nende juurde jõudis, ütlesid nad talle naljatades, et arvatavasti sai ta endale ses tunglemises nii mõnegi vihamehe, — küllap ta tallas ses saginas nii mõnegi tuusa või tala konnasilmadel! Ja nad andsid talle paberossi, pakkusid talle tuldki, ootasid, kuni ta oli enda välja hingeldanud, ja jätkasid siis oma juhuslikku vestlust, nagu see toimub ikka enne selliseid pisut erutavaid koosviibimisi.

Siis jõudis pärale ka advokaat Saks. See oli lihvitud ja kõigega harjunud inimene, temal edenes kõik kiiresti. Kõhnana ja tikksirgena astus ta ootajate juurde, teretas neid, võttis taskust kammi ja hakkas pedantse hoolikusega maha siluma jonnakat juuksetutti lagipeal, mille asukohta ta tundis juba poisikesepõlvest peale. Ta ütles oma mahedalt veniva häälega, et laua ettetellimisega, mille teised asjaosalised jätsid hommikupoolikul tema hoolde, on tal olnud üpris rohkesti sekeldusi ja et sellega pole läinud kaugeltki nii libedasti, nagu võiks ehk arvata. Jajah, nii see on — tahad sõita, suvatse ka vankrit määrida: ta olevat saanud kelnerite šefilt hea koha alles siis, kui see kelnerite šeff sai temalt kümme krooni pihku! sosistas ta ja pilgutas millegipärast silma. Luuletaja Arumaa hakkas jälle täis moraalset nördimust vanduma ja deklareeris, et see polevat tema asi, ta ei mõtlevatki niisuguseid lagastamisi solidariteedi alusel tunnustada!

Imelikul kombel muutus muidu koguni tasakaalukas advokaat järsku ilma ühegi suurema põhjuseta tulivihaseks. Ta hääl omandas jõhkra tooni ja ta ütles luuletaja Arumaast mööda, ehkki kõik teadsid, et ta sihib oma sõnad just vanale sõbrale:

«Ma arvan, et ei maksaks nii kangesti räusata. Niikuinii võtab tänase laua tasumisest osa... ainult kolm inimest.»

«Kolm? Nii, nii! Sohoh? Ja nende seas, tähendab, mind ei ole ette nähtud?» ütles luuletaja Arumaa. «Elage siis hästi, härrad!»

Ja ta hakkas nüüd omakorda nobedasti kuhugi rühkima, nähtavasti selleks, et hoopis lahkuda.

Kuid nad jooksid kõik võidu talle järele, katsusid teda tagasi hoida, ruttasid asja naljaks pöörama. Advokaat Saks, kes armastas oma kahjurõõmsale ja kavalale iseloomule vaatamata seda kehvaks jäänud noorusekaaslast koguni siira ja tugeva armastusega, vabandas end rohkete sõnadega. Jumal halasta, jah, jah, ta ei püüagi ennast õigustada, ta olevat talitanud tõesti nagu viimane togu! Üle hulga aja saavad kokku neli vana kamraadi ja sõjaseltsimeest, nüüd aga peab see olema just tema, kes oma rumalusega ja jõuka mehe tõprauhkusega õhtu nahka paneb! — hüüdis ta haledalt, hoidis luuletaja Arumaad kaenla alt, katsus naerda, tegi isegi koolipoisilikke grimasse. Nad jagelesid kaua ja ägedalt, kuni neid hakati jälle siit-sealt vaatama. Ja luuletaja Arumaa, kes ei tahtnud samuti kaotada selle tillukese tüli pärast võimalust istuda kuni hommikuni soojas ruumis, süüa häid sööke ja juua häid jooke, andiski lõpuks järele, võttis advokaadi lepituseks pakutud käe vastu ning ütles nukra alistumisega:

«Nojah, olgu peale, kõik on ju kõige paremas korras — jõukas vabariigi kodanik solvas oma vaest kaaslast. Inetu, lubamatu ja maksvale korrale kahjulik oleks olnud asi siis, kui see oleks sündinud vastupidi.»

Ja sellest leppimisest üldist rõõmu tundes hakkasid nad vaikides kõrtsisaali ukse poole nihkuma, kuni kõige ees minev Tiit Pärtels selle suursuguse liigutusega lahti lükkas, julgelt ning hoogsalt, nagu kunagi see, kes tunneb oma kaalu.

Vana elutark advokaat oli valinud tõesti hea laua. See asus muusikapoodiumist pahemal, sellest hästi kaugel, samuti vajalikus kauguses ka tantsupõrandast; siin sai isegi vastu seina toetuda. Nad istusid väsinult, panid sigaretid kohe suitsema, vaatasid ringi. Polnud näha

ainustki jalatäit vaba ruumi — praktilise taibuga härra Jugar oli otstarbekalt kasutanud varjulisi nurkigi. Ta oli ka enda üles mukkinud ja vaatas nüüd säraval näol vahekäigust, hõõrudes peopesi vastamisi: ta võis endaga rahul olla, tema hernes õitses. Orkester mängis ikka veel «Kaera-Jaani» ja tantsupõrandal kalpsas ning kepsles salk rahvarõivais inimesi. Õhk oli juba peaaegu paks kuumusest, tubakasuitsust, tolmust, kalliste, otse Coty enda juurest toodud õlide ja puudrite ning päris ehtsa eesti higi lõhnast. Võis tunda isegi oma lähemate naabrite kehade sooja auramist, mis hakkas kohe mõjuma kuidagi uimastavalt, pikantselt, kujutlusvõimet erutades.

Tiit Pärtels, jagades kõikjale tervitusi, ei lasknud hetkekski näolt oma tavalist naeratust. Ta oli jälle mugavas keskkonnas, ta ümber sumises jälle kerge, muretu, lõbu ning naudinguid pakkuv peene mehe elu . . . kui sa seda lõbu ja neid naudinguid ainult tabada oskad! Ja ta mõtles edevalt silmi kissitades: jah, kas ta pole praegu nagu teravate hammastega haug, kes luurab oma urust, liigutades vaid uimi . . .? Ta esinemisse sigis taas rohkesti edevust, jultumust, häbematust, norivat väljakutset. Ta oli kogu aja teadlik, et teda vaadatakse — mõned kadetsedes, mõned vihaga («Võistleja, võistleja!»), mõned tasakesi hinge näriva kiivusega, mida katsutakse varjata veel nii enda kui teiste eest. Ta käänas pead aeglaselt siia-sinna ja tundis lõbu nii pilkudest, mis talle saadeti, kui erutavatest lõhnadest, mis hoovasid tast üle. Ja sel ajal, kui kolm sõpra hakkasid jälle mäluma vanu mälestusi — küll sõjapäevist, küll tudengielust — luuras ta erksana kahe lähema laua poole, kus istusid arvukad segaseltskonnad, eakad rahatuusad oma noorte naistega.

Teda segas ta vaatlustes kelner, kes ulatas vaikides söögikaardi ja jäi ise teenistusvalmilt ootama, käed sõdurlikult vastu külgi surutud. Teistele lähemale kummardudes vedas Tiit Pärtels küünega mööda trükitud ridu ülevalt alla, küsis kaaslaste arvamusi, tundis end liigutatud olevat asjaolust, et kõik usaldasid ta maitset. Ta tellis külmi suupisteid ja jääl serveeritavat valget viina. Jah, nõnda olevat kõige parem, ütles luuletaja Arumaa, magusad margid polevat head südamele ja koormavat maksa ja neere. Seejärel rääkisid nad tükk aega mitmesugustest

jookidest, läksid viimaks üle parimate suupistete meenutamisele, laitsid õlletarvitajaid ja tulid ühisele otsusele, et parajal määral purjutada pole hoopiski kahjulik, vaid vastuoksa koguni kasulikki. Ja luuletaja Arumaa, kes omas peale endas kääriva sapi veel suurt hulka naiivsustki, sattus jälle hoogu ning ütles:

«Täitsa tõsi, vennad, — valetagu arstid, mis nad tahavad, mina tean aga seda ... mis ma tean. Vaadake mulle otsa — ma võiksin teid kõiki uputada sellesse, mis ma olen oma elu jooksul ära joonud, ja lämmatada sellesse, mis ma olen joomise ajal ülearuselt söönud. Aga kas ma olen sant või vigane? Või kas ma olen laisk? Või kas ma olen kõhukas? Või kas ma hakkan idioodiks minema? Vastuoksa, vennad! Nii mõnigi raske peatäis on mind üle aidanud meeleoludest, mis oleks võinud lõppeda kergesti kuuli pähekihutamisega. Ma usun, et igaüks teist on üle elanud umbes säärase olukorra: kõik hakkab äkki puntrasse jooksma ja takerduma, mitte midagi ei taha korda minna, käid päevast päeva ringi nagu märg kana. Siis aga vihastud, astud sisse lähemasse kõrtsi ja teed oma kõva raksatuse. Ja tagajärjed? Kaks päeva möllab su peas raske pohmelus, siis aga võid täie auruga jälle töö juurde asuda. Hing on täis nagu õhk osooni pärast äikest, — kriis on lihtsalt nagu pühitud.»

«Selge, selge, seda olen minagi märganud!» hüüdis kohtu-uurija Asmus ja pühkis vahetpidamata higi. «Olen, jah, minagi seda märganud. Nii et ... visakem, poisid!»

Advokaat Saks oli täna elavas meeleolus, naljatas, jutustas anekdoote, kõpsutas tantsuloole jalaga takti, ehkki ta ise ei osanud teha ainustki korralikku tuuri. Isegi ta suured kurjad silmad olid hoopis leebema tooni võtnud, ei piilunud nagu tavaliselt altkulmu, tõmbusid sagedasti pilukile muhedas muiatuses. Ta ütles lõbusalt, põristades sõrmeotstega vastu lauda:

«Ai-jai-jai, sa kavala sõnaga vaimusangar, hahahaa! Ma usun, et isegi hobusevaras võib sellise loogika abil oma teole õigustust leida. Härrad, sõbrad, kas maksab asjata ilutseda ja surnuluudele lilli raputada! Tunnistagem parem, et maailmas leidub mitmesuguseid pahesid, et joominegi on üks selliseid, ja et keegi meist pole loodud ingliks, kelle abaluude vahel kasvavad tii-

vad . . . nagu paradiisilinnukestel! Hallo, oober, kaua me peame veel ootama?»

«Silmapilk, härrad! Suupistega läheb aega, härrad!»

Kuid luuletaja Arumaa katsus sõbrale vastu vaielda. Ta ütles:

«Pahede probleem kuulub juba hoopis kaugemale. Minu arvates on i g a l i i a l d u s omasugune pahe. Pahe on liiga palju jalutada, pahe on liiga palju lamada, pahe on . . . noh . . . liiga palju unistadagi. *Ergo* — pahe on ka liigjoomine! Mina aga mõtlen joomist, mis pole muutunud veel üleliia suureks ega ka tarviduseks, seega juhuslikku. Pealegi — kus ma olen seda omaenda nahal tunda saanud.»

«Ohoh, ohoh, kolleeg parajuslane, hahahaa! Alles minut tagasi rääkisid sa uhkustades määratust viinahulgast, millesse sa võivat uputada nii ennast kui meidki!» ütles advokaat ja naeris valjusti.

«Rääkisin! Mis siis, rääkisin jah!» torises luuletaja Arumaa.

Tiit Pärtels ei kuulanud neid enam, see pealiskaudne, ebaloogiline jutuvada jättis ta külmaks. Ta vahtis nüüd üksisilmi seda punaste juustega kaunist naist, kes istus küljega tema poole, heites talle aeg-ajalt moodsa kübara varjust usutlevaid pilke. Ta laskis endasse mõjuda kõiki üksikasju, mis ta suutis seletada läbi suitsust sinise õhu: kaela, mille ühinemiskohta seljaga tähistas lihav voldike, ümaraid õlgu, täidlasi käsivarsi, pehmelt joonistatud lõuga, tillukest kõrvatippu, mis paistis laineliste vasekarva lokkide varjust. Teda vallutas pikkamisi mingi kõike muud kõrvale suruv erutus ja ta tegi endamisi otsuseks: varsti ta tõuseb, kutsub selle seksapiilse tundmatu tantsima, heidab osavalt oma õnge ja sõidab ehk juba tuleval nädalal Tallinna — ta oli täiesti kindel, et see seltskond on pärit just sealt.

Kui viin ja suupisted lauale toodi, valas ta klaasid kohe täis, tegi võileiva, kuulas jälle natuke aega sõprade tühja vestlust. Pead joomise juures tagasi kallutades nägi ta frakkides taate ja pikkades kleitides vanaprouasid tantsupõrandal külapolkat vihtuvat. Lugu tundus tõesti igivana, pillid aga olid selle eest igimoodsad: tore bajaan, bandžo, havaivile, mingisugune kummaline riist, mida raputati

taktis pea kohal, tromboon, viiul, tšello, klaver ja veel kaks lõõtspilli. Igal sammul oli selgesti märgatav häiriv vastuolu, mis hakkas luuletaja Arumaad pikkamisi närvlikuks tegema, kuni ta viimaks jälle pahvatas:

«Lollid! Puuduvad veel Kastre-Peravalla kupakartulid ja mulgi maugud kaaviari või... h-hahahaa... austritega!»

«Vanapoiss, sa ei tunnista ju ülepea enam isikuvabadust! Las igaüks tantsib mida tahab ja täidab oma kõhtu sellega, mis ainult südant pahaks ei aja!» naeris paks kohtu-uurija rõõmsalt.

Selle lühikese kahekõne ajal ilmus uksele viieliikmeline meesteseltskond. Peatuti hetkeks, vaadati ringi, hakati otsides laudade vahel ringi liikuma, — nähtavasti hellitati lootust, et kuskil ehk leidub veel vaba ruumi. Tiit Pärtels ei pannud tulijaid esmalt tähele, kui need aga lähemale jõudsid, tõmbus ta kartlikult kühmu: kõige ees sammus tema sõjaaegne pataljoniülem, suur joomar ja alatine skandaalitseja! Ta mõtles ärevalt, et kui see mürtsumees oma seltskonnaga neid märkama juhtub, tuleb kogu õhtut nurjunuks pidada, — vaevalt võiks veel loota rahu ning mugavust: major Oinas joob enda kindlasti lähema veerandtunni jooksul täis nagu tarakan, pistab sõrmed suhu ja vilistab kelnereid, või röögib lihtsalt niisama, või tulistab — kui tal juhtub revolver kaasas olema — mõne paugu lakke. Jah, nõnda see läheb, seal pole kahtlust. Tiit Pärtels tundis ju liiga hästi seda temperamentset meest, et tema suhtes asjatuid illusioone teha, — seda peaaegu legendaarseks rahvuskangelaseks muutunud meest, kellest pajatati pidulikkudel juhtudel suuri sõnu, kellest räägiti omavahel kui sõjaaegsest verejanulisemast löögiüksuse ülemast, kellest katsuti ammugi võimalust mööda hästi kaugele hoiduda. Ja tõmbudes veelgi enam küüru, katsus ta end hästi nähtamatuks teha, lootes kramplikult, et see eruohvitser oma staabiga neist võimalikult kaugemale läheks.

Ent Tiit Pärtelsi vagad lootused ei täitunud — uustulnukaid oli nägema juhtunud ka luuletaja Arumaa. See oli aga, paraku, inimene, kes ei hoolinud millestki, kes ei häbenenud ei enda, ei sõprade skandaale, kes ei omanud Tiidu arvates õiget häbi ega õiget au; ta kargas kohe

püsti, vehkis kätega ja hüüdis üle naabruses istuvate laudkondade:

«Oinas, hõi, major Oinas! Va-na Oi-nas-s!»

Et sündinud tõsiasja polnud enam võimalik muuta, tõstis Tiit Pärtelski pilgu kohe tulijatele vastu, naeratas ülisõbralikult, viipas samuti. Ta nägi nüüd, et need teisedki olid kõik tema sõjaaegsed kaaslased: leitnant Kadak, leitnant Mumps, leitnant Koores ja vana hiiglakasvu veltveebel Leivategija. Major Oinas jäi muidugi ka nüüd kõige etteotsa: ta tundis oma väärtust, — olge lahked ja imetlege, siin kõnnib keegi, kes on teile teie vabariigi püsti upitanud — kui mitte Kalevipoeg ise, siis vähemalt Suur Tõll Saaremaalt või Leiger Hiiust! Ta oli lühike, tüse, ja ta pea oli sama paljas nagu sõber Asmusel. Tal olid helehallid heasüdamlikud silmad ja muhe ilme, mille järgi otsustades teda oleks võinud kergesti pidada maa-alevi vürtspoodnikuks või küla-algkooli õpetajaks, kes juhatab tuletõrjet ja täidab ka köstrikohustusi. Laialt naeratades juhtis see omaaegne kuulsus oma seltskonna Tiit Pärtelsi ja selle sõprade laua juurde, peatus seal teatraalselt, ajas käed pea kohale ja hüüdis:

«Issand, issand, luba oma sulasel minema hakata, sest tema silmad on näinud seda, mida ta on ammu juba näha ihaldanud. Saluut, poisid...! Ja tunnete ikka veel oma kurja pataljonivana! Tõesti üllatus, tõesti üllatus! Saluut, poisid! Ja tänu, ja tänu! Tulen sisse, vaatan — ei ühtegi vaba kohta, kõik on kokku kiilutud nagu kilud karpi. Ja oleme juba tagasi välja pugemas, kui mind äkki hüütakse. Ja — keda ma näen? Neli vana karabinjeeri istuvad laua ümber ja tervitavad mind kõige suurema austusega. Veel kord — saluut, saluut, poisid, istuge, istuge, olge lahked! Sa-lu-ut, poi-sid!»

Laud kippus kitsaks jääma, aga nad katsusid end kuidagi mahutada — toole toodi juurde ja kõik surusid end hästi kokku. Juhtus peale muu veel seegi õnnetus, et major Oinas sattus istuma Tiit Pärtelsi ja luuletaja Arumaa vahele, — seega kadus viimnegi lootus märgatamatuks väljalibisemiseks. Kolm leitnanti olid tagasihoidlikud ja vaiksed; igaühel neist oli major Oina mõisasüdame läheduses tubli asunikutalu ja nad olid muutunud aastate jooksul ihnsateks ja linna vastu vimma kandva-

teks jõukateks peremeesteks, kes tundsid end siin ebamugavasti ja mõtlesid hirmuga möödapääsmatutele kulutustele. Nad olid kaua ja visalt oma vanale ülemusele vastu ajanud, jah, neil oli puudunud igasugune tahtmine siia pidutsema sõita; suur sangar pidi aga end näitama ja nemad kolmekesi olid ainsad, kes kõlbasid vajalikuks saatjaskonnaks. Ja lõpuks oli ennast hindav uusmõisnik kaasa võtnud veel Leivategijagi, endise veltveebli (sõja esimestel päevadel täitis ta major Oina üksuses vabatahtlikult ka timukaülesandeid), kes teenis juba mitmendat aastat oma toidukest valla vahimehena, vedades ajalehtedes kuulutavatele perepoegadele ja teenijatele kätte armastuskirju, enne neid meisterlikult avades ja sama meisterlikult taas kinni kleepides. Temalgi polnud siin nähtavasti kuigi hea olla; muidugi, mis seal parata — ka kauasele ehtimisele vaatamata polnud ta välimus ju kuigi kaunis.

Kelnerid, kes olid vahtinud viit maarõivais meest esmalt vaenulikult kulmude alt, taipasid kohe oma eksitust ja jooksid kärmesti edasi-tagasi, lauale jätku juurde asetades, lisaklaase, taldrikuid, nuge ja kahvleid tuues. Nad polnud ometi võhikud, kes ei tea midagi maailma asjadest ega ole kuulnud midagi major Oinast, sellest määratu suure jootraha andjast, sellest hulkade lemmikust. Alles mullu sõitis ta lõbusana ning rõõmujanusena linna, munder seljas ja tärniga müts peas, astus siiasamasse sisse, pani sõrmed suhu ja vilistas üle kogu tulvil täis peene lokaali! Ja nad kõnetasid teda austavalt nimepidi, need, kellele ta oli heldekäeliselt raha loopinud, kui ka need, kes olid temalt sel või teisel põhjusel vastu hambaid saanud.

«Kuidas te elate kah, mu sõbrad, rääkige ometi! Rää-ki-ge!» hüüdis major Oinas ikka uuesti ning uuesti ja vaatas mehelt mehele. «Jah, rääkige, rääkige! Mis te häbenete? Kas ma polnud teile juba vanastigi nagu armastav isa, kelle ette võisite te tulla ükskõik missuguste muredega? H-ho-ho-hoo! Saluut, poisid! Proosit! Või nõnda siis näete te praegu välja! Sina, vana Saks, oled ikka samasugune ahjuroop nagu sa olid tegevväe kapteninagi. Taevas hoidku, Asmus, armas vend, missuguseid magusaid toite oled sina siis enda täis õginud? Ahaa,

sealt jõllitab ju meie kuulus värsimeistergi, kelle koht oleks küll hoopis mujal, kas või Tähtvere männikus: paikene, kes siis võib nõnda teotada oma rahvuslikke kaaskodanikke, nagu teed seda sina oma jõledates lauludes? — Kui sa o m a l a j a l niisugust sigadust oleksid maailma kükanud, — omaenda käega oleksin su maha kõmmutanud... hohohoo! Saluut, poisid! Proosit! Ja kas see neljas pole siis Tiiduke, minu kõige tublim soldatike, hohohoo?! Noh, oled sina kah toredaks läinud, pagan võtaks! Ega sa ole ometi tasku pistnud mõnd välissaadiku kohta? Saluut, poisid! Proosit! Noh, noh, kõnele, vennas! Kas oled välissaadik, ah? Kas oled, ah?»

«Jätke juba pilkamine, härra major,» naeris Tiit Pärtels, kuigi tal polnud selleks vähimatki tuju. Ja klaase uuesti täis valades lisas ta vaid selleks, et üldse midagi öelda: «Muuseas, härra major, meie sõber Arumaa pajatas huvitaval kombel minu kohta täpselt samasuguseid sõnu, nagu pajatasite teie praegu tema kohta. Ta arvas nimelt, et m i n a olevat väärt Tähtvere männikusse viimist. Oleks tõepoolest kena, kui me peaksime kahekesi ühe ja sama puu najal seisma.»

«Nagu need vennakesed-punakomissarid, keda mu poisid kord sama paela kahe otsaga üles poosid,» ütles major Oinas.

Ja kohe hakati jälle rääkima sõjast, ühiselt veedetud päevadest Narva, Pihkva, Ostrovi ja Porhovi all, rünnakutest landesväärlaste vastu, hirmsatest päevadest Krasnaja Gorka lähistel. Kõik püüdsid võidu midagi meenutada, vaikselt istusid vaid kolm tagasihoidlikku ning tõsist leitnanti ja Tiit Pärtels, kelle huvipiirkond kaldus üha enam mujale. Ikka veel mängis moodne džässorkester vanu rahvaviise. Ning alles hulk aega hiljem, kui enamik laudkonnast hakkas juba purju jääma ja kui major Oina vali hääl samm-sammult domineerima pääses, tabas ta kõrv tangotakti, mis kiskus ta kohe toolilt püsti.

Uhkena ja ülisirgena põikles ta läbi rahvamurru, peatus, kummardas tagasihoidlikult.

Ja aimates isegi läbi paksude saapataldade vahatatud põranda pehmet siledust, hakkas ta ühes oma naeratava kaaslasega sujuvalt siia-sinna liikuma, meeleolu hea, süda tulvil tärkavat vallutaja-ärevust.

LOOM VAATAB RINGI

See oli võitjate rõõmu- ja lõbutsemisöö — tosin aastat tagasi olid nad endid maksma pannud, oma vaenlastest jagu saanud — kas see ei andnud neile siis õigust end jälle kord meelde tuletada! Kõrtsikülaliste arv ei vähenenud ega vähenenud. Oli küll lahkujaid, kuid oli ka juurdetulijaid. Noorte tuulepeade kõrval istus siin täna rohkesti inimesi, kes käisid säärastes kohtades üpris harva, — vanad surmtõsised professorid, väärikad kohtutegelased, kõrgemad sõjaväelased. Räägiti palju ja lärmitsedes; joodigi palju; tantsulugu järgnes tantsuloole; käidi seltskonnast seltskonda — vahetati põgusaid küsimusi ja vastuseid, tunti siirast jällenägemisrõõmu — ja laudade vahel oli koguni suur liiklemine. Aga täna ei pandud pahaks, kui keegi kellelegi vastu tõukas: «Noh, mis siis — pole midagi!» Ja meeleolu püsis väga sõbralik kuni hilise ööni, ehkki mõned pead muutusid juba soojaks ja mõned jalad hoopis ebakindlaiks.

Tiit Pärtels oli nagu kala vees. Ta püsis ühteviisi värske ning tugev, kuigi ta jõi ning sõi samuti rohkem kui harilikult. Tal oli siin palju tuttavaid — peaaegu

iga laua ääres; pahemalt ja paremalt hõigati teda; ta istus ühtede juures minuti, teiste juures minuti, kolmandategi juures minuti või teise. Ta tuli endale ette sportlasena, kelle kohta võidakse öelda, et ta on oma parimas vormis: südi ning võidukas. — Ta oli ammu juba kergesti purju jäänud, nüüd ta pidas piiri, — ta pole ju mees, kes joob enda täis nagu mõni tudenginolk! Ta ei unustanud silmapilgukski, et täna on kasulik üldist muljet tekitada, nagu ei kuuluks ta päris kindlasti just s e l l e laudkonna juurde, kuhu ta tegelikult kuulus ja kust ta kartis varem või hiljem langevat esimese skandaalisädeme.

Iga paari loo tagant käis ta tantsimas tolle punapäise naisega, kes näis järjest võluvamaks muutuvat ja kelle peatses vallutamises oli ta juba enam kui kindel. Kuid ta polnud silmatorkavalt pealetükkiv, ei, ta teadis liigagi hästi, mis kõlbab, mis mitte. Ta keerutas läbi peaaegu kõik lokaalis viibivad naistuttavad, katsudes nõnda muljet tekitada, nagu poleks keegi eriliselt eelistatud. Ja kadunud oli kogu hommikupoolikune igavus ning tülpimus: suures kõrtsiruumis valitsev leitsak, segi tambitud orkestri lakkamatust mürtsumisest, tundus talle nauditavana nagu värske vesi madalasse lompi takerdunud havile.

Pikkade vaheaegade järel läks ta aeg-ajalt tagasi sõpradegi juurde, lobises ka nendega. Ta märkas oma suureks üllatuseks, et isegi major Oinas ei jäänud täna liiga purju, ehkki ta oli muutunud juba hästi jutukaks ja vehkis puhuti kahe käega korraga. Oldi nähtavasti mälestuste mälumisest juba tüdinenud ja targutati hoopis tavalisemate küsimuste üle: millal hakkab elukallidus langema? kas talv kestab kaua? kui suuri lumesadusid võib veel loota enne taliharja lõplikku murdumist? Või nad jutustasid vastastikku üksteisele oma elulugusid, — pagan võtaks, nende aastate jooksul pidi ju nii mõndagi juhtunud olema! Ja imelikul kombel kujunes ükskõik millise probleemi arutamisel ikka nõnda, et nad polnud põhiliselt rahul mitte millegagi, just nagu oleks kogu see väike ja vahva vabariik, mille nad olid endile nii suure vaeva ja pingutustega ehitanud, edenemas aina viltumineku tähe all.

Kui kellaosutid viimaks üle kahe näitasid, jäi kõrtsi-

külalisi vähemaks. Perekonnainimesed lahkusid esimestena; siis läksid ära ka intiimselt istunud paarikesed. Ent rahvast jäi siiski küllaldaselt kohale: noori üliõpilasi, sõjaväelasi kuni kapteni aukraadini, tähtsa päeva puhul oma kodudest välja tulnud elatanud veteraane-vanapoisse. Räägiti, et fuajeest olevat välja aetud salk saksa korporante, kes olevat tulnud nähtavasti oma konvendist, küllap vist selleks, et vaadata pealt matsirahva pillerkaarilöömist. Ja tabades üldist meeleolu alustas keegi järsku hoogsat saksa või soome päritoluga pateetilist isamaalaulu, mis vallutas juba ainsa hetkega kogu suitsuse ruumi.

Tiit Pärtels nõjatus vastu toolileeni, tajus suurt, kogu keha ning hinge haaravat mugavust ja kuulas kinnisilmi. Oli, nagu oleks midagi rasket ning väga puist suure hooga liikuma paisatud. See raske ning puine põrkas nüüd seinast seina, põrutas vastu põrandat, tormas lae alla, möirgas täiest kõrist. Kõik ta sõbrad möirgasid kaasa: major Oinas kahe rusikaga orkestrile takti tagudes; leitnandid millegi üle lajatavalt naerdes; kohtuuurija Asmus kangesti lõõtsutades ja iga sõna juures nagu hoogu võttes; erukapten Saks kahvlitega vastu pudeleid kõlksutades; luuletaja Arumaa oma kõrget tenorit naaberlauas puhkeva lauluga ühendades ja vaevaliselt välja venitades, just nagu keriks ta kogu aeg liiga pikka kanepipaela.

Tiit Pärtels — elumees, kes oli ainus üldisest möllust kõrvalejääja, ütles endale juba mitmendat puhku üleolevalt, heatahtliku hukkamõistuga: «Pagan võtaks, mis nad nüüd müravad, ilma selletagi on ju siin praegu hea olla . . . jah, mis nad nüüd müravad, pagan neid võtaks!» Vahetevahel pikkamisi lauge avades silmitses ta aina jälle ning jälle oma tänaõhtuse südamedaami lopsakaid juukseid, kaela, paljast selga, tüsedavõitu pihta, mis paistis tooli varjust. Siiani polnud ta lähemalt tähele pannud tema kaaslasi, nüüd vaatas ta ka neid terasemalt: kaks kõhukat isandat, üks üsna nooruke üliõpilane, kes lonkas pahemast jalast ega saanud seetõttu tantsida, kaks elatanud naist neljakümne viie aasta piirimailt. Ta oli juba esimese tango ajal märganud punajuukselise sõrmes paksu kuldset laulatussõrmust; järelikult pidi see kuu-

luma kellelegi neist kolmest, kindlasti mitte sellele lonkurile tudengile, kes jõi vist alles oma esimesi joomisi!

Tiit Pärtels otsustas järgmise loo ajal muutuda juhuslikust tantsulepalujast härra Pärtelsiks, — südamete-murdjaks, ülikoolilinna tuntud donžuaniks: jah, muidugi, miks ta ei peakski end siis sellele naisele esitlema, ta pole ju ometi mingi külapoiss, kes ilmub hämarusest ja kaob taas hämarusse! Seda mõeldes muutus ta äkki tähelepanelikuks ja võpatas rõõmu pärast. Ahah, ahah, pole kahtlust, et see on tema parimaid sõpru, kes astus praegu vaatlusaluse laua juurde, teretas kõiki koduselt ja istus ilma pikema jututa! Ta teadis nüüd, mida ta tegema peab — ta kutsub kohtukandidaat Saartsi pisut kõrvale ja palub end laudkonnaga tuttavaks teha!

Ta oli juba tõusmas, kuid otsustas kärmesti ümber, taibates loomusunniliselt, et nõnda see paistaks ehk veidi pealetikkuvana. Ning kuulates ikka veel üha kestvat saksa või soome päritoluga rahvuslikku laulumöiret, valas ta endale nagu julgustuseks limonaadiklaasitäie konjakit, jõi selle ära ainsa sõõmuga ja pistis suhu tüki toorest siiakülge, närides seda aeglaselt ja nagu järelemõtlikult.

Teade saksa korporantide väljakihutamisest ja üldine laul oli järelejäänud kõrtsikülalised nagu üheks suureks pereks ühendanud — alustati otsemaid uut laulu. Nüüd mürtsus sellega kaasa ka orkester. Sel korral oli see lõbus lugu kahest karukütist, karu laskmisest, karu nülgimisest, karunaha müümisest ja mehisest viinavõtmisest ning mehisest peksasaamisest.

Tiit Pärtels karjus nüüd teistega ühes, sest talle oli äkki meelde tulnud aeg, mil ta oli nende tühiste ning lõpmatult korduvate sõnade saatel õppeväljakul marssimist tuupinud, lasketiirul püssist laskmist harjutanud, rindelt tulnud ja rindele läinud. Kuuldus kolinat; kuskil tõmmati juba laudu kokku.

Kui muusikamehed pisut hiljem jälle moodsat tantsulugu alustasid, tõusis ta kärmesti, et mitte hilineda. Ent sel korral tal siiski ei vedanud — sõber Saarts jõudis temast ette ja libises juba punapäise daamiga inglise valsi vaikses taktis üle vahatatud põranda. Tehes näo, nagu ei läheks see kõik talle üldse korda, jalutas Tiit

Pärtels läbi saali, läks fuajeesse. Seal seisatas ta veidiks ajaks teatrikassa kõrval, nõjatudes selle vaskplekist barjäärile.

Peale lämmatavat soojust tundus siin hingamine kergena ja vabana. Kaks värvilintidega purjus poissi — mõlemad kohutavalt galantsed ja hirmus tõsised, — sekeldasid pikas kleidis naiskorporandi ümber, kes püüdis olla väga auväärne ja kohendas end suure peegli ees. Läbi poekvil seisva välisukse võis selgesti näha, kuidas langes ikka ühetasast laia lund. Ilm kippus vist uuesti külmemaks muutuma; trepil tammuva autojuhi sorakil vurrud olid valgeks härmatanud, otsekui oleks ta nendega oma lambanahkselt kraelt sinna langevaid räitsakaid pühkinud.

Tiit Pärtels tundis meelekohtades kergeid valusähvatusi ja kehas surus nagu mingi kudedest tõusev raskus. See tõestas kõige usutavamalt, et ta polnud joonud veel küllaldaselt. Laskudes seljakile vastu painutatud metallkäsipuud süütas ta uue sigareti ja suitsetas isukalt. Suure seinakella osuti lähenes juba pool neljale. Oli jälle kohutavalt vastumeelne kujutleda, et varsti tuleb siit lahkuda, koju minna ja voodisse magama pugeda.

Äkki puudutati Tiit Pärtelsit sõjakalt käsivarrest. Kui ta ringi vaatas, nägi ta, et teine purjus nolkidest oli ta juurde astunud. Ta aimas kohe halba ja küsis:

«Noh, mis on?»

«Te vahite mu daami? Mis . . . te . . . temast . . . vahite?» lällutas korporant pehme keelega.

«Vabandage — te näete vist und!» vastas Tiit Pärtels tigedalt.

«Osvald, oh-h, Osvald!» kiunatas naiskorporant.

«Ma . . . ma . . . palun teid tungivalt vaikida!» ütles värvipaelaga nolk traditsioonilise väljakutse-lause ja võttis väga sõjaka poosi.

«Os-vald . . . kas sa kuuled . . . loll!» hüüdis tüdruk.

Tiit Pärtels kehitas üleolevalt õlgu ja läks pikkamisi tagasi saali poole. See intsident oli ta pisut tasakaalust välja viinud. Korraga haaras teda põgus rahutus, — talle näis, nagu peaks ta nüüd kohe veelgi suurema hooga kõike ligi tegema. Mis siis, kui see punajuukseline küps kaunitar on just praegu oma kohalt tõusmas, et minema

hakata? — mõtles ta närviliselt. Ta silus juuksed läikivaks, kohendas kaelasidet, mis oli vahepeal viltu nihkunud, — soo, see oli korras! Ja mõni minut hiljem istus ta jälle oma kohale, naeratades rahul olles, sest kõik oli nagu enne ja sõber Saarts oligi teda juba märganud.

Siis tegi ta jälle oma üliviisaka kummarduse. Vanahärrad vaatasid teda ükskõikselt, neljakümne viie aastased daamid tõstsid kulme, lonkur üliõpilane piilus kõõrdi silmanurkadest. Punajuukseline kaunitar naeratas aga vaikselt ja järgnes ta kutsele.

Moodsa fokstroti nurgelisse rütmi süvenenud, alustas Tiit Pärtels nüüd juba plaanikindlamat vestlust, juhtides seda samm-sammult seatud sihi poole. Ta ütles:

«Vabandage, armuline proua, minu ebadiskreetsust. Ega ma vist ei eksi, kui ma arvan, et te pole kohalik elanik?»

«Jah, ma olen... provintsist,» vastas punajuukseline, vaadates alt üles.

Tiit Pärtels tegi kohe enda teada taibuka komplimendi:

«Tõesti? Ometi räägib kogu teie olemus selle poolt, et te olete pealinlane. Siiski, siiski — te vist naljatate. Tallinlanna, eks ole?»

«Ei, ma olen provintsist,» ütles naine jälle.

Ja Tiit Pärtels arvas saabunud olevat paraja aja, et end esitleda:

«Kui te ehk lubate, armuline proua: Pärtels.»

«Pardoon?» küsis punapäine daam ja tõstis arusaamatuses kulme.

Tiit Pärtels kordas, punastades äkki sügavasti:

«Minu nimi on Pärtels.»

«A-a, vabandage... andke andeks, ma ei taibanud kohe,» ütles punajuukseline daam nüüd lõbusalt ja naeris heleda, nagu sillerdava häälega. Tal olid valged, kuid veidi harvad hambad ja ta suu näis lähedalt vaadatult veidi suurena. Ta ninal oli kaks või kolm pruuni tedretähe-laigukest, — kõigile punapeadele iseloomulik omadus. Kui ta rääkis, nihkus ta ülemine huul tublisti ettepoole. Ta lisas, heites jälle Tiit Pärtelsile kiire kõrvalpilgu: «Jah, ärge pange pahaks, ma mõtlesin hoopis millestki muust ega pannud teid kahjuks tähele, härra Pär-

tels. Mulle paistab nimelt, nagu hakkaks saabuma paras aeg kojuminekuks. Kell on vist juba varsti neli.»

«Jumaluke, proua, kas see on siis nii hilja!» hüüdis Tiit Pärtels.

«Aga muidugi, see on lihtsalt hirmus hilja,» ütles naine.

Vaikus.

Ning veidikese aja pärast ütles naine, nagu oma eelmise lause põhjenduseks:

«Niikuinii muutub siin juba liiga kärarikkaks. Mehed sel kellaajal ei tea ju harilikult, kas nad on juba küllalt joonud ja peaksid lõpetama või on neile veel vähe ja nad peaksid jätkama. Minu kogemuste põhjal on meil, abielunaistel, nüüd päris paras aeg oma teed minna. Minu oma näiteks ei märkaks mulle hiljem autotki üürida.»

Ta naeris jälle ülemeelikult ja sõbraliku häälega, pea kergesti tagasi kallutatud, huuled avali. Tiit Pärtels ütles, katsudes teda hästi enda vastu suruda:

«Noh, see oleks alles hoolimatus! Säärasele mehele, kes nõnda talitab, tuleks peksa anda. Muuseas — kui te küsida lubaksite — kas ka teie härra abikaasa on praegu siin?»

«Loomulikult!» vastati. Ja naise häälest kõlas korraga heatahtlikku irooniat, kui ta ütles: «Mis te õige kujutlete, palun väga? Ei tulda ju ometi ihuüksi kõrtsi ega tantsita siin võõraste härradega ... oma seadusliku mehe seljataga.»

Tiit Pärtels tundis end millegipärast ebakindlana. Äkki oli ta harilik agarus kadunud ja vaevalt jätkus tal julgust sellekski, et oma põsega naise juukseid puudutada, — polnud kuigi mugav mõelda, et kuskilt jälgivad teda kiivad silmad, kes võivad äkki kõigile ta üsnagi kaugele minevatele plaanidele risti peale tõmmata. Kui ta seda aga viimaks tegi, haaras teda silmapilkselt haiglaselt tugev ärritus: ta läks üleni higiseks ja ta süda hakkas ägedalt ning korratult peksma. Ja jälle pidi ta nukral meelel mõtlema, et aeg on tõepoolest juba väga kaugele nihkunud, et mõnikümmend minutit varem või hiljem peavad nad niikuinii lahkuma, tema ja see noor abielunaine, kelle kohta tundis ta äkki nagu mingit omanikuõigust.

Samuti tajus ta väga teraval kujul, et kõik, mis ta

äsja ütles, oli liiga kohmakas, liiga pealiskaudne, kindlasti liiga ... labanegi. Kas see on siis tõesti tema, Tiit Pärtels, kes vestleb oma tantsupartneriga säärasel konarlikul toonil, sellise puisusega?! Ta tahtis nagu midagi parandada ja haaras naisest kinni nii tugevasti, et see tasakesi kiljatama pidi.

Kuid ta nägi samas daami tumesiniseid silmi endale otsa vaatavat selgetena ning pilkavatena ega osanud jälle midagi ette võtta. Ja ta ütles vaid, vihastudes ise oma ebakindla ning kobava hääle üle:

«Vabandage, ma libisesin.»

«Jah, ma nägin, et te ... libisesite,» noogutas naine surmtõsiselt.

Tants lõppes, Tiit Pärtels juhtis oma punapäise kaunitari tagasi lauda, tänas ja läks oma teed. Oskar Saarts hõikas talle midagi järele; ta tegi aga näo, nagu poleks ta seda kuulnud. Ta süda peksis ikka veel närvlikult ja tugevasti; ta oli ainsa hetke jooksul väsima hakanud ja tabas end äkki selgelt kujutluselt, kuidas ta selle ironiseeriva naise kord kindlasti oma armukeseks teeb. Ja nagu selle kaljukindlana paistva otsuse kinnituseks jõi ta järjestikku mitu klaasi konjakit, kuni ta tundis end juba praegu võitjana, mehena, kes talitab alati vastavalt oma tahtele.

Sõbrad olid nüüd juba täies hoos. Major Oinas laiutas nagu tuuleveski, vehkis aina kätega. Kord tiirutas ta toolil oma paksu keha, kord proovis vilistamist läbi sõrmede, mis aga täna siiski veel ei õnnestunud, kord peksis vastamisi pudeleid. Seejärel viskas ta laua alla kõik tühjad taldrikud, pildus orkestrante kurgilõikudega ning kärkis noorte ohvitseride poole, kes kartsid talle otsagi vaadata. Kõige tagatipuks pistis ta käe sügavale pudelianumasse, püüdis sealt jäälõike ja tahtis neid krae vahele poetada kellelegi möödujale, kes aga õnnelikult pages. Ja kui pillimehed jälle üle hulga aja oma saksa või soome päritoluga rahvuslikke viise mängisid, sattus ta sellisesse vaimustusse, et tahtis juba revolvritki paugutada. Kahjuks ta polnud aga seda kaasa võtnud. Ta küsis laskeriista mitmelt tegevväe ohvitserilt, kuid need naersid ja keeldusid kategooriliselt.

Siis tegi erulipnik Asmus ettepaneku siirduda peene-

matele viinasortidele. Kõik teisedki olid selle ettepanekuga kohe lärmitsedes nõus. Luuletaja Arumaa, ammu juba täiesti purjus, puhastas laua ainsa minuti jooksul: ta võttis linaotstest kinni ja tõstis kogu kraami enda selja taha põrandale. Nad naersid, karjusid, põrutasid rusikatega lauale, kiirustasid kelnereid tagant, võtsid üksteise käe alt kinni ja õõtsusid taktis.

Kui aurav kohvimasin ühes kõhuka likööripudeliga lauale toodi, sattus paks rahvuskangelane juubeldavasse vaimustusse, istus ratsa toolile ja sõitis selle seljas ristipõiki üle tantsupõranda. Ta kisendas ise läbilõikavalt ja vilistas nüüd vahetpidamata, jämedad mustad sõrmed suus. Ja siis ratsutas tema kannul lauast minema veel erulipnik Asmus, kellele järgnesid kohe ka naeru möirgav advokaat Saks, suurte vurrudega veltveebel Leivategija, kõik kolm tagasihoidlikku leitnant-asunikku ja luuletaja Arumaa, kes suutis end vaevalt veel otse hoida.

«Orkester, palun marssi... palun marssi!» hüüdis major Oinas ja vehkis takti pooliku õllepudeliga, mille ta haaras kuskilt võõrast lauast.

Ning just siis, kui kogu kõrtsipublik oli sellest hoogsast jandist lausa rõkkamas ja möirgamas, valmis kõike kaasa tegema, märkas Tiit Pärtels kohkudes: punapäine kaunitar oli ühes oma kaaslastega kadunud, oma teed läinud.

Kuna ta oli hakanud kiiresti purju jääma, vallutas teda sügav kurvameelsus ja ta silmad valgusid täis magusaid viinapisaraid.

MÕTTEID ARMASTUSEST JA LAPITUD ALUSPESUST

Temap see oligi, Tiit Pärtels, põhimõtteline elunautija, keda haaras äkki mõte veel teistessegi kõrtsidesse sisse astuda, — «Sinimandriasse» või kuhugi mujale. Kuid juhtus nõnda, et selleks ajaks olid kaks kaaslast sügavasti magama jäänud — erulipnik Asmus ja vana kenamees Arumaa: neile nähtavasti juba aitas, jah, nende mõõt oli täis. Luuletaja istus tikksirgelt oma kohal, käed põlvedel, pea viltu vajunud, ja oli tavalisest ainult pisut kahvatum, paks kohtu-uurija oli aga küünarnukid lauale litsunud, toetas mõlema käega põski ja norskas nii valjusti, et teda võis kuulda aeg-ajalt isegi üle orkestri kiunumise. Kellelegi ei tulnud meelde neid äratama hakata, mõlemale väsinule karjuti vaid, et pidutsemine jätkuvat varsti hoopis mujal. «Hakkame aga minema, hõi, hakkame aga minema,» karjuti läbisegi. Hiljem nad aga unustati. Ja nõnda nad jäid rahulikult teineteise vastu istuma; eemalt vaadates võis koguni arvata, nagu oleksid nad liiga kaua kestnud vestlemisest tülpinud ja vahivad nüüd vaikides oma raugeid mõtteid, märkamata sedagi, et paberossid, mida nad suus hoidsid, olid ammugi kustunud.

Et kummaski magajas polnud ka midagi üldist meeleolu häirivat, lasksid kelnerid neid puhata seni, kuni lahkus viimane laudkond. Kell oli juba pool kaheksa. Asuti kohe kraamimisele ning puhastamisele, tekkis haisvaid tolmupilvi, ja kaks sõpra hakkasid võidu aevastama. Nad tahtsid peaaegu ühel ajal teist külge käänata, sest küllap nad vist arvasid, et pikutavad kodus vooditas; kõvad kõrtsitoolid ei võimaldanud aga kõiki mugavusi ja nad ärkasid viimaks.

«Noh, see on alles sigadus!» ütles luuletaja Arumaa, haigutas suure suuga ja küsis läheduses askeldavalt kelnerilt, kas neile võidaks ehk pudel selterssi tuua. «Sifooniga!» hüüdis ta minejale järele ja ehmus ise oma häälekõlast: see oli karvane ja lõikav, see meenutas vana plekk-käristit, mis oleks nagu järsku ta kuivavas kurgus ragisenud.

Kohtu-uurija Asmuski kohendas end, naeratas süüdlaselt.

«Nii, teised on siis juba läinud?» ütles ta leplikult ja lisas nende arvel paar heatahtlikku sõimusõna. Ta pilgutas kiiresti-kiiresti lauge, mõtles samuti millelegi joodavale, tõmbas ülesnihkunud vesti alla ja lisas siis nagu kedagi trööstides, et ta olevat tänase ööga igatahes vägagi rahul. Arve, mille järgi oli tasutud, vedeles ta ees laual; ta hakkas seda teraselt silmitsema. Siiski, siiski — see olevat midagi maksma läinud! ütles ta suurest summa summarumist pisut kohkudes. Ja ta pistis selle halva mälestuse sügavale rinnataskusse, otsekui oleks ta selliste asjade virk koguja.

Kumbki veidi seltersit rüübanud, tõusid nad ringutades, soovisid kõrtsiteenijatele head hommikut ja väljusid teineteise kannul. Luuletaja Arumaa oli väga pahuras tujus, sest ta pea valutas. Võti oli ees; neil polnud südant uksehoidja äratamiseks ja nad avasid endile ise; natukese aega seisid nad vaikselt suure teatrimaja trepil ja hingasid sügavate sõõmudega. Oli veel pime, lund ei sadanud enam. Töölised tõttasid oma töökohtadele ja kojamehed pühkisid kärmesti tänavaid. Taevas seisis suuri raskeid pilverünkaid, sest tuulgi oli sootuks vaikinud ega suutnud neid silmapiiri taha tõugata. Ammu juba ärkvele virgunud linna kohal vilkusid tähed, nende

loendamatute sädelevate kübemekeste vahel aga haigutas sinakasmust tühjus.

«Noh, vaimuvend, kuhupoole me siis läheme?» küsis kohtu-uurija Asmus ja võttis luuletaja Arumaa kaenla alt peaaegu hellalt kinni. «Teised jätkavad vist kuskil tööd. Kas otsime nad üles?»

«Jumal hoidku, ära aja lapsejuttu!» hüüdis luuletaja Arumaa. «Ei, tänan, vana, — mina isiklikult lähen koju. Niikuinii on juba küllalt lollusi tehtud. Ela hästi!»

«Pea nüüd, pea,» ütles kohtu-uurija Asmus. «Ära torma, kallis mees. Kuspool kandis sa elad? Ma tuleksin sind hea meelega saatma, sest jalutamine on praegu ainult kasuks. Vaata ometi, missuguse hulga värsket lund on taevas vahepeal maha ajanud. Ja ilmgi on pehme nagu sula palsam!»

Luuletaja Arumaa ütles, muutudes juba taltsamaks:

«Ma elan Jakobi tänavas. Ole lahke, kui sa ainult viitsid. Jah, lund on tulnud tõesti mehemoodi... ja ilmgi on tõesti üsna kena ja pehme.»

Nad läksid mööda kallakut mäenõlva alla, pöördusid pahemale, heitsid pilgu Tillemanni kellale, nägid, et see oli juba kaheksa läbi. Kõik, mida nende silmad seletama ulatusid, oli kuidagi eriline, viirastuslik. Ümberringi helevalge lumi, pahemal ja paremal rõõmsalt valgustatud aknad, kõrged majamürakad keldrikorrast katuseni täis otsekui pehmet hõõgumist, õhk aga nii puhas ning karge, nagu võiks ta maha pesta kogu nahale kleepunud higi ja mustuse. Voorimehed sõitsid oma seisukohtadele: tsill-tsill-tsill-tsill! helisesid aisakellad. Ja teeristil seisev kordnik, kes polnud viitsinud endalt suuri lumelahmakaid maha raputada, oli oma paksus kasukas nagu hiiglane-jõulumees, — sõbralikult aeglane, heatahtlikult järele vahtiv.

«Kena hommik, mis!» hüüdis kohtu-uurija Asmus.

«Jah, härra, täitsa kena hommik,» vastas politseinik, tervitades viisakalt.

Sõbrad tasandasid sammu, jalutasid nüüd edasi väga aeglaselt, teineteist vahetevahel puudutades, vaikisid. Nad olid küll kangesti väsinud, ometi mitte purjus, jah, äsjane kosutav uni oli uima nende ajudest välja ajanud. Nad hoidsid käsi sügaval palitutaskutes ja näisid millegi

üle järele mõtlevat. Suurturule jõudnud, kust oleks tulnud üles Toome poole suunduda, tegi kohtu-uurija Asmus ettepaneku:

«Mis sa arvad, poeet, kui läheksime õige Laia tänava kaudu. Saaksime veel natuke oma päid tuulutada».

«Laia tänava kaudu? Noh, ega see tee pole ju pikem kui ülikooli tagant. Aga... võib kah, võib kah,» ütles luuletaja Arumaa.

Ja nüüd pistis kohtu-uurija Asmus oma kämbla jälle ta kaenla alla, lähenes talle sooja sõbralikkusega ning küsis:

«Selles suures põrgulärmis ja soodoma segaduses, kus iga mees katsus teisest üle karjuda, ei saanud ju midagi mõistlikku rääkida. Kuidas su elu ka läheb?»

«Kuule... ei oska mõne sõnaga üteldagi... mis ta kurat ikka läheb!» heitis luuletaja Arumaa käega.

«Paistab, et sa oled vimma ja tuska täis... nagu kollatõbine oma sappi,» naeris kohtu-uurija Asmus.

«Ja olengi, olengi! Mis seal salata — muidugi olen! Ja igaüks, kellel süda rinnus istub, peaks seda olema!» vastas luuletaja Arumaa.

Kohtu-uurija Asmus naeris jälle, vaikis silmapilgu ja ütles nüüd peaaegu hellalt:

«Kas sa mäletad veel, mis me omal ajal Narvas otsustasime, just mõni päev peale rahu sõlmimist? Kas see ei olnud nõnda, et kõik meie rügemendi ohvitserid, kes edasi teenima ei jäänud ja oma tavalise elu juurde tagasi läksid, lubasid iga viie aasta tagant korraks jälle kokku sõita ja omavahel juttu ajada. Et üksteise elust midagi lähemalt kuulda saada ja omaenda elust lähemalt jutustada. On veel meeles, ah?»

«Miks ei ole, on küll,» ütles luuletaja Arumaa jälle nagu tusanedes.

«Tänavu möödub sellest ajast juba kaksteistkümmend aastat; mina ja mõni teine naiivne inimene täitsid tookordse lubaduse, sind aga ei olnud, samuti ka mitte ainustki sinu siinsetest sõpradest. Mispärast?» küsis kohtu-uurija Asmus.

«Mispärast, mispärast! Aga vaat sellepärast, et... häbi oli!»

«Häbi?»

«Jah, häbi! Lohmisime seal, ajasime peaaegu lapsi tulle. Kelle ja mille heaks? Et iga sorti tõprad said endid pärast hästi laiaks ajada! Kas see on sinu arvates väärt, et... kurat teab mihukesi mälestusõhtuid korraldada!»

«Aa, siis niiviisi?» noogutas kohtu-uurija Asmus, vaikis veidi aega ja ütles ohates: «Nojah, selles osas võib sul muidugi õigus olla... ja küllap ongi... ja ei maksa vist sellepärast tänasel ilusal hommikul oma tuju rikkuda. Nii et räägime lihtsalt ja konkreetselt kõige isiklikumatest asjadest. Kas sa oled oma saavutustega maailmas rahule jäänud?»

Luuletaja Arumaa vaatas sõpra kõrvalt, muigas kuidagi virilalt. Selle asemel, et vastata, küsis ta omakorda:

«Ja sina ise? Parem ütle, kuidas on sinu endaga?»

Kohtu-uurija Asmus kehitas õlgu.

«Nagu sa ilma suurema vaevata nägema peaksid, ei saa ma igatahes nuriseda. Kohakene on, leivakene on laual, riidekesed on seljas üsna korralikud, kodukesel pole viga — hea naine ja kolm last. Mida's see inimene ikka oma issandat jumalat rohkema ihkamisega kiusab? Nii et kokkuvõttes: jah, ma võiksin tõesti ütelda, et ma... ei saa kaevata.»

«Noh, kuradi pärast, mina saan seda siiski!» ütles luuletaja Arumaa. «Saan küll! Aga sa ära oota, et ma kavatsen nüüd kohe irisema hakata, et sedasi ja teisiti, et valitsus ja riigikogu talitavad uisapäisa ja sestap läheb minul, luuletaja Arumaal, kõik viltu. Vaat, vennas, mis ma sulle ütlen: selle tosina aasta jooksul, mil me pole teineteist nägema juhtunud, olen ma väga palju kaarte käest maha mänginud, ilma et ma oleksin nende kaartide mahamängimisest vähimatki kasu saanud. Just nii! Ja süüdi selles olen loomulikult mina ise, mitte aga valitsus, Päts või Tõnisson, mitte riigikogu või sõbrad ja seltsimehed, sest selle kõige... ja nende kõigi... õiget nägu oskasin ma läbi näha juba ammugi ega teinud enam illusioone ei ühe ega teise ilusa loosungi suhtes. Saatan seda teab, aga ma ei saa ka ise vahel aru, kuidas see kõik on nii kenasti liivale jooksnud! Noored poisikesed on minust juba ammu mööda läinud, istuvad professoritoolidel, kliinikutes, oma kodustes arstikabinettides... Neil on edu olnud, nad on jalad kindlalt vastu maad surunud! Mina

aga? Mina, kes ma arstiteaduskonna lõpetasin ja keele ning kirjanduse peaaegu lõpetasin?! Noh, luuletan! Hahahaa! Ja kujuta ette, vennas, oma senise elukutse napaklikku tühjust hakkasin ma tajuma alles hiljuti, kui ma olin juba ammu neljakümne aastaseks saanud. Laule sepitseda või olematuid lugusid välja mõtelda — kas see kõlbab täiskasvanud, haritud mehele?!»

«Sa oled, nagu näha, ikka endiselt skeptikuks jäänud,» ütles kohtu-uurija Asmus.

«Skeptikuks, skeptikuks! Mis kuradi skeptikuks! Ma olen ainult inimene, kes ka asjade südamesse näeb, ja kõik!» kurjustas luuletaja Arumaa.

«Ja sellepärast sa siis oma praegusel alal nii napilt töötadki?» küsis kohtu-uurija Asmus.

«Jah, sinule olgu see öeldud — just sellepärast... ja muidugi ka veel muulgi põhjusel!» ütles luuletaja Arumaa.

«Aga kas me ei või nõndaviisi targutada iga ameti puhul? Kas ka mitte nende puhul, mida sa siin äsja mainisid? Minu arvates on aga nõnda, et iga inimene, kes teenib endale leiba nii või teisiti, on omal kohal. Ja teatavasti oled sa seejuures meie sõpruskonnast ainus, keda üle kogu maa tuntakse.»

«Päh — üle kogu maa!» ütles luuletaja Arumaa.

Ja kohtu-uurija Asmus pahvatas rõõmsalt naerma, pigistas ta käsivart, noogutas elutargalt ning ütles:

«Ma tulen täna jälle tagasi samade väidete juurde, millega ma katsusin sinu tahmaseid prille veidi heledamaks hõõruda juba tollal, rügemendis. Mis sa arvad, vennas, kas sa tõesti ei muutuks hoopis teistsuguseks inimeseks, kui sa abielluksid ja soetaksid perekonna?»

Nüüd naeris luuletaja Arumaa omakorda. Kui ta viimaks mahti sai hinge tagasi tõmmata, ütles ta küüniliselt:

«Nii, nii, jah, niisuguseid soovitusi võib sinutaoliselt koduloomalt ju oodata. Suurepärane, s-suu-re-pä-ra-ne! Et mina, vana paberimäärija Arumaa, pangu visiitkuub selga, sina ise aitad mul välja vaadata paraja partii ja muudkui läki seda ühisel nõul ja jõul haarama! Hahahaa! Ja muidugi peab see partii olema väga noor, väga ilus, väga tark ja võimaluse korral kindlasti ka väga rikaski?»

Noh, olgu nii, fantaseerime edasi. Tulevad pulmad, sina kisad lauas «kibe, kibe!», mina ja mu partii suudleme nagu tuvikesed, hiljem saadad sa meid pidulikult magamistuppa, ma saan kuidagi hakkama oma muudegi kohustustega, ja kui see mu partii tõesti ideaalne on juhtunud, võid sa teistele pulmalistele hommikul piibli kombe kohaselt isegi ta pruudisärgikest näidata. Me sobime algul väga hästi... võib-olla. Sest olge ometi lahked — mina olen ju ei keegi muu kui Kaarel-Kristjan Arumaa, andekas luuletaja ja nimekas kirjanik, mispärast ei peaks minu partii mind mitte austama ja armastama? Nii, seda kõike võib ju tõesti uskuda. Aga nüüd, paike, läheme kahe jalaga otse argiellu. Mis sa arvad, mis sünnib minu ja selle praegu veel nimetu naise ühises elus umbes aasta pärast?»

«Sünnib kolmas, mis muud!» ütles kohtu-uurija ja muigas südamlikult.

«Kahjuks võib ka see ette tulla... kui mitte minu enda jõul, siis kindlasti mõne Tiit Pärtelsi sõbralikul kaasabil,» noogutas luuletaja Arumaa. Ja sulgenud natukeseks ajaks silmad, hakkas ta sõbrale maalima lohutut pilti, mille õudus seisis peamiselt selle usutavuses: «Muidugi, ära mõtle, et ka minutaoline panetunud üksiklane ei tunne ihaldust inimlikkude soojade suhete, päris ehtsa vaikse kodukolde järele. Tunnen, tunnen, ei salga, tunnen. Aga mul on aju, ma mõtlen kõik asjad välja kuni nende viimase piiri juurde. Nagu sa tead, romantikal on kalduvus juba mõne aja pärast taltsaks muutuda, üsna tavaliseks argipäevasuseks moonduda. Loomulikult sünniks nii ka minu abieluga. Nõnda on issandast jumalast kord juba antud ja nõnda see peab olemagi, sest ei elata ju maailmas üksipäinis tuvikeste kudrutamisest, vaid ka kanade munemisest ja mõnest muustki kasulikumast asjast. Noh, mis tuleb edasi? Nagu sa tead, olen ma juba üle viiekümne aasta vana. Nagu sa samuti tead, pole ma osanud end majanduslikust küljest kuigi hästi kindlustada. Mul pole näiteks uut ülikonda; mul pole ilusaid moodsaid lipse; mu sokid on auklikud ning vanad; mu särgid ja aluspüksid on lapitud ega lähe ka pesus enam just väga puhtaks, sest mul on vaid kaks särki ja üksainus paar aluspükse. Kui neid viimatinimetatud atri-

buute järjekordselt korda seatakse, põõnan ma kodus teki all või lähen — kui ilm seda lubab — välja hoopis ilma säärase toreduseta, ainult pealmistes kintskäistes. Nõndaks. Ja kui me nüüd oletame, et ma pole veel mandunud tavalise alfonsi seisukorrani, kes sööb ja joob, kasib ja katab end selle nõndanimetatud hea partii kulul, siis tuleks küll oletada, et juba varsti hakkab minu ilusas idüllis paratamatult lõhenemine tekkima. Kui mitte minu halb iseloom, siis kutsub selle lõhenemise esile kindlasti minu räbaldunud pesu, üldse — minu välimus. Ja veelgi edasi? Ma arvan, et ma ei eksi, kui ma julgen väita, et umbes kaks aastat peale registreerimist teeb mulle sarvi — nagu ma juba märkisin — meie ühine sõber Tiit Pärtels või üldse mõni tiit pärtels, mõni kena ning moodne meeslibu, kes võib armatseda naisi ja tüdrukuid kas või... siidpükstes.»

«Noh, sinuga ei maksa vist niisugustest asjadest kõneldagi,» ütles kohtu-uurija Asmus ja heitis käega.

«Jah, ma ei ole pime idealist, ma oskan asju vaadata ka nende tõelisest küljest,» kordas luuletaja Arumaa oma äsjast mõtet. «Sest millega sa saaksid mulle selgeks teha, et see, mis ma rääkisin, on liialdus, vale? Millega, palun? Ei, ei, ära parem targutagi, ma olen liiga väsinud sinu laia ja avara seletuse kuulamiseks, ja niikuinii ei vii see kuhugi välja. Võib olla, et sa ehk ütled: armastus! Võib olla, et sa ehk ütled veel: kokkukõla, teineteisest arusaamine, hingeline harmoonia! Ja võib olla, et sa ehk ütled veelgi: kaastundlik, hoolitsemist pakkuv naisesüda! Tänan! Ei ole maailmas mitte midagi vastikumat esteetilist maitset omavale haritud naisele kui... lapitud aluspüksid, ka kui ta on neid aluspükse omaenda käega lappinud! Veidi aega ta ehk kannatab ja teeskleb seltsimehelikku arusaamist, pöörab mõnegi inetu asja naljaks ja püüab huumorit säilitada, siis aga otsib ta kindlasti sinu asemele kellegi teise, kellegi, kes omab kõike külluses ja riietub väga korralikult. Ma nimetaksin veel kord — see tähendab juba kolmandat korda — meie head sõpra Tiit Pärtelsit. Vaata talle ainult otsa, ole hea. Kas ta pole ilus, kas ta pole peen, kas ta ei oma moodsaid ning hästiistuvaid ülikondi, kas iga joon ta näos ei kuulu

ükskõik millise naise unistusteprintsile, eriti veel siis, kui sel naisel magab kõrval sinutaoline hiiglasuur maksavorstijupp või minutaoline kasimatu tõbras? Kas tähendab siis midagi sellinegi tühine asjaolu, et ta aju ei ületa just kuigi palju vana ihara siku või oma sabasulgi soputava kuke ajusid! Nõnda et — tänan väga lahke nõu eest, kuid kahjuks ei saa ma seda kasutada, — mul pole põrmugi tahtmist mõnele elurõõmsale rikkale naisele tema patutempe varjavaks viigileheks muutuda.»

Nad naersid nüüd mõlemad, luuletaja Arumaa kibestunult ning õelalt, kohtu-uurija Asmus heasüdamlikult ja laialt hirnudes. Ja paks lõbus mees küsis pisut hiljem:

«Muuseas — kui sa ei keeldu klatšimast: mis mees see Tiit Pärtels õieti on? Igatahes pole temas vist jälgegi sellest endisest südamlikust õppursõdurist, kellena me teda vanasti tundsime?»

«Jah, sellest ei ole temas enam jälgegi,» noogutas luuletaja Arumaa mõtlikult. Ja kui sõber talle nagu oodates kõrvalt otsa vaatas, lisas ta pikkamisi: «See ei ole kindlasti veel mingisugune klatšimine, kui ma ütlen välja oma isikliku arvamise. Pealegi pole ma seda arvamist varjanud ka asjaosalise enda eest. Vaata, sõber, ma olen analüüsinud seda vennikest juba mitu aastat järjestikku, aga ometi ei saa ma õiget otsa kätte. Enne kõike muud on ta muidugi selle väikese tõusikute-vabariigi ehtne produkt... nii vaimselt kui füüsiliselt... selle väikekodanlaste-vabariigi, mille sünnipäeva me selsinatsel ööl seltsis tähistasime ja mille kohta ütlesid kahekümne neljanda aasta detsembrisündmuste puhul isegi inglise kaunikesti tagurlikud tööerakondlased, et see on Euroopa kaardil kõige mustem lapp... Aga viimasel ajal kaldun ma veel ka seda arvama, et tema aju-masinavärgis on tekkinud juba ammu mingi valeühendus, mingi ekslik kokkuliitumine. Ma ei ulatu loomulikult tema sisemusse vahtima ja pean leppima sellega, mida ma näen, ühesõnaga — tema silmale nähtava välimusega ja tegudega, mis ta korda saadab, ühesõnaga — tema käitumisega. Aga mõningal puhul aitab ka sellest. Ta on seelikukütt. Seeli-ku-kütt, mõistad mind! Sääraseid tüüpe tuleb meie põhjamaises kliimas võrdlemisi vähe ette, aga tuleb siiski, ja üks sääraseid meie kliimas väheesinevaid tüüpe on ka meie sõber

Tiit Pärtels. Ja peab ütlema, et tal on edu. Noh, selles pole muidugi ka midagi imestada — sellise enesetundega ja säärase julma ülbusega suudetakse meie väikeses vabariigis väga palju korda saata, sest niisugustele haidele on see meie väike vabariik ideaalseks söödamaaks. Siiski — ma kaldun tõepoolest arvama, et ta on pigemini õnnetu inimene, oma aja ja koha saadus . . . läbipõlenud närvidega mehepoeg kui alatu kaabakas, kellena ta sulle kindlasti varsti paistab. Nõndaks — ma olen kohal.»

Nad seisatasid ivakese aega kõnniteeveerel, vaatasid teineteist läbi üha hõredamaks muutuva pimeduse. Siis jättis kohtu-uurija Asmus jumalaga ja hakkas hooletult-rõõmsal sammul tagasi südalinna poole minema.

Ent ta polnud jõudnud veel kuigi kaugele, kui teda äkki hõigati. See oli sõber Arumaa, kes seisis avatud välisuksel, hoides oma kirjut labakinnast tuhmilt helkival vasksel käsiraual. Ja vana luuletaja ütles koguni asjalikult:

«Ma soovitaksin sulle teda mitte kunagi endale külla kutsuda: sellest tuleb vaid pahandusi.»

«Nii? Keda sa sellega mõtled?» küsis kohtu-uurija Asmus.

«Loomulikult Tiit Pärtelsit,» vastas luuletaja Arumaa.

T E I N E   J A G U

TASAKAALUTUS

TIIT PÄRTELS KÜLASTAB ARSTI

Peaaegu kuu aega hiljem, märtsi keskpaiku, ühel neljapäeval, lahkus Tiit Pärtels pangast harilikust ajast varemini. Ta tundis end haiglasena ja mõtles jälle — vist juba sajandat korda — et oleks vaja külastada mõnd tuttavat arsti.

Astudes pikkamisi ning mõtlikult trepist alla, jõudis ta tänavale ja pöördus mööda Suurturgu üles, raekoja poole. Oli ilus päikesepaisteline ilm; taevas oli täiesti selge; talve jooksul katustele kogunenud lumi sulas ja poetas rentslitesse esimest kevadvett, mida nirises tillukeste ojadena alla Emajõe poole. Ja vastutulijate näod olid üleöö kaotanud selle tavalise järelemõtlikkuse, halluse ning kaamuse, mis iseloomustab südatalvel tavaliselt suuremat osa linnakitsuses elavaid inimesi.

Tiit Pärtels süütas kuidagi aeglaselt, nagu venivate liigutustega kätt tõstes, paberossi, veeretas kustunud tikuotsa tükk aega pöidla ja nimetissõrme vahel, imes endasse suurte rahustavate sõõmudega kanget suitsu. Juba mitmendat nädalat tundis ta end kuidagi halvasti, kuidagi seletamatult ebakindlalt. Talle näis, nagu oleks

ta jalgealune tasa-tasa kõikuma hakanud, nagu peaks ta millestki kinni haarama, et mitte vankuda, nagu võiks ta nüüd-nüüd tasakaalu kaotada lõplikult, saatuslikult, surmavalt. Jumal paraku, see on ju naeruväärne, see on lausa idiootsus: tema, mees, kes on oma elus kuldse tee leidnud, oma isikliku filosoofiagi rajanud, jääb äkki norgu ja tegeleb isegi mustade surmamõtetega! Millest see peaks küll tulema, et kogu maailm tema ümber on nagu kaotanud oma sisemise, põhilise stabiilsuse, kuigi kõik paistab pealtnäha täiesti korras olevat, küsis ta endalt viimasel ajal koguni tihti, ikka sellele küsimusele vastust leidmata.

Ja nagu viimasel ajal tihti, nõnda pidi ta ka täna mõtlema sellele kummalisele hommikupoolikule, millal kogu see segadus oli temaga alanud — vabariigi aastapäevale, sõpradele, kellega ta seda aastapäeva tähistades kohtus. See oli nagu fataalne murdumisjoon, — kõik mis kuulus hilisemasse ajajärku, kandis endas nagu pikaldase lagunemise imarat lehka. Ta meenutas järkjärgult sündmusi, mis olid sel korral aset leidnud: hulkumist raudkülmadel tänavatel, paraadi oma leierdatud lauluga seitsmesaja-aastasest orjusest, kavatsust külastada sõber Cerberust, istumist luuletaja Arumaa korratus vanapoisi-toakeses, joomist, rohkeid tantse selle punaste juustega omapärase naisega, keda ta polnud kohanud enam kunagi hiljem. Muide — selle viimase vastu ei tundnud ta enam huvigi, — mis siis, jõuab ta's kõiki juhuslikke tutvusi intiimseteks suheteks süvendada? Pealegi oli tal ju küllaltki tegemist omaenda isikliku eluga, — omaenda üha halveneva enesetundega, omaenda muremõtetega, omaenda lakkamatu hingevaevaga, mida ta ei suutnud endale küll kuidagi seletada, mis oli aga olemas, mida polnud võimalik... mahagi salata.

Õieti ei tundnud ta endal olevat ainustki kehalist tõbe või häda: ta sõi hästi nagu vanastigi, magas rohkesti, oli terve ja tugev. Ainult — miks, miks küll ei suuda ta kuidagi vabaneda sellest masendavast rahutusest? Nagu mingi sihitu kihk oleks tast kinni hakanud, see aina kasvas ning kasvas; aga ometi polnud tal endal aimugi, mis kihk see õieti on, mida ta hing või ihu õieti vajaksid. Ja seetõttu ei mõistnud ta paremagi tahtmise juures midagi

tõhusat ette võtta. Iga asi, millega ta ka katsetas, osutus kohatuks ning üleliigseks. Ta jõi; see ei aidanud. Ta pidas ligi paar nädalat täielikku karskust; see ei aidanud. Ta hakkas rohkem jalutama; see ei aidanud. Ta kulutas end tavalisest sagedamini armatsemisele; ka see ei aidanud. Ja ta ei puudutanud oma kallimat hulgal ajal, nädalate jooksul; ning seegi ei aidanud. See oli ka kogu tema tarkus, muud midagi ei osanud ta enam leiutada. Ja nõnda valmiski tas viimaks kindel kavatsus mõnd eriteadlast külastada, et lasta end päris põhjalikult läbi vaadata.

Tiit Pärtels takerdus tänagi neisse mitte kuhugi välja viivatesse eneseanalüüsidesse, ohkas, vaatas kella; see hakkas varsti pool kolm saama. Ta pöördus Küüni tänavasse, läks ringpoodide eest läbi. Kui ta arsti ootetuppa jõudis, leidis ta selle täis olevat teisi haigeid, mehi ja naisi, kes vaatasid teda hetkeks loiu uudishimuga.

Ta riputas palitu varna, istus muudest abitarvitajatest hästi kaugele, asetades portfelli põiki põlvedele. Kuigi siin poolhämaras nurgas konutamine oli tüütav, ei viitsinud ta siiski tõusta, laua juurde minna ja sealt ajalehte võtta. Tal oli veider ja pisut pööritama panev tunne, nagu voolaks temast kogu aeg mööda midagi pehmet ja kergesti-kergesti paitavat, midagi, mis polnud küll vastik, aga väsitas hirmsasti. Siis jäi ta, nagu talle endale näis, õige lühikeseks ajaks tukkuma, nägi end kummarduvat määratu suure silmukarbi kohale, milles ujus vilkalt uime liigutades ringi loendamatul hulgal juba lahatud ja rapitud kalu, võpatas samas, avas silmad ja nägi kohkudes, et kõik peale tema olid läinud ja et ta istus siin ihuüksi, selg vastu seina.

«Palun järgmine!» ütles tuttav hääl, ja kui ta pead pööras, nägi ta valgesse kitlisse rõivastunud sõpra uksel seisvat.

«Ma vist... jäin ennist magama...» lausus ta nagu vabandades.

Kuid sõber ei tundnud teda ikka veel, laskis ta endast mööda kabinetti ja ütles alles nüüd:

«Ahaa, see oled ju sina, Adonis. Istu, ole hea. Millega ma võin sind teenida?»

«Kurat seda teab, millega!» vandus Tiit Pärtels ja vaatas nagu hirmunult silmanurkadest kõõritades kõrgele

raamatukapile paigutatud irvitavat surnukolpa. «Kui mul endal sellest vähimatki aimu oleks! Lihtsalt... ei oska seletada... Või hakkan ma — mis kõige usutavam — hulluks minema!»

«Hulluks? Millest? Ega viimaks mitte... raskest elust? Hahahaa!» naeris arst koduselt, kuid ühtlasi ka kuidagi võltsilt, tehtult.

«Palun... ära irvita, ma olen naljast kaugel!» purskas Tiit Pärtels.

Doktor Nuudi tõsines silmapilkselt, punastas, kallutas oma sihvaka keha ettepoole, toetas küünarnukid kirjutustooli külgkorjule, mängis hajameelselt sõrmedega. Ta näis tähelepanelikult kuulavat, näis aga samal ajal mõtlevat ka hoopis midagi muud. Ja kuna Tiit Pärtels suitsetas vaikides paberossi ega lausunud mitte midagi lähemat oma veidrast haigusest, esitas ta viimaks ettevaatliku küsimuse:

«Mis sinuga siis lahti on? Kõnele, kõnele! Valud kuskil?»

«Mitte mingisuguseid valusid!» ütles Tiit Pärtels järsult, nagu tagasi tõrjudes mõnd põhjendamatut süüdistust.

«Aga mis siis, mis siis, armas inimene? Räägi ometi!» sundis sõber.

Ja Tiit Pärtels pahvatas nüüd südametäiega:

«Mis... siis... jah! Kõik on korras, iga liige on omal kohal! Söögiisu aiva tõuseb ja magada võin ma nagu karu! Jah! Ja seedimine samuti — mitte midagi: ei lahti ega kinni! Aga ometi on mul juba mitu nädalat niisugune meeleolu, et võta muudkui nöör kätte ja tõmba ennast oksa. Seleta mulle... seleta, mis... eh, sina... eriteadlane!»

Doktor Nuudi vaatas teda üle laua, pidi korraks nagu naerma hakkama, muutus aga kohe uuesti väga tõsiseks ning asjalikuks ja ütles:

«Ole hea, võta ennast lahti.»

«Lahti?» küsis Tiit Pärtels.

Ja sõber naeriski nüüd ning hüüdis nagu hea nalja puhul:

«Muidugi lahti! Ma pean sinu ometi läbi kuulama. Sest see, et sa ise endal nimetamisväärset viga ei leia, tähen-

dab väga vähe. Muuseas — kas sa ei väsita ehk ennast... liialt?»

«Noh, kurat, ma ei saa ju ka päevad läbi sohval lamada ja romaane lugeda!» ütles Tiit Pärtels, kuigi ta teadis väga hästi, kuhu see küüniline meditsiiniala meister (nii nimetas dr. Nuudi ise end vahel irooniliselt) oma sõnadega sihib.

Siis pidi ta köhima, köhatama, sügavasti hingama, hingamise natukeseks ajaks täiesti katkestama, kümme korda maha kükitama ja kümme korda taas tõusma. Teda klopiti, muljuti, talle lööldi vasarakesega kord ühe, kord teise põlve otsa; mõlemad tema silmad kisuti kordamööda lahti, nõnda et ta pidi jälle vihaselt vanduma hakkama. Teda prooviti istuliolekus, lamades, püsti seistes; ta rinnale veeti pliiatsiotsaga punaseid põikjooni, ta seljale tõmmati vasarakese varrega küll kriipse, küll riste. See kõik kestis tublisti üle poole tunni, — issand olgu tänatud, nüüd sellele totakale tohtrile hakkab vist aitama! Ja särki üle pea tagasi selga ajades küsis Tiit Pärtels väsinud häälel, piiludes sõpra nagu kahtlustades silmanurkadest:

«Noh, mis on?»

«Närvikava. Nii selle sümpaatiline kui parasümpaatiline osa,» vastati ükskõikselt.

Ja ta kordas nägu krimpsutades, just nagu oleks ta kuulnud midagi väga pahamaitselist:

«Närvikava? Tohoo kurat! Ma pole ju ometi mingisugune vana naine, kelle lauluaeg on läbi, kelle telefonikeskjaamas algavad juba häired. Eksid, vennas, närvikava peaks mul igatahes sama tugev olema kui sinul endal või ehk tugevamgi.»

«Eksid, vennas, ise — sul on seda aastate jooksul väga napilt järele jäänud,» vastas doktor Nuudi.

«Tohoo põrgu — või väga napilt! Sinu põhjalik diagnoos sihib tõesti... hüsteeria poole?» küsis Tiit Pärtels vähese vaikimise järel, katsus asjata naeratada, sidus lipsu kaela ja istus jälle laua juurde.

Sõber kehitas vaid õlgu ja vastas:

«Mispärast siis just hüsteeria poole? Tõsiasjaks jääb igatahes, et sa vajad puhkust ega tohi end enam senisel määral kulutada. Noh, me võime ju ometi teineteisega

avalikult vestelda? Kas sa arvad, et sinu senised eluviisid on sulle kasuks tulnud? Jääkarugi hakkab viimaks külmetama. Muidugi, ma ei taha kinnitada, et selles oleks midagi hädaohtlikku, kuid kaunis tugeva häire olemasolu ma ei või samuti maha salata. Ma kirjutan sulle igaks juhuks midagi rahustavat, — mõnd süütut broomiühendit —, peaasjaks aga jääks sinu enda hool ning mure... Kuidas sa siis viimasel ajal elad ja mida sa teed?»

See oli tavaline küsimus, harjumuseks muutunud kõnekäänd, Tiit Pärtelsit aga see harjumuseks saanud kõnekäänd vihastas täna otse hirmsasti. Ta hakkas kiiresti-kiiresti silmi pilgutama (et saada nõnda võitu äkki suunurkades tekkivatest tõmblustest) ning käratas nagu ootamatult püssi lastes:

«Kuidas ma elan ja mida ma teen? Ma pean vist uuesti otsast algama: magan hästi, söön rohkesti, valu kuskil ei märka, kõht töötab korralikult — ei ole lahti ega kinni —, enesetunne on aga väga sant! Ma ei saa aru, kas sa tahad minu kulul paha nalja heita või mis sa sellega mõtled!»

Arst kirjutas juba retsepti, tõstis aga kohe pea ja tähendas heatujuliselt:

«Näed nüüd! Ja sa kipud mulle veel vastu vaidlema. Kas sa arvad, et see oleks normaalne, kui näiteks pealtnäha vägev künnihärg, see kõige tuimem loom maailmas, satuks äkki marru kõige tühisemast asjaolust, kas või kasteheina torkest vastu säärt? Aga sinuga on ju täpselt niisugune lugu. Alles hiljuti olid sa meie konvendi suurim naljahammas, täna aga kargad mulle igal sammul ebaviisakalt näkku... nagu poleks sa isegi veel tavalist rebaselihvi näinud ega saanud.»

«Vabanda mind,» sõnas Tiit Pärtels, taibates isegi kohe oma jõhkra esinemise poisikeselikkust. Aga siis tuli talle oma tervisest veel midagi meelde ja ta hakkas kohe seletama: «Ma ju ei tea, kas see on sulle kui nõuandvale arstile tähtis, aga ma räägin sellest igaks juhuks. Nimelt — ma olen hakanud hirmus palju und nägema. Seni juhtus minuga niisugust asja väga harva, — ma võisin magada kas või paarkümmend tundi järgemööda nagu Kalevipoeg. Nüüd ma aga muudkui rändan ringi. Ja kõige imelikum on see, et ma kordan öösi kõike seda,

mis ma olen päeva jooksul läbi elanud, kuigi hirmsasti pahupidi pööratult ja moonutatult. Eile sattusin ma näiteks rentslilobjakasse ja tegin jalad märjaks, öösel aga rassisin kaeläni mingis taignataolises mudas, mingis pudrus, millele ma ei taha hakata nime andma. Kui ma ilmsi komistan, siis unes ma laman juba kindlasti kõhuli vastu emakest maamulda! Kui ilmsi juhtub midagi minu rõivaste juures korrast ära olema, siis unes näen ma end kindlasti paljaste kintsudega ja ebaviisakas olukorras kohvikus või kõrtsis istuvat! Ja nõnda aina edasi, nõnda aina edasi. Viiks pikale sulle kõiki sääraseid moondumisi jutustada. Kas see pole veider... ah... vennas?»

«Närvid, närvid, muud midagi kui ikka närvid!» vastas doktor Nuudi.

Nad suitsetasid tükike aega vaikides, teine teisel pool lauda, ei mõistnud enam millestki rääkida, ja viimaks ütles doktor Nuudi, et ta pidavat veel kliinikust läbi minema — sõber ja konfrater vabandagu, tal polevat tõesti enam aega. Nad tõusid, naeratasid vastamisi teeseldes, teadsid mõlemad, et nad seda teevad, leidsid veel suuri vaevu mõne viisaka sõna, jätsid jumalaga ja lahkusid. Tiit Pärtels kuulis ust enda järel kinni langevat, (see oleks teda nagu pilgates selga tõuganud), kuulis sedagi, kuidas sõber näis ivakese aega selle taga paigal seisvat ja just nagu midagi ootavat.

Ta pöördus laiale kivitrepile, läks seda mööda alla, libistas käega siledat seina. Enesetunne langes jälle ühtesoodu. Korraga pidi ta mõtlema, et küllap see hea mehike pidas vajalikuks tema eest midagi varjule jätta,— milleks ta siis nõnda temale läbi ukseklaasi järele vahtis?!

Järsk vihahoog lõi talle hinge, — hetkeks tekkis tas kavatsus tagasi minna ja... sõbrale vastu kõrvu anda. Aga ometi ei teadnud ta isegi, miks nimelt peaks ta seda tegema; ja ta jätkas teed, pea norgus.

Kui ta alla tänavale jõudis, otsustas ta endamisi, et oleks vaja külastada veel mõnd asjatundjat. Ja juba ta vehkiski suure hooga minema, tagasi Rüütli tänava poole, kus ta teadis elutsevat doktor Niglast, teist oma konvendikaaslast.

Ent siin polnud tal õnne — kõnetunnid olid juba ammu läbi. Helistamise peale ilmus teenija uksele ja ütles veidi

kokutades, et härra olevat välja läinud ega tulevat niipea.

Tiit Pärtels kõmpis uuesti trepist alla, astus jälle tänavale, vedas keppi kolinal mööda kõnniteekive, mõtles kojuminekust. Ilm hakkas juba hämarduma. Ta polnud veel lõunastanud, kuid tal polnud selleks ka isu; ta oleks meelsasti vaid maganud.

Ta istus Peetri kiriku poolt tulevale omnibussile ja sõitis Jaama platsile. Ja varsti avas ta juba oma korteri ukse, astus pimedasse eeskotta ning vandus tasakesi läbi hammaste — talle näis kohe, nagu poleks tal siingi kuigi kauaks püsi.

Tule põlema süüdanud, viskus ta voodisse. Ta tundis end nii väsinuna, et isegi põlved ja labajalad sellest väsimusest valutasid. Süda lõi jälle närviliselt, korratult — aeg-ajalt nagu hetkeks pausi pidades või rutates; meelekohtades tagusid veresooned; kõrvus kohises; iga kord, kui mõni rõivaosa ootamatult ta ihu puudutas, läbis kogu ta keha kerge võpatus. Siis hakkas teda piinama janu, ometi aga polnud tal jõudu tõusta ja nurgast pesulaualt veepudelit võtta. Kui perenaine varsti koputamata tuppa lipsas, nähtavasti uskudes, et pansionär on juba magama uinunud, surus ta hambad tigedalt vastamisi, ei lausunud aga midagi.

«Andke andeks, et ma . . . nõnda, lubamatul kombel . . . Ma ei tahtnud teid segada . . . ja mõtlesin, et . . .» kogeles tubli vanaproua.

Vaikus.

«Teile tuli paar kirja. Ma panin need öölauale,» ütles perenaine. «Peale selle käis keegi teid otsimas. Üks daam. Ta ütles, et olevat vareminigi siin olnud . . Mina küll ei mäletanud, aga . . . Ta lubas kella poole kaheksa ajal uuesti tulla. See on . . . varsti . . . tähendab . . .»

Tiit Pärtelsisse näis äkki elu tulevat — ta tõmbas kulmu kortsu, jäi kuulama. See võis olla vaid Aino Sanglepp, kes põdes praegu kanget armukadedust ega püsinud temast eemal mitte kunagi üle poole päeva. Harilikult ilmus ta ikka kas ette teatamata või koguni hoovi kaudu, murdes läbi teiste pansionäride tubade, kartmata end isegi reeta. Ja Tiit Pärtels hakkas äkki mingi kurja, sadistliku lõbutundega kujutlema, kuidas see rahutu

patustaja hiilib siia jälle varsti läbi tühjade ning rõskete tänavate, olles mehele tänagi ette luisanud midagi rumalat ja naiivset, mida need muidu üsna arukad sarvekandjad miskipärast nii imekergesti usuvad; kuidas tema, Tiit Pärtelsi toas põleb küll tuli, aga pääs sellesse tuppa jääb rangelt suletuks. Ja tasakesi naerma puhkedes tõmbus ta äkki nagu vaimuka nalja või ootamatu kõhuvalu pärast kõveraks ning ütles perenaisele, kes korraldas pesulauda saabuva öö vastu:

«Vaadake, proua, mis ma teilt palun... Ma ei võta täna kedagi vastu. Käänake välisuks lukku. Kui aga köögi kaudu katsutakse tulla, siis ütelge lihtsalt, et ma olen küll kodus, aga jäin äkki haigeks. Palavik.»

Möbleeritud tubade valitsejataridele meeldivad tavaliselt kõige enam just säärased korraldused. Nobedasti ringi tätsava moori nägu tõmbus laiaks muigeks ja ta noogutas, silmad täis mõnusat kahjurõõmu:

«Nojah... hea küll. Nii et — te ei võta siis täna vastu?»

«Ei võta!» kordas Tiit Pärtels.

«Õige kah, õige kah!» noogutas perenaine.

Tiit Pärtels lamas veel tükikese aega vaikselt oma kohal, tõusis siis, tõmbas eesriided alla ja rõivastus lahti. Und küll ei olnud, ometi ei olnud aga isu ka millekski muuks, ta vaid lebas, lebas, lebas. Teda üllatas äkki see sügav, peaaegu painajalik vaikus, mis valitses kõikjal tema läheduses, õudselt rahulik vaikus, mida ei seganud praegu ükski heli. Nagu määratu hulk leiget vett oleks äkki tema kohale kogunenud; selle ühtlaselt rõhuv mass ei liikunud paigast; minutid tulid ja läksid — ei midagi, ei midagi.

Siis tundis ta, et ta peab end kindlasti liigutama, veidi teisiti asetuma. Aga parajasti, kui ta seda just teha tahtis, vajus ta jälle sügavasse, ometi aga viirastusterohkesse unne, mille kestel ta ei kuulnud sedagi, kuidas keegi korduvalt aknale koputas.

«MIDA SEE MEES TAHAB?»

Tiit Pärtels virgus sellest, et teda hüüti. Ta tõusis kohe istukile. Kohkunult ringi vaadates nägi ta keset tuba seisvat jändrikku matemaatikaõpetajat, oma kaaspansionäri Soontakki. See vaatas talle kuidagi häbelikult otsa, köhatas pihku, nagu kavatsedes nüüd kohe kõnetooli asuda ja rääkima hakata. Ta oli koduselt rõivastatud, — paksudes hallides flanellpükstes, triibulises särgis, mustas kuues, ilma kraeta ja kaelasidemeta. Ümber ta paksude huulte eksles kohmetu naeratus, mis aegajalt kadus, et aga kohe jälle uuesti ilmuda. Ja et see ootamatu ning veider külaline ei saanud ikka veel hakkama oma tuleku otstarbe selgitamisega, tõmbas Tiit Pärtels lauba pahuralt kipra, pistis jalad põrandale ning küsis jõhkralt:

«Noh, isand Soontak, mida te soovite?»

«Andke andeks, kui ma teid segan ... ja ärge pahandage ...» ütles matemaatikaõpetaja. «Laud on nimelt kaetud, võiksime ehk sööma hakata.»

«Nii ...?» ütles Tiit Pärtels ja vaatas külalist ikka tigedalt kulmude alt. «Või laud on kaetud? Kas teie olete siis täna teenija kohustesse asunud? Kohavahetus, nagu näha.»

Härra Soontak naeris libedalt, rõhutatud sõbralikkusega. Ta lihavad huulenurgad nihkusid tagasi kuni purihammasteni; ta suu oli nüüd suur ja julmailmeline; ta pilgutas kärmesti silmi, otsekui oleks neile äkki eredat valgust langenud. Ta oli kindlasti juba ammu märganud Tiit Pärtelsi halba meeleolu, ei hoolinud aga sellest ja ütles hetke pärast nobedasti oma käsi hõõrudes, nagu tahaks ta sõrmedelt või randmetelt midagi maha pühkida:

«Hehehee, teenija kohustesse...! Miks siis kohe teenija kohustesse asuda, kui... Muidugi, muidugi, ma saan ju aru, et te naljatate, härra Pärtels. Muidugi saan aru, hehehee! — Vaadake — me elame ju siin kõrvuti juba mitu aastat, kas me ei võiks ka teineteisega läbi käia? Ja vaat sellepärast ma mõtlesingi, et tulen õige ja ajan teiega paar sõna juttu. Ei, ei, ärge arvake, et ma ainult niisama... Toit hakkab tõesti varsti lauale saama. Te olete vist haiglane? Kolmel viimasel päeval pole te ju üldse meiega ühes lõunastanud?»

«Ma sõin väljas,» vastas Tiit Pärtels, kahetses seda aga kohe, — muidugi, milleks selle jaburakesega üldse lobiseda! Venitades iga sõna ilmse vastikustundega, ütles ta jõhkralt: «Ja mis see teile õieti kordagi läheb? See on ju minu enda asi, kus ma söön ja kas ma üldse söön. Vaadake, austatud härra Soontak, — ja vabandage mind nüüd omakorda, — ma tahaksin meelsasti üksi jääda.»

«Palun, palun, ma mõistan, ma mõistan! Ja uskuge mind, ma ei tülita teid kuigi kaua!» hüüdis matemaatikaõpetaja, istus aga kohe, — nagu kartes, et teda selles takistada võidaks, — ja tõstis jala põlve otsa. «See, mis mul ütelda on, läheb väga kiiresti. Vä-ga kiiresti. Sellepärast, et ma ruttan! Sellepärast, et ma saan aru, et on kordi, mil inimene ei talu kellegi teise lähedust. Minu endagagi on vahel nõnda juhtunud. Lihtsalt — tahad täitsa üksi olla — kas või selleks, et oma mõtteid mõtelda. Ja kui siis sulle juhtub külla tulema veel mõni lobiseja, hehehee! Aga minust te peaksite ju teadma, et mina lobiseja... ei ole! Kannatage, kannatage, kas see polnud nõnda, et esimese paari kuu jooksul ei lausunud me teineteisele midagi peale «tere» ja «jumalaga». Ja peale «head õhtut» ja «head hommikut». Istusime, kuulasime ainult teisi, vaikisime. Sest — ilma meietagi on seal kül-

lalt lõuamehi: näiteks see armas tohter Ojamaa, hehehee! Proua Helk küll tublisti vähem, aga siiski, aga siiski! Mis te arvate, kas neist iludustest saab kord paar, ah?»

«Vaadake — see ei puutu minusse!» vastas Tiit Pärtels ja tahtis midagi hästi sapist lisada.

Kuid matemaatikaõpetaja ruttas temast jälle kärme hüppega ette ja ütles:

«Selge, selge, ma mõistan, — jah muidugi, see ei puutu ei teisse, ei ka minusse. Tehku, mis nad iganes tahavad, kas pole? Mingu paari või ärgu mingu, soetagu lapsi või ärgu soetagu... kas pole? Või riputagu endid kõrvuti sahvrisse konksu otsa, kas pole? Sest ideaalne maailmakord on just niisugune, kus keegi ei topi oma nina ligimese asjadesse ja kus ligimesed ei topi oma nina ka selle kellegi asjadesse... kas pole? — Te vist puhkasite, nagu ma näen? See on tubli, see on tubli. — Muuseas: ega te ei mäleta, kumb meist oli esimese vestluse alustaja? Ah arvate, et mina? Jah, õige, õige — ma küsisin teie käest midagi ühe naise kohta, kes külastas meie armulist vanaprouat. Tuletage meelde, tuletage meelde! See oli noor daam pikas hallis palitus, loor kübara küljes ja kaenlas helevalge ridikül, mille ühest nurgast läks üle mustast lakknahast kitsas riba. See noor daam tuli just lõunasöögi ajal; perenaine palus teda lauda; ta ajas meile hoopis naljakaid jutte, nii et isegi mina pidin teiega kaasa naerma. Kas te siis ei mäleta, et ta ütles muuseas, nagu oleksite te kuskil varemini kokku puutunud. Teie aga tegite niisuguse näo, nagu oleks see eksitus. Tähendab — see on siis täiesti kindel, et ei olnud?»

«Jah, see on kindel!»

«Aga kas te ei eksi?»

Tiit Pärtels kehitas lootusetult õlgu. Ta vastas:

«Noh... kui te nii kangesti kahtlete, siis... ma tõesti ei tea...»

«Ei tea? No näete! Ja kah... usutav!» ütles matemaatikaõpetaja Soontak, ja kui ta pead pööras, võis selgesti märgata ta vesihallide silmade kummalist, otse palavikulist läiget. Ta pilk oli kord tige ja salakaval, kord aga täis mingit seletamatut hirmu. Ta käed, mis lebasid põlvedel, võpatasid sagedasti. Ja ta hakkas jälle kohe ilma ühegi nähtava põhjuseta lobisema, vaadates voodi-

veerel istuvat Tiit Pärtelsit kogu aeg ikka otsekui teritatud tähelepanuga, silmad kissis: «Aga muidugi, võib ka tõesti olla, et te teda varem kuskil kohanud polnud, et ta lihtsalt eksis. Sest — eks ole nõnda — *errare humanum est,* eksimine on i-nim-lik, jah, inimlik. Natuke veider tundub see küll olevat, aga... miks mitte, miks mitte! Kuigi see peab tõesti tainapea olema, kes teid mõne teise inimesega ära segab... ai-ai-ai! Ma olen küll väga vähe ja väikese raadiusega ringi liikunud, aga ma ei liialda raasugi, kui ma ütlen, et teid, härra Pärtels, tuntakse nagu vahetusraha. Õige, õi-ge! Küsi kellelt tahad, igaüks vastab kohe: «Ahaa, härra Tiit Pärtels? Muidugi, muidugi!» Teatakse, teatakse, tuntakse, tuntakse! Ja olekski imelik, kui see nõnda ei oleks. Teie — tore, läbi ja läbi elumees... nagu raidkuju! Muuseas, kas teil on veel meeles, millest me pärast juttu ajasime, see tähendab — kui perenaine kööki ruttas, tohtrihärra ajalehesse süvenes ja meie armuline proua Helk teda hardunult vaatama hakkas. Mäletate? Ei? Jälle üllatus teie mälu poolt, jälle üllatus, hehehee! Aga mina — mäletan! See hallis palitus daam oli nimelt minema hakanud, läks parajasti aknast mööda, heitis veel ühe kiire pilgu lillede vahelt sisse ja naeratas... Kellele? Aga loomulikult teile. Just, just teile! Sest teisi sääraseid, kelle meeleheaks ta oleks võinud seda teha, toas parajasti ei leidunud. Ja peaasi — teie... naeratasite vastu. Ei, ei, ärge salake, ma nägin kindlasti! Naeratasite jah! Mul on seegi meeles, härra Pärtels, kumb suunurk teil sel puhul viltu tõmbus. Parem, parem, parem suunurk! Just nõnda, jah: daam hallis palitus läks aknast mööda, vaatas lillede vahelt sisse ja naeratas teile, teie ei pööranud küll peadki, aga naeratasite vastu... parempoolse suunurgaga! Ja seepeale mina siis küsisingi, et...»

Tiit Pärtelsit haaras miskipärast hirmutunne. Ta vaatas pilku pööramata matemaatikaõpetaja palavikuliselt läikivatesse silmadesse. Tõepoolest, kas see mees pole hulluks läinud, mõistuse kaotanud? küsis ta endalt mõttes. Seisukorras oli praegu midagi erutavat, — midagi, mis sisendas õudust, mis äratas aga ka uudishimu. Jälgides külalist näilise ükskõiksusega, päris ta pikkamisi:

«Noh, mida te minult siis küsisite?»

Ja matemaatikaõpetaja Soontak kummardus äkki hästi tema lähedusse ning ütles sosinal:

«Ma küsisin teilt nimelt, et mis te arvate, kuidas oleks teil näiteks õnne selle naisega, kes siit praegu lahkus. Et oletame nõnda, nagu tärkaks teil järsku tahtmine temaga veidi libitseda... Kas ta on... saadav? Noh, ja teie...»

Tekkis jälle nagu luurav paus. Külaline ajas enda uuesti sirgu, vaatles pisut aega oma sõrmeküüsi ja asetas käed tagasi põlvedele. Kuigi ta näis hooletuna ja hajameelsena, võis ometi aimata tema kehasse kogunenud hirmsat pinget. Ta hingas väga sügavasti ja talt nõudis vist väga suurt tahtejõudu, et jääda rahulikuks. Kui ta ka sel korral lauset ei lõpetanud, küsis Tiit Pärtels jälle vihastudes:

«Ja mina? Noh, mis ma teile siis ütlesin?»

«Te ütlesite, et «mis seal vaielda, veame kihla»!» seletas härra Soontak. «Jah, jah, just nõnda te ütlesite! Selgelt ja lihtsalt — «veame kihla»! Mul on see täpselt meeles: «Nah, isand kaaspansionär — kas tahate?» Mina kohkusin ära ja küsisin: «Kui palju peale?» «Nimetage ainult summa,» ütlesite teie. «Kümme krooni, kakskümmend krooni, viiskümmend krooni, sada krooni? Soovite?» Ja isegi teie käsi oli juba välja sirutatud. Kahjuks... ma ei taibanud seda sel korral vastu võtta.»

Tiit Pärtels küsis:

«Kahjuks?»

«Just, just — kahjuks!» noogutas härra Soontak. Ning hakates jälle sosistama, lisas ta kihinal: «Sest... ma oleksin võitnud. Kindlasti! Nii kindlasti, et... Või on teil siiski põhjust teisiti arvata? Või... tegitegi te hiljem katset... ka ilma kihlveota?»

Selleski küsimuses oli nii tigedust kui hirmu. Ja Tiit Pärtels vastas ettevaatlikult:

«Minge ikka! Ma tegin ju... ainult nalja!»

«Nal-ja? Te tegite siis, tähendab ainult nalja?»

«Muidugi, selge, mida teie siis arvate!»

Matemaatikaõpetaja Soontak unustas hetkeks suugi pärani — see võimalus tuli talle nähtavasti üllatusena. Siis puhkes ta korraga tasakesi naerma, lastes kuuldavale pika kluksuva heli, mis tekitas tunde, nagu oleks kuskil

läheduses ühest suurest pudelist teise vett kallatud. Ta muutus seejuures näost telliskivipunaseks, ta kaelasooned paisusid pungi, ta pidi jälle paaril korral neelatama. Viimaks ütles ta sellest veidrast naerust uuesti võitu saades:

«Oli ka mõistlik, härra Pärtels, et teie isegi seda tõsiselt ei võtnud. Uskuge mind, see oli teist mõistlik. Sest vaadake, härra Pärtels, minul on nüüd andmeid, mis lasevad oletada, et teil poleks selle daamiga üldse mitte õnne ega edu olnud. Sellepärast, et see daam... see looriga ja pika halli mantliga daam... olevat ju kellegi kihlatud pruut. Juba kauemat aega. Ja varsti ta abielluvat. Noh, näete, sellega oleksite te endale ainult tüli ja pahandust kaela tõmmanud, muud midagi.»

«Nii...?» pomises Tiit Pärtels.

«Jah, nii küll,» ütles matemaatikaõpetaja Soontak. «Ja see on ka päris selge, et iga naisega pole nii kerge hakkama saada, eriti veel siis, kui sel naisel on juba oma kindel peigmees. Ta peaks siis ju päris loll olema, kui ta enda niisuguses seisukorras... unustab. Kas pole, härra Pärtels? Ja seepärast ma ütlesingi natuke aega tagasi, et ma *kahjuks* ei võtnud teie kihlvedu vastu. Ma pole ju ometi rikas inimene, kes võib raha loopida pahemale ja paremale poole, ja see raha kuulus juba täiesti kindlasti minule, võite uskuda! Ja teie kihlveo tagasilükkamine, see oli sama hea kui oma isiklikkude kroonikeste kergemeelne tuuldepildumine. Ma juba märkisin — te ütlesite: «Nagu soovite, isand kaaspansionär, — kümme krooni, kakskümmend krooni, viiskümmend krooni või koguni sada krooni.» Sa-da... krooni! Ma pean teile nimelt mainima, et ma saan praegu kuus... isegi veidi vähem! Ma oleksin võinud selle saja krooni eest osta ükskõik mida. Raadio! Või fotoaparaadi! Või uue ülikonna ja kingad... ja sinna juurde isegi triiksärgi! Või... või... midagi muud hädavajalikku, hehehee! Jah, aga oma lollusega ei mõistnud minutaoline narr lihtsalt õnnel sabast kinni haarata ja tõmmata. Ei... mõistnud! Noh, nüüd on muidugi juba liiga hilja, nüüd pole enam midagi parata...»

Vaikus.

Ja matemaatikaõpetaja kordas:

«Nüüd pole, jah, enam midagi parata... Ega ole ju, härra Pärtels?»

Tiit Pärtels ei vastanud ikka midagi, vahtis kummalist ärevust tundes tülika külalise tursunud kaelasooni. Ebamäärane aimus ütles talle, et käesolev silmapilk on otsustav nii mitmeski suhtes, — tema vastusest oleneb kindlasti hoopis suuremaid asju, kui ta praegu üldse kujutleda suudab. Ja ilma et ta oleks isegi teadnud, miks ta seda tegi, ütles ta nagu kaalutledes:

«Hilja? Aga miks te arvate, et liiga hilja...? Ma võiksin ka täna veel... selles küsimuses... oma ettepaneku juurde jääda.»

Matemaatikaõpetaja nõksatas nagu elektrilöögist. Ta vaatas Tiit Pärtelsit laia, peaaegu valge pilguga ja hüüdis:

«Võite — ka — täna — veel — selles — küsimuses — oma ettepaneku juurde jääda?! Aga te ju ütlesite, et te... ainult naljatasite!»

«Ütlesin. Aga mis siis sellest?» küsis Tiit Pärtels pilkavalt, kuna matemaatikaõpetaja erutus hakkas talle äkki nalja tegema.

«Kuidas, kuidas — mis siis sellest! Mõtelge ise! Ja... ja... ja üldse... kas te siis tõesti... usute seda...?»

«Usun!» vastas Tiit Pärtels irvitades.

Vaikus.

Ja alles hulga aja pärast söandas matemaatikaõpetaja jälle rääkima hakata. Ta ütles pikkamisi ning väga mõtlikul toonil:

«Nii? Noh, teate, siis ma ei tahaks tõesti selle hallis palitus ja looriga daami peigmehe nahka kanda. Pole ju ometi kellelgi lusti kosida naist, kelle võrgutamises võib mõni teine nii kaljukindel olla nagu teie praegu. Umbes nii, et tarvitseks tal, sellel teisel, vaid tõsiselt püüda, ja teie teinepool langeb nagu lilleke. Muuseas, mis te arvate, härra Pärtels, kas niiviisi on võimalik iga naise juures sihile jõuda? Ma ei mõtle muidugi, et võrgutajaks peaks olema alati just üks t e a t a v isik, ei, seda mitte. Aga lihtsalt nõnda, et kas iga naist o n v õ i m a l i k viia seisukorrani, kus ta ei hooli ei oma isiklikust voorusest, ei oma mehe häbist ega aust?»

«On! On küll!» ütles Tiit Pärtels veendunult.

«Nõnda et... kui vaid leidub noor ja nägus seelikuküütt, keegi teietaoline meister naiste alal — kes neid tahab ja kes neile endilegi meeldib, — pidurid lendaksid kohe pealt nagu raginal?» küsis matemaatikaõpetaja Soontak.

«Lendaksid! Lendaksid küll!» ütles Tiit Pärtels.

Vaikus.

«Teiste sõnadega: seksuaalse moraali kõrgus või madalus oleneb ainuüksi vastavate donžuanide rohkusest ja aktiivsusest: on neid teataval ajajärgul vähe ja pole nad just eriti agarad, võime seda ajajärku nimetada vooruslikuks, leidub neid aga mõnel ajajärgul rohkem või aktiivsemal kujul, tekivad kõlvatused ja pahed. Naine ise kui niisugune pole seega üldse mõõduandev, just nõndasamuti nagu kapsas ise pole mõõduandev kapsasaagi suuruses? Lihtsalt: kui on valgeid liblikaid vähe — rõõmustagem, on neid aga palju — leppigem paratamatusega! Niiviisi, mis, härra kaaspansionär?»

«Niiviisi, härra Soontak, niiviisi!» naeris Tiit Pärtels.

Vaikus.

Järsku kummardus matemaatikaõpetaja üsna ta põlvede kohale, naeris kõveralt ja hakkas jälle sosistama. Ta ütles:

«Kuulge, me võime siis ju tõesti s e l k o r r a l pooleli jäänud kihlveo teoks teha! Võime ju, eks ole?»

«Sel korral pooleli jäänud kihlveo...?» kordas Tiit Pärtels nagu hajameelselt.

«Jah, jah, nimelt! Kihlveo saja krooni peale! Hehehee! Kas... kas võime, härra Pärtels?»

«Võime.»

«Nii et... teie olete kindel endale, mina... sõbra pruudile? Hehehee! Jah, ma pean tähendama, ma olen sellele daamile hallis palitus tõepoolest kindel. Kas te ehk siiski ei eksi oma üldistamises?»

«Ei eksi.»

«Ahah? Olete, tähendab, täiesti kindel?»

«Olen.»

«Nii et lepimegi kokku?»

«Lepime.»

«Ja... ja... sajale kroonile?»

«Sajale kroonile.»

«Ja kindlustuseks anname panka inkassoks kõigi reeglite kohaselt täidetud vekslipaberid ja kirjalikud lepingud... muidugi fiktiivsed!» hüüdis matemaatikaõpetaja. «Eks ole, ah? Sest me oleme ju aumehed, me võime ju rääkida ka sümbolitega! Te olete neis asjades vist minust teadlikum, te oskate juba... kõike joonde ajada. Aeg, ütleme, kolm kuud. Ja et ma võiksin päris kindel olla, kutsute meie leppe kolmanda asjaosalise siia, sellessesamasse tuppa. Mina oleksin seal... kardina taga. Muidugi... ma ei segaks... ma ainult veenduksin... Tehtud, eks ole, härra kaaspansionär?»

Tiit Pärtelsit valdas jälle kerge õudustunne. Talle näis, nagu oleks ta just praegu puudutanud midagi ilget, midagi väga vastikut. Ometi sundis püsiv uudishimu teda aina edasi astuma, enda ees konutava mehe erutatud hinge aina enam paljaks rebima. Ja ta ütles, pidades külalist kogu aeg teraselt silmas:

«Nii et... kui mul õnne on, saan ma teilt sada krooni? Ja kui mul seda õnne ei ole, maksan ma teile sada krooni?»

«Täpselt, täpselt!» hüüdis matemaatikaõpetaja. «Olgu küll, et mul raha just jalaga segada pole, ei mõtlegi ma teid petta! Ma loodan muidugi võita, aga... igatahes... niipea kui ma seal kardina varjus veendun, et teil edu on, maksan ma teile kihlveo silmagi pilgutamata välja. Selge! Noh, kas lepime?»

Kuid Tiit Pärtelsil polnud enam tahtmist selle hulluga kauem naljatada. Uuesti pikali heites sõnas ta vihaselt:

«Noh, jätkem totrused! Ja nüüd ma tuletan teile veel kord meelde — ma... tahaksin... veidi... aega... üksi... olla! Mõistate mind — üksi olla!»

Matemaatikaõpetaja tõmbus kohe tagasi ja näis koguni nagu rõõmsamaks muutuvat.

«Te siis ei soovi?» küsis ta.

Ja kui talle sõnagi ei vastatud, lahkus ta kärmesti toast, käies kuidagi kikivarbail, nagu kardaks ta kedagi segada.

«ÄRA VIGURDA, VEIDRIK!»

Veidi hiljem tuldi Tiit Pärtelsit õhtusöögile kutsuma. Kuid ta vastas, et tal polevat isu, ja jäi minemata. Sest juba ainult kujutlus veelkordsest kokkupuutumisest hullu matemaatikaõpetajaga pani ta jälestusest võppuma — ta ei saaks vist palakestki alla, nähes teda endale jälle vastu vahtivat.

Samal ajal piinas teda aga koguni tugev näljatunne. Ta läks kikivarbail kapi juurde, ei leidnud sealt vastu ootust mitte midagi söödavat ja istus tagasi voodile. Läbi harvaks kuivanud ukse imbus sisse soojendatud lambaliha, praetud kartulite ja tulisoolase heeringa või kilu lõhnu. Ja sattudes sellest veelgi enam ärevusse, otsustas ta kuhugi einestama minna, kuhugi vaiksesse kõrtsikesse, kus tal poleks vaja karta kokkupuutumist mõne tuttavaga.

Ta mõtles küll, et ta tuleb tagasi koju juba õige pea, pistis aga siiski taskusse kogu oma rahatagavara... igaks juhuks. Ta astus läbi vaikse koridori tänavale. Ilm oli muutunud külmemaks ja noor kevadine jääkirm ragises jalge all. Linna kohale oli tõusnud meeldivat kergus-

tunnet tekitav udu — esimene märtsiudu, mida oli hea hingata.

Tänavad olid juba tühjad ja Tiit Pärtels kuulis oma sammude kaja jooksvat kaugele üle plankaedadest piiratud hoovide. Ning ikka pidi ta mõtlema härra Soontakist, matemaatikaõpetajast. See oli nüüd nagu tugevajõuline nähtamatu magnetraud, mis tiris endale kogu ta tähelepanu. Ta meenutas üksikasju esimestest kokkupuudetest tolle veidra, sõnaahtra mehikesega, kes võis istuda vahel tundide kaupa liikumatuna, veeretades vaid oma tömpe pöidlaid. Ja nüüd korraga — milline alatus, milline alatus! Ja niisuguse ettepanekuga julgetakse pöörduda — kelle poole?! Tema, Tiit Pärtelsi poole! Kas see ei kõlanud õieti maskeeritud kauplemisena — pakkumisena ja tingimisena: «Olge lahke, võtke oma kümme tuhat senti ja lõbustage mind nagu kord ja kohus!» See mõte haavas teda, talle tundus, et teda oli solvatud. Ja ta hakkas kõigest jõust kätega vehkima, nagu püüdes nende pingutatud liigutuste abil eemale peletada raskeid ning alandavaid mõtteid, mis kippusid ta hinge aeg-ajalt lausa kõrvetama.

Ta oli parajasti Kastani tänavast Riia tänavale käändumas, kui ta märkas esimest korda mööda vastaskõnniteed edasi libisevat tumedat varju, mis pidas temaga sammu. Samal hetkel turgatas talle meelde perenaise jutt kellegi daami külaskäigust ning sellest, et see daam oli lubanud poole kaheksa paiku tagasi tulla. Armas aeg küll — nõnda on siis põhjendamatu armukadedus Ainot väljas tänaval ligi kaks tundi ootama sundinud! mõtles ta. Raekoja kell lõi veerand kümme. Ta teeskles, nagu poleks ta midagi märganud ja veendus juba järgmise gaasilaterna läheduses, et ta polnud eksinud: see tume vari jälgis tõesti teda, Tiit Pärtelsit!

Esimesel hetkel oli Tiit Pärtelsil sellest patusest ning tasakaalutust naisest kahju; siis aga muutus ta jälle tigedaks ning halastamatuks ja parastas teda mõnitades: «Nõndaks jah, see on alles seisukord, — mees ja laps konutavad kodus ja ootavad ärevate südametega, naineema lõdiseb aga kuskil hoopis teises linnajaos ja vahib hõõguvate silmadega oma kaaspatustaja valgustatud akende poole, h-haha-haa!» Ääretu vastikushoog salvas

talle südamesse. Mis oleks, kui ta läheks praegu otse üle tänava, võtaks selle kiiva emase küünarnukist kinni ja ütleks otsekoheselt ning avalikult: «Libu!» Teda läbis haiglane kujutlus, nagu toimuks igas majas, millest ta pidi mööduma, midagi sellelaadilist, midagi sama valelikku, sama vastikut.

Pauluse kiriku kohal oli rohkesti rahvast — siin vist laulatati kedagi — ja Tiit Pärtels hakkas käima hästi kiiresti. Ta lootis, et teisel pool tänavat varitsev naine ta nõnda silmist kaotab. Ta lisas sammu; vastutulijad vahtisid teda uudishimulikult; ta tõmbas oma suure kogu ettepoole vimma, et näida lühemana. Kui ta Pepleri tänava nurgalt vargsi tagasi vaatas, nägi ta aga kohkudes, et ka see plaan polnud õnnestunud: Aino järgnes talle jooksujalu.

Muutudes tulivihaseks teadmisest, et tema kavatsustest on läbi nähtud, jäi ta nüüd kuulutustulba juurde seisma ja ootas naist järele. See tippis üle tänava, jõudis tema juurde, vaatas talle kübaraääre alt otsa suurte kurjalt leegitsevate silmadega. Näis, nagu oleksid nad vanad vaenlased, kes on nüüd viimaks teineteisega rinnutsi kokku sattunud. «Jah, nüüd pole valikut, keegi meist peab surema!» See võrdlus meenutas Tiit Pärtelsile põrutavat filmi ameerika kauboidest, nende põletavast armastusest, nende tulisest vihkamisest. Ta käärivasse tigedusse pudenes seega tilgake huumorit: «Ahah, nii-nii, otse restoraniukse ees hakkab lähenema oma lõpplahendusele põrutav armudraama!» Ja ta ütles laitvalt pead noogutades:

«Noh, Aino, kas sa ise ka mõtled, mis sa teed! Kas sa tõesti teisiti ei saanud, kui pidid siin tänaval inimeste silma all mind ootama! Arvasid muidugi, et keegi mu juures toas istub, eks ole! Nägid nüüd — ei tulnud välja mitte hingelistki . . . peale minu enda.»

«Pea suu, pea suu, pea suu, ma ei taha . . . pea suu! Ja ole vähemalt kordki elus aus. Ma tean, ma tean, et sa oled mind petnud, juba ammu, ära salga, oled, jah!» ütles naine. «Siga oled, täielik siga! Ma pole ju sinult midagi nõudnud, ei truudust ega midagi! Ma mäletan selgesti, mis ma sulle ütlesin: «Tiit, kui me kord lõpetame, siis lõpetame sõpradena.» Jah, jah, jah, ära aja vastu, just

nii ma ütlesin! Mida aga teed sina, alatu inimene? Ma tulen sulle üle hulga aja külla, sina aga ei ava mulle üldsegi ust. See pole ometi aumehelik!»

«Üle hulga aja?» ütles Tiit Pärtels ja naeratas tahtmatult. «Kas ma siis tõesti eksin? Sest vaata, mul on tunne, et sa istusid minu sohval alles eile hommikul.»

«Ole vait, ole vait, ole vait! Ma ei taha — ole vait! Eile hommikul või mitte eile hommikul — see ei tähenda midagi!» hüüdis naine. «Jah, eile hommikul istusin su sohval mina, aga täna on sul samal sohval juba jumal teab missugused kaltsakad. Mu silmad näevad veel väga hästi — ära sa mõtlegi! Jälle — mõni naisüliõpilane! Mõni... libu! Vaata, Tiit: üht — ma — ütlen — sulle — nii kindlasti — nagu — aamen kirikus: kui sa oma tempe ei jäta, teen ma skandaali! Teen jah! Ükskõik kus ma sind ka ei kohtaks, teen kohe skandaali! Ja ütlen sulle, kõigi juuresolekul, et sa oled olnud minu armuke! Ja kratsin su salalibudel silmad peast välja... vaat mis ma teen! Jah, jah, seda sa pead veel nägema, pane tähele!»

Naine rääkis sõnu kiiresti ritta heites, ühegi loogikata. Ta oli nii närvlik, et ei osanud isegi käsi kuhugi panna, — sõrmed võppusid aeg-ajalt, ridikül kukkus maha, ta ei taibanud seda Tiit Pärtelsilt vastu võtta. Ta oli hiljuti nutnud, — gaasitule kahvatus valguses võis selgesti märgata mööda põski alla minevaid pisarate jälgi. Ta äratas oma hädas ning abitus ahastuses kaastunnet, see patune inimene, ja Tiit Pärtelsil hakkas temast jälle natukeseks ajaks kahju. Et möödaminejad neid juba vaatama jäid, hakkasid nad pikkamisi edasi minema, põigeldes uuesti üle tänava, kus oli hoopis vähem jalutajaid.

«Sa oled lihtsalt imelik,» ütles Tiit Pärtels hetke pärast koguni sõbralikult, naise vastu nüüd juba pisimatki vaenu kandmata. «Jah, ära pane pahaks, aga sa oled tõesti nii imelik inimene, et ma ei oska su tegudele õiget nimegi anda. Mis sa ometi närvitsed! Ma ei ole ju mingisugune poisike, keda tuleb igal sammul kahtlustada. Võid mind uskuda... ja ma ütlen sulle veel kord: sa kujutled olematuid asju! Ma rääkisin sulle ometi alles üsna hiljuti, mis minuga on ja kuidas ma tunnen end viimasel ajal päevast päeva väsinuna ja roidununa. Täna ma kü-

lastasin tuttavat arsti. Ma jõudsin sealt koju alles kella seitsme paiku. Perenaine ütles küll, et sa käisid ja oled lubanud tagasi tulla, ma jäin aga siiski magama ega kuulnud üldse su koputamist. Noh, mis on sellega siis katki? Sa oleksid võinud ilusasti koju minna ja ... helistada. Selle asemel maalid sa aga endale jubedaid pilte minu alatusest ja mingisugustest kahtlastest naistest, kes nagu käiksid mind võrgutamas. Hahahaa — kujutage, jah, ette, m-i-n-d võrgutamas! Mind, kes ma vaevalt veel jalul seisan, hahahaa!»

Ta rääkis esmalt kerge erutusega, muutus siis iga lausega kord-korralt rahulikumaks ja suutis viimaks naeratadagi.

Aga naine kriiskas talle kohe hüsteeriliselt:

«Ei, ei, ei, jä-ta! Jäta, jäta, jäta! Ma ei taha, jä-ta! Mis sa vigurdad, veiderdaja! Komejant! Pajats! N-näru! Kas sa mõtled, et mul silmi peas ei ole! Kas — sa — pead — mind — pimedaks! Või tema magas! või tema ei kuulnud! või tema käis arsti juures! Valevorst! Tuba on valge nagu ballisaal, tema aga ei kuulnud üldse mu koputamist! Kas voodi nagises liiga kõvasti, ah? Kas see lita sosistas sulle parajasti armusõnu kõrvu, a-ah? Hahahaa... luba naerda, ole hea! Küllap ma tean sind, küllap mulle on ilma ütlematagi selge, kuidas sa seal m-ma-ga-sid! Siga! Aga küll ma sulle kord kätte maksan, ära sa mõtlegi. Eks ma näe, mihuke tüdrukuraibe sind siis veel tahab, kui ma sulle näpuga näitan ja ütlen: «Siin ta seisab, minu ... junkur.»»

«Armas inimene, mõtle veidigi, mis sa praegu räägid!» ütles Tiit Pärtels ja kehitas taas pahuraks muutudes õlgu. «Mina olen ju ometi vallaline inimene, poissmees, minule ei panda seda üldse pahaks, sinule endale virutatakse esimese pihkusattuva kiviga. Mis siis edasi saab? Kaotad kodu, lapse ... kõik! Jah, ära niisugustest idiootsustest mõtlegi ... Ainult sinu enda elu läheb lõplikult nurja, kättemaksust minule ei tule aga ... mitte kui midagi välja!»

«Hea küll, hea küll, olgu — hea küll! Kui minu elu nurja läheb, siis ärgu olgu sinulgi hõiskamist!» nuuksus proua Aino. «Jah, ära sa loodagi ... ära sa loodagi ... ä-ra sa loodagi! Kui mitte muud, siis vähemalt laulatuse

ajan ma sul ikka segi. Ajan jah, ajan jah! Parajasti kui teile sõrmused sõrme topitakse, hüüan tervele kirikutäiele rahvale, et sa oled minu armuke olnud, et sa oled minu nagu koera enda juurest ära ajanud, et sa... oled... minu õnnetuks teinud. Ma... ma... viskan sulle... vitriooli vastu vahtimist... et sa nagu kassipoeg pimedaks jääksid... jah! Viskan... jah!»

Naise närvid ütlesid lõplikult üles; ta hakkas labaseid sõimusõnu segama naiivselt-romantiliste ähvardustega, mis tundusid Tiit Pärtelsile peaaegu häbiväärselt rumalatena. Tuli vastu mõningaid tuttavaid, kes vaatasid neid pilkaval ilmel. Polnud kahtlust, et juba esimesest hetkest võis kõike taibata: kahe abielurikkuja armudraama, sügav ning põhjalik kisklemine petiste-sulide endi vahel!

Korraks läbis Tiit Pärtelsi pead kavatsus naine endaga kaasa kutsuda, tagasi koju minna, seal edasi tülitseda. Ja tajudes nüüd iga kehakoekesega metsikut, ahastamapanevat vimma nii enda kui Aino vastu, ütles ta peaaegu alandlikul häälel:

«Ma palun, jäta juba kord! Jäta, noh, Ainoke... kallis! Kas sulle siis tõesti ei aita, kui ma vannun ükskõik mille nimel, et sa eksid. Eksid, paikene, eksid! Ma jäin magama, ma ei kuulnud sind, ma ärkasin alles siis, kui kooliõpetaja Soontak minu tuppa tuli. Jah, küsi temalt, siis sa kuuled, et ma ei valeta. Ja küsi ka doktor... doktor...»

«Ahah, ahah, ahah, miks sa siis nüüd ei ütle, missuguselt doktorilt ma peaksin su valedele kinnitust otsima?» küsis naine kärmesti.

Tiit Pärtels, õnnetu ning kartlik, vastas:

«Doktor Nuudilt. Mul ei tulnud ta nimi kohe meelde. Ära sa jälle jumal teab mida kujutlema hakka.»

Kuid naine naeris vaid halvustavalt ja ütles:

«Või doktor Nuudilt? Ei, tõepoolest, ega ei saa ütelda, et sa loll oled. Lakkusite selle doktor Nuudiga omal ajal ringi ja olite nagu särk ja selg — tema kaudu ma ju sind tundma õppisingi. Või... doktor Nuudi...! Nagu ma ei mäletaks, missuguste nägudega te vahel mu mehele külla tulite. Jah, advokaat on sul igatahes hea ja kohane, häda ainult, et ma tarvilikul määral rumal ei ole ja su liimise keele külge kinni ei jää!»

«Noh, tee nagu ise tahad — usu või ära usu!» ütles Tiit Pärtels ja lõi lootusetult käega.

Ta vabanes oma kiivast armukesest alles Promenaadi tänaval, sest siin tuli olla eriti ettevaatlik. Nad lahkusid vaenulikkudena, Aino noogutas vaid peaga ega ulatanud kättki.

Tiit Pärtels vaatas naisele järele ja nägi teda varsti silmist kaduvat. Oli jälle hoopis kergem olla. Ta hingas suurte rõõmsate sõõmudega, otsis taskust paberossikarbi, hakkas suitsetama.

Varsti tundis ta endal jalutajatest tulvil kõnniteel kitsas hakkavat, astus rentslisse ja sealt munakivisillutisele. Ta hulkus raekoja poole sellise hooletu kergusega, nagu keegi, kes on äkki vabaks saanud suurest murekoormast. Õhk oli karge ja hea, elektrituled valgustasid iga konarustki jalge all.

Ajalehekioski juures kohtas ta paksu Asmust, kohtuuurijat. Ta kavatses tema eest kõrvale põigelda, jäi aga hiljaks ja sõber lähenes kohe väljasirutatud kätega. Et neil polnud siin kuskil ruumi kõrvuti käimiseks, käändusid nad Linnaapteegi eest läbi, otse Ülikooli tänavasse.

«Noh, Tiit, pagana pihta — kõnele, räägi, mis sa vaikid!» hüüdis kohtu-uurija oma pisut lärmaka ja kõrge häälega ning pistis käe sõbra küünarnuki alla.

«Aga mis sind nimelt huvitab?» küsis Tiit Pärtels tahtmatult naeratades.

«Kuidas, kuidas — mis? Aga kõik! Loo-mu-li-kult kõik! Kuidas sa elad ja . . .»

«Hästi elan. Jah, elan ma tõesti päris hästi.»

«Noh, jumal tänatud! Mina aga mõtlen ja mõtlen, et kuhu pagan see Tiiduke on äkki kadunud! Et oli Tartus pikk ja nägus mees nagu vana Austro-Ungari keisririigi ohvitser, nüüd seda meest aga enam Tartus ei ole, nüüd see mees on Tartust kadunud nagu tina tuhka . . . Jah! Ja ma kaalutlesin üksvahe juba sedagi, et hakkan su pagana jälgi ajama. Aga aega, ae-ga ei olnud . . . kui sinuga päris otsekohene olla . . . Vaata, mis ma sulle nüüd ütlen, vana sõber . . .»

Kohtu-uurija Asmus rääkis kuidagi rutates, hüppeliselt, pallina põrkavate ja nagu sisemist naeru kihistavate lausetega.

Tiit Pärtels kuulas vaikides seda kärmet vadinat, heitis aeg-ajalt sekka vaid üksikuid sõnu. Ta tundis nälga ja hakkas juba ootama vana sõbra lahkumist. Ta mõtles endamisi, et homme on jälle tööpäev, — vaja oleks rutata.

Ta astus edasi mingi julma hoolimatusega. Ta käis ühtlase pika sammuga ja paks kohtu-uurija jõudis talle vaevalt järele. Gildi tänava nurgal tegi ta järsu pöörde ja hakkas tuldud teed tagasi minema. Ta kujutles, kuidas ta lõikaks praegu kuskil kõrtsinurgas lõhnavast praest tillukesi tükikesi; kuidas ta tõstaks neid tükikesi ükshaaval suhu, näriks mõnuga, pikkamisi, jooks söömise vahele pudeli õlutki, et kustutada janu; ta neelatas kuiva kurguga: klonks, klonks! Ja siis ei suutnud ta end enam tagasi hoida, ulatas sõbrale käe ning ütles:

«Noh, see on ju kõik väga kena ja liigutav. Aga vabanda mind, ma ei saa sind siiski lõpuni kuulata. Ma olen nimelt veel õhtust söömata, ja kuna ma olen teatavasti poissmees . . .»

«Tiit, kuramus, miks sa seda's juba varemini ei kõnelnud? Lähme!» hüüdis kohtu-uurija, katkestades teda poolelt lauselt. «Tor-r-re! S-suu-re-pä-ra-ne! Liht-salt oivaline, nagu ütlevad sel puhul nooremad ja peenemad eestlased! Tead mis, vanapoiss, — tule täna minu poole einele. Mu vanainimesel leidub kindlasti midagi palju maitsvamat kui kuskil räpases kõrtsiköögis. Tehtud, ah? Lähme! A-ah?»

Tiit Pärtels muigas sõbra naiivse siiruse üle ja vastas pead raputades:

«Ei, olgu pealegi . . . Olgu pealegi, vennas!»

«Mis — olgu pealegi! Lähme!» hüüdis kohtu-uurija.

Ta ütles enda elavat kuskil siin läheduses; ja nad hakkasid tõesti kärmesti edasi astuma, kõndides jälle kõrvuti nagu sõbramehed kunagi.

PUNAPEA KERKIB UUESTI SILMAPIIRILE

Kuid Tiit Pärtels kahetses juba varsti oma järeleandlikkust. Romantika, romantika! mõtles ta vihaselt, — jah, pagana pihta, kas ta poleks võinud siiski head õhtut soovida, kübarat kergitada ja oma teed minna? Talle paistis, nagu oleks tal vaja nii mõnegi küsimuse üle hästi põhjalikult järele mõelda ja nagu oleks ta pidanud seda tegema hiljemalt täna, just praegu. Ja kohe tuli kujutlus: ta istub rahulikult oma nurgakeses, toetab lõua peopesale ja süveneb kõigisse neisse valusatesse probleemidesse, mis on viimasel ajal ta teele kerkinud; ta leiab tingimata mingisuguse lahenduse kõigile oma muredele, kõigile oma raskustele. . .! Ja ta kavatses juba peatuda ning sõbrale öelda, et tal puudub siiski tahtmine tänaseks külaskäiguks, sest aeg on hiline ja meelsamini läheb ta koju puhkama.

Kuid järsku tuli talle midagi meelde, — hiljutine ebameeldiv sündmus Riia tänaval: vihaselt leegitsevate silmadega naine, selle romantilised ja kurjad ähvardused, iga meelega tajutav mõttetus ning tühjus, mis näis kogu seda lugu kandvat. Ja ta oleks andnud praegu väga palju,

et seda inetut sõnelust olematuks teha. Ta mäletas järsku selgesti (nii selgesti, nagu oleks see kõik alles mõni päev tagasi juhtunud), kuidas nad olid kaks aastat tagasi esimest korda kokku juhtunud ja siis varsti teineteisesse kiindunud ning intiimsed suhted loonud; kuidas nad olid kaua ja tugevasti — päevast päeva ja ööst öösse — teineteise järele igatsust tundnud, kuidas nad olid viimaks unustanud nii ettevaatlikkuse kui elutarkuse ja enama jao hommikupoolikuid endile haaranud. Kas selles polnud midagi suurepärast, midagi romantilist, midagi võimsalt läbi ihu ja hinge sööstvat, midagi, mis põles kohisedes nagu tohutu leek, et muutuda viimaks — milleks? Valelikuks, vastikuks sõnadetegemiseks, sõnade, mis pidid kahe alatu inimese vastastikuse alasti iharuse nagu varjavatesse õitesse matma, lakkamatuks vastastikuseks luiskamiseks ning tüssamiseks, araks ja jonnivaks abielurikkumiseks, nagu neid on esinenud kõigil aegadel ja kõikjal maakera pinnal! Ja Tiit Pärtels, surudes palitutaskutes puhkavad käed sellise jõuga rusikaiks, et sõrmeotsad sellest jõust valutama hakkasid, oigas vaikselt piinava häbitunde pärast, mis kasvas lumepallina.

Kui nad Jaani kiriku kohale jõudsid, hakkas kohtuuurija Asmus jutustama naiivset lugu spiritismist ja pimedusest ilmuvatest surnukätest. Tiit Pärtels kuulas teda vaevalt. Kaalunud asja kõigekülgselt, jõudis ta kainele ning kindlale otsusele, et vahekord Ainoga tuleb lõpetada, mida varem, seda parem. Äsjaseid ähvardusi skandaali korraldada ta ei kartnud — ta arvas selliseid naisi tundvat: need võitlevad kuni viimse minutini küünte ja hammastega, tajuvad aga siis paratamatust ja lepivad alandlikult. Nad vannuvad koguni jumalakeeli, et nad ei lase iialgi enam meelitada end kõrvale oma laulatatud abielunaise pühadest kohustustest; et nad katsuvad nüüd lunastada oma tegu orjaliku andumusega nii mehele kui lastele. Ja nad usuvadki sagedasti oma nukratesse sõnadesse, need säärased teelt meelitatud olendid, need kirglikud, hüsteerilised, romantilise hingelaadiga seltskonnadaamid, armukestena ustavamad kui seaduslikkude abikaasadena. Ning õlgu kehitades mõtles ta endamisi: «Pagana pihta, mul pole ju ometi vajadust lasta end terroriseerida! Muidugi mitte, ma ei luba seda enam sündida!»

Ent parajasti kui ta nii mõtles, hakkas otsuse tegemisel tasakesi kaasa kõnelema ka tema praktilisem mina, oma kindlaid näojooni omav elumees, kes oskab näha iga raha kaht külge. Muidugi — see on ju väga ilus, aga kui ta nüüd praegusele vahekorrale kriipsu peale tõmbab, peab ta hakkama kohe kellegagi uut sõprust soetama! Ta teadis, kui tühjana tundus talle praegusele olukorrale vastupidine olukord, kus tal poleks enam kedagi oodata, kellegi seltsis vargsi kuhugi kõrtsikabinetti pugeda või kellegi juurde mõningatel erandjuhtudel kojugi hiilida, — erutavaim silmapilk patusele abielunaisele, kes on alles pool tundi tagasi naaberlinna sõitvat meest lahkumiseks kallistanud ja tunneb endas veel nende kallistuste erutavat järellainetust! Ta oli aastate jooksul harjunud kõige säärasega, — ta oli nagu kaua-kaua mingis omapärases abielus olnud, ainult selle vahega, et tema naine oli mitmenäoline ja paljunimeline, omas muutuvat välimust ja muutuvaid hingeomadusi, ja et temale, Tiit Pärtelsile, oli tavaliselt hommikupoolik selleks, mis öö teistele abieluinimestele. Ja ta pidi kohkudes pead väärutama: pagan võtaks, nõnda lihtsalt kõigele kriips tõmmata, enne kui on uusi vajalikke ja hädapäraseid suhteid sõlmitud — on see siis üldse kujutatav, on see siis üldse võimalik!

Ühe kõrvaga kuulates naiivse sõbra naiivseid tondilugusid jutustavat häält, katsus ta meelde tuletada mõningaid tuttavaid daame, kelle juures ta oli kunagi märganud huvi oma isiku vastu. Muidugi — ta peaks esmalt leppima mõne juhusliku sõbratariga, mõne sellisega, kellele poleks keeruline esimesel vajadusel hundipassi anda; sest pole ju kahtlust, et aja jooksul avaneb tal võimalus leida säärast, kellesse ta võiks jälle kiinduda, kes armastaks teda ka hingeliselt ja keda armastaks hingeliselt ka tema ise. Ta mõtted valgusid nõnda arutades aga äkki uuesti laiali, äsjane tülpimus tuli tagasi, ta näis endale väga koomilisena ning väga rumalana. Katustelt tilkuv vesi lõi rabinal vastu kaabuveeri ja otsekui selle rabina tõukel kiskus ta mineviku-udust enda ette veel ühe mälestuspildi — punaste juustega tantsukaaslase, kelle järele ta oli ligi nädal aega peaaegu hull olnud. Ja ta hakkas pikkamisi ning asjalikult oletusi tegema, et kes too inimene võis küll olla, — kust ta oli küll tulnud ja kuhu ta

oli jälle kadunud ... Ja kust kaudu, mihukesi teid mööda võiks ta uuesti tema jälgedele sattuda, et teha kohe katset temaga lähemat sõprust sõlmida!

Siis ei mõelnud ta pisut aega üldse millestki, astus vaid edasi, vahtis tühjal pilgul kõrgete postide otsas kõikuvaid gaasilaternaid. Noh, las see naljakas paksvats vatrab pealegi! mõtles ta vaenulikult, hoopiski mitte nii, nagu teeb seda tõsine sõber tõsise sõbra puhul. Ta otsustas aga samal ajal, et kui ta on kord juba lubanud sellele mehikesele täna külla minna, siis ei saa ta nüüd oma lubadust enam ka tagasi võtta...

Pihku haigutades katsus ta endale nüüd kujutleda härra Asmuse naist — või nagu kohtu-uurija ise ütles, vanainimest — ja ta oli päris kindel: küllap neile avab tõesti ukse hiiglasuur prillidega eidemürakas (samasugune nagu Asmus ise), kes hakkab kohe bassihäälel põristama, kui hirmus kallid on tänavu turult ostetavad toiduained ja kui kohutavaid kulutusi tuleb teha majapidamise korrashoidmiseks üldse... Ja lapsed? Ning Tiit Pärtelsi kestev haigutus muundus kõhisevaks naerukeseks, sest pilt, mis nüüd ta vaimusilma ette tekkis, oli tõepoolest suurepärane: kahe määratu müraka vahel kaks tibatillukest ja äbarikku tüdrukut, punaste lehvikutega patsikesed püsti kuklas nagu värvilised hiiresabad ja mustade sarvraamidega prillid peas nagu tillukesed ümmargused aknakesed...!

Samas võtsid ta mõtted kindla ning asjaliku suuna ja ta küsis endalt veidi kahevahel olles, kas oleks parem Ainole teatada vahekorra jäädavast lõpetamisest kirja teel või telefoni kaudu. Ta kortsutas mõtlikult kulmu, sest ta oli küllalt teadlik nii selle kui ka tolle viisi hädaohtudest. Aga parata polnud midagi, see samm tuli astuda! Ta hakkas juba üksikuid lauseidki koostama, püüdes teha seda nõnda, et need ei paistaks liiga halastamatud, ei jätaks aga ka enam ühtki lootust. Jah, pole kahtlust — ta peab valima hästi sentimentaalse tooni; ta peab rääkima kurbusest nõretavate sõnadega karmist saatusest; ta peab tingimata meelde tuletama ka seda, et maailmas pole midagi, mille iga ei oleks üürike. Jah, ta teadis: säärased sõnad mõjuvad enamatel kordadel, ka siis, kui nende kuulaja oleks üks neid emantsipeerituid, kes käivad

ringi suunurgas tolkneva paberossiga. Ja et kogu see lugu näis talle jälle rumalalt-piinliku, lapsiku jandina, krimpsutas ta ikka häbitundest hõõgudes nägu, lastes kõrvast mööda jutuka kohtu-uurija peaaegu ägedad sõnad, millega püüdis paks sõber mingipärast kramplikult tõendada, et hing kui ihust eraldi eksisteerida suutev loodusnähe olevat s i i s k i olemas.

Nad olid nüüd möödumas vangimajast; varsti pidi tulema Lai tänav; nad jõudsid selle nurgani ja käändusid Vabadussilla poole. Kloostri tänava kaudu läksid nad Botaanika tänavale; sooh, siin ta elavatki, ütles kohtu-uurija Asmus ja osutas helehalli kahekordset maja, mille kõik aknad olid eredalt valgustatud. Kuskilt kuuldus venitatud grammofonimängu ja üks purjus voorimees kihutas tuhatnelja mööda, vemmeldades metsikult hobust. Siis lükkas kohtu-uurija Asmus raske välisukse lahti, astus ise kõrvale ja ütles:

«Palun.»

Ja Tiit Pärtels vastas keeldudes:

«Ei, palun, mine ise ees. Ma pole ju ometi siin varem käinud.»

«Õige küll — ma unustasin. Sa pole ju t õ e s t i varem siin käinud,» ütles kohtu-uurija Asmus.

Nad läksid mööda libedat, nagu rasvaselt läikivat paekivist treppi üles. Lihav mees ei katkestanud ka siin veel oma soojatoonilist lobisemist. Ta näis olevat tõesti naiivne nagu koolipoiss, — ta lood olid lihtsatoimelised, veidi rumaladki, ta ise sattus aga neid jutustades hoogu, moonutas aeg-ajalt oma laia nägu, tõstis kulmud kõrgele ja ajas põsed punni, nõnda et ninagi nende vahele kaduda ähvardas. Kui ta kaabu peast võttis, põrkas valgus tema lagedalt pealaelt tagasi, meenutades peegeldumist-murdumist pikliku klaasmuna kullatud pinnal. Ja kui ta oli enda suure vaevaga astmelt astmele üles vinnanud, toetas ta enda hetkeks käsipuule, ajas oma hülgevuntsid turri ja ütles südamest:

«Puhh! Jumal tänatud, ometi viimaks oleme kohal!»

«Väsitab, eks ole?» naeratas Tiit Pärtels.

«Ma pole ju ometi mingi hernelestakene või sihvakas kaardiväelane Katariina päevilt,» ütles kohtu-uurija Asmus ja surus sõrme kellanupule.

Seest kuuldus kohe samme, mis lähenesid uksele. Võtmekeel ragises lukus ringi ja kohtu-uurija naeris ilma ühegi põhjuseta. Ning — äkki tõmbas Tiit Pärtels masinliku liigutusega kaabu peast, et üliviisakalt teretada, sest ta nägi enda ees seisvat sama punajuukselist naist, kellega ta oli vabariigi sünnipäeva-ööl tantsinud ja mõne sõna juttugi vestnud!

«Vabandage!» ütles ta kogeldes, just nagu oleks teda tabatud mingilt poisikeselikult ulakuselt.

Ja naine ütles heledalt naerdes ning ootamatu kodususega:

«Ahaa ... siis ometi viimaks. Peab ütlema — murdsin teie pärast siin mitu mõõka — mu mees lubas mulle juba mitmel korral, et ta teid vahel siia toob. Aga arvatavasti oli ta meie tookordse flirtimise pärast pisut armukade. Te ju mäletate seda ... flirti? Palun, palun, härra Pärtels, astuge sisse, ärge peljake midagi. Noh, uskuge, teie praegune ilme on tõesti midagi väärt, hahahaa!»

«Jah ... ma ei teadnud ju aimatagi ...» ütles Tiit Pärtels ja tundis samas, et kõigele lisaks hakkab ta veel punastumagi. «Sest te peate ju tunnistama, armuline proua, et see pole kaugeltki tavaline: mees ja naine istuvad ühes ja samas lokaalis, peaaegu kõrvuti seisvate laudade ääres, ometi ei tee nad teineteisest kogu öö jooksul väljagi. Puudus veel, et ma teid oma lauda ei kutsunud ... nagu purjus peaga sagedasti tegema kiputakse.»

Naine naeris jälle selge ning puhta, nagu hõbedase rinnahäälega, mis läks arvatavasti laiali kõigisse tubadesse. Ta oli rõivastatud koduselt: tumesinisesse villasesse kleiti, mille üle oli tõmmatud triibuline köögipõll, veidi kulunud, kuid seda puhtam; ta kandis jalas sinisest nahast toatuhvleid; ta sääred aga olid paljad. Temas oli praegu midagi väga lihtsat, sõbralikult ironiseerivat ja heatujulist, midagi, mis kergesti nakatas, võis aga sama kergesti ka solvata ja vihale ajada. Ja kui Tiit Pärtels hakkas, — ikka ärevamaks muutudes, — palitut seljast kiskuma, ütles naine lõbusalt:

«Mis siis — ma oleksin kindlasti tulnud ... ja ma arvan, et me oleksime mõlemad korralikult oma ühist saladustki pidanud, mina ja Joonatan. Ja poleks vist palju puudunud, et te mõlemad oleksite minuga kurameerimagi

hakanud, teie kui moodne seltskonnainimene ja mees, kellest kõneldakse kui suurest donžuanist, Joonatan aga kui armukade abielupaša. Olge lahked — astuge edasi. Ja nüüd sina, Joona, viida väheke külalise aega, mul endal on tarvis köögis talitada. Te ju vabandate mind, härra Pärtels?»

«Palun, palun . . .» ütles Tiit Pärtels, punastudes ikka sügavamini.

Ta rahunes alles siis, kui nad olid vastamisi asetsevatesse klubitoolidesse istunud, tema ja see vana veidrik, kes oli teda nõnda ninapidi vedanud. Äkki taipas ta ebamääraselt, et arvatavasti pole kohtu-uurija kaugeltki nii lihtsameelne, nagu seda võiks arvata tema välise käitumise ja armastatud kõneainete järgi. Kas ta pole oma eraelus ehk koguni samasugune kavalpea nagu oma ametialal, kus teda üldiselt kiidetakse?

Tiit Pärtels tundis seda mõeldes hirmsat piinlikkust, — ta oli kindel, et sõber aimas sel hullul õhtul tema võrgutamiskavatsusi, jälgis iga tema sammu, kihistas ehk kahjurõõmsat naerugi. Äkki läbis teda hirm: mis siis, kui ta purjus peaga suurustadagi katsus, nõnda nagu see on meeste vahel tavaliselt heaks kombeks?! Ja uus kuum verelaine paiskus kohinal näkku ning kõrvadesse, sundides teda hambaid lausa raginal vastamisi suruma, nagu kunagi suure enesetundega inimene, kes on järsku koomilisse olukorda sattunud.

Kohtu-uurija Asmus ütles:

«Noh, ära nüüd häbene, vennas! Milleks? Igaühele meist võib ju viperusi juhtuda . . . h-ha-hahaa! Ja ei maksa sul arvatagi, et ma sinu libitsemiste üle heameelt tundsin. Kurat seda teab, mõtlesin ma omaette, naine on naine, ja ega Eerikagi ole puust välja tahutud. Ja peaasi — sinutaoline elukutseline südametemurdja! Sest — milleks ma seda salgan — juba samal õhtul hoiatati mind sinu eest ja soovitati sind isegi mitte külla kutsuda, et vältida arusaamatusi. Mis sa ise arvad — kas teid võib usaldada, sind ja Eerikat? Või hakkate mulle tõesti virgasti sarvi panema?»

Kohtu-uurija Asmus naeris ise oma sündsusetu nalja üle, lõi endale patsatades vastu põlve, hakkas viimaks köhima ja läkastas kaua ning tugevasti. Ta silmad

valgusid pisaraid täis. Ta kuivatas neid — ikka äsjase naeru tõttu ähkides ning puhkides, — hiiglasuure rätiga, mille ta venitas nähtavale pintsaku põuetaskust. Ta nuuskas põrinal, istus suure kõhu tõttu väga sirgelt, kehitas aeg-ajalt triibuliste trakside otsas rippuvaid pükse, just nagu hoiaks ta midagi süles, midagi, mis ähvardab iga silmapilk põrandale libiseda.

Tiit Pärtels katsus kramplikult säilitada oma harilikku ladusust, mis polnud aga hoopiski mitte kerge ebamäärase vihavimma pärast, mis temas selle kavala paksvatsa vastu kiiresti kasvama hakkas. Ta ütles alles tükikese vaikimise järel, pilk endiselt häbelikult põrandal:

«Ma usun, et sa võiksid niisuguste märkustega veidi kitsim olla, vanapoiss. Sest vaata — ka kaabakail on oma moraal. Isegi sellisel juhtumil, kui ma oleksin tõesti niisugune lurjus nagu minust kõneldakse ja nagu sa seda ka paistad arvavat, teaksin ma kindlasti, mida endale lubada, mida mitte!»

Ent seda lausudes meenus talle korraga vahekorra algus Ainoga: ka selle mees oli ju tema paremaid sõpru ja on seda praegugi veel. Ja ta muutus jälle segaseks ega osanud enam midagi lisada, kuni kohtu-uurija Asmus viimaks ütles, patsutades teda turjale:

«Noh, meie kahekesi — mina ja mu vanainimene — pole kaugeltki memmed, kes juba esimese kollitamise puhul risti ette vehivad. Ole hea, võta üks sigar. Ma tõin need hiljuti Soomest. Või pead sa rohkem lugu kergemast kaubast?»

«Jah, ma tõmbaksin parema meelega paberossi,» ütles Tiit Pärtels.

Ja nad jätkasid vestlust tasakesi, sõnahaaval, mässides end pikkamisi tihedatesse suitsupilvedesse, mis hõljusid kiududena kõrge valge lae poole.

RÜÜBATAKSE KANGET SÕSTRAVEINI

Kell sai juba kümme, kui neid tuldi viimaks õhtulauda kutsuma. Tiit Pärtels oli end jälle kogunud. Astudes kohe proua Asmuse kannul söögituppa, võis ta oma tookordse koomilise äparduse üle juba naljagi heita. Ta meeleolu oli üldse senisest hoopis paremaks muutunud; ta tundis end jälle värskena ja palju elurõõmsamana; ta oli rääkinud kohtu-uurijale suure hulga vaimukaid anekdoote, kuni see naeris viimaks nagu hull, põsed tursunud, pisarad silmis. — Ta hingas jälle üle mitme aja sügavasti ja julgelt, nagu kunagi see, kes on oma väärtustest teadlik, kes oskab end hinnata. Haistes kogu aeg ees sammuva noore naise juuste ning rõivaste lõhna ja märgates tema õlgade pehmet ümarust isegi läbi tumeda riide, pidi ta tahtmatult silmad sulgema, rõõmust ja imelikust lõbutundest veidi joobnud ... ja kindlasti ikka veidi armunudki.

Suure kandilise söögilaua ümber istusid juba neli inimest — kaks valgeverelist tüdrukut, kes tulid talle kohe vastu «tere» ütlema, ja kaks vana daami üleni mustades, kaelani kinnistes kleitides. Tiit Pärtels mõtles tahtmatult muiates, et nõnda on ta siis eksinud teiseski pisi-

asjas: kummalgi lapsel polnud peas punaseid lindikesi ega ees luuraamidega suuri prille.

Proua Eerika seletas talle koduselt:

«Olge head, saage tuttavaks ka meie noorema leibkonnaga — meie tütred Mare ja Ene.»

«Oo! Mare ja Ene!» hüüdis Tiit Pärtels. «Ilusad nimed, tõesti, tõesti ilusad nimed.» Ning pöördudes veidi suuremat kasvu plika poole, kes vaatas teda nagu kuidagi valvsalt ja kelle silmad meenutasid väga ema silmi: «Mulle paistab, et sina see Mare oledki...»

«Ei, mina olen Ene,» kõlas kohe nobe, kuid ka pisut jahe vastus.

«Mare olen mina, onu, Mare olen mina!» hüüdis väiksem õde rõõmsa kärsitusega.

«Ahah! No vaata kui kena. Ja kui vanad te kah olete?»

«Mare on nelja aastane, onu! Mare on juba nelja aastane!» teatas väiksem õde kilgates.

«Ja Ene? Kui vana siis see Ene on?» küsis Tiit Pärtels.

Ning suurem õde vastas jälle väga asjalikult ja ikka pisut valvsalt.

«Mina olen kuue aastane.»

«Jah, nende vahet on peaaegu täpselt kaks aastat... mu kahe murumunakese vahet,» seletas kohtu-uurija Asmus, pistis äkki käed kord ühe, kord teise tütre kaenla alla ja tõstis nad hetkeks nagu udusuled kõrgele pea kohale.

«Taat, taat, taat, taat... oi-i... mu pea hakkab ringi käima!» siristas Mare.

Aga Ene ütles vaid naeratades:

«A-ahh!»

«Loodan, et te nendega juba varsti headeks sõpradeks saate. Nad on mul nimelt suured seltskonna-armastajad. Siin — mu Viljandi-tädid. On mõlemad meie Tartust juba ainsa päeva jooksul nii sisse võetud, et ei leia enam vajalikke kiidusõnugi,» rääkis proua Asmus koduselt.

«Nii? Kas te olete siis esimest korda Tartus?» pöördus Tiit Pärtels kohe kahe vana lihtsa naise poole, kes näisid mõlemad pärit olevat kuskilt linna ja maa vahepiirilt.

«Esimest! Ikka esimest, jah!» vastasid eidekesed otsekui ühest suust ja peaaegu ühesuguse häälegagi — nad olid nimelt kaksikud.

«Ja meeldib tõesti?»
«Einoh, meeldib, meeldib jah! Nii kohe meeldib, et...»
«Aga ega meie vanal väikesel Viljandilgi viga pole!» ütles proua Asmus.
«Ei ole! Ei ole jah! Mitte midagi ei ole tal, jah, viga!» kinnitasid tädid.
«Palun lahkesti — istuge kuhu aga soovite, härra Pärtels. Meil pole kombeks söömise juures kindlast järjekorrast kinni pidada,» ütles proua Asmus.
Tiit Pärtels istus. Ta kohendas vargsi kaelasidet ja heitis otse enda vastas asuvatele tädidele kärme pilgu. Need meenutasid tuhmide sulgedega suuri vareseid, kes on küljed sõbralikult vastamisi surunud ja vaatavad teda nüüd luurates. Nad olid umbes kuuekümne-aastased; mõlema juuksed olid hõredad ja hallid; nagu kaksikud kunagi, olid nad väga sarnased. Neis oli kahtlemata säilinud midagi nooruslikku, kuigi nende silmad istusid juba sügaval koljuluude vahel ja kuigi nende ninad olid teravad ja täis peeni veresooni. Ja pilgudki olid neil kahel veel üsna nooruslikud, — sädelevad, pealetikkuvad ja uudishimulikud, nagu tahaksid nad veel surma eelgi haarata endasse aina uusi muljeid, hästi rohkesti ja hästi suurte annuste kaupa korraga.
«Noh, vanapoiss, tõsta aga kähku ette,» ütles kohtu-uurija Asmus ja müksas sõpra küünarnukiga.
Ja proua Eerika lisas kohe omaltki poolt:
«Jah, olge hea, härra Pärtels! Siin pole küll midagi erilist, aga katsuge leppida. Soovite ehk klaas veini, see teeb kindlasti isu?»
«Jah, kui ma tohiksin paluda,» noogutas Tiit Pärtels.
«Jumaluke, miks siis mitte?» ütles proua Eerika naeratades.
See oli kange sõstravein, Asmuste abielupaari meistriteos — nende endi poolt kasvatatud marjadest, nende endi valmistatud ning villitud — hästi külm ning karastavalt hapumaitseline. Ja kõik peale laste jõid kaasa, isegi nood vahvad tädikesed, kes ei öelnud ära nähtavasti millestki. Kohtu-uurija muheles, norsatas mõnu pärast nagu kogemata läbi nina, hakkas kohe rääkima pikalt ja laialt kõigist kodusel teel valmistatavatest vägijookidest. Muidugi, miks siis mitte, — juba vanadest piibli juutidest

peale otsib iga mõistlik inimene kunstlikku lõbu, sest maailmaelu pole kunagi liiga lahke selle pakkumisega loomulikul teel.

Ta tuletas meelde aega, mil tuli leppida näiteks halva puskariga, millesse segati pahatihti seebikivi. Ta naeris, pööritas silmi, jutustas jubedaid lugusid, mis tollal siin ja seal aset leidsid, sõi samal ajal suure suuga paksult sibuldatud heeringat, suitsuvorsti, sinki võileivaga, juustuviilukaid, mis näisid talle maitsevat üle kõige. Ta naljad olid lopsakad, paiguti liialeminevadki. Lõbusad eided naersid teda heledate häältega ja lapsedki kihistasid võidu, ehkki nad taipasid isa sõnu küll üpris napilt. Aga proua Eerika, süües samuti tugeva ning terve inimese suure isuga, näis oma koomilisest mehest tõsiselt vaimustatud olevat, sest iga kord, kui see ütles jälle midagi näiliselt-lapsikut ja naljakat, viskas ta pea tagasi ja laskis oma pehmekõlalisel häälel vabalt heliseda.

Tiit Pärtels palus veel klaasi veini, rüüpas seda tillukeste lonksude haaval. Ta pidi tänast õhtusöömaaega võrdlema äkki millegi väga hea ja väga meeldivaga, millegagi, millele ta ei osanud siiski nime anda. Ta ennistine näljatunne oli nüüd sootuks kadunud. Ta kuulas lakkamatult naeratades seda teeseldult-naiivset sõnamängu, millele lihav kohtu-uurija oli nähtavasti meister; kahe vana daami ülemeelikut naerukihistamist ja kahe tüdruku suure vaevaga viisakuse raamidesse surutud turtsatusi või heledat kiljumist, mis ühines nende ema vaba ning veiderdusteta toreda rinnanaeruga. Teda vallutas korraga tahtmine istuda siin võimalikult kauemini, kas või kogu öö, hommikuni välja. Ja meeldivalt külma veini jälle üle keelepära valades vaatas ta silmanurkadest kord ühele, kord teisele, nõjatus viimaks seljakile vastu toolileeni ja palus luba suitsetada.

«Miks mitte, olge hea,» ütles proua Eerika. Kui jutukas mees väikese pausi tegi, kõneles ta nüüd oma esimesest kokkujuhtumisest härra Pärtelsiga mõlemale tädilegi. Jah, see olevat olnud väga veider lugu! — hüüdis ta naerdes ja heitis külalisele kelmika pilgu. Nad olid juba ammu otsuseks teinud vabariigi sünnipäeva ööd mööda saata kuskil avalikus lokaalis, tema ja Joonatan, mees aga oli just samal päeval oma vanade sõjakaaslastega

kokku sattunud ja nõnda läksid nad siis eraldi pidutsema: Joonatan oma sõpradega, tema, Eerika, oma sõpradega. Ta oli tol korral Joonataniga üle laudade veidi kuramee-rinud; oli ta siis selles süüdi, et neid perekondlikke õrnuseavaldusi mõisteti kellegi kolmanda poolt valesti ja peeti endale kuuluvateks? «Hahahaa!» naeris noor naine jälle kudrutades ja vaatas Tiit Pärtelsile otse silma.

Ning kaks vana daami naersid temaga arusaaval ilmel kaasa, otsekui oleksid nad isegi veel iga silmapilk valmis osa võtma säärastest süütutest ja pisut ülemeeli-kutest naljadest.

Proua Eerika läks peale õhtusööki kohe lapsi voodisse viima, — need olid täna õige magamamineku-aja niikuinii mööda lasknud. Tüdrukud pistsid kordamööda oma soojad sõrmed Tiit Pärtelsile pihku, sooritasid kohmetu niksu, suudlesid vanatädisid ja tegid pai isa paljale pealaele. Paks kohtu-uurija pidi end tublisti pingutama, et neile kättesaadavaks muutuda. Mindi tagasi saali, istuti. Tekkis lühiajaline vaikus: madalates ruumides valitsev umbne soojus mõjus suigutavalt ja surus kontidesse magusa roidumuse, sügava klubitooli pehmus suurendas seda omaltki poolt. Kui proua Eerika veerand tundi hiljem tagasi tuli ja ütles, et nüüd ta olevat jälle vaba ja et nad võiksid täna mõne partii lototki mängida, pidi Tiit Pärtels enda vägivaldselt oma kohalt lahti kiskuma, et lähemale istuda.

Ta sattus eidekeste ja proua Eerika vahele; numbri-kaardid asetati lauale; ta mõtles järsku, et kui ta oma jalga tasahilju pisut paremale nihutab, võib ta kindlasti perenaise põlve puudutada. Ta uskus endamisi, et ta oma-pärane romantilise ja hulljulge donžuani kuulsus on tast juba ette jõudnud ja et siin majas teatakse ammugi, kes ta on ja mis ta on korda saatnud. Ei, siiski, kas see ei pane proua Eerika taolise provintsitari pead kergesti ringi käima: otse tema läheduses istub keegi, kellele pole suutnud ära öelda linna uhkeimadki daamid, säärased, kellest midagi paha mõelda ei tuleks meelde tigedama-telgi kaaskodanikkudel?! Ja siis ta p i d i tegema selle esimese lähenemiskatse: ta kohendas end toolil ja samal hetkel riivas ta põlv tõesti naise oma, mis tõmbus aga

kärmesti eemale, küllalt otsustavalt ja küllalt mõistaandvalt...

«Vabandage,» ütles ta kähku, et pääseda kahtlustusest.

«Palun, pole midagi,» ütles proua Eerika.

Tavaliselt poleks selline esialgne keeldumine teda tagasi kohutanud, ei, kaugeltki mitte, — teisiti ei saanud ju ollagi, milline naine tahab siis näidata oma nõrkusi juba nii lühikese tutvuse järel! Ent täna tuli ta endale ette saamatu gümnaasiumipoisina, kellele on pilkavalt näppudele löödud: hei, sina, pea piiri! Ja ta teeskles kohe tähelepanelikku mängusse süvenemist, pilk kiindunult suunatud otse enda ette lotokaartide suurtele numbritele.

Kohtu-uurija ise oli väljahõikajaks. Ta tegi ka seda oma tavalise mahlaka huumoriga: venitas sõnu, laskis põnevamatel kohtadel oodata, vandus vahetevahel, lõi endale lahtise käega laksatades lagipähe, raputas nuppudekotti edasi-tagasi. Kaks vana daami läksid kohe hasarti ja reageerisid veel vaevalt oma elurõõmsa sugulase naljadele. Nende käed värisesid, nad hoidsid sõrmi kuidagi eriliselt, nende ettepoole kummargil kehad meenutasid jälle elatanud musti vareseid, kes valmistuvad oma kehva saagikese haaramiseks. See sendimäng oli täitnud enama jao nende elu vabast ajast, — nad said sellest küllaldaselt närvikõdi, mida nad ikka veel vajasid! Ja kui üks neist viimase numbri oma mängukaartidel kinni kattis, hakkas teine teda kohe avitama võidu arvutamisel, kuni nad sattusid ägedasse vaidlusse ja olid peaaegu tülli minemas.

Kui kell kaksteistkümmend lõi, otsustati mäng lõpetada. Eidekesed läksid nüüd magama, — söögituppa, kuhu teenija oli neile vahepeal asemed valmistanud. Nad soovisid Tiit Pärtelsile head ööd ja ei puudunud palju, et nad oleksid talle samuti niksu teinud, nagu tegid seda äsja mõlemad tütarlapsed. Nad kinnitasid võidu, et omavahelised kodused koosviibimised meeldivat neile väga, sest neil polevat midagi noorte inimeste naljade vastu: mispärast, jumal paraku, — ka piibel ei keelavat ju tagasihoidlikke lõbutsemisi! Ja nad naersid mõlemad oma õnnestunud nalja üle ning lahkusid toast veidi kangetena, peened kaelad edevalt õieli.

Proua Eerika jäi jälle mõneks minutiks ära, — ta käis nähtavasti mingisuguseid koduseid korraldusi tegemas; teenija tõi lauale veinikarahvini ja kaks kristallklaasi. Sel ajal kui mehed oma sigarette suitsetasid ja hoopis juhuslikku juttu puhusid, istus naine mugavalt sohvanurka, tõmbas jalad kõveraks kleidi alla ja näis tähelepanelikult kuulavat. Tiit Pärtelsile tundus paaril korral, nagu vaadataks teda vargsi ripsmete varjust. Kogu vana ülikoolilinn mustnevate akende taga muutus nagu järelemõtlikuks ja vaikis uniselt.

Äkki märkas Tiit Pärtels, et proua Eerikagi oli jäänud tukkuma: küllap ta oli vist väga väsinud pikast päevast, mis hakkas nüüd lõppema. Kohtu-uurija täitis uuesti klaasid. Kui külaline lahkuda tahtis, palus ta teda veel veidi jääda. Ta kannatavat unetuse all ja oleks tõesti väga rõõmus, kui vana hea sõber temaga täna aega viidab, seda enam, et tal polevat ju siin linnas veel kuigi palju tuttavaid, kellega mõtteid vahetada...

Kohtu-uurija Asmus muutus nõnda katkendlikult kõneldes järjest loiumaks, siiski mitte väsinuks. Temasse sigis pikkamisi koguni rohkesti vaikset tõsidust: ka nemad mõlemad on ju oma päevatöö teinud, — soo, istugem siis nüüd päris ilma maskideta, näidakem ka teineteisele oma tõelist palet! Ja ta hakkas üpris murelikul ilmel pajatama oma õnnetust vennast, kelle näovähki olevat lõigatud juba mitmel korral ja kes veetvat oma viimseid päevi Toomemäel haavakliinikus.

Kui ta lõpetas, küsis Tiit Pärtels:

«Aga sina ise? Sa oled kannad kõvasti maha kinnitanud ega või nähtavasti nuriseda?»

«Nuriseda? Jah, seda ma ei või,» ütles kohtu-uurija. «Ma rääkisin endast sulle vist juba meie esimesel kohtumisel, ja teatud teoreetiline ettekujutus minu maapealsest olemisest pidi sul olema. Noh, täna näed sa minu olemist ka isiklikult oma ihusilmaga. Jah, mis seal ikka — kui juhus inimesele elu annab, siis peab inimene ka seda elu elama ja teda teadlikult korraldama ning kohendama. Ebaõnnestumisi ja viltuminekuid? Olen ka nendega jõudu proovinud, olen, olen, vennas. Või kes meist sõidab siis alati mööda konarusteta asfaltteid? Aga ma ei ole ennast kunagi mingiks erand-inimeseks pida-

nud, sestap ma pole kunagi harjunud seadma endale ka mingisuguseid erandlikke nõudeid. Mis siis — ma teen oma töökest ja kasvatan oma lapsi, nõnda nagu minutaoline väike mees seda oskab ja nagu mul selleks jõudu jätkub: ma sirutan ennast ainult sellevõrra, nagu tekist jätkub. Või arvad sa ehk, et minutaolisele rasvumistõve all kannatavale mehikesele ei peaks sellest piisama?»

«Ei, ma ei arva seda,» ütles Tiit Pärtels ja kehitas õlgu.

Natukese aja pärast lisas aga kohtu-uurija Asmus ebamääraselt:

«Siiski — kes teab — võib ju kõike juhtuda.»

«Võib,» ütles Tiit Pärtels.

Proua Eerika norsatas äkki kuuldavalt, võpatas ärkvele ja naeratas nagu süüdlaselt. Ta näis nüüd väga väsinuna; kuid ta ilme püsis endiselt sõbralik ja koduselt-lahke, — ta ütles ainult, et polevat midagi parata: uni hakkavat oma osa nõudma.

Ta kuulas veel pisut aega meeste sõnahaavalist vestlust, soovis samuti head ööd ja läks magama. Ja vana kahekordne maja vajus nii sügava vaikuse rüppe, et iga pisimgi heli, mis siin või seal veel sündis, tõusis esile kogu oma ulatuses: kella tiksumine söögitoas, seal magama valmistuvate Viljandi tädide vaikne sosin ning tagasisurutud naeruturtsatused, mingisugused vaiksed ja ootamatud naksatused, mida päeva ajal ei märgatud ja mis näisid tekkivat kord seintes, kord pea kohal laes, kord vanade kulunud põrandalaudade all.

Tiit Pärtels mõtles endamisi, et ka tema peaks nüüd tõusma ja lahkuma. Ometi aga polnud tal selleks vähimatki tahtmist: siin oli hea olla, siin sai ta jälle üle kaua aja puhata. Tuba oli suitsust peaaegu tumedaks muutunud ja suur laelamp paistis sellest läbi tuhmina ning sinakana; kõik ses ruumis asuvad esemed hingasid kummalist rahu, — kõrge raamatukapp nurgas, umbsed pakkpostamendid akende all, vanaaegsed pildid seintel, grammofonikapp ukse kõrval. Üks elektripirn harulises laearmatuuris hakkas nähtavasti läbi põlema ja kahises kuuldavalt. Väljast kostis vaikset kevadise vee sulinat, mida saatsid alla munakividele tasakesi põrisevad plekist vihmaveetorud.

Tiit Pärtels rebis enda viimaks väevõimuga järjest süvenevast mugavusest lahti, kustutas sigareti ja tõusis.

«Soo... Ma hakkan siiski minema,» ütles ta.

«Juba?» ütles kohtu-uurija Asmus ja vaatas kella. «Oo jah, aeg on tõesti hiline, mis ma sinust ikka enam kinni pean!»

Ta tõusis samuti, juhtis külalise esikusse, tõmbas endalegi palitu selga ja sõnas nagu selgituseks, et ta saatvat Tiitu kuni Rüütli tänava nurgani. «Mul ei ole ju und,» kordas ta nukralt. Nad läksid trepist alla ja astusid tänavale. Kahutas nõrgalt, ja õhk polnud selletõttu enam nii vettinud nagu õhtul. Linna kohal virvendasid loendamatud helelillakad tähed, sest taevas oli selge silmapiirist silmapiirini. Neil polnud enam millestki rääkida; nad läksid edasi üsna vaikselt ja veidi resigneerunult.

Alles nüüd tundis Tiit Pärtels, et ka tema oli tublisti väsinud. Piht valutas ja jalad ei tahtnud kuidagi tõusta kõnnitee paetahvlitelt. Ta tundis loomusunniliselt, et kui ta nüüd voodisse heidab, jääb ta kohe rahulikult magama. Ta oleks nagu kokku puutunud millegagi, mille rüvetamisest ta peaks hoiduma, mille määrimisele ta ei tohiks mõeldagi!

Ent ometi tegi mälestus proua Eerikast ta pea uimaseks ja ei tahtnud ega tahtnud mitte kuidagi ta vaimusilma eest lahkuda. Ta südamesse hoovas kõigile vastupidistele püüetele vaatamata nagu kerget kihku, mis sadestus paksu korrana kuhugi alateaduvusse, jäädes sinna visalt püsima ja hakates tasapisi mõjutama ta meeleolusid.

Kohtu-uurija Asmus saatis teda lubatud kohast veelgi kaugemale — peaaegu Suurturuni.

Tiit Pärtels surus tugevasti ta paksu kämmalt ja ütles:

«Noh, ela siis hästi!»

«Head tervist, vanapoiss, head tervist!» ütles sõber. Ta hakkas kohe tagasi minema, paks turi mõtlikult vimmas, käed seljal ristis.

Kell raekoja tornis lõi juba teist öötundi.

KUUES PEATÜKK

TIIT PÄRTELS ASTUB OTSUSTAVAID SAMME

Järgmisel hommikul ärkas Tiit Pärtels kerges ning pidulikus meeleolus, viskas teki kohe kõrvale ja tõusis istukile. Tal oli tunne, nagu oleks täna pühapäev või nagu seisaks tal ees midagi väga meeldivat.

Ta oli maganud küll vaevalt viis tunnikest, ometi aga tundis ta kogu kehas puhanud inimese mõnusat värskust. Talle näis, nagu oleks ta magadeski mõelnud õhtusele külaskäigule vana sõbra juurde. Mälestus sellest sundis teda rõõmsalt naeratama; ta surus käed kuidagi poisikeselikult-lõbusalt põlvede vahele ja elas kõik veel kord läbi, alates üllatusega uksel ja lõpetades kassipojana kerra tõmbunud noore naise uinumisega sohvapatjade vahel. Kuigi ta ei kavatsenud praegu midagi ette võtta, tundus talle siiski, nagu oleks ta juba saavutanud üpris nimetamisväärse võidu.

Ta tõusis, pistis jalad tuhvlitesse ja vaatas laual tiksuvat kella, — see hakkas kaheksa saama. Ta polnud end enam nädalate jooksul peeglist silmitsenud, nüüd aga pidi ta seda paratamatult tegema. Ohoo, ta oli tõepoolest

tublisti kosunud — energiliste liigutustega, kõhnavõitu, kuid tugev mees seal läikiva klaaspinna taga meeldis talle tõesti nagu vanasti. Kui ta huuled kergele naeratusele tõmbas, nägi ta jälle oma tervete ja tugevate hammaste välgatust, mille puhul oli üks ta omaaegsetest-ammustest sõbrataridest täis romantikat öelnud: «Tiit, sa oled nagu kuningtiiger, ja see mulle kõige enam meeldibki.» (Muide: sellest saadik oli ta arendanud säärast tiigerlikku hammastevälgutamist täiesti teadlikult, järjekindlalt!)

Seda kõike mõeldes heitis ta pea kuklasse, ajas rinna ette ja ringutas käsi kõrgele tõstes. Siis kuuldus kõrvaltoast toidunõude kergeid kõlksatusi. Ja et ta pidi juba kella üheksaks ametisse minema, hakkas ta end kohe rõõmsa kärmusega korraldama.

Ta pesi end kaua ja hoolega, hõõrus käsivarte-, reite- ja rinnalihaseid viinasse ning äädikasse kastetud käterätiga, jõi äkilises ülemeelikusehoos koguni kaks tublit napsi, mis mõjusid veelgi enam tuju tõstvalt. Vööni paljas, tegi ta üle põranda rea hõljuvaid tantsusamme, vilistades kord kiiretaktilist ning käredat fokstrotti, kord aeglast, veidi undavat tangoviisi. Kui teenija varsti uksele koputas, oli ta juba valmis ning võis lauda minna: toreda välimusega noor mees, rõivastatud pisut edevalt, siiski ka küllalt soliidse tagasihoidlikkusega!

Teised pansionärid istusid juba oma kohtadel: matemaatikaõpetaja Soontak, leskproua Helk, anatoomia-assistent Ojamaa. Ta tegi üldise kummarduse ja asus kohe söökide kallale. Ta tundis täna otse hundiisu. Isegi labase doktori vali nätsutamine ja pungil suuga langetatud vahemärkused ei käinud talle nüüd närvidele, — parem juba see kui lõpmatu lobisemine.

Kõik naabrid olid einestamise juba lõpetanud, kui Tiit Pärtels valmistas endale veel ühe võileiva. Tema hea isu meelitas sõbralikku eite viimaks ütlema:

«Nõnda, nõnda, härra Pärtels. Jumal tänatud — te hakkate ometi jälle elama. Päris hirmu ajasite mulle südamesse... oma senise halva väljanägemisega.»

Ning seda lausudes muutusid ta endagi põsed pähe tõusvast verest õrnroosakaks, nagu üsna noorukesel tütarlapsel, keda äkki kõnetatakse.

Tiit Pärtels noogutas ja ütles:
«Jah, ei ole viga, mu tervis hakkab juba paranema.»
Leskproua Helk küsis omaltki poolt:
«Te olite vist... päris tõsiselt haige?»
«Eriti just mitte, aga ma tundsin end tõesti pisut halvasti,» vastas Tiit Pärtels.

Kell pool üheksa hakkas ta minema. Ilm oli veelgi soojemaks läinud. Päike paistis katustele ja pani nende plekktahvlid aeg-ajalt läigatama, mööda kallakut tänavat vulises nüüd lausa ojasid. Lumehunnikud kõnnitee kõrval olid kokku sulanud ja auklikuks muutunud nagu suured suitsunud meekärjed. Kaks räbalais tänavapoissi ujutasid oma paberist purjedega laastulaevakesi, tõugates neid jalaga tagant. Siis juhtus nende vahel mingi arusaamatus ja nad sattusid viimaks tülli, hakates teineteist sõimama vanamehelikult ja hästi lopsakate sõnadega.

Maarjamõisa kliinikutest tulev omnibuss tasandas ta kohal käiku ja juht, tundes temas ära oma alalise kunde, viipas talle kutsuvalt käega. Kuid ta raputas naerdes pead: sõitke edasi, ma lähen jalgsi! Sellise üliilusa ilmaga bensiinist lehkavas umbses ruumikeses istuda, kuna päike valab samal ajal kogu ümbrusele esimest meeldivat märtsisoojust — milline idiootsus, milline panetunud kontorimehe rumalus! — mõtles ta energiliselt ja vaatas käeuuri. Polnud erilist põhjust kiirustamiseks; ta avas koguni palitunööbid ja lükkas mütsi kuklasse.

Kuid niigi hakkas varsti soe. Siis paljastas ta ka pea. Ja jõudnud järele tuttavale kooliõpetajale, kes nautis nähtavasti samuti suurepärast kevademeeleolu, hakkas ta temaga lobisema mitmesugustest üsna tähtsusetutest küsimustest, kuigi need ei huvitanud teda samal ajal põrmugi, ega huvitanud vist ka kaasvestlejat.

Üks naine, edvistades kübara alt, meenutas talle äkki proua Eerikat, punajuukselist. Kohe muutus ta kuumaks lausa juuste-juurteni. Tõesti, tõesti, kas ta polnud mõelnud sellest naisest jälle isegi enda teadmata, kas ta ebateadlik mina ei töötanud lakkamatult ikka vaid ühes ning samas suunas?

Kuid ka praegu polnud tal veel ühtki lähemat kavatsust, ei, seda tal ei olnud, — ta katsus endale koguni kinnitada, et sel korral hoidub ta igasugustest salasepitsus-

test. Muidugi: ta pole ju kaabakas, alatu salavaras, lurjus, keda ei tohi kunagi usaldada! «Jajah, jäägu vana sõber üsna muretuks, — kardetav kuningtiiger, kelle eest on teda juba hoiatatudki, muutub tema majas karjakoerastki taltsamaks, mängib, lööb kukerpalli, ei tee kellelegi paha oma teravate hammastega!» mõtles ta naeratades. Ning edasi mõtles ta nõnda: «Olgu ka minusugusel kiskjal vaikne ning rahulik kohakene, kuhu ma vahetevahel sisse astun, et mõnusat juttu ajada ja puhata muudest askeldustest!» Siis mõtles ta veelgi edasi: «Jah, muidugi, muidugi — kas see sõbralik ja hea naine ei või mulle olla nagu õeke, kellele ma suudan usaldada kõik oma südamelt?» Ja pisut hiljem mõtles ta koguni nõnda: «Pagan võtaks, — kui keegi oma räpased käpad Eerika järele välja sirutab ja teda ihaldama hakkab, siis olgu sel kellelgi esimeses järjekorras tegemist just minuga!» Ja ta muutus nende üliluuleliste ning rüütlikkude kujutelmade sunnil sentimentaalseks, neelatas ja tõmbas silmad pilukile, nagu peaks ta end kätte võtma, et mitte pisaraid valada.

Ka ametikohas kestis see ülendatud meeleolu edasi: töö pangapuldi taga edenes täna nagu iseenesest, ei tüüdanud ja tundus koguni meeldivana. Tunnid kuni kella kaheteistkümneni kadusid lausa linnutiivul. Sammudes diskonteerimiseks esitatud vekslitega direktori kabineti ja operatsioonisaali vahet, tajus ta selgesti, nagu vaataksid kõik talle sõbralikult järele, nii kliendid kui kaasametnikud. Ta naljatas, andis sõbralikku nõu, naeris, oskas ka eitavad vastused ette kanda nõnda, et läbikukkuja ei kannataks liiga ränka pettumust. Ta märkas järsku oma suureks imestuseks: tähed, mis tema sule alt välja jooksid, olid energilised, tugevad, rääkisid jälle tema kindlast ning otsustavast vallutaja-karakterist...

See oli umbes kella poole ühe ajal, kui ekspress tõi Tiit Pärtelsile kirja ja ütles, et talle olevat tehtud ülesandeks vastust oodata. Heitnud kiire pilgu ümbrikule, tundis ta kohe ära proua Aino Sanglepa käekirja. Ta tõmbas otsaesise pettunult kortsu. Kas ta oli siis oodanud sõnumit kelleltki muult?... Kas ta oli tõepoolest lootust hellitanud pälvida tähelepanu kelleltki teiselt...? (Igatahes jäi tõsiasjaks, et ta mõtles esimesel hetkel proua Eerikale, oma

punapäisele südamedaamile!) Siis laotas ta sirelite järele lõhnava õrnroosa paberipoogna enda ette ja hakkas kärmesti lugema, tehes aeg-ajalt iroonilisi vahemärkusi. (Iga sellise vahemärkuse lõppu mõtles ta heatujuliselt tõestavad initsiaalid «T. P.».)

Proua Aino Sanglepp kirjutas:

«Tiit, minu õnn! On ometi viimaks minevikku vajunud see pöörase kannatuse ja süüdistavate etteheidete öö, — öö tulvil valu, öö tulvil nuttu ja ahastusi. Nagu julm viirastus seisab see nüüd minu selja taga, aga mälestuski temast ajab mind hirmunult võpatama. Ma usun, et ma ei elaks tõesti üle enam midagi säärast. (Elad, elad, armuline proua! T. P.) *Kui armastaja naine otsustab vabatahtlikult, ühegi nurinata loobuda mehest, kellesse ta on kiindunud iga oma õrnuste järele kisendava närvikiuga, siis see naine on väärt, et teda nimetataks kangelaseks.* (Armuline proua, arvatavasti räägite te veel mälestustahvlitestki, hahahaa! T. P.) *Jah, Tiit, minu õnn, ei ole maailmas ühtki teist olendit, kes oleks valmis nurisemata kannatama nii suuri koormaid kui meie, meeletust armastusest täidetud naised...* (Aga künnihärg, eesel, kahurväe hobune, armuline proua? T. P.) *Ja mida me saame selle eest vastu teilt, meestelt? Külmust, külmust, jäist külmust! Te olete nagu sõdalased, kes kõnnivad püstipäi, laulavad oma laule ja lähevad jälle edasi, aga ei märka, et teie teed katavad hangunud laibad!* (Oo, armuline proua — tunnistan, tunnistan, seda ei ole ma tõesti märganud! T. P.) *Te tulete, heidate meid oma meelevalla alla, pakute meile vaid kannatusi; te olete rahutud ja otsite aina uusi elamusi; kellelgi teist ei tule meelde küsida, mis saab meist, kuhu paneme meie peale teie lahkumist puhkama oma väsinud pea!* (Ai-ai-ai, häbene nüüd ometi oma kasvatamatust, kallis sõber! T. P.) *Ja sinagi, Tiit — minu õnn — oled üks selline uute elamuste otsija, kuigi ma olen kindel, et mitte kuskil maailmas ei leia sa enam teist südant, mis tuksuks Sulle nii andumisvalmilt, nagu teeb seda minu süda!* (Oo, häda, häda, hä-da, armuline proua! T. P.) *Mu jumal, mida ma pole kaalule pannud, et pakkuda Sinule oma keha ja oma hinge! Mu jumal, milleks kõigeks ma polnud valmis, et leida aga kuidagi võimalust Sind külastada,*

mõtte kiirusel Sinu juurde lennata! Ja nüüd, mis saab nüüd? (Nüüd — võite kindel olla — ei saa enam midagi, armuline proua. T. P.) *Ah, nutt kõditab mu kurku, kui ma kirjutan Sulle neid ridu! Ah, valu surub kokku mu südame, kui mu käsi paberile paneb neid viimseid tervitusi Sinule, minu igatsuste printsile.* (Viimseid tervitusi? Oo, hurraa, hurraa ja veel kord hurraa! Sa elagu, sa elagu, sa e-la-gu, armuline proua! T. P.) *Lõpp, kõik on möödas! Minu õnneaeg hakkab kustuma. Sina, minu päike, loojud mulle igaveseks ajaks. Jää terveks ja ela hästi!* (Elage ka ise hästi ja täname südamest kõige hea eest, armuline proua. T. P.) *Sest peale eilset kõnelust on mulle viimaks ometi selgeks saanud, kes ma Sulle veel olen ja kelleks Sa mind veel pead. Võib olla, et Sa mind siiski kord armastasid, võib-olla, võib-olla, aga praegu, Tiit, olen ma Sulle ainult koormaks.* (Õige, täiesti õige! Südamlik tänu, armuline proua, et te seda ometi viimaks taipasite! T. P.) *Sa tahad minust vabaneda, ma tean.* (Jälle õige, jälle õige! T. P.) *Oh, oh . . . ma ei suuda enam, ma pean ruttama. Aga niipalju ma tahan Sulle veel ütelda, et ma pole kõigele oma patususele vaatamata inimene, kes mangub ning palub, kes alandliku koerana roomab ning vingub.* (Kiidan! Kiidan siiralt ja südamest, armuline proua! T. P.) *Tänan Sind nendegi väheste päevade eest, mis Sa kinkisid minule, õnnetule naisele, kelle kannatuste sügavust võib aimata ainult jumal taevas.* (Aga mis teeks see rahas välja, armuline proua, kui aluseks võtta praegused keelatud vabaarmastusetaksid meie kindlas kroonivaluutas, h-ha-hahhaa! T. P.) *Jää terveks, Tiit, ja ära unusta jäädavalt Sind armastavat A i n o t.* (Olengi seda teinud, armuline proua, h-hahaa! T. P.)

NB! Istun praegu kohvik «Ateenas» ja tunnen igavust. (Istu, istu, tunne, tunne! T. P.) *Mida sa õhtupoolikul teed? Ah, ma juba unustasingi — see pole ju enam mina, kes võib Sinult seda veel küsida. A.»* (Täitsa õige, ei maksa, armuline proua! T. P.)

Tiit Pärtels silus veel kord kirja, muutus jälle väga asjalikuks, kaalutles endamisi. Ka varem oli ta saanud oma armukeselt sellelaadilisi läkitusi, milles paluti temalt andestust ja sooviti talle igaveseks ajaks kõike head; siis

oli aga alati järgnenud leppimine; jah, ta polnud ometi rumalakene, — ka tänane kiri pole ju midagi muud kui vaid labasevõitu karjatus sentimentaalse haletsuse järele, mida iga patune naine aeg-ajalt vajab. Ja talle näis, nagu oleks ta ainsa öö jooksul koguni kaineks ning arukaks muutunud, isegi nii kaineks ning arukaks, et talle paistis täiesti võimatuna vahekorra jätkamine Ainoga, selle abielurikkujaga.

Kordus jälle nagu alati, nagu ikka sellistel kordadel: kõik, mis oli kuidagi ühenduses hüljatavaga, suutis temas tekitada veel vaid läilustunnet, tigedat vajadust pilgata, mõnitada, naerda, irvitades näpuga näidata. Ja halastamatu oma ülbuses, nõnda nagu võib seda olla vaid tülpinud armastaja, kiskus ta odavast plokist paar lehte paberit, pistis need täiesti puhtana ümbrikusse, ei kirjutanud aadressigi ja kutsus ekspressi. Ta ütles sellele, niisutades keelega huuli, kuna ta pidi end kokku võtma, et mitte valjusti naerma pahvatada:

«Te tunnete daami arvatavasti näo järgi. Palun.»

Käskjala punane müts kadus avaneva ja taas sulguva ukse varju, — soo, see oli tehtud... ometi viimaks! Ta tundis alles nüüd, kuidas ta süda oli hakanud vahepeal närvlikult peksma. Higi kattis otsaesist, sooned tagusid nagu peale suuri pingutusi. Tal polnud oma äsjase tooruse pärast piinlikki, ei, vastupidi, — nõnda pidi see olemagi: ta oli talitanud täiesti õieti, teistsugust suhtumist see kõlvatu vanamoor ei väärinud mingil juhul!

Ja ta ei leidnud jälle küllalt ränki sõnu, millega mõttes oma endist armukest iseloomustada, küllalt tabavaid võrdlusi, mille raskusega teda üha sügavamale porri sõtkuda. Ta mõistis äkki üllatava selgusega, et see naine polnud väärt mitte midagi peale karmi hukkamõistu; et juba ammu (hingeliselt vist mitte kunagi!) pole tal endal enam midagi ühist olnud tolle naiivse, vulgaarse ning veidi rumala inimesega, kes püüdis oma puudusi ehtida romantiliste lillekestega, oma pahelisust matta ilusate sõnade alla, oma jõledat, valelikku suhtumist oma tublisse mehesse ning väikesesse meeldivasse lapsemaimusse põhjendada nõndanimetatud hingelise kontakti puudumisega. Kas tema, Tiit Pärtelsi, viimase paari kuu piinav tülpimustunnegi polnud ehk vajadusest ometi kord

välja ujuda saastast, mida see südametunnistuseta olend enda ümber tekitas? Ja ta hõõrus poisikeselikult käsi, kujutledes endamisi, kuidas «armuline proua» avab nüüd varsti trükitud pangaümbriku, kisub sellest värisevate sõrmedega välja valged paberilehed ja ... põrnitseb ammuli suuga vaid tühjust, irvitavat olematust ... *«Vanitas vanitatum,* armuline proua Sanglepp ... jah, *vanitas vanitatum!»* pomises ta endale tasakesi nina alla.

Samas pidi ta jälle mõtlema proua Eerikale, sõber Asmuse punapäisele naisele. Talle näis äkki, nagu oleks ta kogu aja näidelnud, kellegi tarvis suurt mängu mänginud. Kuigi tal oli tugev kalduvus tõlgitseda kõike maailmas endale kasulikust küljest, omas ta siiski küllaldaselt arukust, et tunnistada endale tõtt: see oli uue sügava kiindumuse algus, mis oli temas ellu kutsunud sellise kõlbla vihapuhangu Aino Sanglepa vastu ja mis juhtis praegu peaaegu iga ta sammu. Ta küsis endalt ärevalt, et mis küll oleks, kui ta helistaks praegu proua Eerikale ja kutsuks teda kohtamisele? Kas naine tuleb või ei tule? Kas ... tuleb ... või ... ei ... tule? Ja teda haaras kohe kogu kehasse laiali paiskuv ärevus, mis pani jälle südame valusasti kokku tõmbuma, käed higistama, kurgu kangesti kuivama.

Ta kiheles ivakese aega pultide vahel edasi-tagasi, ähkis tagasisurutult, oli juba telefonikappi astumas, et sirvida abonentideraamatut. Ta käed otse kõverdusid aparaadivända järele! Jumal paraku, mis see siis teekski?! Romantiliselt lapsik kujutelm õe-venna suhetest ei tulnud talle enam meelde, nüüd ta kaalus juba võimalusi, kuidas jõuda kergemini sihile. Talle paistis naeruväärselt usutamatuna, et see tore noor naine ripub liiga tugevasti oma rasvunud mehe küljes ega nõustu viimast vahetama temaga, T i i t P ä r t e l s i g a. See tähendab, mitte igavesti, ei, ei, ajutiselt, ajutiselt, hahahaa! mõtles ta küüniliselt. Ning nõnda nagu ta polnud alles äsja leidnud küllaldaselt teotavaid sõnu oma endise armukese kohta, nõnda ei leidnud ta neid nüüd ka oma vana sõbra kohta, kellele ta valmistus sarvi seadma: «See lollike, see arust lage vargapoiste piinaja — päh! See rasva-aam, kelle süda niikuinii varsti lõhki plaksatab nagu hallita-

nud jõhvikas, hohohoo, just ja nimelt nagu hallitanud jõhvikas!»

Peale töötundide lõppu käis ta kõrtsis einestamas. Sealt läks ta Vabadusalleele ja istus päikese käes asuvale pingile, näoga vastu jõge. Kallas kubises uudishimulikest, kes silmitsesid nagu midagi oodates kahe silla vahele kogunevat jääsuppi; kõigi näod olid üpris rõõmsad, poisid ja tüdrukud vahetasid kevadisi pilke, valmis jooksujalu järgnema verehäälele. Lapsed kilkasid, lasksid esimestest sadudest libedaks pestud jääkolakal liugu, kõvakübarates isandad tonkisid kepiotsaga kruusa, surudes sellesse loendamatuid ümmargusi jäljekesi, mis täitusid pikkamisi porisegase veega. Hall veoauto sõitis läbi Kivisilla kitsaste kaarte alt, neid peaaegu riivates. Ja ikka kuumutas ere märtsipäike linnamajade kaldkatuseid, nõnda et sealt langes sula lund suurtes rasketes lahmakates, sundides kõndijaid kartlikult kõrvale hüppama.

Tiit Pärtels nõjatas end mugavalt vastu pingileeni, pilutas silmi, mõtles pingutades, oli ikka veel kahevahel: kas helistada või mitte! Igatahes pidi ta kiirustama, et hoiduda sattumast kohtu-uurijale endale, kes võiks koju jõuda kõigi arvestuste kohaselt umbes kella kolme või nelja paiku. Painajalikult visa pilt seisis ta vaimusilma ees: koduselt rõivastatud noor naine jookseb mehe kabinetti, haarab telefonitoru, kuulab, kuulab ja ... punastub häbelikult. («Teie, härra Pärtels?» «Mina, armuline proua Eerika, mina.» «Arvatavasti soovite te kõnelda mu mehega, kohtu-uurija endaga?» «Ei, armuline proua, ma soovin kõnelda teiega.» «Mi-nu-ga?» «Jah, just nimelt teiega, armuline proua...») Ja korraga näis Tiit Pärtelsile täiesti võimatuna, et talle võidaks ära öelda, et seegi väljavalitu tihkaks t e m a kutse tagasi lükata...

Ta hulkus veel pisut aega, vaatas kella. See oli juba kolmveerand kolm. Ta hakkas pikkamisi Vabadussilla juurest üles sammuma, mööda Laia tänavat südalinna poole. Ta kaalutles, kaalutles, kaalutles, ja ta pea valutas kogu aeg nagu pihtide vahel. Talle tundus, nagu võiks otsusest, mida ta praegu sepitses, oleneda kogu tema saatus, kogu tema eluõnn. Mis siis, kui ta laseb õige aja mööda minna, kui keegi teine temast ette jõuab? Korraga meenus talle kohtukandidaat Saarts, kes oli istunud

proua Eerika lauda iseseisvuspäeva ööl sellise endastmõistetavusega, nagu oleksid nad juba ammust ajast ülisuured sõbrad. Ja kohe läbis ta südant esimene terav armukadedusesähvatus: «Jumal paraku, säärane õnnekütt võib ju hakkama saada mistahes toorustega!»

Ilma et ta oleks suutnud endale enam lähemalt aru anda, hakkas ta kärmesti edasi tõttama. Varsti jõudis ta postkontorisse ja tormas kohe kohalikkude kõnede telefonikappi!

Tal tuli pisut oodata, ja kogu aja, mis ta liikumatult paigal seisis, lõi ta süda nii tugevasti, et jaladki sellest tasakesi võppusid. Aparaadist kuuldus kerget kahinat — keegi näis sellesse hingavat. Siis aga kostis hargilt võetava toru tasast kõlksatust ja kohe küsis rahulik naisehääl:

«Hallo-o?»

Tiit Pärtels ütles igaks juhuks:

«Vabandage, ma sooviksin rääkida proua Asmusega.»

«Telefoni juures,» vastas sama hääl.

Ning Tiit Pärtels, muutudes samas täiesti rahulikuks ja ülbelt pealetükkivaks, naeris vilunud seltskonnainimese ladususega ja ütles:

«Aa ... tere, armuline proua Asmus! Siin — Pärtels ... kui suvatsete vahest lahkesti mäletada. Kuidas elate — lubage küsida?»

«Teie?» — sõnas naine vähese vaikimise järel «Kuidas ma elan? Tänan, päris hästi. Te vist ... soovite Joonataniga kõnelda?»

Tiit Pärtels naeris jälle — täpselt nõnda oli ta seda vestlust endale kujutanudki!

«Joonataniga? Ei. Ma ju küsisin teid, armuline proua, kas te ei pannud siis tähele!» ütles ta. Ja asus kohe asja juurde: «Vaadake ... mul on teile üks tilluke palve. Ma tahaksin teilt nimelt paaris asjakeses nõu küsida ... Kas ma ei saaks teiega kunagi ... kokku?»

Vaikus.

Ning alles hulga aja pärast kostis telefonitorust:

«Aga palun, miks mitte?»

Tiit Pärtels neelatas nii tugevasti, et arvatavasti võis seda neelamist kuulda kohtu-uurija Asmusegi korterisse. Iga närvikiuke temas oli valmis võidurõõmsalt kisendama,

naerma, käsi plaksutama. Ta ütles vaikselt, iga sõna eriliselt toonitades:

«Uskuge mind, Eerika, te teete mind sellega tõsiselt õnnelikuks. Tänan, tänan! Jumalukene, kui rõõmus ma praegu olen! Kus... kus ma võiksin teid... kohata? Ja millal?»

«Millal? Noh, kas või täna õhtul,» ütles naise hääl ja kõlas nüüd jälle vabalt ning kindlalt. «Sobib?»

«Suurepäraselt sobib, proua Eerika... suurepäraselt!» ütles Tiit Pärtels. «Umbes — mis kellaajal? Kas üheksa paiku saaksite?»

«Saaksin. Usun, et saaksin,» vastas naine.

«Hea! Tänan, tänan, tänan, Eerika!» hüüdis Tiit Pärtels pisut liiga valju häälega ja vaatas vilksti läbi kapiukse klaasi välja. Ja neelatades jälle kuiva kurguga esitas ta veel viimase küsimuse: «Kus, palun? Kas ehk... kohvik «Ateenas»?»

«Nõus. Olgu siis — «Ateenas»,» ütles naine.

Kui Tiit Pärtels natukese aja pärast postkontorist tänavale astus, tuikus ta kergelt. Näis, nagu oleks ta juba ette purjus oma uue võidu peatsetest elamustest.

KEVADVIHM.
ELUMEES TEOTAB ENDA.
EBAMUGAV LUGU KOHVIK «ATEENAS»

Õhtupoolikul hakkas vihma sadama. Seda tuli tihedate suurte sagaratena ja kõik ümberringi mattus voolava vee hallusesse. Polnud kuulda enam midagi peale langevate piiskade rabina munakivisillutisel, majade sindlikatustel, pehkinud plankaedadel, seintel, ankaruutudel. Taevas tõmbus ühtlasesse lauspilve; ilm muutus kiiresti hämaraks ja öö tõotas saabuda varemini tavalisest.

Tiit Pärtels, lamades ootuspalavikust ärevana selili sohval, kuulas ajaviiteks seda ühetasast uniseks tegevat kahinat, mis voolas siia nagu kõikjalt kokku, surus seinu, libistas aknaruute. Aeg kulus väga pikkamisi. Ta mõtles juba mitmendat korda üht ning sama piinavat mõtet, mõtet sellest, et ta tegi oma agaruses siiski suure vea: miks õieti ei esitanud ta proua Eerikale ettepanekut tulla otse siia...? Nüüd, kus ta oli täiesti kindel oma järjekordses õnnes, oli ta kindel ka selles, et naine oleks nõustunud ükskõik millise tema plaaniga ja oleks valmis olnud oma o h v r i t   t o o m a kindlasti juba praegu, ilma asjatute eelmängudeta.

Ta pidi aina uuesti ning uuesti kujutlema, kuidas nad istuksid kõrvuti sohval, kuidas tema, Tiit Pärtels, uimastaks külalise oma meheliku võluga, kuidas ta ulataks käe ja... nopiks vilja, mis on talle nähtavasti küps juba esimesest kohtumishetkest peale! Talle ei tulnud enam kordagi meelde äsjane vahekord vaese ärapiinatud ja patuse proua Aino Sanglepaga, kellele ta saatis alles mõni tund tagasi oodatava vastuse asemel mõnitava ümbriku valgete paberilehtedega. Ja alles siis, kui perenaine tuli talle äreval näol teatama, et see teatud daam tikkuvat sisse köögiukse kaudu lausa väevõimuga, meenus talle ta endine armsam kogu oma hädisuses ning viriluses.

«Ma olen väsinud ja tahan puhata. Ärge laske siia kedagi,» ütles ta ükskõikselt.

«Muidugi, arusaadav! Mis ta nüüd kipub sedasi, va häbitu inimene!» ütles eit sõjakana lahkudes.

Ja Tiit Pärtels lamas edasi, ei pööranud peadki, vahtis üksisilmi lakke. Ta kuulis peaaegu iga sõna, mis seal kuskil vahetati; kuid need kisendavad hääled ei puutunud temasse; jumal paraku, ta peaks ju ometi kord mõistuse pähe võtma, see hoor! Ta mõtles ikka vaid Eerikast. Kell lõi pool kuus. «Oleks vaja elekter põlema süüdata ja ajalehte sirvida!» ütles ta endale kuuldavalt selle pika ja püsiva mõtte kõrvale. Ja viimaks otsustas ta endamisi, et ta hakkab juba varsti minema, jah, ta võib ju need igavad tunnid mööda saata kohvikus.

Äkki kasvasid kisklevate naiste hääled otsekui mitmekordseks, teine neist kiljatas heledalt ja kohe seejärel tuldi jooksusammul läbi kõrvaltoa. Uks kisti suure hooga lahti ja keegi tormas sisse. Tiit Pärtels küsis loiult, sest ta oli kindel, et see jooksja ning tuppatormaja võib olla vaid pansioniperenaine, kes tuleb talle teatama oma lõplikust võidust:

«Noh, kas ta läks ära?»

Vaikus.

«Süüdake, palun, tuli,» ütles Tiit Pärtels.

Vaikus.

Ning Tiit Pärtels, muutudes järsku rahutuks, kargas istukile ja küsis:

«Pagan võtaks, mis see siis tähendab! Miks, kuradi pärast, te elektrit põlema ei pane?»

Viimaks ometi täitus tuba silmipimestava valgusega. Ja esimene asi, mida Tiit Pärtels selles silmipimestavas valguses nägi, oli raamaturiiuli kõrval seisev noor naine läbimärjas palitus ja abitult viltu nihkunud kübarakesega. Selles pildis oli midagi koomilist, midagi vägaväga haledat, midagi tigedust tekitavalt alandlikku ja nii naeruväärset, et ta põsemusklid sellest naeruväärsusest tahtmatult kahjurõõmsalt värisema hakkasid. Ja tõstes kulmud pilkaval ilmel kõrgele, küsis ta pikkamisi:

«No-noh...? Mida sina siis soovid?»

«Kuule... armas... ära ole nõnda... An-des-ta mulle!» ütles naine viimaks nuuksudes ja tahtis lähemale tulla.

Tiit Pärtels muutus järsku tulivihaseks, kargas püsti ning käratas:

«Ära vigurda! Välja! Mis sa siia ronid, kui sa näed, et sind enam ei... vajata! Mine, mine välja! Ko-he... mine välja! Li-ta!»

«Tiidukene... ära ütle nõnda!» sõnas naine viimaks kuidagi vaikselt, otsekui oleks ta kaotanud äkki kogu oma hariliku energilise pealehakkamise.

«Pea suu! Mul ei ole aega sinuga siin vadrata!» kärkis Tiit Pärtels. Ning nähes teisi pansionäre poekvile jäänud ukse vahelt tuppa vahtivat, tõmbus ta samas põletava häbi pärast üleni punaseks, põrutas jalga ning karjus veelgi valjemalt, inetult raevutsedes: «Mis... kurat! Ärge hiilige seal midagi! Käige minema! Ja sina kah, lirva! Ja lähed sedasama teed mööda... musta käigu kaudu, kust sa tulid. Noh!»

Ta oli tugev mees — tal oli küllalt jõudu, et oma tahtmist läbi viia, — et naist üle läve tagasi tõugata ja võtit lukus ringi käänata. Aino ei avaldanud pisimatki vastupanu, alistus nüüd lõplikult oma saatusele, nuuksus vaid tasakesi, valulise häälega. Polnud kahtlust: ta ei teeselnud, see tuli tal siirast südamest. Jah, vähemalt täna oli ta täiesti otsekohene — põhiliselt õnnetu inimene, kes oli kõik elus ühele kaardile pannud. Ta oli rõõmsal sammul kalli inimese kutsele järgnenud, oma kohustustele perekonna ning ematunnete vastu käega löönud ja... paratamatult üksi jäänud. «Vaadake ja halastage... siin ma seisan, kas te ei näe, et mul pole enam kohta, kuhu minna,

paika, kuhu pea panna?» Ta ei häbenenud pealtnägijaid, ta hakkas suure häälega nutma; ta hääl tungis heledana ja kiiratades läbi ukse, suurendades veelgi vihahoogu, mis märatses Tiit Pärtelsi südames. Ja ta kuuldus viimaks minema hakkavat, vaiksel, raskesti taaruval sammul, ikka lakkamatult nuuksudes, kuni ta oli läinud, kuni teda polnud teps enam.

See inetu vahejuhtum röövis Tiit Pärtelsilt lõplikult tasakaalu; ja kui leskproua Helk teda naabertoast hüsteeriliselt, valimatute sõnadega sõimama hakkas, sõimas ta teda vastu samuti hüsteeriliselt, samuti valimata sõnadega. Ta ütles, — rusikatega seinale lüües, — et tema elu ei minevat ometi kellelegi korda, kurat võtaks, — jäetagu teda rahule! Ja just siis, kui ta seda tegi, märkas ta endas äkki midagi veidrat, midagi, mis tundus kohutavana talle endalegi. Ta mõtles nimelt, et oleks vaja sahtlist revolver võtta ja kogu see ussipesa surnuks lasta! —

Tiit Pärtelsi raevuhoog möödus sama järsku, nagu see oli puhkenudki. Ta tundis teravat häbi oma äsjaste sõnade pärast, teadis täie selgusega, et ta esines praegu nagu kasimatu lurjus — toorelt, inetult, ebakultuurselt, metsikult-jõhkralt.

Et vabaneda selle inetu vahejuhtumi poolt esile kutsutud painajalikust meeleolust, hakkas ta suure kiiruga rõivastuma ja lahkus kikivarbail. Väljas sadas ikka veel tihedat ning külma vihma. Rentslid vulisesid, katuseräästad tilkusid vahet pidamata, munakivisillutis oli paiguti sügava vee all. Kõnniteed olid tühjad; hallikas-tahmane pimedus täitis neid otsast otsani; harva võis näha üksikuid kojutõttajaid, kes tungisid küürutõmbunult läbi jämeda vihma. Ja Tiit Pärtels pidi järsku hambaid ahastuses vastamisi surudes mõtlema sellele koomilisele pildile, kuidas ta meeletult vastu vaheseina materdas ja kuidas teised pansionärid teda hinge pidades kuulasid — inimest, kes tallas ise sellise idiootse taltsutamatusega jalge alla kogu oma senise reputatsiooni. Ta sülgas vihaselt ja hakkas kõiges süüdistama oma endist armukest, — selles, et tema, Tiit Pärtels, oli inetul kombel tasakaalu kaotanud, selles, et tema, Tiit Pärtels, pidi praegu läbi tiheda saju ning vinge tuule kodunt lahkuma, isegi selles,

et ilm ei tahtnud ega tahtnud paremaks muutuda... kurat teda võtaks ja susi teda söögu!

Kastani ja Maarjamõisa tänavate nurgal istus ta omnibussi, ostis pileti kuni Suurturuni ja tõmbas enda nagu kellegi eest varju pugedes kohe sõidukinurka. Autojuhi laiad õlad ja tugev turi hakkasid äkki kuskilt põhja settinud muljete alt välja venitama vaevavat mälestust: vägeva kehaga mees nahkkuues, kes kummardub vastu talliseina ja võpatab iga lasu puhul, mis valgekaartlased temast meelega mööda tulistavad. Peatuskohtadest tuli peale üksikuid inimesi, — rõivad läbimärjad, kuid näod täis kevadist elevust; naiskonduktor müüs pileteid, igale sõitjale viisakalt ja heasüdamlikult naeratades, bussi katus põrises vahetpidamata, nagu pillutaks sellele pehmeid herneid. Ja üks sõdur, kes istus otse ta selja taga, ütles oma armsamale: «Ma tulen kella kümne ja üheteistkümne vahel... selleks ajaks ta jääb ehk magama...»

Suurturul omnibussist maha ronides oli Tiit Pärtelsi tuju juba väga halb. Ta ei tundnud pisimatki lusti kohvikusse minna, — ta peaks seal tegevusetult ootama ju ligi kolm tundi! Kuid sellise ilmaga polnud võimalik ette võtta ka midagi mõistlikumat ja ta läks sinna siiski. Ta jättis märja palitu rõivasteruumi, korraldas end peegli ees, lõi Punase Risti mängukasti paar viiesendist vahetusraha ja võttis varnast õhtuse ajalehe. Ta läks läbi suure madala ruumi, tõusis mööda astmeid rõdutaolisele kõrgendikule, leidis koha lage toetava posti varjus asuva laua juures. Tal oli siin rohkesti tuttavaid, aga tal polnud tuju vestlemiseks, ja et sellest pääseda, teeskles ta ajalehelugemist.

Ta istus nõnda hulga aega liikumatult oma kohal, veidi tagasi nõjatudes, piht sirge. Kõikjal ümberringi sumiseti; siin-seal klõbistati doominokive; enamas jaos laudades kõlistati morsiklaasidega, milles sädelesid pikkamisi sulavad jäätükid, joodi kümmet sorti kohvi, söödi kooke, rüübati lonkshaaval teed, kakaod ja šokolaadi vahukoorega, limonaadi, seltersit, maijooki, sidrunaadi, soodavett. Ja juba üsna varsti tundis Tiit Pärtels oma halba meeleolu selles ebamäärases rõõmsate häälte suminas, suude lõbusas matsumises ja saja muu kõrvalheli keerises uuesti paranema hakkavat: maksab iga tühise sõnavahe-

tuse pärast siis kohe muret tunda, hahahaa! Ta naeris kuuldavalt, kohkus ise ja vaatas ringi, et tabada samas tuttava advokaadi uurivat pilku, mis mõõtis teda uudishimulikult.

Tiit Pärtels viipas käega: «Ole nii hea, tule siia — siin on mugavam.» Nad vestlesid pisut aega täpselt neilsamadel teemadel, millest vesteldi praegu kindlasti kõigis neis pisiseltskondades, mis täitsid kogu seda suurt, madalat, labase klaaslae alla surutud ruumi: iseloomustasid valitsuse tegevust moesoleva üleolekuga, sajatasid optante, kes tungivad aiva kõrgematele kohtadele. Nad mõlemad olid omaaegsed rindemehed ja ütlesid veendunult, et «Vabadussõjalaste Liit» on täiesti õigustatud neis küsimustes aru pärima; ei või ju ometi need, kes omal ajal kaevikutes istusid, kõikjal tagaplaanile jääda ja nälga surra!

Ent patuoinaid otsiv majanduslik kriis ei ulatunud neid endid otseselt puudutama. Ja nõnda huvitas see moodne poliitiline vool neid siiski vaid kui tavalisi moodsaid kodanikke, kes pidasid oma kohuseks sarjata kõikjal valitsevat demagoogiat ja kinnitada ka oma poolt vapside järjest valjemaks muutuvat väidet, et eesti elu vajavat ümberkorraldamist ja Toompea ootavat uusi nägusid.

Viimaks hakkasid nad nobedasti doominot mängima, kaseiinkivikesi vastu lauaklaasi lüües, kuuldava pominaga silmi arvutades ja taskuraamatusse pikki numbriridu kirjutades. Kui nad viimaks peale kolmanda partii lõppemist jälle tegevusetult teineteisele üle laua otsa vaatasid, olid nad mõlemad tublisti väsinud, nõnda et advokaat pidas kõige mõistlikumaks head õhtut soovida ja koju minna.

«Homme ehk jätkame?» küsis ta naeratades, sest ta oli jäänud võitjaks ja pidas vajalikuks hüvitust pakkuda.

«Võimalik küll,» noogutas Tiit Pärtels, kaotatud kroone lauale lugedes.

Kui ta nüüd kella vaatas, nägi ta, et see oli juba varsti üheksa saamas. Rahvast oli vähemaks jäänud, osa laudu seisis tühjalt; ka vihmasadu väljas oli nähtavasti lakanud. Siin-seal nurgas istusid paarikesed ja edvistasid ühegi häbenemiseta, — noored poisid ja tüdrukud, kes olid tulnud siia laupäevaõhtut veetma. Kohvikuomanik arvas heaks pakkuda muude hüvede kõrval muusikalistki nau-

dingut: valjuhääldaja hakkas möirgama. Vahepeal oli keskpõrandal ruumi tehtud ning üksikud paarid pistsid käbedasti tantsu uhtuma, libiseval sammul edasi-tagasi liikudes, just nagu oleks neil hädasti vaja millelegi nähtamatule ning põikeid tegevale järele jõuda.

Tiit Pärtels asetas uuri lauale ja vaatas seda nüüd aina kasvava rahutusega. Veel kümme minutit! veel kaheksa minutit! veel seitse minutit! nii, nii — veel neli minutit...! Ta ei kahelnud hetkekski, et naine tuleb; ta teadis isegi seda juba, milliste sõnadega tema, Tiit Pärtels, oma käe talle vastu sirutab! («Jumal õnnistagu teid, Eerika, kui te ainult aimaksite, kui rõõmus ma praegu olen!») Ta kujutles naist kohmetunud ilmel talle vastu naeratavat, õrnalt-õrnalt punastavat, häbelikult maha vaatavat, — seda kõike ta tundis ju paremini kui keegi teine maailmas. Ning ta mõtles korraga asjalikult ja tõsiselt: «Kui poleks vaja karta Ainot, seda idiooti, võiksin ma ehk sellele punajuukselisele iludusele veel praegu ettepaneku teha sõita kuhugi mujale, — tema, Tiit Pärtelsi, poissmehekorterisse, kuhu keegi ei pääseks neid segama, või mõnda kõrvaltänavas asuvasse hotelli, kuhu ei pääseks samuti keegi neid segama ja kus keegi neid peale muu ka ei tunneks...!»

Parajasti kui ta seda erutavat võimalust kaalutles, langes vari ta ette lauale, ja endamisi kindel oodatava päralejõudmises, kargas ta kohe püsti. Kuid ta kohkus nõnda, et ta jaladki nõrgaks muutusid ja ta end pingutama pidi, et mitte tagasi oma kohale vajuda. Jah, jah, nõnda, nõnda, — see oli tõesti paks kohtu-uurija ise, kelle selja taga seisis veel terve salk mehi. Seal oli vana Joosep Saks! Seal oli kohtukandidaat Saarts! Seal oli prokuröriabi Lehtmets! Ja seal oli veel keegi neljaski, kellega Tiit Pärtels oli kindlasti juba varemgi kokku puutunud, keda ta aga siiski ei mäletanud... kurat teda võtaks! Ning enne veel, kui ta sai end uuesti koguda ja sõnagi lausuda, sirutas kriminaalasjade kohtu-uurija Asmus talle laialt naerdes mõlemad käed vastu, patsutas teda õlale ja hüüdis valju, peaaegu hõbeselge falsetiga:

«Noh, issand ole tänatud, siin sa mul oledki! Noh, tere, terekest! Mina, pimesikk, otsin ja otsin ja ei näe ega näe. Kähku, poisid, istugem siis lauda, — me ei

sega ju ometi oma armast sõpra ja kallist lahinguvenda. Ega ei sega, Tiit, verevennas, ah? Nõnda. Noh, armas poiss, ma tõepoolest ei teadnud, mida rõõmu pärast teha, kui ma koju tulin ja naine mulle ütles, et vaata, kallis Joonap, sinu kõige parem sõber kutsus mind, sinu laulatatud naist, kohvikusse, — kas sa oleksid nii kena ja asendaksid mind? Jah, Tiit, minu lahingusõber ja verevend, just nõnda ta mulle ütles, see minu punapäine naine. Ja ta laseb väga vabandada ja andestust paluda, sest ta on lihtne inimene ja sellepärast pole tal võimalik siia saksikusse kohta randevuule tulla, — tualetid, noh, saad aru, tualetid! Aga võib ta siis istuda siin mingis koduses kleidikeses minu kõige parema ja truuma sõbra lauas, lubage küsida? Mis te arvate, vennad, kas ta võib seda või ei või ta seda mitte?»

Lihav kohtu-uurija vaatas nõnda rääkides kordamööda kõigile näkku, näis vastust ootavat, unustas suugi lahti. Kõik temas nagu pakatas elurõõmsalt, määratu vitaalsusega, suurte annustena esile paiskudes. Ta silmad sädelesid lõbusalt, ta paksud huuled naeratasid vahetpidamata, näidates endi varjust suuri, suitsetamisest veidi kollaseid hambaid, mis läikisid eredas elektrivalguses. Kogu ta näos oli midagi lapsikult rumalat ja naiivset, mida Tiit Pärtels aga enam ei uskunud: polnud kahtlust, et see oli vaid mask, teesklus, oma vaimse üleoleku tajumine. Ja vahtides pilku pööramata otse Tiit Pärtelsi kohkumisest pungistuvatesse silmadesse, lisas kriminaalasjade kohtu-uurija Asmus nobedasti, hõõrudes sõrmeotsi kuidagi kärmesti-kergelt vastamisi, nagu nende vahel midagi peeneks poetades:

«Noh, vennad, te ei lausu selle peale sõnakestki! Miks? Ärge olge ometi nii tagasihoidlikud, kulla sõjaseltsimehed! Tubli, tubli, ma ütlen siis oma isikliku arvamuse ilma teilt toetust saamata: ei, ta ei või seda! Muidugi — ei või! Sest mina, vaene hingeke, sureksin otse häbisse, kui ma teada saaksin, et minu punapäine aastates naine, mu kahe lapse ema, on istunud minu kõige truuma sõbraga, minu verevennaga kohvikulauas, seljas mingisugune lilleline sits või satään, hahahaa! Sest eks kujutage ise ette, palun — Tiit on enda üles löönud viimase moe järgi, — siidsärk seljas, siidrätt taskus — minu

naine ja kahe lapse ema paistab aga muule auväärsele publikule silma — millega? Oma kehvusega! Ai-jai-jai...! vaadake teda ometi, meie ühist sõpra: sako otse nõelasilmast, moodne lips, krae silmipimestavalt valge... nagu esimene lumi... kõik aina tiptop, tiptop! Ja järsku — kujutage nüüd ette seda teist pilti — tuleb minu punapea laatsa-laatsa laua juurde, annab Tiidule sibula ja köögirasva järele lõhnava käe ja istub nagu mingisugune... tuhkatriinu. Häbi! Häbi! Häbi! Jah! Nii et... jumal tänatud, et ta ise õigel ajal taipas ja tulemata jäi. Sa ju vabandad teda, eks ole, kallis sõber, sõjakaaslane ja verevend? Vabandad, jah, vana?»

Tiit Pärtels ei teadnud, kuhu vaadata või mida oma värisevate sõrmedega peale hakata. Kõike muud oleks ta oodata võinud, kõike muud, aga iialgi mitte sellist... alatust! Ja korraga — nagu ereda välgusähvatuse valgusel — oli talle kõik selge: nõnda siis võttis proua Asmus tema kohtumiskutse vastu vaid selleks, et kõigest mehele kohe aru anda, — nii ja sedasi, kas sa näed nüüd, missuguseid lurjuseid sa oma sõpradeks pead! See vana lihamägi aga toimis igatahes veelgi tooremalt-jõhkramalt: kogus endale saatjaskonna vanadest ühistest sõpradest-tuttavatest ja tuli naist asendama, — jah, just nõnda see pidi olema, selle üle polnud vaja kaua pead murda! Ja Tiit Pärtels, nägu telliskivipunane nagu nähtamatust hiigelpingutusest, ei lausunud midagi, vahtis vaid oma tukslevaid näpuotsi, higistas nagu rängas palavikuhoos. —

Kohtu-uurija Asmus kordas:

«Sa ju vabandad teda, jah, Tiit? Kas vabandad, verevennas, eks ole?»

Vaikus.

«Noh, ütle ometi, kas vabandad?» küsis kohtu-uurija endise jonnakusega.

Ning kui teolt tabatud hädavares ikka veel sõnagi ei vastanud, seletas ta oma kaaslastele, kes, nagu paistis, ei taibanud veel midagi lähemalt:

«Vaadake, poisid, asi on niisugune, et minu kõige parem sõber on heaks arvanud südamlikku läbisaamist soetada — et minu narre närve säästa, muidugi minu selja taga — mu naise Eerikaga. Oli kord niisugune

juhtum, et ta pidas teda kellekski teiseks ja kurameeris temaga veidi, kui me kõik kolmekesi ühes ja samas lokaalis, kuid kahes eraldi lauas istusime. Heakene küll, eile tuli Tiit mulle külla, — ma ise nimelt kutsusin teda, olgugi et mind tema eest kord hoiatati, — ja eile nägi ta Eerikat juba sellena, kes ta on, — minu küljeluuna ja mu kahe tütre emana. Ega vist midagi muud kui meeldimine esimesest silmapilgust, platooniline kiindumus ja muu sellelaadiline. Sest teisiti meie Tiidu, meie ühise sõbra, kärmust ei või ju mõista. Täna, kui ma kella nelja ajal koju jõudsin, tuli naine mulle säraval näol vastu ja hüüdis juba kaugelt, et Joonatan, vana tööhärg, kujutle ainult, missugune õnn: Tiit Pärtels, sinu südamesõber, kutsus mind telefoni teel kohtamisele. Kohvik «Ateenasse»... sai see kindlaks määratud. Ja ajaks, mil me teineteist sinna ootama läheme, on kell üheksa. Ja ise seda kõneldes nii liigutatud... Et kas pole kena, Joonap, olen sulle elus rohkesti kulu teinud, näed, nüüd läheb sul kergemaks: härra Pärtels kavatseb siit peale pooled väljaminekud enda kanda võtta... ja annab mulle ehk vahel kompvekirahagi... laste jaoks... Aga sealsamas läheb mu punajuukselise elukaaslase nägu uuesti pilve, ja kui ma talt küsin, et mis sa siis enam nukrutsed, õnneseen, seletab ta nuttes, et tal polevat ju midagi nimetamisväärset endale ümber panna. Ja nõnda siis juhtuski, et ma pidin ise veel nii hilisel tunnil välja tulema, Eerika eest vabandama.»

Naerumürin, mis sellele seletusele nüüd järgnes, surus Tiit Pärtelsit nagu raske liivakotiga, kippus ta hinge matma. Ta tundis tahtmist kohe püsti karata ja suurte sammudega minema tõtata; ta surus hambad nii tugevasti vastamisi, et lõuapärad valutama hakkasid. Ja ta oleks tõepoolest vaikselt ulguma pistnud, kui paks kohtu-uurija ikka lollikest teeseldes arusaamatul ilmel ringi vaatas ning hüüdis:

«Jumal hoidku, mis te nüüd hirnute, poisid?! Meil, mul endal ja mu punapeal, olid pisarad põskedel... võite uskuda... teie aga ajate päid selga ja irvitate nagu kuradid. Sst, sst! — vait ometi! Noh, vait! Vaesuse üle ei tohi naerda, vaesuse üle e i t o h i naerda! Mis teil viga, teie naised käivad siidis ja sametis, nemad võivad

vastu võtta kas või Walesi printsi einelekutse, minu oma aga istugu muudkui nurgas ja pühkigu silmi. Isegi oma mehe kõige parema südamesõbraga, tema tõelise verevennaga, ei saa ta... kaasa minna... kui see nii lahke on ja teda hõikab. Häbenege! Häbenege! Ja mõtelge järele, mis asja üle te nüüd õieti oma häält tõstate! Vait! Vait... kõss!»

Sellele pikale ja kavalale jutule vastas kohe uus naerumürin, äsjasest veelgi vägevam.

Ja Tiit Pärtels, karateski nüüd meeletult vihasena lauast püsti, viskas tulises raevuhoos otse vastu kohtuuurija paksu, naerust nägu:

«Ära veiderda, rasvamagu! Vana... variser!»

Ja ta läks pikkade sammudega kolmest astmest alla, puges tantsivate paaride vahelt läbi, haaras riietehoiust oma märja palitu ning tormas kohe uksest välja, joostes kellelegi peaaegu sülle.

See keegi oli luuletaja Arumaa, kes tahtis parajasti kohvikusse astuda.

ARUTLUSI HAIGETEST NÄRVIDEST

Esimesel hetkel oli Tiit Pärtelsil tunne, nagu peaks ta sõbrast sõnalausumata mööduma, pimedusse põgenema. Veel kunagi senise elu jooksul polnud ta midagi selliselt alandavat taluma pidanud. Tema, leidlik mees, kes oskab raskeimaski seisukorras peale jääda, peab laskma end mõnitada mingisugusel kohtu-uurijakesel, totakal vanamehel, idioodil! Nagu ikka, kus teda oli tabanud mõni ebaõnnestumine, nõnda hakkas ta ka täna mõttes süüdistama kõigepealt selle ebaõnnestumise põhjustajat. Ta otsis välja kõige teotavamad sõnad, mis ta oli kunagi kuulnud, et iseloomustada kavalat abielumeest, kes oli ta rünnaku sellise enneolematu võttega tagasi löönud. Ning astunud kõnniteelt kõrvale, märgadele munakividele, põrnitses ta niiviisi tükk aega kurja pilguga otse enda ette, käed jõuetult rippus, kuni luuletaja Arumaa viimaks küsis:

«Nonoh, nonoh, mis siis sinuga lahti on, vana vennas? Põrnitsed nagu härjavärss.»

«Minuga... minuga... pole midagi lahti...» ütles Tiit Pärtels läbi hammaste ja tahtis kohe oma teed minna.

Kuid luuletaja Arumaa ei jäänud tast maha. Ja kui nad hetke pärast Ülikooli tänavasse pöördusid, ütles ta imestunult õlgu kehitades:

«Mis pagan seal kohvimajas täna siis õieti lahti on? Vaevalt pool tundi tagasi murdis vana Asmus suure mürina ja kärinaga mu tuulelossi, teisigi tegelasi terve salk kaasas, ja muudkui kohe kutsuma, et tulgu ja tulgu mina kah temaga «Ateenasse» kaasa. Katsusin küll teada saada, et mis ja kuidas, tema aga muudkui möirgas naerda ja aina painas. Noh, mõtlesin — olgu! Aga palit pagan oli nõeluja käes, polnud midagi selga panna. Naabrimehel oli ka vaja välja minna, — vürtspoodi süüa tooma, — ja nõnda ei saanudki varemini. Sina aga kargad mulle just uksel vastu ja näed välja nagu katkutõbine. Mis seal juhtus? Kõnele, kõnele!»

«Mis seal siis ikka juhtuma pidi!» karjus Tiit Pärtels ja kõõritas teist oma nüüd tugevasti viltuvaatavate silmadega.

«No mis kuradi pärast sa niiviisi . . . veltveebli kombel kisendad!» ütles luuletaja Arumaa ja tahtis ringi käänduda, et tuldud teed tagasi minna.

Kuid Tiit Pärtels takistas teda seda tegemast. Ta haaras sõbra küünarnukist kinni, luksus veidralt nagu kana, pigistas nii tugevasti, et luuletaja Arumaal valus hakkas. Hirmus pinge ta hinges oli äkki nii suureks kasvanud, et ta kartis end nutma puhkevat või märatsema hakkavat. Samas läbis teda jälle tahtmine kellelegi kallale tormata, purustada, tappa. Ta tiris vastupuikleva sõbra ahastava jõuga endaga kaasa ja ütles kangesti peenikeseks muutuva häälega, nagu oleks ootamatu vapustus ta hulluks teinud:

«Ära . . . ära . . . ära mine enam kuhugi! Ära . . . mine! Etendus on ju-juba lõppenud! Ära mine, ku-kuuled sa!»

«Soo?» ütles luuletaja Arumaa. «Mis etendust seal siis anti? Või k e s seal etendust andis?»

«Kes? Asmus! Asmus andis etendust! See . . . see . . . see lurjus . . . !» hüüdis Tiit Pärtels endiselt tasakaalutuna.

Ning luuletaja Arumaa, keda see lugu nähtavasti enam ei huvitanud, kehitas õlgu ja pomises midagi halvustavat.

«Lollid olete, nagu näha! Justkui noor kraaderahvas. Ja kistakse kõrvalseisjadki vahele, asja eest, teist tagal» ütles ta veidikese aja pärast, ja kuna tal polnud enam vaja kohvikusse minna, jalutas ta Tiit Pärtelsiga kaasa. Ta vaatas seda ilusat, julma, südametunnistuseta, praegu sisemisest rahutusest lõdisevat meest kõrvalt, muutus tõsiseks, kehitas mõtlikult õlgu. Ta ei küsinud midagi, näis aga siiski pikkamisi mõistma hakkavat. Ta tundis nii kohtu-uurijat kui ka Tiit Pärtelsit: ta tundis neid üsna põhjalikult; pagana pihta, või nõnda on siis juba lood! Ta ei teadnud küll aimata, millise vembu oli see teravmeelne paks vanamees oma perekonnarahu kaitseks tema kõrval kõndivale haiglasele võrgutajale mänginud, et talle aga vemp oli mängitud, selles polnud mingit kahtlust. «Eks sa ikka näe vagurailmelist punapeakest, või temagi ihaldas juba mõrda ujuda,» mõtles ta pahuralt. Ja ta ütles nagu muuseas, juhtides oma uuriva pilgu sõbra näole, mida valgustas tänavalatern kuidagi kollakalt, otsekui laibaliselt:

«Noh, näed nüüd — sellel suure kõhuga taadil on teravam mõistus kui nii mõnelgi teisel hädavaresel, kellele sa oled sarvi pannud. Peaksid, vennas, küll palju kavalam olema, kui tahad segamatult selle sinust hoopis taibukama tegelase aedviljakest varastada.»

«Mis kurat — taibukam! Mitte midagi pole ta taibukam... jah! Tõbras, — vaat kes ta on! Tõb-ras, muud midagi! Aga naine, vaat, naine on tal püsti kurat!» ütles Tiit Pärtels sellise lapsiku abitusega, et luuletaja tahtmatult naerma pidi.

Ja ta ütles pisut küüniliselt:

«Miks pagan sa õigeaegselt ta juukseid ei vaadanud! Kas sa pole siis vanarahva tarkust kuulnud, et ära usu... ja nõnda edasi? Noh, mina ei imesta põrmugi, et nad sinu kahe peale kokku sisse vedasid, hahahaa — ma kujutan juba ette, kuidas need vembutajad seda tegid! Kujutan, ku-ju-tan!»

Tiit Pärtels ütles, suutes sõnu vaevu hääldada:

«Aga mis... mis... kuradi pärast ta mu kutse siis vastu võttis? Kui ta poleks seda tahtnud, oleks ta võinud ju... ütelda! Või riputanud toru varna, ja... kõik! Nõustub ise veel nii aja kui koha suhtes, parajal silmapilgul

aga . . . hakkab tsirkust tegema ja saadab selle rasvakoti enda asemel. See . . . see . . . on ju . . . häbematus! Hä-be-matus . . . kurat võtku!»

Luuletaja Arumaa teadis nüüd küllalt. Ta kujutles kuuldust kaugemale ja pidi jälle tahtmatult naerma. Kuid samas hakkas sündmuste koomilise külje tagant selgima talle ka hoopis midagi muud — see tore õppetund, mis peaks sellesse tühja hingega «meie aja kangelasse» mõjuma palju tõhusamalt kui ükskõik milline muu vahend! Tal oli tunne, nagu võiks ta selgesti kuulda punajuukselise naise peas sündinud mõtteid ning kaalutlusi: minemata jätmine ning keeldumine tekitab vaid jonnakust, läkitada aga kohtumiskohale Joonatan, see naljahammas, tähendab kindlasti lõplikku vabanemist tülikast elumehest . . . ! Ja kas polnud umbes nõnda mõelnud ning kaalutlenud ka kohtu-uurija ise, kui ta jooksis ähkides mööda sõprade kortereid, et koguda endale vajalikku saatjaskonda? Ning luuletaja Arumaa halb meeleolu muutus jälle korraga hoopis lõbusamaks, just nagu oleks ka tema osa võtnud tolle aruka kava koostamisest.

«Noh, ta tegi sulle vist igakülgselt selgeks, kui suur togu sa oled!» hüüdis ta heatujuliselt.

Ning Tiit Pärtels, värisedes ikka veel hinge täitvast vihast, surus tumedalt läbi hammaste:

«Jah, selgeks — see paksmagu teab juba, kuidas on targem ja kavalam. Ta lurjus tuli mind koguni tänama ja vabandama: «Ole sa tuhandest terve, Tiit, verevend, et sa minu naist tahtsid oma armukeseks teha, ja anna talle lahkesti andeks, et ta ei tulnud.» Siga!»

Luuletaja Arumaa naeris nüüd nii valju häälega, et tühjad tänavad vastu kajasid. Hoolimata midagi sõbra vaenulikkusest, kellele see naer ilmsesti ei meeldinud, küsis ta viimaks pisaraid pühkides:

«Noh, mis siis nüüd? Kõrvetasid näpud ja tõmbud eemale? Või katsud veel kord?»

«S-see kapsauss . . . ärgu ta mõelgugi, et ma talle kingin . . . ja ta nõiale!» pomises Tiit Pärtels ega paistnud taipavatki, et ta ähvarduses oli jälle midagi koomilist, midagi lapsikut ja naeruväärselt rumalat.

Nad kõndisid natukese aega vaikides edasi. Udutas jälle vihma. Õhk oli külm ning rõske, asfalt läikis süsi-

mustana. Raekoja kell hakkas pool kümme saama. Luuletaja Arumaa tegi ettepaneku:

«Kui sa pole veel õhtust söönud, siis astu minu poole sisse. Ma panin tirina liha ja kapsastega ahju, nüüd see peaks juba valmis olema.»

Tiit Pärtels kartis praegu üksindust. Emb-kumb — kas ta ei jõua enam seda häbi välja kannatada ja laseb endale tõesti kuuli pähe või läheb ta hulluks ja hakkab märatsema. Äkki hakkas teda vaevama tunne, nagu poleks temas kääriv valus tasakaalutus tingitud mitte üksnes äsjasest katastroofist, vaid nagu oleks see küdenud temas juba ammust ajast saadik. See oli otsekui kogu ta senise elu sapp ning mürk, mis oli siiani loksunud suruva pealispinna all. Ja nüüd, kus see pealispind oli järsku rebenenud, hakkas kõik lainetama ja vahutama, kukerpallitama ning võnkuma. Hästi, tal ei vedanud; aga kas maksab siis kõrvu pead vastu tõmmata isegi säärase rumala äparduse pärast, nagu oli see tänane? püüdis ta end lapsikult-abitult trööstida. Kuid milliseid väiteid ta endale ka ei katsunud ette tuua, ei suutnud ta end vabastada raskest häbitundest, mis teda lakkamatult vaevas. Ja kehitades viimaks järsult õlgu, vastas ta südametäiega:

«Mis siis — lähme!»

Nad möödusid jälle Linnaapteegist, käändusid paremale, jalutasid ümber Ülikooli kiriku. Vahetati vaid üksikuid sõnu. Tiit Pärtels käis kiiresti, vehkis kätega, surus iga natukese aja pärast paremat põske, mis kippus närvlikult tõmblema; luuletaja Arumaa vilistas ajaviiteks ja püüdis temaga sammu pidada. Siis läks luuletaja Arumaa hoovi kaudu kuhugi vürtspoodi, et tuua sealt suhkrut ja leiba. Ja Tiit Pärtels hakkas erutatult edasi-tagasi käima, pea kramplikult kuklas, käed rusikas.

Kui luuletaja Arumaa mõne minuti pärast tillukesi pakke viibutades uuesti tänavale ilmus, algas jälle korraga nii tihe vihm, et polnud enam näha ei maad ega taevast. Nad jooksid pisut aega kõrvuti, jõudsid siis pärale, kargasid trepikotta ja läksid märgi jälgi järele jättes mööda nagisevaid astmeid üles; läbisid pilkaspimeda pööningu, põrkasid kellegagi kokku, vabandasid; peatusid ometi viimaks ukse ees, mida nad otsisid. Luuletaja Arumaa tõmbas tiku põlema ja lükkas võtme suure raginaga

lukuauku. Ning jälle tundis Tiit Pärtels kõigi meeltega seda tuttavat hallitamise, kõdumise ja pikaldase, kuid järjekindla lagunemise lõhna, mida ta oli endasse hinganud siinsamas juba ligi kuu aega tagasi ja mida ta oli haistnud uuesti läbi sajuste tänavate tulles: levitasid seda lõhna ju sõbra riidedki.

Nad astusid kohe tuppa. Siin oli kõik nagu tolgi korral, siiski veidi soojem: hiljuti oli ahju köetud ja ilm väljas oli samuti hoopis pehmem. Luuletaja Arumaa, petrooleumilambi põlema süüdanud, kiskus palitu seljast ja tõi kohe lauale lõhnavat auru levitava plekkpoti mulgikapsaste ja lihaga. Tal oli pudelipõhjas koguni paar napsi viina, ja kui nad olid selle teesse valatult kuumalt-palavalt alla neelanud, hakkasid nad kärmesti sööma.

Äkki katkestas neid energiline koputus uksele. Luuletaja Arumaa tõusis ja läks avama. Pimedast koridorist astus sisse lühike paks mees. Ei, pagana pihta, kas see polnud major Oinas, nende vana pataljoniülem? Tiit, ikka veel väga löödud ning rahutu, tõusis viisakalt, et eruohvitseri tervitada, talle vanemale inimesele kuuluvat austust osutada.

Major Oinas teretas lärmakalt, hakkas kohe üleoleva sõbralikkusega laiutama. Ta nimetas neid jälle oma tublideks poisteks, ütles, et temalgi polevat midagi killukese sooja toidu vastu! Kurat võtku, jah, kes teab siis veel paremini kui nemad, rindemehed, mis võib õigel ajal ja õiges kohas tähendada üsna tühine tükike sealiha või paar keedetud kartulit! Tal oli kummaski püksitaskus pudel konjakit, — see polevat just kõige parem, aga kõlbavat siiski, seletas ta lihavaid huuli torru ajades. Et luuletaja Arumaal polnud majas ainustki taldrikut, asetasid nad liha ja kapsad otse leivaviilukaile, määrides nõnda käed rasvaseks ja lakkudes aeg-ajalt kalamehe kombel sõrmi.

Tiit Pärtels mõtles, et ta oleks siiski võinud otse koju minna ja magama heita, — milleks ta siia õieti tuli, mis haledust või kaastunnet ta siit praegu otsib! Ennasttäis majori kelkimine vihastas teda, luuletaja Arumaa ammutuntud lopsakused mõjusid igavalt ning tüütavalt. Et varjata oma õiget meeleolu, kugistas ta suus ringi käivat sööki peaaegu vägivaldselt. Viimaks hakkas ta süda pööritama. Ta tõusis ja viskus raskelt voodisse, korratult

vedelevatele linadele ja patjadele, võtmata seljast isegi oma tuliuut sakokuube, mille ta oli pannud täna selga uue (erakordse) võidu ootel.

Ja sel ajal, kui sõbrad aina edasi vestlesid, mõtles ta ikka ja jälle — peaaegu vahetpidamata — punapäisest naisest. Ta ei tundnud selle inimese vastu enam pisimatki viha, — oli nii hirmus raske olla, et teda haaras hetkeks vajadus küljelt küljele viskuda, kuuldavalt oigama hakata, rusikatega endale vastu otsmikku taguda. Ta oli järsku kohutavalt üksikuks jäänud. Tal oli tunne, nagu seisaks ta kõigest eemale tõugatuna keset tühja, lagedat välja, viimsedki seosed muu maailmaga katkenud, puruks rebenenud. Ja korraga muutus ta väga sentimentaalseks: «Näete — siin ma laman, üliõnnetu inimene, kellele elu ei suuda pakkuda enam midagi ilusat ega õilsat, mitte midagi, mis jõuaks mind veel püsti hoida.»

Ta virgus ahastavast, äärmusest äärmusse tunglevast meeleolust selle tõttu, et keegi teda õlast puudutas. Ta avas silmad, nägi, et see oli major Oinas, ja tõusis kohe istukile ning küsis, varjamata oma pahurat meeleolu:

«Noh . . . mis on? Mis sa soovid?»

«Vaata, poja, ma olen praegu väljas teatavate ülesannetega: ma organiseerin nimelt kõiki neid, kes võtsid osa meie riigi loomisest,» ütles major oma tavalise, nagu haukuva paatosega. «Ei ole parata, teiegi peate välja tulema, sina ja vana Arumaa. Peate, peate, pojad, pea-te! Sest kaalul on küllaltki tähtsaid asju, mis kutsuvad meid, endisi vahvaid ja surmakartmatuid rindemehi, jälle ühiseks pereks ühinema. Ja sellepärast me oleme kindla otsuse teinud aktiivselt kaasa rääkida. Eks me näe ju igal sammul, kuidas meie tillukesel kodumaal valitseb korruptsioon! Korruptsioon, jah, pojad! Ja kuidas rahvas nälgib! Nälgib, nälgib, pojad! Ja kuidas meid, kes me panime kaalule kõik, tõrjutakse eemale nii tööde kui teenistuste juurest! Jaa, jaa, eemale tõrjutakse meid, pojad, eemale tõrjutakse! Aga mida see kõik tähendab, pojad? See tähendab seda, et Maarjamaal on asjad korrast ära ja paljud asjad on hoopiski viltu! Kas pole saabunud aeg, mil me rusika lauale lööme ja vastust nõuame? Sellepärast, sõbrad, peame me oma organisatsiooni tugevdama, teiegi peate meie «Vabadussõjalaste Liidu» liikmeks astuma ja

nii nõu kui ka jõuga kaasa tõmbama! Selge, pojad? Ah, selge?»

Luuletaja Arumaaga oli ta sel teemal nähtavasti juba vareminigi vestelnud, sest too kehitas õlgu ja ütles naeratades:

«Seda ma arvasingi, et sul jälle midagi mõttes on! Vaevalt oleksid sa minu urka ilma põhjuseta üles otsinud. Aga ma ütlesin sulle ju päris selge sõnaga, et minust ei saa ei agitaatorit ega . . . midagi. Sest katsu ometi mõista, kallis mees: mul pole oma elu allakäigus süüdistada kedagi peale iseenda, ja kui seda olekski — sinu ja su sõprade peremeestelt-šeffidelt abi ja kaitset otsima ma ei hakka! Nii et tegelge aga pealegi edasi ilma minuta, teie, kes te võitlete tõepoolest halva asja vastu, kahjuks aga veelgi halvema asja kaitseks ja püstiupitamiseks!»

Major Oinas hüüdis ärritunult:

«Kas sa tahad siis ütelda, et meie kulul ei sünni ülekohut?»

«Ei, ma ei taha seda ütelda,» vastas luuletaja Arumaa ja kehitas jälle õlgu. «Muidugi mitte, sest ülekohut sünnib nii teie kui teiste kulul. Mis aga puutub isiklikult minusse, siis . . . minu pärast ära kipu kellelgi kaela murdma — ei Toompeal istuval kõrgel kabinetil, ei riigikogul, ei papa Pätsil ega hertsog Tõnissonilgi. Sest vaata, vennas, mind on hävitanud need ligi seitse aastat, mis mul tuli veeta kaitsekraavides, muldonnides, taganemistel ja rünnakutel, ja ma arvan, et mitte üksnes mind, vaid väga paljusid meist kõigist, rindemeestest. Jah, sõber, see on sõda, mille nahka me läksime, kuigi me ei kaotanud seal iga kord elu, isegi mitte kätt ega jalga . . . Kuna jutt kaldus otseselt minule, siis vaata mind ka hästi teraselt . . . Eks ole nõnda, — väliselt pole mul häda midagi, kui mitte arvestada mu haigeid konte või reumavalus vaevlevaid lihaseid. Aga ometi ei kõlba ma enam mitte millekski. Jah, jah, ära vaidle, palun, ma olen vaid ülearune inimene, purustatud närvidega kalts, surmahirmust, pealesurutud kurjusest ja alatisest unetusest väsinud ajuga invaliid. Nõndaks, armas sõber, on lood minuga, eruohvitser Arumaaga, ja sestap pole mul küll ühtki tahtmist sinuga ja teiste meie omadega kaasa lüüa, või ma peaksin talitama ebaausalt. Ja ma annaksin veel nii mõnelegi teisele nõu — süvene-

gem parem omaenda isikusse ja katsugem otsusele jõuda, kas just meil ongi õigust kivi kellelegi aknasse loopida, eriti sinu- ja minutaolistel, või veelgi õigemini — sinutaolistel, kes te saite riigilt igaüks oma mõisasüdame, taskutäie sularaha või . . . midagi muud taolist. Ehk seisab meie kõigi õnnetus tõesti meie närvides, mis ei lase meid enam kuskil vajalikul määral kohaneda, vajalikul määral harjuda, mis teevad meid rahutuks ja tasakaalutuks, nii et me oleme sõna otseses mõttes kaotanud pinna jalge alt.»

«Noh . . . niisuguste sofismidega võib keeruliseks teha vist kõige lihtsamaidki maailma-asju!» ütles major Oinas ja naeris üleolevalt. «Suured massid kannatavad üksikute tegelaste süü läbi, tema aga . . . targutab oma närvidest!»

Kuid luuletaja Arumaa vaatas temast mööda, kuhugi kaugusse, ning rääkis jälle pikkamisi:

«Muidugi, sulle see ei meeldi, aga minule paistab küll, et enamik meist, rindemeestest, on põhiliselt haiged inimesed, kes kannavad ikka veel, ligi kolmteist aastat hiljem, oma veres . . . sõda ja sõdimist. Ükskõik mil viisil või missugusel määral. See on nagu Ilmutuseraamatu Metsalise verine rada, mida mööda me oma käimist käime ja mis mõjustab meid märgatamatult. Kuskil pole meil hea olla, iialgi pole meil küllalt sellest, mis valitsevad kihid, keda me tõsta aitasime, on meile ette visanud ja veelgi viskavad, tühjus valitseb meie kukrus ja tühjus valitseb meie hinges. Me ei suuda käes hoida ameteid, me majandame maha kes oma mõisasüdamed, kes viimsedki näljakopikad, nagu kellelgi juhtub neid leiduma. Meie tegudes valitseb sihitus, meie olemises pole mingit plaanikindlust. Noored värvimütsides nolgid lähevad meist mööda ja meie küsime endilt kohkudes: «Kuidas? Kuidas? Kas see on võimalik?» Ja me usume siis, et kõik on sohist, et selle kõige taga seisab petmine, valetamine, kokkumäng, salapärane ühtehoidumine, mis on sihitud kindlasti m e i e kahjuks. Mina aga ütleksin nõnda, vennas: neil möödaminejatel, kes meid enamikus seljataha jätavad, on terved, tugevad ning korrapäraselt funktsioneerivad närvid, mida pole suutnud veel rikkuda lahingumüra ega unetud ööd. Aga viige need püüdlikud ning agarad inimesed rindele, saatke nad koobastesse ja varjen-

ditesse, sundige neid lohmima nii paremale kui pahemale, ilma et nad isegi teaksid, miks nad seda tegema peavad, ja mõne aasta pärast on nad samasugused nagu meie praegu: ülearused, sihitult rabelevad joodikud või end kuidagi teisiti raiskavad õnnetud inimesed, kelle käed suudavad veel toime tulla üpris vähesega, mis oleks tõepoolest arvestatav ... Või mis veelgi tähtsam ja kurvem: keda võivad mõned Suured Kavalad kergesti oma huvides ära kasutada.»

«Lora!» ütles major Oinas.

«Ei, siiski, see pole kaugeltki lora, sest nõnda see on ja seda juba tehakse,» ütles luuletaja Arumaa ja näis ikka väga mõtlikuna. Ja osutades järjekorras nii endale kui kahele külaliselegi, rääkis ta jälle: «Mina, sina ise, Tiit, — mis sa arvad, sõber, kas me oleme veel normaalsed inimesed? Normaalsed ihuliselt ja hingeliselt? Tervete närvidega, tervete ajudega? Ja kas me oleme õnnetud ainult selle tõttu, et meid ja meie teeneid on alahinnatud? Vale, sõber! Mitte keegi meist kolmest pole seda, usu mind. Olgem otsekohesed ja vaadelgem endid ka ilma maskideta. Kas on sinul kõik nõnda edenenud, nagu see oleks sulle loodud eeliste tõttu võimalik olnud? Selge, et mitte nõnda! Ma olen sinust ühte-teist ju kuulnud: su mõisasüda ägab võlgades, selle hooned lagunevad ja mädanevad, selle kari on nii halb, et isegi korralik lihunik ei tunne ta vastu huvi. Su põldudest on suur osa sööti jäämas, — kelle süü läbi? Kindlasti mitte Pätsi, Tõnissoni ja Laidoneri süü läbi, keda me kord nii truult ja ustavalt teenisime. Ja kui me sinu läheduses ringi vaatame, — su lähemate sõprade, teie organisatsiooni juhtivate tegelaste seas, kas me ei leiaks sealt mõnd teistki sinutaolist, keda on samal kombel kätel kantud ja kes on samuti kõik oma eelised tuulde loopinud. Näe, siin ta seisab, meie ühine sõber Tiiduke: vaata talle ainult otsa! Kas tast poleks võinud siiski midagi paremat välja tulla, kui ta seda praegu on? Kes teda selles takistas? Ei miski muu, kui see metsalise märk, mis talle kuskil seal Pihkva, Võnnu ja Narva all otsaesisele vajutati. Muidugi, muidugi, ta ise on esimene, kes mulle vastu vaidleb ja end ülitemperamentseks ja mehiseks meheks peab, — ma tean seda. Aga ega see siiski veel asja teiseks muuda: nagu mina ja palju teisi

meie hulgast, nii on temagi vaid õnnetu inimene, allakäinu, kõleda hingega tühi kest.»

«Liialdad, liialdad, vennas!» ütles major Oinas ja naeris jälle üleolevalt.

«Ei liialda!» vastas luuletaja Arumaa kärsitult. «On täitsa kindel, et praegune valitsev kord oma riigipiruka üksmeelse näsimisega on meie maale ja rahvale palju paha teinud ja talle tuleb seda otsekoheselt näkku ütelda. Aga kindlasti pole selle valitseva korra kaudu kannatadasaanute hulgas sina ja teised teie Liidu ninamehed!»

«Soo! Nii! Ah... nõnda! Ja kes, kes need selle valitseva lehmakauplemise-korra kaudu kannatadasaanud siis on, kui mitte meie? Ah? Kes? Noh, kes... kurat sind võtaks?» karjus major Oinas südametäiega ja äigas rusikaga vastu lauda.

«Sst, sst, tasa, vennas — ma pole teatavasti argade hulgast, mind ei kohuta sihukese nuiaga-raksutamise abil ega isegi laskudega lakke! Või teiste sõnadega: usun, usun, et sa kange mees oled, aga maksab siis sellepärast mu kehva mööblit lõhkuda!» ütles luuletaja Arumaa naerdes, tõsines aga kohe jälle ja jätkas: «Ah kes nad on, need, kes tõesti on meie maal kannatada saanud? Noh, näiteks need tuhanded tööliste hulgast, kellele ei osata leivapala kindlustada... Meie tööpuuduse käes hingeldav intelligents, meie kehvad talumehed, kelle elupaiku müüakse haamri alt ja kes peavad oma pere ja vähese kraamiga linna rändama... veelgi suurema nälja ja puuduse lõugade vahele.»

«Ahaa, ahaa, ah-haa! Punane, tähendab! Punane oled, vennas!» kärkis major Oinas. «Ära sa mängi, poiss, see võib sulle kalliks maksma minna!»

«Umbes nii, et viitegi Tähtvere männikusse, nagu sa kord juba ähvardasid!» naeris luuletaja Arumaa jälle pilkavalt. «Noh, nüüd liialdad muidugi sina — punane ma muidugi ei ole, olen ainult üks nendest, kes pole veel päriselt pimedaks hallitanud. Aga see on muidugi kindel, et... pai su barettides sõbrad mulle juba ei teeks, kui nad kord minu üle otsustama peaksid.»

«L-lora! S-sinutaolisi me ei puuduta! S-sinutaolisi, kes te ise niikuinii varsti välja kärvate. Aga riigile ja rahvale

kahjulikku sõnnikut me sind muidugi enam teha ei lase!» deklareeris major Oinas.

«Ahhaa! Nüüd ütlen mina — ahha-a!» rõkkas luuletaja Arumaa omakorda. «Välja ütlesid! Välja ütlesid!»

«Ütlesin! Jah, ütlesin... ja ütlen alati, aru saad!» vastas major Oinas, tabas sel korral serviti kämblaga plekist ahjupotti ja paiskas selle ühes liha ning mulgikapsastega kummuli põrandale.

Tiit Pärtels kuulas, kuulas, muutus äkki uniseks ja jäi magama. Kuid see ootamatu uni ei kestnud kaua, ta ärkas juba varsti. Major Oinas seisis püsti, nägu vihast kõver ja karjus nagu läbi suure ruupori:

«Mis... mis... mis sul on Sirgi kohta ütelda?! Mis... küsin ma? M-m-i-s?!»

«Ah mis mul teie Sirgi või Sirgu kohta ütelda on? Pean sind ennast küllalt targaks, et sa ise seda taipad ja... teda läbi näed. Demagoog! Kõik!»

«Kes? Sirk?»

«Sirk!»

«Ah — n-nii?! S-sina! Hoia ennast, poja, hoia ennast!»

«Mis seal hoida, see on ju ometi nõnda. Või võta näiteks kindral Larka, kes...»

Major Oinas kargas jälle püsti.

«Noh, Larka... kindral Larka? Mis... mis... mis on sul ütelda meie auväärse kindral Larka kohta?» röökis ta kogu kõrist.

«Ah mis või? Pankrotimeister nagu sinagi. Ja võtame näiteks veel su kõige lähema sõbra kolonel Kubu...» kehitas luuletaja Arumaa õlgu.

«Jäta Kubu rahule! Jäta Kubu... kolonel Kubu... rahule, poiss!» pasundas major Oinas veelgi valjema häälega.

Mis nad seal teineteisele veel ette viskasid, seda Tiit Pärtels enam ei kuulnud: ta oli enda raskelt taarudes püsti ajanud, võttis varnast palitu ja hakkas seda vaikselt selga tõmbama. Varsti jõudis ta jälle tühjale tänavale ja sammus norgus peaga seda mööda edasi, süda ikka veel täis puurivat valu, nagu kunagi eduga harjunud mehel, keda on tabanud äkki mingi kohutav hoop.

Udutas endiselt tihedat kevadvihma ja sillutisekivid läikisid mustadena.

K O L M A S   J A G U

MARSSIVAD MEHED

LOOM TAGANEB URGU

Sel varakevadel kippus Tiit Pärtelsi käes kõik hoopis viltu minema: ta jalgealune aina kõikus, ta rändas ringi rahutuna, tasakaalutuna, ebakindel kõiges, millega tal tegelda tuli. Juhtus nimelt see, mida polnud temaga juhtunud enam hulgal ajal, — ta armus! Lootusetult, sügava kiindumusega, kogu hingejõuga.

Ta oli elanud siiani nagu virk mesilane, kes laskub lillelt lillele, eelistamata eriliselt seda või tundes piinavat poolehoidu just nimelt tolle vastu; vahekordade katkemised ei teinud talle seni mingit muret, sest harilikult ikka oli see ju tema ise, kes need katkestas. Nüüd aga oli kõik äkki muutunud: temal, Tiit Pärtelsil, oli südant vaid ühe tarvis ja just see üks oli heitnud ta kulul sellist lausa teotavat nalja! Kuigi ta teadis eksimatult, et ta praegune kirg on asjatu, et see ei anna vististi kunagi reaalseid tulemusi, ei saanud ta siiski midagi parata, vaevles, kannatas, käis ringi hajameelse pilguga.

Juba sellest inetust, kurikuulsast ebaõnnestumisest peale, mil kohtu-uurija kavalpäisust ja tema haledat sissekukkumist oli naernud kogu linn, tundis ta end nii armetuna, et tal polnud enam isu millekski. Igal hommi-

kul ärgates näis talle, nagu peaks nüüd-nüüd midagi selguma hakkama, varsti aga laskus ta meeleolule jälle nagu paksu tahmakorraga kaetud klaaskaas. Liikumatuna ning valusana seisis ta mõte sõbra noorel naisel, lahkumata tema juurest isegi siis, kui ta kellegagi juttu ajas. Ta päevad olid kõledad, tühjad, hirmsasti tüütavad, — ta kartis neid päevi nagu kummitusi; ometi aga polnud ta öödki paremad; ja ta kartis sestap oma öidki. Ja ikka piinas teda üks ning sama sümboolne unenäokilluke, mis muutis aeg-ajalt vaid oma detaile, iialgi mitte oma sisu: nad istusid kuskil surmtühjas kaevikus, tema ja paks Asmus, mängisid vaikides kaarte, ja tema vastane tappis võiduröömutsedes isegi tema suured trumbid, kõik, kõik... Ja aina sagedamini ning sagedamini hakkas ta magades veel kord läbi elama möödunud sõjapäevi: ta pidi kas kellegi kallal täide viima surmaotsuse või valmistuti teda ennast vaguniaknast välja riputama, hoolimata sellest, et ta karjus ja ahastas, palus ning halastust kerjas.

Pikkamisi hakkas ta pelgama peaaegu kõiki oma vanu tuttavaid: kujutlus, nagu irvitaksid need lakkamatult tema ebaõnnestumise üle, süvenes kindlaks veendumuseks. Ta kartis näida narrina, jah, ta pole ometi mingi kaltsakas, keda võidakse mõnitada, kelle kulul võidakse heita pilkavaid naljakesi...! Või teda vallutas paaniline hirm, mis muutis ta üleni higiseks: kas need seal ei näri jälle tema kallal, need seal, nood seal ja noodki seal...?! Ja üle kõige veel sääranegi piinav tunne, nagu aimaksid kõik tema praegustki hingelist seisukorda: ta kiindumust proua Asmusesse, tema tibatillukeseks madaldunud enesetunnet selle kõva selgrooga ja leegitsevalt punase peaga kaunitari suhtes, tema rahutust ning tasakaalutust, tema poisikeselikke, fantastilisi unistusi, mida mööda ronides ta tegi luuleliselt naiivseid käike oma äravalitu kambrisse, koguni selle voodissegi...

Nõnda jäi ta päev-päevalt aina üksikumaks. Ta tõmbus tagasi absoluutselt kõikjalt. Ta veetis oma aja kas pangapuldi ees laenusoovijate veksleid korraldades või lamas voodis ja vahtis liikumatul pilgul end ümbritsevaid seinu, lage, sinise tapeedi labaselt-ilusaid roosikesi. Ta oli üliõnnelik, kui ta jäi magama ja kui ta uni oli sügav

ning rahulik, — jumal olgu tänatud, see päev on jälle lühemaks kulunud, ilma et ta oleks olnud sunnitud seda õudselt igavat kulumist kaasa elama. Et millegagi oma tühja aega täita, hakkas ta linna raamatukogust suuri pakke kriminaalromaane vedama, kugistas neid alla kümnete kaupa, luges mõningaid kahel või enamalgi korral, unustas kohe jälle ülipõneva sündmustiku ja võis juba paari päeva pärast otsast alata.

Nädalad möödusid ja ikka veel ei kogunenud talle vajalikku julgust kõrtsi minekuks, kohvikus istumiseks, seltskonnas liikumiseks või oma vanade sõpradega ühinemiseks. Ja kord õhtusöögi ajal, kui ta tabas endalt äkki leskproua Helgi uurivalt luurava pilgu, kaotas ta lõplikult isu, kutsus perenaise oma tuppa ja ütles talle järsult ning otsustavalt, et juba järgmisest päevast peale tahtvat ta süüa teistest eraldi.

Kõige raskemad olid tal siiski üle elada esimesed nädalad peale seda hullu kohvikulugu. Sel kurikuulsal õhtul luuletaja Arumaa juurest koju jõudnud, kaotas ta enda esimest korda lõplikult, — langes kummuli voodipatjadele ja hakkas nutma. Ta nuuksus nagu laps, oigas, hädaldas, ei suutnud end suurimategi pingutustega tagasi hoida. Pisarad aina voolasid, voolasid, voolasid, jämedad soolased pisarad, mis suhu sattudes meenutasid talle midagi kauget ja midagi ebamäärast. Ta ei unustanud ainsakski hetkeks, et see, mis ta praegu teeb, on inetu, naeruväärne, alandav, aga ta ei saanud midagi parata, see pidi nagu nõnda minema. Ja tol korral see tuligi — täpne ja eksimatu teadmine, et ta on proua Asmusesse tõsiselt kiindunud, et teda on hüljatud tema äravalitu poolt, et ilma punapäise naiseta on kogu maailm tänasest päevast peale tema jaoks tühi ning mõttetu, nii tühi ning nii mõttetu, nagu see võib olla vaid ühe õnnetult armunu meelest...

Siis istus ta kogu öö laua taga, kirjutas pikki ning nukraid kirju, kus ta pihtis oma tundeid nii siiralt ja otsekoheselt, nagu ta polnud seda teinud vist kauges koolipoisipõlveski. Kuid sealsamas kiskus ta need kirjad kohe jälle tükkideks, sepitses aina uusi, kiskus puruks needki.

Sel korral vaevas teda naiivselt-lapsik arvamus, et kui proua Eerika temalt ühe sellise tulisõnades paberile pan-

dud läkituse saab, muutub kõik hoopis teiseks. Need kirjad kujutasid nagu mingit sonimist: ta rääkis pikalt ja laialt oma lapsepõlvest; oma hilisematest noorusaastatest; oma raskest ja vaevalisest õppursõdurielust; oma langemisest aste-astmelt. Jah, ta ei salga seda, ta olevat kõlvatu inimene, paheline ning liiderlik; ent röövroimareilegi leiduvat lunastust, — miks mitte siis ka temale, kes ta kahetseb praegu tõesti tõsisest südamest. Ta seadis ritta lauseid, mis tundusid talle juba järgmisel hetkel tuttavatena: paraku küll, kas ta polnud lugenud midagi säärast juba kuskil varemini? Ning korraga üllatas teda imelikult lainelisena läbi pea kulgev mälestus: peaaegu sama sõnade järjestusega ja samade võtetega olid talle kirjutanud ta endised armukesed, kes polnud küllaldaselt arukad esimesena vahekorda lõpetama!

Kuid hommikul, vaevalt tunniajalisest tukkumisest ärgates, muutus ta mõistlikumaks, hävitas veel viimsegi öövaikuses valmis sepitsetud läkituse ja katsus jälle endist viisi viha kiskuda. Ta loopis proua Asmuse aadressil taas teotusi ning mõnitusi ja ütles endale irvitades, et õieti pole selles naises ju midagi sellist, mille pärast maksaks end narriks teha. Ta katsus käega lüüa: noh, mis siis, — ebaõnnestumine? Ja et end täiesti rahustada, otsustas ta endamisi, et juba varsti sobitab ta uue vahekorra, muidugi, muidugi, tal ei tule meeldegi paastuma hakata! Kas ta ei võiks näiteks siiski veel kord õnne katsuda vana inetu Cerberuse, selle naiivse lollpea naise juures? Ta püüdis veel kord oma iseteadvust tagasi saada, unustades isegi tõsiasja, et blond proua Ollino oli oma noore austaja kulul peaaegu samasugust nalja heitnud, nagu vana Asmuse punapea tegi seda tema kulul. Ja hoogsat marsilugu vilistades astus ta veidi hiljem tänavale, sepitses neid lapsikuid sepitsusi aina edasi ning... vajus uuesti norgu piinava häbi käes, mis ärkas jälle äkki kogu oma visa jõuga.

Siis tulid päevad, kus ta tõesti ei teadnud, mida ette võtta, mida peale hakata. Ta käis põksuva südamega postkontoris telefonikapi ees edasi-tagasi, julgemata sinna sisse astuda; ta kirjutas jälle pikki kirju, hävitas need, kirjutas uusi, hävitas needki. Ta oli nii tasakaalutu, et ta ei teadnud kunagi, kuidas ta toimib niisugusel või

teistsugusel juhtumil. Ja viimaks hakkas ta kahtlema igas pisiasjas: ühel õhtupoolikul, kui ta tahtis seansi alguseks kinno minna, hilines ta ainult sel põhjusel, et ta pidi ikka ja jälle poolelt teelt tagasi tulema, kuna talle näis, nagu oleks ta oma toaukse lahti unustanud.

Peale selle pidevalt kestva armuahastuse (või ehk selle tõttu!) hakkasid teda aprilli keskpaiku häirima veel närvlikud peavalud. Need olid painavad, harilikult tasakaalutuse sügavseisuga kaasas käivad masendavad piinahood, mis kestsid vahel terveid päevi. Ja siis vaevas teda ikka üks ning sama kujutlus: ta silmamunad oleksid nagu äkki pungituma hakanud, kogu ta keha näis viltu kiskuvat, ta vasak õlg hakkas paremast nagu hoopis kõrgemale tõusma. Ega olnud midagi nende vaevade vastu — harilikult lakkasid need valuhood iseenesest, nõnda nagu nad olid tekkinudki: ta virgus hommikul täiesti tervena.

Seltskonnast peletas teda eemale kõige enam kartus mõnes tuttavas perekonnas kokku puutuda kas kohtuuurija Asmuse endaga või koguni proua Eerikaga. Ta kujutles juba, milliste nägudega vaataksid teda säärase situatsiooni puhul kõik need tuttavad daamid ning härrad, kes on ta loost kuulnud. Aga kas leidub siis üldse selliseid, kes pole sellest veel kuulnud? küsis ta endalt kibedusega. Ja niisiis jäi ta pigem juba rahulikult koju, lebas voodis ja luges kriminaalromaane, kui et tunda närivat salahirmu: keegi tuleb, kas see pole ehk viimaks sõber Asmus!

Ent kuidas ta ka ei katsunud säärast kokkupuudet vältida, leidis see siiski aset — ühe tubli kaasametniku sünnipäevapidustusel, kuhu ta laskis end suurte pealekäimistega meelitada (sest ta oli päris kindel, et kohtuuurija pole veel jõudnud pangameeste ringkondadega tutvust sobitada). Mis siis, ka halva asja juures tuleb ette manada hea nägu, ja kui ta isiklikult juures on, klatšitakse kindlasti tublisti vähem! põhjendas ta ise oma järeleandlikkust. Ning kolme või nelja nädala kohta esimest korda tõmbas ta tumeda õhtuülikonna selga, korraldas end peegli ees ja lahkus kodunt, et viibida jälle inimeste seas, kes niikuinii enam ei uskunud, et ta ennast veel avalikus kohas näidata julgeb!

See oli — muide — üle hulga aja üks tõotusrikkamaid

päevi: ta meeleolu hakkas tasapisi uuesti paranema. Ta sammus läbi tänavate, pea kuklas, kaabu teisele kõrvale nihutatud... nagu vanasti. Ta libises osavalt kõndijate vahelt läbi, põrkas siin-seal kellegagi kokku, kergitas vabandades kübarat, peatus vaateakende all. Ta kõrvus kohises meeldivalt kevadiste tänavate kära, ta oli nagu paar napsi joonud, mis hakkasid nüüd mõjuma. Ja ta jõudis pidumajja väga lõbusas meeleolus, ütles igale tervitatavale midagi naljakat, vaatas sügavasti silma elurõõmsatele naisüliõpilastele ja surus suudlusi noorte abielunaiste käeselgadele, huuled veidi avali, nõnda nagu ta oli seda alati kõige mõjuvamaks pidanud.

Kuid see meeldivalt elevil hea meeleolu sai kesta vaid kümmekond minutit. Parajasti kui ta oli jutustamas üht väga lõbusat ja üsna süütut anekdoodikest, astus saali salkkond hilinenud piduvõõraid. Ja esimene, kellega Tiit Pärtelsi pilk kokku juhtus, oli kriminaalasjade kohtu-uurija Asmus. Ja mis peaasi — paks mees polnud üksi, ei, ta käevangust hoidis kinni proua Eerika, naeratav, heatujuline, nagu ta oli teda kohanud mõlemal puhul varemgi...

Tiit Pärtels seisis sel hetkel raadiokapi kõrval (temast pahemal ja paremal seisis teisi noori elumehi; daamid istusid sohval, kõrvuti nagu pääsukesed traadil), ja oli lausa õnn, et kõigi tähelepanu pöördus kohe tulijatele: kellelgi polnud mahti märgata tema segadust. Ta jutt nagu murdus keskelt pooleks; ta tundis kuuma verelainet näkku tõusvat; ta katsus naeratada, kuid ta suunurkadele tekkis vaid kõver grimass.

Kohtu-uurija Asmus ja proua Eerika teretasid varemtulnuid kättpidi, lihav asjamees hakkas jälle laiutavalt lobisema. Tiit Pärtelsile näis, nagu viivitaks kohtu-uurija meelega ühe külalise juurest teise juurde minemisega, et anda talle aega enda kogumiseks. Ja ta oli talle selle eest mõttes tänulik. Siis seisid nad vastamisi, uudistasid teineteist vaid põgusalt, ja kohtu-uurija ütles:

«Noh ... tere, vanapoiss! Vormis nagu alati, eks ole?»

«Tänan, ei või nuriseda,» vastas Tiit Pärtels ja naeratas kuidagi läbipaistmatult, ainult huultega.

Kohtu-uurija Asmus ütles:

«Olen mitut puhku plaane teinud sind vaatama tulla,

sa elad aga ju nii põrgumoodi kaugel, et ei julge mitte kuidagi seda teed ette võtta. Minu kehakaalu juures pole see naljaasi.»

Ja Tiit Pärtels tõstis rõõmsat üllatust teeseldes kulme, naeris koguni loomulikult ning ütles:

«Tõesti? Noo-o? Kahju, kahju, et sa oma plaanitsemisi teoks ei teinud, kõnelda oleks olnud... paljudest asjadest. Muuseas — sa ei tunne vist ikka veel Tartut ja Tartu iseärasusi: linnaossa, kus ma elan, saab nimelt väga kerge vaevaga. Võid sõita Maarjamõisa kliinikute juurde või jaama mineva omnibussiga. Noh, tule näiteks lähemate päevade jooksul.»

«Ei, kui see nii lihtne on, siis... kind-las-ti!» hüüdis kohtu-uurija, jätkates teretamisringi.

Ja hetk hiljem seisis Tiit Pärtels vastamisi naisega, kellele ta oli mõelnud viimase kuu jooksul peaaegu vahetpidamata. Ta nägi veidi kartlikku küsimust, mis heideti talle neist helesinistest silmadest; vaevumärgatavat naeratust, mis libises üle punapäise kaunitari huulte. Ta tegi kerge kummarduse, imestas ise oma välispidise rahu üle ja naeratas seda lühikest ning viisakat naeratust, mis kisub hästikasvatatud seltskonnainimesel hambad paljaks vaid hetkeks, et kaduda kohe sama kiiresti. Ja ta ütles, tundes samal ajal põselihastes hädaohtlikku värinat, mis pani juba teise suunurga tõmblema:

«Oo, armuline proua, tervist! Aga te muutute ju aina võluvamaks, lubage tähendada! Ma ei ole teid kohanud enam hulgal ajal... Kuidas elate, kui küsida tohin?»

«Tänan küsimast, hästi,» vastas proua Asmus ja tegi peaga vaevalttajutava liigutuse, nagu eemale heites näole kippuvat kangekaelset juuksesalgakest.

Ning Tiit Pärtels, siludes sõrmeotstega tõmblevat suunurka, küsis inimese toonil, kes liigub ise väga rohkesti:

«Miks teid enam kuskil näha pole, armuline proua?»

«Jah, vaadake — ma olen ju üks neistsinatseist, kelle peaülesandeks on maailmas vaid keeta, küpsetada ja laste järele vaadata!» ütles proua Asmus lõbusalt.

Ja siis algas see, mis kujunes Tiit Pärtelsile nagu tuleprooviks. Ta pidi igal sammul teesklema, teesklema, aina teesklema. Ta aimas lakkamatult uudishimulikke pilke,

mis piilusid teda altkulmu, silmanurkadest, riivasid teda kõrvalt, suundusid talle kuklasse. Alles nüüd, tajudes iga närvikiukesega armastatud olendi lähedalviibimist, mõistis ta oma tunnete täit suurust, taipas oma kiindumuse hukutavat sügavust, haistis oma kire traagilist ulatust.

Ta vestles söögilauas kahe lõbusa naisnaabriga, pani need naermagi, ta enda pilk aga kippus ahastusliku püsivusega üle laua vaatama: «Kas sa oled pime, et sa mind ei märka, kas sa oled kurt, et sa mind ei kuule?» Ja et proua Eerikal ei paistnud tõesti tema jaoks ei silmi ega kõrvu olevat, tegi ta äkki otsuseks kõnelda temaga esimesel võimalikul juhtumil... täieliku avameelsusega!

Kuna siin polnud koos karsklased, oli laual ka rohkesti viina, konjakit, mitut sorti maitsvaid, valguse käes sillerdavaid likööre. Pahemale ning paremale naljatusi heites jõi Tiit Pärtels aina uusi ning uusi klaasitäisi, kuni ta pea hakkas viimaks ringi käima. Kuid ta mõistus ei tumenenud siiski: mõte oli endiselt terav ning klaasselge, ta peas sündivad plaanid loogilised ning läbikaalutud. Ta ootas nüüd suure igatsusega tantsu algust, et tema lähenemine proua Asmusele poleks liiga silmatorkav. Ja ta oli nagu kunagi õige kultuurinimene: ta süda valutas, ta välimus ei reetnud aga seda piinavat valu ainsagi pisiasjaga, kui mitte arvestada ta näo kerget kahvatust.

Ta kutsus oma unistuskuninganna tantsima alles neljanda loo ajal, olles kolme esimesega vastava meeleolu loonud: «Noh, see mees kavatseb läbi keerutada vist kõik meie naiskaaslased!» Grammofoni havai-plaat tinistas parajasti inglise valssi. Pannud käe ümber naise piha, tundis Tiit Pärtels äkki meeletut soovi otsustavalt ettepoole kummarduda, tugevasti-tugevasti suudelda. Ja ta mõtles jälle, et kõik ta hingehädad kaovad kindlasti alles siis, kui ta on selle soojakehalise naise oma armukeseks teinud, tema tahte vägivaldselt maha murdnud, enda maksma pannud jõhkra hoolimatusega... olgu siis või vägivalla teel!

Korraga surus ta endas valitseva kohmetuse otsustavalt maha, püüdis näida nii rahulik kui vähegi võimalik ja ütles tasakesi:

«Proua Asmus... lubage endale ütelda... Ma olen... oma tookordset tegu korduvalt kahetsenud. Jah, uskuge

mind, ma olen seda tõesti kahetsenud. Te karistasite mind selle eest... väga julmalt. Aga ometi palun ma teid... palun südamest... võimaldage mulle üksainus kohtumine! Üks-ai-nus koh-tu-mi-ne! Ma ei tülitaks teid kaua, ma tahaksin teile ainult tõendada, et te olete minus eksinud. Jah, jah, te olete eksinud, proua Eerika! Te vihkate mind asjata, ma pole kaugeltki see amoraalne inimjäänus, kelleks te mind peate. Ma... ma... olen väga... õnnetu. Ja selle... selle kõige... nimel... motelge järele... kas te ei saa tõepoolest ohverdada mulle kas või ainult poolt tunnikestki! Kas ei saa, proua Eerika?»

Ta ootas, teeseldes pealtvaatajate eksiteele viimiseks ikka seltskonnainimese pealiskaudset naeratust. Ja alles tükikese aja pärast kuulis ta endale vastu sosistatavat:

«Ma... ei... tea...»

«Palun... palun... siiski!» pomises Tiit Pärtels.

Naine ütles jälle sosinal:

«Ma ei tea. Tõesti, ma ei tea, härra Pärtels!»

Ning Tiit Pärtels, suutes vaevu tagasi suruda kurku tõusvaid närvilisi luksatusi, mangus edasi:

«Ärge tõugake mind eemale... Jumala pärast, lubage, et ma... teile seletan!»

Tekkis jälle hetkeline vaikus, kuni proua Asmus viimaks mõtlikult vastas.

«Hea... küll. Jah, kui ma just püüan...»

See oli sama hea kui järeleandmine; nad leppisid kokku ka koha ja aja suhtes: järgmisel päeval kella kolme ja nelja vahel ühes kõrvalises kohas asuvas kohvikukeses. Peale seda vaikis naine kangekaelselt, ei vastanud enam ühelegi esitatud küsimusele ja palus lõpuks end nüüd rahule jätta. Jah, jah, ta lihtsalt a-nu-vat seda! Sest niikuinii on neist juba küllalt räägitud, talle aitavat sellest, tantsitagu härra Pärtels parem juba teisi kohalolevaid daame! Ta oli veidi erutatud, jäi endale kindlaks ja istus kohe oma mehe lähedusse, laua juurde, kus mängiti bridži. Ja Tiit Pärtels, libisedes temast pisut hiljem vaikses tangotaktis mööda, kuulis teda ütlevat, et aeg olevat juba küllalt hiline, oleks vist kõige mõistlikum minema hakata.

Sellele perekonnapeole järgneva päeva jooksul katsus Tiit Pärtels veel kord kogu hingest loota: ta kutse võeti siiski vastu, see tähendab, et naine on siiski viimaks arukaks muutunud ja ümber otsustanud! Ta oli veendunud, et punapäine kaunitar teda enam ei peta; et nad kohtuvad tõesti määratud ajal ja määratud paigas; et nad sõidavad sealt kohe edasi — näiteks siia, Tiidu korterisse. Oli esmaspäev; ta tuba oli alles äsja kraamitud; ometi aga paistis talle üks kui teine asi korrast ära olevat, ja ta palus perenaist, et see siin kõik joonde seaks. Siis laskis ta sooja vett tuua, hõõrus kaua ja hoolega kaenlaaluseid, lõhnatas neid odekolonniga, pesi jalgu, rõivastus nii korralikult, kui vähegi võimalik. Ta tilgutas veidi kölnivett voodissegi, et see kaotaks parajaks ajaks oma liiga terava higilõhna. Ja kogu päeva jooksul ei lahkunud tast jälle hetkekski kujutlus, kuidas ta selle veidra naise täna kas nii või teisiti vallutab, olgu siis vägivallaga, olgu siis oma võluva mehelikkusega.

Peale operatsioonitundide lõppu tuli tal veel veidi aega mõningaid pabereid korraldada, ja kuni ta seda tegi, värises temas kõik põletavast kärsitusest, piinavalt valusast ootusest. Issand taevas, kui ta viimaks hilineb ning õigeks ajaks kohale ei jõua! Ta ruttas, higistas, eksis arvutustes, algas uuesti otsast, ahastas nagu tasakaalutu poisike. Kui ta lõpuks ometi valmis sai, oli tal tunne, nagu oleks tast väga lähedalt mööda vuhisenud mingi suur õnnetus, mingi saatuslik katastroof. Ta läks peaaegu joostes läbi päikesepaisteliste tänavate, lükkas kohvikuukse lahti ja muutus veelgi rahutumaks: tilluke ruum oli tühi, naist polnud veel kohal.

Kuid tal ei tarvitsenud närvitseda kuigi kaua: proua Eerika tuli vaid paar minutit temast hiljem. Nad teretasid vaikselt; naine vaatas maha. Tiit Pärtels mõtles juba, milliste sõnadega võiks ta teha ettepaneku siit edasi sõita.

Nad istusid letist hästi kaugele, et puhvetidaam ei saaks nende juttu pealt kuulata. Ja äkki ütles naine ilmse kärsitusega, mis tõi Tiit Pärtelsi hinge jälle annuse arga kahtlust:

«Noh, alake juba. Mul pole kuigi kaua aega.»

«Vaadake, armuline proua ... Ma ... ma ...»

«Ühesõnaga — te tahate, et ma teid magatama hak-

kaksin, eks ole?» küsis proua Asmus vihase otsekohesusega, laskmata teda lõpetada. Ja enne veel, kui Tiit Pärtels sai sellest ääretult jõhkrana tunduvast lausest toibuda, lisas naine veelgi tigedamalt: «Tean, tean, ärge parem katsugegi oma ebainimlikkude kavade kaunistamiseks ilusaid sõnu keerutada. Aga, armas inimene, ütelge mulle, palun, kelleks te mind õieti peate — idioodiks või seltskondlikuks lõbutüdrukuks? Olgem asjalikud, härra Pärtels: mis ma sellega võidaksin? Ei saa ju salata, et te olete Joonatanist saledam ning ilusam, aga Joonatan pakub mulle kodu, teie ei paku mulle mitte kui midagi. Kahe või kolme aasta pärast... või veelgi varem... viskate te mu minema, nagu te olete arvatavasti talitanud juba nii mõnegagi enne mind: «Ole hea ja ära näita mulle enam oma nägu, ma olen sinust tüdinud.» Tänan! Võite igatahes kindel olla, armas härra Pärtels, et sellisele liimipaberile lendamiseks olen ma liiga... kaine mõistusega!»

«Proua Eerika... Kui te ainult aimaksite, kui õnnetu ma praegu olen!» ütles Tiit Pärtels hädiselt.

Ja naine ütles, puuderdades end ükskõiksel ilmel:

«Usun, usun! Kuidas see võib siis teisiti ollagi, — seltskonnalõvi, kes ei suuda sooritada järjekordset vallutust, milline häbi, milline teotus! Mingisugune kohtu-uurijakese naisenapakas ei lange teile kui võluvale elumehele sülle, et «olge lahke, kutsuge auto ja... sõidame». Tänan... veel kord. Mina ei saa teid igatahes kuidagi avitada.»

«Ma olen... ma olen... tõesti õnnetu...» pomises Tiit Pärtels.

Ning naine küsis kohe halvustavalt:

«Mispärast? Kas vahest seepärast, et te ei saanud m i n d õnnetuks teha?»

«Vaadake... ma lubaksin teile kõik... Jah, ma lubaksin teile kõik, mis te ainult nõuaksite...» ütles Tiit Pärtels.

«Soo! Nõnda me peaksime siis nüüd hinnastki rääkima?!» ütles naine ja naeris äkki heleda häälega.

Ja tellitud kohviklaasi kärmesti tühjaks joonud, tõusis ta, ulatas Tiit Pärtelsile käe ning ütles:

«Vabandage, mul pole enam aega. Ma pean teile nimelt

ütlema, et Joonatan ootab mind kohe siin vastas, üle tänava. Muidugi, ta ju ei nuriseks, kui ma tema *hea sõbraga* veidi kauem kurameeriksin, aga ma ei taha teda siiski oodata lasta. Elage hästi, härra Pärtels.»

«Joonatan? Kas ta siis teab?» küsis Tiit Pärtels kahvatades.

Ja naine naeris jälle ning ütles:

«Aga muidugi, mis teie siis arvate? Kas ma pidin nagu varas kodunt välja hiilima, lapsed ja mehe üksi jätma ja teiega siin... amelemist alustama? Pealegi... kus ma niikuinii juba ette teadsin, et Joonatan tahab samuti sellest idiootsest loost nüüd juba lõplikult vabaks saada!»

Ja ta kadus kohe kärmesti tippival sammul, jättes endast järele vaid nõrka kannikestelõhna, mis levis ta üleriietest.

Tiit Pärtelsile saabusid aga jälle piinarikkad päevad, ahastusküllased, vaevalised, tasakaalutud, tulvil rahutust, mis sõi nagu rooste.

Ta mõtles endamisi nii hommikul ärgates kui õhtul nagu hirmunult teki alla pugedes:

«Kõik... kõik on möödas... kõik on möödas!»

Sest ta teadis nüüd täiesti selgesti, et ta armastab seda jonnakat naist ilma ühegi lootuseta, ilma pisimagi väljavaateta õnnestumisele või kordaminekule. Jah, ta armastas teda meeletult, ta ei saanud sinna midagi parata!

«FAŠISM? MIS SEE ON, PALUN?»

Ühel kevadsuvisel pühapäeval, keskhommiku paiku, istus Tiit Pärtels käsipõsakil laua juures, luges järjekordset kriminaalromaani ja mõtles oma elust. Ere päikesepaiste säras üle linna. Ta oli eesriided alla lasknud. Tuba oli hämar ja kuum, seina taga vesteldi tasakesi ja hetketi puhkev naer tegi ta närvlikuks, — noh, niisiis on nad ometi viimaks teineteist leidnud, see oinana loll doktor ja lambana rumal leskproua kübaraärist! Et pääseda sellest peaaegu idüllilisena tunduvast monotoonsest vadinast, surus ta käed tugevasti kõrvadele, liigutas end, luges aeg-ajalt kuuldava mõminaga, et katta sellega hiliste armastajate hääli, mis teda nõnda vihastasid.

Siis tõusis ta ja käis pisut aega risti-rästi mööda tuba, tõugates tuhvlininaga teele sattuvaid esemeid — saapaharja, mis vedeles sohva kõrval, laua ette laotatud vaibakest, sokipaari, poriseid kingi, millele ta komistas kirjutuslaua otsa juures. Siin oli kõik ammugi korrast ära, laokil, paksu tolmu alla mattunud, tuhmunud. Ta elas viimaste nädalate jooksul väga metsikut elu, — oli naabritega

tülli läinud, keeras vaheukse lukku, laskis perenaist sisse vaid harva, üle mitme päeva. Alles mõni tund tagasi saatis ta siit ära oma juhusliku öökaaslase, rahaahne baaridaamikese, kes oli enne minekutki temaga kallistuste hinna suhtes tinginud ja kaubelnud. Tüdruku edevad lõhnad lehvisid veel kõikjal vana mööbli kohal; voodi ja sohva, kus nad olid pühapäevahommikuses eredas päikesevalguses oma lahkumiskallistusi kallistanud, olid alles korraldamata, pesulaua valge pealispind oli hoolimatu räpasusega üle valatud seebivahu ja musta veega. Ebamäärane mulje mingist sügavast, suurest alandusest ei lakanud ikka veel teda piinamast, ehkki need küünilised meeletused siin olid lõppenud juba ammu, mitu pikka tundi tagasi, — talle näis, nagu võiks ta ümbritsevaid esemeid puudutades end millegagi määrida.

Ta polnud möödunud õhtust saadik ivakestki suhu saanud; nüüd tundis ta nälga ja avas kapi ukse, — ta oli ju veel õhtul hilja vürtspoes käinud, sealt vorsti ja sinki toonud. Kuid samas tuli talle meelde, et ka sinna olid ulatunud ta juhusliku sõbratari kõike sorivad sõrmed. Ja ta muutus veelgi tigedamaks ning istus tagasi laua juurde, et jätkata jälle oma põneva raamatu lugemist.

Sel hetkel tuli keegi läbi söögitoa, peatus ta ukse juures, kraapis jalgu ja koputas. Ta mõtles esmalt, et pole mingit mõtet avama minna. Kuid ta oli tänagi kõikuv ja ebajärjekindel, — tõusis ja keeras luku lahti.

Silmipimestav valgusejuga tulvas talle näkku ja kesk seda valgusejuga seisis luuletaja Arumaa. Külaline raputas ta kätt ja hüüdis:

«Ahaa, oled kodus. Tore, tore! Saluut, saluut! nagu ütleks meie omaaegne pataljoniülem, see peast põrunud Oinas. Kas ma võin sisse astuda või pole aeg ehk jälle sobiv?»

«Astu, astu, ole hea,» ütles Tiit Pärtels loiult.

Luuletaja Arumaa kiskus oma halli kummimantli seljast, pühkis kahe käega higi, vaatas uudishimulikult ringi. Ta silmad ei seletanud esimesel hetkel nähtavasti midagi; varsti aga harjus ta toas valitseva hämarusega, läks peopesi vastamisi hõõrudes sohva juurde ja istus. Kuivatades taskurätiga kaela ja kõrvataguseid, ütles ta viimaks väsinult ähkides:

«Pagana pärast, mees, sa kükitad siin ju nagu öökull oma pesas! Tõmba ometi lõhna: su kamber on ju veel hullem lampkast kui minu oma! Miks sa aknad tänase ilmaga kinni hoiad?»

«Ma... ei ole terve,» ütles Tiit Pärtels ja kehitas pahuralt õlgu.

Aga luuletaja Arumaa oli juba tõusnud ja eesriide üles tõmmanud. Ta lõi haagid sõrmenukkidega lahti. Tuul hakkas kohe tuppa puhuma ja paiskas kardinad peaaegu vastu lage. Otsekui läikiv mõõgatera välgatas läbi suitsust ja tolmust sinakashalli umbse ruumi. Ja luuletaja Arumaa läks tagasi oma kohale, hingas sügavalt ning ütles:

«Sa ei ole terve? Ime küll, et sa pole siin urus veel lõplikult maha kärvanud! Miks sind enam kuskil näha ei ole?»

Tiit Pärtels ei vastanud. Ta seisis laua juures, toetas kätt raamatule, tundis juba sõbra tuleku üle tuska. Siis istus ta klubitooli, langetas õlad, surus küünarnukid tugevasti-tugevasti külgkorjudele, ootas tüdinud ilmel, — ta polnud küll unine, ei, talle näis aga siiski järsku, nagu peaks ta pikali heitma ja silmad sulgema. Ta ütles peale lühikest vaikust, vaadates külalisest mööda aknal õitsvatele kaktustele:

«Ma ei tea... Ma olen väsinud... Kust sa... tuled?»

«Kodunt tulen, kust ma's mujalt...» vastas luuletaja Arumaa. Ja vedades pilku uudishimulikult kasimata toa ühest nurgast teise, lisas ta kohe seletades: «Tulin sind välja kutsuma. Kas sa siis veel ei tea, et meie omaaegsed sõbrad ja seltsimehed lähevad täna rongkäigus Tamme staadionile...? Tarvis oleks neid vaatama minna.»

Tiit Pärtels küsis:

«Meie omaaegsed sõbrad ja seltsimehed? Kes need on?»

««Vabadussõjalased», selge, kes siis muud...! Või nagu rahvas neid lihtsuse mõttes nimetab — vapsid,» vastas luuletaja Arumaa. Ning silmitsedes nüüd vihastama hakkava tähelepanelikkusega põrandale visatud üksikud rõivastusesemeid, kõneles ta jälle üksikasjalisemalt: «Viimaste kuude jooksul on nad endid millekski üsna tavalise partei taoliseks kuulutanud ja kipuvad aina energilisemalt avalikus elus kaasa rääkima, kutsu-

des inimesi üles iga sorti poliitiliste aktsioonide teostamisele. Oleks huvitav neist mõnesugust ülevaadet saada. Vana kenameest Oinast ei või ju sõnasõnaliselt uskuda: ta kipub harilikult ikka liialdama. Noh, sea end valmis ja lähme.»

Tiit Pärtels kaalutles. Sõber tüütas teda täna isegi oma vaikimisega; samuti aga mõjus temasse tülgastavalt ka toas valitsev korratus; ja elurõõmus sädelemine tänava raudkivisillutisel tegi ta ka omalt poolt veelgi närvlikumaks. Ta sulges jälle silmad, pööras pead ja venitas:

«Ei, ma ei viitsi.»

«Kuradi pärast, kes sa siis õieti oled, luba küsida — mees või pingviin!» hüüdis luuletaja Arumaa. «Ma ei saa sinust enam üldse aru, luba lahkesti. Vanasti, kui ma vahel siia sinu juurde suure häda ja vaevaga sisse pääsesin, oli mul alati tunne, nagu ei oskaks ma oma taldu küllalt puhtaks kraapida, — kõik aina säras ning hiilgas; täna aga, näiteks, peaksin ma vist hulk aega otsima, et leida kohta, kuhu kõlbaks süljata. Noh, üles, üles, püksid jalga ja lähme! Aeg on juba üsna kaugel ja jalutamine ei tule sulle igatahes kahjuks.»

Kuid Tiit Pärtels naeratas vaid nukralt, lõi käega ja ütles jälle:

«Ei, tõesti ... mul ei ole tahtmist.»

«Kurat võtaks!» ütles luuletaja Arumaa nüüd südametäiega. «Mis ... sa ... tujutsed ... ah! Tugev ja terve nagu härg, aga molutab ja tusatseb nagu leeprahaige. Vaata, näe — siin ma seisan, ma olen sinuga võrreldes nagu äraaetud voorimehekronu, ometi aga annan ma sulle üsna mitugi silma ette. Jooksva on mu jalad kõveraks kiskunud, puusanärv piinab mind nagu vanakurat, sapipõie põletik närib mu kallal nagu issanda jumala suur karistus; mu korteriüür seisab juba mitmendat kuud tasumata ja majaperemees on mu ukse taga korduvalt lõgistamas käinud ... — Mida sa võiksid selle kõige kõrvale seada ...? Mis sul õieti häda on? Jälle mõned ebaõnnestumised armuasjus? Pole midagi, kogu su ümbrus kihab peentest prostituutidest — pole ühel parajasti tahtmist sinuga amelda, on see teisel kindlasti ... sa ilusa näoga l ... i-kutsar, nagu sa oled! Mehisel mehel peaks igatahes

häbi olema end tühiste põhjusekeste pärast nõnda lösakile lasta. Löö käega ja ... vilista!»

Tiit Pärtels oli kindel, et see terava pilguga vanamees teab temast sama palju kui ta ise, ja temas ärkas hetkeks tige jonn sõpra õrritada. Ta ütles:

«Vaata, vennas, maailmas on mitmesuguseid inimesi, kellel on peas oma nägu ja rinnus oma süda ... Ja mina mõtlen nii, et lasta end lösakile mõne naise pärast, kes sulle järele ei anna ... või minna ta pärast hulluks ... või lasta end tema pärast koguni maha ... noh, see pole igatahes kuigi häbiväärne. Sugutung, nagu sa oled ehk kuulnud, on maailmas üks primaarsema tähtsusega tungidest. Erose ees oleme kõik vaid võimetud mängukannid. Või arvad sa teisiti, ah?»

«Idioot!» ütles luuletaja Arumaa.

Ning Tiit Pärtels, kes oli äsjaste sõnadega ainult naljatada tahtnud, surus järsku hambad risti ja ütles tigedalt:

«Noh, eks vaatame veel ... eks näeme veel! Sinu eest midagi varjata mul vist ei maksa, niikuinii oled sa oma nina juba liiga sügavale mu asjadesse pistnud. Vaata, ma elan oma isiklikku elu, see ei puutu kellessegi, ma ei taha, et mulle moraali loetakse. Kaitsku end, kes suudab! Ma pole mingi lahkusuline, kes austab ligimese omandit sama suure austusega kui enda oma ... hahahaa!»

«Idioot!» kordas luuletaja Arumaa, kehitas õlgu ja lisas: «Kaitsku end, kes suudab! Ilus. Vana hea Asmus ju kaitses end, ja ma ei eksi, kui ma ütlen, et just tema'p see oligi, kes sinu su toredalt kiirrongilt kraavi tõukas, kust sa enam — nagu näha — mitte kuidagi välja ei saa! Tema ise ja tema kaine aruga naine, jah! Või ... kaitsku end, kes suudab? Miks sa Asmusele praegu viha kannad? Kas sellepärast, et ta sinu eest vaikselt kõrvale ei tõmbunud ja oma naist ning oma laste ema sulle leplikult üle ei anna? Jah, sa oled kääbus selle toreda inimese kõrval! Kas sinust oleks saanud niisuguse tembu tegijat, nagu tegi seda tema, kui ta kuulis, et sa oled tema naise oma järgmiseks ohvriks valinud? Kas sina oleksid usaldanud tema asemel Eerikat saata inimese juurde, kes oma hullustuseks arenenud adonisemeeleoludes on valmis kõigeks? Kas sinul oleks jätkunud enesevalitsust vestelda

oma rivaaliga nagu oma kõige parema sõbraga? E-ehh... sina! Ja sa ähvardavat Asmust maha lasta? Noh, võid kindel olla, et sihukese tembu jaoks pole sinust meest, küll aga suudaks seda tema, kui ta näeks, et ta tõesti teisel kombel ennast ja oma kodu sinu metsmeherünnakute vastu kaitsta ei suuda. Ja ma usun, et ta vabastaks maailma igatahes küllalt nimetamisväärsest rämpsust. Anna andeks, vanapoiss, aga ma olen tavaliselt ikka otsekohene ning avameelne.»

«Palun, palun...» ütles Tiit Pärtels ja katsus näida iroonilisena.

Ja luuletaja Arumaa hüüdis oma äsjastest sõnadest ise hasarti sattudes:

«Kurat sind võtaks... naeruväärset sugukukke! Sulle on selles perekonnas su õige koht juba ammu kätte näidatud ja täiesti ühemõtteliselt kätte näidatud, — jäta ometi trügimine! Mida sa sealt veel tahad?»

«Mida ma sealt veel tahan? Tahan seda, milleni ma pole seni kahjuks jõudnud — tahan punapealist Eerikat, näe, sinna viia...» vastas Tiit Pärtels jõhkralt ja osutas peaga segiaetud voodi poole, mis näis tuba täitvas eredas päikesevalguses eriti inetuna, eriti tülkana.

«Idioot!» ütles luuletaja Arumaa kolmandat korda, krimpsutas nägu ja sülgas vihaselt. Ja et sõbra viimane lause tundus talle otse valuvalmistavalt ebadiskreetsena ning teotavana, katsus ta nüüd juttu mujale juhtida. Õõtsutades end hajameelselt edasi-tagasi, rääkis ta jälle vapsidest: «Jumal on meie vanadele vendadele ka häbemata ilusa ilma andnud. Vihma pole karta, päikesepaistet on ülearugi. Muuseas — kuidas sinuga on?»

«Minuga?» küsis Tiit Pärtels vastuseks. «Mis mõttes?»

Ning luuletaja Arumaa, vaadates sõpra äkki luurates kulmude alt, küsis juba hoopis teise tooniga:

«Major Oinas on sind arvatavasti samuti kiusamas käinud nagu mind ja teisi meie sõpru... Kas sa oled juba «Liidus»?»

Vaikus.

«Ei,» ütles Tiit Pärtels viimaks. «Mind... ei ole poliitika õieti kunagi huvitanud.»

«Nii?» venitas luuletaja Arumaa. Ja tähendas pisut hiljem: «Õieti peaksid sina kuuluma sinna... esimeses

järjekorras, sest sinutaolised on ju nõnda-öelda selle liikumise toormaterjal, voolimissavi Suurte Kavalate käes, kes teid oma armeeks koondavad. Ma kuulsin muuseas, et üle kogu Lõuna-Eesti olevat neid kokku sõitnud ligi kümme tuhat meest. Noh, see on ju terve rida rügemente. Kui see pole liialdus, siis peaks koonduma hakkama ka teine leer — kõik need, kes fašismi ei salli ja temas veel viimsetegi demokraatiaraasude hukku näevad!»

«Võib-olla, võib-olla,» ütles Tiit Pärtels.

«Selge, seda peaksid nad tegema, sest selleks on tõesti juba viimane aeg,» noogutas luuletaja Arumaa. «Sattuda ühel heal päeval vastamisi säärase organiseeritud ja juba relvi omava jõuga, see seaks meid väga raskesse olukorda. M-jah... Ei tahaks uskuda, et pettumustele, saagiihale, üldistele majanduslikkudele raskustele, tasakaalututele ja haigetele närvidele võib ehitada sellise massiliikumise. Aga pole parata, tuleb uskuda! Kas sa oled juba kuulnud, et vana Joosep Saks on enda kah suureks tegelaseks seadnud?»

«Ei. Ei, ma ei ole sellest kuulnud...»

«Jah, nõnda'ps see siiski on...»

«Temataolisel mehel poleks ju, asja sinu loogikaga vaadeldes, selleks erilist vajadust — närvid on tal täitsa korras, jõukust... pole ka just vähe...» naeratas Tiit Pärtels. «Sellega näib neil meestel olevat siiski ka midagi muud südamel... Ma mõtlen — midagi muud peale aineliste kaalutluste ja nurjunud inimeste kättemaksuiha. Või tüürivad Joosep Saksa taolised kalad... oma senistelt seisukohtadelt veelgi kõrgemale? Ütleme — Toompeale... näiteks kohtuministriks või mõnele muule kohale...»

«Küllap, küllap. Üldiselt on aga praegu nõnda, et kahjuks pole keegi neid nagu kord ja kohus terase vaatluse alla võtnud ja nii mõnigi nende sihtidest-taotlustest on veel pisut segane. Aga noh, pole viga, küllap aeg annab juba varsti arutust,» arvas luuletaja Arumaa. Ning ta kordas jälle oma valvsat küsimust, mille ta oli esitanud alles hetk tagasi: «Nõnda et... sina ei ole veel nendega ühte ritta astunud?»

«Paistab, nagu ei suudaks sa seda mitte kuidagi uskuda,» vastas Tiit Pärtels põgusalt naeratades.

Luuletaja Arumaa kehitas õlgu:
«Jah, kui sind põhjalikumalt tunda, siis on see muidugi raske. Aga ma ei näe ka põhjust, miks sa valetama peaksid...» ütles ta. Ja lisas jälle nagu vajalikku seletust andes, sest ta pealetikkuvaks muutuv pärimine näis Tiit Pärtelsit nüüd juba tõsiselt vihastama hakkavat: «Muidugi — sul on õigus: see ei puutu ju üldse minusse, mihukesi naisi sa parajasti taga ajad ja missuguseid poliitilisi tõekspidamisi sa parajasti pooldad. Aga tõsiasi on see, et varsti läheb õhk kuumaks, ja siis on kõige ausam teada, kes on kes: kui ümberringi hakkab hõljuma kodusõja lõhna, pole kuigi tark oma lähemate naabrite ja tuttavate suhtes umbkotis istuda. Mina ise pean sulle puhta informatsiooni korras tähendama, et ma ei kaldu neid autoriteete kummardavaid ja suurt juhti-füürerit otsivaid sõpru just eriti pooldama, ehkki ma ei salga, et praegune riigipiruka kallal nosimine ja ministriportfelli peamiselt varanduste kokkukandmise kaelakotina tarvitamine ei kõlba samuti... mitte kuradilegi. Nii et kui sinu veendumused peaksid aja jooksul vastupidisteks kujunema, siis, palun, ära hakka mulle oma aateid peale suruma, samuti nagu minagi katsun sellest sinu suhtes hoiduda. Me oleme mõlemad täiskasvanud inimesed, seega oleks vaidlus täiesti ülearune. Teineteist maha kõmmutada või oksa puua võib ka viisaka vaikuse saatel, ilma viljatu lärmita!»
Tiit Pärtels naeris lühidalt ja ütles viimaks, patsutades luuletaja Arumaad õlale:
«Noh, vana, jäta jutt — nõnda kaugele ei läheks asi vist ka siis mitte, kui me tõesti teine teise leeri kuuluksime.»
«Kes teab, kes teab,» ütles luuletaja Arumaa. «Mina isiklikult arvan, et selles poleks midagi imestada — natsid on juba ammu eeskuju andnud... olgu siis arveteõiendamise näol töölistegelastega, olgu siis pogrommide näol juutide kaupluste ja juutide endi kallal. Tarvitseks vaid kuskil esimene pauk õhku lasta... ja veri ilmub tänavakividele siin pühitsetud Maarjamaalgi.»
Vaikus. Nad vaatasid teineteist ikka nagu usutledes, ja Tiit Pärtels, kelle meeleolu kõikus jälle aina äärmusest äärmusse, muutus korraga nukraks. Ta pidi hetkeks

kujutlema, et luuletaja Arumaa sõnad võivad tõepoolest käegakombatavaks reaalsuseks muutuda. Ta vaatas oma vana sõpra kõõrdi silmanurkadest, meenutas möödunud päevi, mil nad olid külg külje kõrval surmale lausa suhu vaadanud, tuletas meelde ühiseid rõõme ja ühiseid raskusi. Ei, pole kahtlust, tema, Tiit Pärtels, kuigi ta on ehk tõesti suur kaabakas (nagu temast miskipärast arvatakse!), ei tõstaks kunagi püssiotsa selle endale nii lähedaseks saanud inimese vastu! Ja sulgedes silmad ning tundes tuju jälle pikkamisi paranema hakkavat, ütles ta viimaks sõnahaaval:

«Noh, see oleks juba hullumeelsus. Milleks? Ma pole küll selle praegu nii palavalt päevakorras püsiva küsimuse üle põhjalikumalt järele mõtelnud, aga ma ei usu siiski, et keegi meist plaanitseks... verevalamist ja avalikku tänavavõitlust. Mida sellega peaks siis saavutatama?»

«Mida? Oleneb vaatevinklist. Kui nemad seal ütlevad «õiglust», siis mina ja teised minutaolised ütleme — «vägivalda». Ja kui mina ja teised minutaolised ütleme «õiglust», siis ütlevad nemad — «vägivalda».»

Vaikus. Ning luuletaja Arumaa, väärutades hajameelselt oma turrisjuukselist suurt pead, rääkis nüüd nagu endamisi:

«Kurat neist meestest... selle nõndanimetatud «raffaliikumise» paljudest ja paljudest tegelastest aru saab... Eks sa kujuta ainult ette — isegi vana tubli Asmus on endale bareti pähe pannud. Ei tahtnud ma lihtsalt oma silmi uskuda! Tuli mulle vastu, ähkis ja puhkis nagu isesõitja, kaebas suure häälega, et ta olevat mingisugusele nõupidamisele hilinenud. «*Quo vadis,* Joonatan?» küsisin ma temalt ja tema muidugi naeris selle küsimuse nagu hea nalja üle. Aga kas iga teine meist ei peaks praegu oma sõbralt, oma seltsimehelt, oma lihaselt vennalt küsima: «*Quo vadis,* Joonatan?» Või me seisame tõesti ühel heal päeval teelahkmel: sina valitsed ja mina astugu seina äärde! Mina võtan kätte ja tulen relvaga oma kodanikuõigusi sinult tagasi nõudma ja sina astu seina äärde... Ligi küm-me tu-hat... meest... muidugi, kui see arv pole liialdatud! Ja need mehed on distsiplineeritud! Neid mehi on üles kihutatud, pimestatud, dresseeritud, tapma

õpetatud, jah, need mehed on ehk tõesti valmis kõike, mis pole neile tulus ning meele järgi, jalge alla tallama, puruks sõtkuma! Jumal paraku, jah, kas poleks siiski aeg peatuda ja endalt küsida: *«Quo vadis,* vennas, *quo vadis?»*»

Ta vaikis, silmitses pisut aega tähelepanelikult oma podagramuhkudes sõrmi, urgitses hajameelselt küünte kallal. Ja jätkas jälle õlgu kehitades, kuna sõber näis talt nagu mingit lõppkokkuvõtet ootavat:

«Fašism? Mis see on, palun? Kas mitte üsna kummaline ja omapärane segu järgmistest ainetest: kuskil varjul salk meile peidetud kõrgeid ninamehi, neid, keda keegi mu sõpradest väga tabavalt Suurteks Kavalateks nimetas, ja kõigile nähtavalt materjal, mida need Suured Kavalad oma kõikumalöönud jalgealuse ustavateks kindlustajateks kasutavad, — antud juhul vana, rahulikuks ja igavaks argipäevatööks kõlbmatu ning kõrvale surutud rindemehe tasakaalutus, teoreetilise demokraatia sobimatus seda teostavate inimeste aplusega ja egoismiga, atavistlik-ajalooline traditsioon alluda kellelegi, kes sind käsutab ja sinu eest mõtleb, suurte masside lõplik vaesumine ja sellest vaesumisest väljapääsu otsivad umbsed lootused. Mis veel? Töötu intelligent. Pastorid, kes loodavad uue liikumise abil kirikut veel kord püsti upitada. Tuhanded vürtspoodnikud, kelle kasumid kuivavad kokku võistluses jõukate suurkaubamajadega, suurkaupmehed, kes taotlevad veelgi suuremaid õigusi, töösturid, kellele paistavad töölised praegugi veel liiga nõudlikena! Määratu hulk väikekodanlasi, keda professioonide kaupa killustumine ei lase tavalise parlamentarismi puhul kaasa rääkida ühise hulgana. Nõndaks, nõndaks! Üksikasjalisemal kaalutlemisel ja otsimisel leiaksime ehk veelgi ühte-teist. Jah, tõepoolest, õhus oleks nagu midagi liikumas, mis lõhnab kibeda püssirohusuitsu järele. Soo — sa tuled siis minuga kaasa?»

«Jah,» vastas Tiit Pärtels, hakkas pikkamisi rõivastuma ja küsis siis järelemõtlikult: «Sa nimetad neid visalt fašistideks ja pead nende otsesteks isadeks Mussolinit ja Hitlerit. Nad ise eitavad seda. Kummal poolel on õigus?»

Luuletaja Arumaa vaatas aknast välja, imes paberossi,

mis ripnes ta kuivade huulte vahelt alla kuidagi jõuetult, nagu määratus väsimuses. Alles tükikese aja pärast pööras ta end jälle toa poole ning vastas kindlalt:

«Muidugi on see fašism. Pole oluline, kas iga baretikandja seda teab või ei tea, aga fašism see on ja fašismiks see ka jääb.»

KOLMAS PEATÜKK

KOMPANIID TÄNAVAL

Tiit Pärtels ja luuletaja Arumaa said minema umbes poole tunni pärast, ja et rongkäigu alguseni polnud enam kuigi palju aega, pidid nad ruttama. Nad läksid kärmesti käies, paiguti koguni jooksusammul. Tiit Pärtels mõtles, et kui sõpra uskuda, siis peaks proua Eerika praegu üksi kodus olema... Muidugi — tal polnud sellest mõttest mingit kasu — ta teadis seda isegi — see tuli talle vaid pähe. Ta oli jätnud juba ammu asjatud lootused, oma mõtteteuse tõttu üleliigsed püüdmised. Ta lihtsalt armastas — sügavalt, kogu aeg selgesti teades, et tal pole ühtki väljavaadet oma armastatule lähemale pääsemiseks.

Ent sellele teadmiselegi vaatamata ei suutnud ta loobuda unistamisest: ta läheks nüüd proua Asmusele külla; see ootaks teda, sest vahepeal on siiski mitmesuguseid meeleolumuutusi toimunud; nad istuvad, hoiavad teineteist kätest; nad... nad... anduksid teineteisele nii ihuliselt kui ka hingeliselt... Ja endine elumees hakkas jälle käima norguspäi, käed taskus, huvi tundmata millegi

muu kui vaid oma lapsikute ning veretute kujutluste vastu.

Nad läksid Kastani tänavat mööda üles, pääsesid edasi vaid suuri vaevu, pidid viimaks sootuks sõiduteele tõmbuma, sest rahvahulk trotuaaril muutus iga hetkega aina tihedamaks. Nad ei lausunud kogu aeg sõnagi. Et kärmemini edasi pääseda, käisid nad teineteise kannul, — Tiit Pärtels sammus ees, luuletaja Arumaa, hoolimata isegi oma valutavatest labajalgadest, püsis ustavalt ta kannul. Ja kui nad viimaks peale umbes kümneminutilist tõttamist Riia tänavale jõudsid, kuulsid nad juba linna poolt tulevaid marsihelisid: trumm mürtsus sumedalt, suur bass uratas nagu ähkides, teisedki pillid surusid oma vaskseid häälitsusi üle majade ja läbi hoovide.

Ilm oli vahepeal tuuliseks muutunud ja taevasse kogunes halle rüngaspilvi; kuid vihma polnud kõigi tundemärkide järgi siiski karta. Pööninguakendest välja pistetud lipud plagisesid kuuldavalt. Ja ümberringi vadistati rõõmsate, ilmselt pooldavate häältega: «Selge! Selge! Peab ju ometi kord senistele sigatsemistele lõpp tulema!» «Jah, näete, rahvas näitab riigikogu härradele, et on hakatud juba nende näppudele vaatama!» «Me peame olema nagu üks keha ja üks hing — miks meid killustatakse...?» Poliitikast ning riiklikkudest küsimustest näisid täna kõnelevat isegi noorukesed tüdrukud, hoides kinni oma kavaleride käevangudest ja krõbistades ajaviiteks maitsvaid vähikompvekke. Ja luuletaja Arumaa, tõmbudes aina vingemaks muutuva tuule pärast hästi sügavale kummimantli krae varju, mõtles äkki endamisi, et millest küll see ootamatu aktiivsus, just nagu oleks kogu linnatäis rahvast järsku oma suurt kutsumust tundnud: «Ka mina pean käed külge panema, ka mina pean neile, kes peavad endid kutsutuiks ning seatuiks, tõtt näkku ütlema...!»

Nad asetusid esmalt ajalehekioski nurga juurde, tundsid end aga siin üpris ebamugavalt ja tõmbusid tagasi trotuaarile, et viita aega edasi-tagasi käimisega. Luuletaja, keda huvitas kõige enam valitsevate massimeeleolude iseloom, vaatas terasel pilgul ringi. Oli vastuvaieldamatult selge, et ootajaskonna enamiku moodustasid rongkäiklastega ühemõttelised kodanikud — nende perekonnaliikmed, sugulased ja head sõbrad, kes ei kuulunud

veel organisatsiooni ridadesse (olgu siis ea, ettevaatlikkuse või oma pikaldase iseloomu tõttu) ja olid tulnud nüüd tasapisi maad kuulama. Siin oli inimesi kõigist seltskonnakihtidest: tätsas oma kangetel jalgadel ringi hallipäine professor Aleksejev, hooples suure suuga paks nahakaupmees Kukerpalu, upitas kätt fašistlikuks tervituseks käsitöölise välimusega nooruk, kandis baretti erariivais tegevväeohvitser, poetas pooldava sõna sekka rippuvate vuntsidega kingseppmeister, kes asus ühes oma viletsa töötoakesega Tiit Pärtelsi all keldrikorral ja kelle teenistuse oli väikeseks närinud pealetungiv importkaup Bata suurkäitisest ning omamaistestki vabrikutest. «Milline nõiasõna see pidi küll olema, mis kõiki neid erinevatesse kihtidesse kuuluvaid, erinevate elukutsetega ja erinevat edu saavutanud kodanikke äkki ühendada suutis?» küsis luuletaja Arumaa mõtlikult pead väärutades. «*Quo vadis, quo vadis . . . quo vadis,* vennas?» pomises ta kuuldavalt. Ja ta tegi diagnoosi, nõnda nagu see talle paistis õige olevat: «Rahulolematus! See, mis kõiki neid inimesi ühendab, on sügav rahulolematus oma elu ning olemisega ja selle rahulolematusega kõrvuti kõndiv ablas saagiiha!»

Mürtsuvad muusikahelid jõudsid aina lähemale; nüüd oli rongkäigu pea juba «Liivimaa» hotelli kohal; paistis midagi süsimusta, mis liikus kärmesti edasi kahe kireva, kõnniteid palistava pealtvaatajate-lindi vahel. Vaskpillid peegeldasid pilvede vahelt paistvat päikest ja eemalt paistis, nagu oleks seal keegi helekollast mõõka välgutanud, — sõjakalt, suure südidusega. «Tümm, tümm, tümm, tümm!» materdas trumm tuulehoogudest laineliseks surutud õhku. «Trahh, trahh, trahh, trahh!» lõid marssivate meeste rasked saapad halle tänavakive. Ja lipud lehvisid väljakutsuvalt-ähvardavalt: «Ahah, kas näete, me tuleme, — üks, kaks . . . üks, kaks . . . üks, kaks . . . Ja katsugu keegi meid takis-tada . . . üks, kaks . . . üks, kaks . . . üks, kaks!»

Ootajad muutusid äkki ärevaks. Hakati tunglema, sumiseti, käidi kärmesti edasi-tagasi. Ja kaks verinoort poeselli tervitasid tõstetud kätega kolme sama verinoort õmblejaõpilast, kes vastasid küll veidi nagu kõheldes, — ehk keegi näeb viimaks ja naerab nende üle . . .!

Tiit Pärtelsil ja luuletaja Arumaal õnnestus saada koht tuttava vürtspoodniku trepil. Nüüd oli kogu tänav nende ees nagu peopesal. Nad süütasid närvitsedes paberossid ja vaatasid üksisilmi samas suunas, kuhu vaatasid kõik teisedki. Rongkäigu esimene ots ühes orkestriga lähenes kiiresti, oli juba Pauluse kiriku kohal. Sõjakalt segamini lõödud õhk virutas vastu kõrvu; veel natuke maad! veel veidi! veel ivake! soo, siin nad olidki, nüüd võidi neid juba tähelepanelikumalt silmitseda, neid vahvaid õigusenõudlejaid, kes olid teadlikud oma jõust ja vägevusest. Ning luuletaja Arumaa, vana eruohvitser, tõmbas silmad mõtlikult kissi, tundes hetk aega loomusunnilist mõnu mööduvate kolonnide täpsuse ning korra üle, mida ta pidi tahtmatult imetlema.

Kuid see marssiva meestehulga kaasakiskuv võlu kaotas tema jaoks juba varsti oma nakatava veetluse. «*Quo vadis, quo vadis, quo vadis,* vennad?» kordas ta ikka mõttes — veidi kurvalt, veidi romantiliselt. Ta skeptiline mõistus hakkas jälle piiluma asjade südamesse, sündmuste nähtamatutesse telgitagustesse. Ta nägi rohkesti tuttavaid nägusid; ta teadis enamikust neist nii üht kui teist; ta pidi äkki mõtlema, et needsamad mehed — vähemalt paljud neist, — kes on praegu arvatavasti vaimustatud oma sõdurlikust esinemisest, ootasid kolmteist aastat tagasi pikisilmi sõja lõppu. Kas pole see siiski painajalikult kummitav mälestus, millest nad pole suutnud veel siiani vabaneda, mis on neid jälginud läbi päevade ja ööde, mälestus, mille mõjul nad nüüd astuvad, mille mõjul nad nüüd vaatavad, mille mõjul nad ehk — võibolla — mõtlevadki! Mälestus kasarmudistsipliinist, käsule alistumisest, pikkamisi närve hävitavatest pingutustest Poola mägedes, Vene lagendikkudel, Ida-Preisimaa metsades, Riia-eelsetel väljadel, Krasnaja Gorka kindluse kahurite tule all, Narva-eelsetes kaevikutes, Pihkva tuleliinil! loetles ta jälle mõttes neid paiku, kuhu sõja või kodusõja keeris oli tema ja nii mõnegi neist sillutist trampivatest meestest kord paisanud. See mälestus magas siiani, või rõhus vaid pikkamisi ja juhuslikult; nad ei pannud ehk tähelegi, kuidas see kohutavalt suur, kõigest üle kasvav mälestus neid mõjustas. Siis hakkas siin ning seal sündima ärevaid asju, nii Itaalias kui ka Saksamaal,

ja keegi apelleeris hea mängija osavusega otse selle mälestuse poole; ja nad koondusid nagu kõigi rahulolematute tuumikuks, hakkasid jälle marssima, — vanad lahinguloomad, kes märkasid äkki, et nad olid aastate jooksul nii mõneski asjas maha jäänud, nii mõneltki kohalt taganema pidanud, nii mõneski ettevõttes nurjumist kannatanud: hüva, võidelgem nüüd endigi eest! Ning äkki meenus luuletaja Arumaale hoopis juhuslikkudena paistvaid ajalehesõnumeid siit ja sealt — selles ja selles riigis on vanad rindemehed alustanud marssi pealinnale, esitavad nii- ja niisuguseid nõudmisi, kujundavad endist fašistlikke rakukesi, mida juhivad kas avantüristid või kainelt ja asjalikult kaalutlevad demagoogid.

Vürtspoodnik Tiit Pärtelsi selja taga ütles:

«Ahah, härrad ja isandad — vaadake nüüd, vaadake! Ja tundke hirmu! Ja värisege! Ja katsuge meist veel mööda minna! Igasugune valskus ja väikese venna nöörimine — peab kaduma! Peremees majja, peremees majja! Mis see tähendab — suured härrad lõikavad vahelt vähemalt kakskümmend viis protsenti ja rohkem, meie aga . . . hea kui saame poole nii palju! Jah! Ja nemad sõidavad tõllas ja priiskavad läbi rahvalt kokkuriisutud miljoneid, neil aga, kes on oma verd valanud, ei ole sagedasti korralikke püksegi kintsude katmiseks! Nagu muudeski asjades: hävitatakse eraalgatust. Pole ju kuigi kaua aega tagasi, kui siia minu külje alla asutati eksporttapamajade kauplus. Kes on seal eesotsas, kes? Puha poliitikategelinskid, puha erakonnamehed. Jah! Müügu, kuradid, liha üksi, aga ärgu äritsegu igasuguse muu kraamiga — kiludega, sprottidega, juustuga. Ei noh, meil on palju asju liimist lahti, härrad, jah, ja hoopis rohkesti asju on väga sandisti, vä-ga sandisti! Pe-re-mees majja, las see paneb korra kindlal käel jälle maksma!» Ning kuna talle paistis, et pole enam tarvis eksimist karta, võttis ta taskust musta bareti ja tõmbas selle, ise nagu väljakutsuvalt ringi vahtides, oma paljale lagipeale.

«Ahaa . . .» venitas luuletaja Arumaa ja naeris tahtmatult. Ning jälgides ikka silmadega möödamarssivaid rühmi ja kompaniisid, esitas ta iroonilise küsimuse: «Vabandage väga, härra, minu arusaadavat uudishimu, — missugusel frondil te võitlesite?»

Kuskil pahvatati lõbusalt naerma.
«Kodusel frondil, kodusel frondil!» hüüdis sama hääl pilkavalt.
Sõjakas vürtspoodnik kogus end aga jälle varsti ja ütles:
«Mina? N-noh... segate vett, jah! Kui ma seda praegu teilt endalt järele päriksin, saksakene! Mis te... kelgite! Minu kulul heitke niipalju nalja nagu soovite, kogu meie rahva ettevõtet teotama ärge aga tikkuge, jah, ärge aga tikkuge!»
Ning nihutades end paar korda sõjakalt siia-sinna, tõukas ta mõlemad sõbrad trepilt maha, viipas käega kellelegi samuti musta baretti kandvale tillukesele isandale ja hüüdis:
«Härr Fräimann... palun, astuge ometi lähemale! Palun, palun, tulge siia, siit näeb paremini, härr Fräimann!»
Tiit Pärtels ja luuletaja Arumaa peatusid natuke maad kaugemal, peaaegu viadukti kohal. Rongkäik aina jätkus, jätkus. Näis, nagu ei tahakski tal lõppu tulla. Salk marssis salga järel, — eeskujulikult korrastatud üksused, igaühel oma pealikutekaader. Ja luuletaja Arumaa märkas igal sammul sama nähtust, mille esinemist vaatajaskonnas ta oli alles äsja analüüsinud: kaubamajaomanik kõndis kõrvuti oma kojamehega, majaperemees oma üürnikkudega, vaene kingsepp jõuka saapavabrikandiga, kunstnik sildivärvijaga, noor arst kliiniku uksehoidjaga, töötud mehed agulist värvimütsides üliõpilastega. Oli rohkesti osavõtjaid tagamaaküladestki: kerekad pärisperemehed, asunikud, soosaunikud, mõisasüdamete moonakad ühes oma uute isandatega, vanade erukolonelidega. Kas see on tõeline ime usutamatu üksmeele näol või tavaline massipsühhoos, välja kasvanud mitmesugustest üksteisele hoopis risti vastukäivatest kõrvalteguritest — petlikkudest lootustest ja lubadustest, ummikusse sattunud inimeste ahastusest, poliitilisest pimedusest, suurtest eeskujudest, saagiahnusest, võimuihast, maal valitsevast üldisest kriisiolukorrast? Ja luuletaja Arumaa, ikka väga mõtlik, tegi ettepaneku rongkäigust osavõtjate kannul staadionile kaasa minna, et kuulata kõnesidki, mida seal pidi peetama.

«Tõepoolest... neid on nagu rohutirtse,» ütles Tiit Pärtels, ja ta hääle omapärane kumin andis tunnistust ta hinges lõkkele löönud sisemisest vaimustusest. «Noh, sa oled täna ennustamistujus: milleni see liikumine võib viimaks areneda?»

Luuletaja Arumaa kehitas õlgu. Ta ütles alles veidikese aja pärast:

«Milleni see liikumine võib viimaks areneda? Ma ei tea. Üks asi on aga siiski selge: nad peavad ruttama, need osavad üleskihutajad. Säärane heterogeenne mass, kui teda õigel ajal tegevusse ei rakendata, laguneb varsti iseenesest, kuna seda moodustavate üksikrühmituste huvid on ju põhiliselt üksteisele risti vastupidised. Nõndapalju n e i s t meestest siin. Mis aga puutub senistesse tegelastesse, — ma vist ei eksi, kui ma arvan, et seda rohket kompaniide arvu vaadates hakkab nii mõnigi neist juba täna purje tasapisi samas suunas seadma. Et «tuuleke, tuuleke, palun sind, tõuka aga, tõuka aga tagant mind!»»

Tiit Pärtels naeris. Ilma et ta ise oleks seda õieti märganudki, oli ta meeleolu hoopis paremaks muutunud. Orkestrihelid tegid sammu kergeks ja kärmeks; tal oli tunne, nagu peaks ta kõnniteelt lahkuma ja samuti ritta asuma... Ta nägi rohkesti vanu tuttavaid mööda marssivat: seal oli Joosep Saks, endine kapten; sealt läks ähkides paks erulipnik Asmus; major Oinas käis jälle ühe suurema allüksuse ees ja kujutles vist endamisi, et see on tema sõjaaegne pataljon, julm ja kõigeks valmis löögiüksus, kes järgneb talle jälle ustavana. Seal oli leitnant Mumps, eraelus tõsine ja sõbralik mees; seal oli ka leitnant Koores, kes on oma soliidsetele aastatele vaatamata ikka lõbusaks ja rõõmsaks vembumeheks jäänud; pagan võtaks, kas nad on tõesti välja toonud suurte vurrudega Leivategijagi, selle kunagise timuka ja praeguse vallavahimehe? Ja veel oli seal määratu hulk nägusid, keda ta oli kindlasti kuskil näinud, ehkki ta ei mäletanud enam, kus nimelt, sest ta oli ju viibinud mitmel frondil ja mitmetes kaevikutes. Ning korraga mõtles ta uljalt, ülemeelikult: «Ei, mis siis, see on alles elu, see on elu nagu kunagi vanasti: astud, astud, lööd laulu ega hooli midagi homsest päevast, — tulgu, mis peab tulema, ja saagu, mis

peab saama!» Ja seda kõike mõeldes või tundes polnud Tiit Pärtelsile äkki üldsegi tähtis, mida need mehed nõuavad ja mille poole nad sellise sõjakusega püüavad: peaasi, — nad marssisid!

Sõbrad pöördusid Raudtee tänavale, pidasid rongkäiklastega sammu, jõudsid staadionile ja surusid end läbi ringina seisva rahvahulga. Rööbiti mustava jooksurajaga oli juba üles seatud osa kohale jõudnud kompaniidest; neid tuli aga järjest juurde; kõlasid käsklused, järsud ning karmid, nagu kunagi heas armees. Paraadi üldjuht, pikk sõjaaegne ohvitser, tegi korraldusi, allüksuste ülemad tervitasid teda tõstetud kätega: see kõik oli nagu detailideni läbimõeldud ilus sõjamäng. Ometi aga võis selle pealtnäha silmale väga meeldiva mängu taga aimata juba ähvardavat tõsidust. Ja luuletaja Arumaa väärutas kolmandat korda oma harjasjuukselist suurt pead, süütas uue paberossi ning ütles:

«Kurat võtaks...! Et neid nii palju on, vaat seda ei teadnud ma siiski uskuda.»

«Jah, ära ütle midagi! See on tõesti suurepärane!» hüüdis Tiit Pärtels vaimustusega.

«Suurepärane? Ahah, ahah, leiad juba, tähendab!» kehitas luuletaja Arumaa halvustavalt õlgu.

Nõnda vesteldes tegid nad tiiru ümber võistlusväljaku ja peatusid otse ülesseatud kompaniide selja taga. Ümberringi kõlas jälle vaimustatud lauseid, avalikke ähvardusi kõige senise vastu, paljutõotavaid naerumöiratusi, kõigile kuuldavat sosistamist, mis püüdis paeluda pealtvaatajate tähelepanu oma teeseldud salapäratsemisega. Mehed vahtisid edevalt siia-sinna, heitsid nalja möödajalutavate naiste kulul, liikusid paigast teise kukelikult kangete jalgadega: olge head, imetlege, kui soovite! Siis tekkis erutatud siia-sinna-sagimine ja karjuti käsklusi kohtadele kogunemiseks, — kõrgemad juhid olid saabunud ja tahtsid asuda paraadi vastuvõtmisele.

Luuletaja Arumaa, kõõritades aeg-ajalt silmanurkadest oma aina enam hoogu sattuvat kaaslast, jälgis kõike tähelepanelikult ega lasknud midagi kaotsi minna. See oli jälle, nagu ikka sellistel pidulikkudel esinemistel: kõrgemate tegelaste rühm jalutas üksuste eest mööda, kõige suurem auaste tervitas, mehed vastasid rabistava

haukumisega — tratatata-tatatahh! Orkestrid mängisid päevakohaseid marsiviise; kõik edenes nagu kord ning kohus, ühegi viperuseta, otsekui õlitatult. Ja kui staap oma ringkäigu oli lõpetanud, hüüdis üldjuht: «Vabalt!» Ja kompaniide juhid hüüdsid samuti: «Vabalt!» Ja rühmade ning jagude pealikud kordasid viimastena: «Vabalt! Va-balt!» Siis ronis keegi suurejooneliselt kuklasse heidetud peaga isand kõnekantslisse, — «Vabadussõjalaste Liidu» abiesimees. Olles lasknud lühikese vaikimisega oma kavatsetavate sõnade vastu küllaldasel määral huvi tekkida, hakkas ta rääkima esmalt pikkamisi ja resigneerunult, paisutas aga kord-korralt hoogu, kuni ülesseatud valjuhääldajad otse möirgasid tema sõjakatest väljendustest: vägevatest hüüdlausetest, üldsisulistest üleskutsetest.

Luuletaja Arumaa kuulas teraselt, võttis viimaks taskust tüki kortsunud paberit ning nüri pliiatsijupi. Ta märkis üles pika rea võitluspõhimõtteid, mida oraator pidas vajalikuks püstitada: «Me peame olema orgaaniline tervik!» «Me ei tohi killustuda klassivõitluse põhimõtetel!» «Sotsialism kui säärane tuleb halastamatu karmusega Eesti elust välja juurida!» «Kadugu korruptsioon ja erakondlik lehmakauplemine, me nõuame ausat ning kindla käega presidenti, kes meid enda järele võtab ja edasi viib!» «Marksism — see on mädapaise: maha marksism!» «Parteidesse organiseerumine — see on sama suur mädapaise: maha parteid!» «Olgem üks keha ja üks hing ning teotsegem leplikult üksteise kõrval — vabrikant, kes palka maksab, tööline, kes toodab, põllumees, kes oma pärisomandit künnab, ja sulane, kes teda selle juures aitab!» Nõnda jah — ta kõneleb neile kõigile korraga, mõtles luuletaja Arumaa ja hakkas äkki tüdimust tundma. Ja pistes paberilehe nende kõiki rahuldada lubavate loosungitega tagasi taskusse, ohkas ta sügavalt ja ütles Tiit Pärtelsile:

«Hulgume veidi. See on rumal ja läbipaistev jama, nagu on seda ajanud enne seda kuldsuud veel paljud teised, veelgi suuremad kuldsuud. Pealegi hakkab siin seistes külm.»

Nad tegid tiiru ümber laululava, kuulasid valjuhääldajate möirgamist ja juhuslikkude kõndijate omavahelist

vestlust. Päike oli juba ammu paksudesse pilvedesse mattunud, tuul tundus vingena, ilus päev tõotas siiski lõppeda vihmaga. Rahvast jäi juba märgatavalt vähemaks, ent endiselt rivikorras seisvad kompaniid reageerisid kõnelejale seda suurema hooga. Kuuldus küll ka üksikuid arvustavaid hääli, mis kadusid aga jäljetult üldisse poolehoiumeeleollu. Ning sellest kõigest aina enam tüdinedes ütles luuletaja jälle vähese vaikimise järel:

«Mis sa arvad, kui me... hoopiski minekut teeksime?»

Aga Tiit Pärtels mõtles kohe, et tal pole õieti kuhugi minna, kus oleks parem ning mõnusam. Ta ütles, vaadates üle sõbra õla pilvisesse kaugusesse:

«Ma viidaksin siin siiski veel pisut aega.»

Ja ta hakkas norgus peaga tuldud teed tagasi minema, sõna lausumata, jättes luuletaja Arumaa sinna, kuhu ta oli seisma jäänud.

Langes esimesi peeni vihmapisaraid, mis lõid jooksuraja sileda liiva täis tihedaid tähnikesi.

MATEMAATIKAÕPETAJA PALJASTAB ENDA.

Tiit Pärtels oli üks viimastest platsilt lahkujatest. Ta oli siin ringi hulkunud üle kahe tunni. Nüüd lõdises ta vireda tuule käes ja hoidis käsi mantlitaskutes. Kogu ta keha oli nii roidunud ja väsinud, et ta oleks meelsasti murule istunud ja puhanud. Ta hambad tagusid hoogude kaupa vastamisi. Ja ta hulkus, hulkus, hulkus — sihitult ning millegi vastu huvi tundmata, kuni rongkäiklased, kogunedes tagasi oma kompaniidesse, hakkasid viimaks valmistuma väljakult lahkumiseks.

Kauasest seismisest tüdinud mehed käisid nüüd korratult, kõverates ridades, muusikataktist kinni pidamata. See määratu inimhulk, mis oli Tiitu alles hiljuti vaimustusse ajanud, tekitas selle korraldamatuse tõttu ta hinges nüüd kerget läilust. Ta vaatas neid, muutus ühegi põhjuseta tigedaks, kaldus ironiseerima: «Maailmapäästjad! Uue ajastu loojad! Raf-fa-lii-gutajad!» Ja ta mõtles muiates, et küllap vanal Arumaal näib siiski õigus olevat — vaesed juhid peavad kindlasti ruttama, et selle heterogeense massi abil üldse midagi saavutada: mis siis, kui majaperemehed hakkavad vahepeal üüre kõrgendama,

sulased palgalisa nõudma, peremehed tööpäeva pikendama, töölised streikima, vürtspoodnikud kõige vajalikumate toiduainete hindu tõstma! — Ta ei unustanud sealjuures hetkekski, et need mõlgutused ei kuulu otseselt temale endale; et ta summeerib järeldusteks vaid sõbra väiteid. Ta meeleolu aga polnud kõlblik millekski muuks peale halvustava tigeduse. Ja tõstes õlad kõrgele ning krimpsutades kibestunult huuli, nagu oleks ta üsna ootamatult millelegi väga lapsikule ja väga rumalale komistanud, lahkus ta kohe staadionilt, mis oli jälle rahulik, tühi, kirev vaid tasase kahinaga mööda maad edasi libisevatest kompvekipaberitest...

Tiit Pärtels oli parajasti Kastani tänavale käändumas, kui ta kõrvale ilmus äkki jändrik mehekogu, kes hakkas temaga usinalt ühtlast sammu pidama. Ta mõtles endamisi, et arvatavasti on see keegi tema tuttavatest, oli aga nii loid, et ei viitsinud vaatamiseks peadki käänata. Ja ta oli endaga ühes sammuva inimese juba hoopis unustanud, kui see äkki ta vehkivast käest kinni võttis, seda raputas ning pealetükkiva sõbralikkusega ütles:

«No... tere, tere kah, armas naaber! Mõtlen, et hakkan teile kojumineku-paarimeheks, teie aga ei tee minust üldse välja. Jumal, jah, miks te küll alati nii murelik olete? Lähete mööda tänavat, ei vaata pahemale ega paremale! Mingu kas või maailm teie selja taga hukka! Hahahaa! Ei, kuulge, olge hoolikam: nõnda te võite veel mõne raske veomasina all õnnetut surma leida... hahahaa!»

Tiit Pärtels ei pööranud ikka veel pead, — see oli niisiis jälle tüütav matemaatikaõpetaja härra Soontak, tema kaaspansionär! Vaevalt oli selle kummalist vastikust äratava inimese hääl ta teadvusse ulatunud, kui talle oli välgukiirusel silmade ette tõusnud piinlik mälestus: läbimärg naine poekvil seisva vaheukse kõrval. Ja kuna see piinlik mälestus paiskas talle tänagi südamesse ängistava häbitunde, küsis ta korraga jõhkralt, vaadates endiselt otse oma jalgade ette:

«Mis teil vaja on?»

Matemaatikaõpetaja naeris, lõi endale patsatades vastu kintsu ja hüüdis:

«Noh, näete isegi — on see siis kellegi pühapäevatuju, hahahaa! Aga noh, pole viga, armas naaber. Teie ja

mina, me pole ometi mingisugused võhivõõrad, kes teineteist ei tunne, me elame ju kõrvuti juba ... mitmendat aastat! Me oleme ühes söönud, ühes joonud, ühel toolil istunud ja ... ühes voodis maganudki! Hahahaa! Ärge vaadake midagi niisuguse ilmega, nagu oleksin ma kõige suurem loramokk maailmas, kes muud ei teegi, kui aina valetab ja liialdab. Sest, ärge pange pahaks, ma kasutasin varem just seda sängi, mis seisab praegu teie toas ja mille peal te olete paradiisiväravast taevariiki näidanud nii mitmelegi eevatütrele, h-hahahaa! Ühesõnaga — mis ma tahtsingi ütelda — ärge minu eest oma tõelist meeleolu varjata katsugegi. On see teil parajasti halb — olgu. Kahju, et ma ei pea kunagi suuremat lugu anekdootidest, ai-ai-ai ... tõesti kahju! Sest nüüd pole mul meeles mitte ainustki säärast, millega ma saaksin teid naerma panna. Muuseas — kas te olete juba kuulnud lugu koerast ja sinepist, mille olevat kord rääkinud ameerika ajakirjanikule vana kavalpea Tšitšerin? Olete? Kahju! Aga lugu hiirest ja viinamarjast? Samuti? Kahju, kahju! Ja lugu flöödipuhujast, kontrabassimängijast ja viiulimehest? Teate? Kahju, kahju, kahju! Aga Movša juhtumised — kuidas ta Rebeka jalgratta ära viis, kuidas ta ühes Rebekaga suurtalus karjamajanduse praktikal oli ... kuidas ta isalt täismehe-ikka jõudmisel viiskümmend krooni sai ja selle vanaemaga pooleks jagas ... ha-hahaa? Kah juba kuuldud? Noh, hästi. Ütelge mulle siis, palun, mis vahe on noore ilusa naise ja türgi pipra vahel? Mis? ... Ka seda olete te juba kuulnud? Kahju, kahju, kahju, kahju! Noh, pardoon, armas naaber, säärasel korral ma ei saa teid tõesti mitte millegagi avitada!»

Tiit Pärtels värises vihast. Ta ütles nüüd vaevu huuli avades:

«Saate!»

«Tõesti? Kas arvate?» hüüdis matemaatikaõpetaja ja tegi näo, nagu oleks ta kuulnud üllatavalt suure uudise. «Millega?»

Ning peatudes järsku, käsi kramplikult-ähvardavalt ümber kepikonksu surutud, ütles Tiit Pärtels pikkamisi, kuid kindlalt:

«Sellega, et ... palun — laske jalga! Ärge tüüdake mind!»

Ja olles täiesti kindel, et suure jutuga naaber, kelle veidrikus ajus näis jälle mingi plaan valmivat, jääb temast nüüd maha, hakkas ta kohe kärmesti edasi minema.

Kuid tema suureks üllatuseks ei teinud matemaatikaõpetaja ta solvavatest sõnadest väljagi. Nad sammusid jälle kõrvuti, riivates teineteist aeg-ajalt küünarnukkidega; härra Soontak katsus koguni naabri astumistakti tabada. Tuul puhus neile otse vastu ja nad kohendasid peaaegu ühekorraga mantlihõlmu, kõõritades teineteist samal ajal silmanurkadest. Ning matemaatikaõpetaja algas jälle, pöörates oma külma ussipilgu natukeseks ajaks valkjashallidele paetahvlitele, mida mööda nad sammusid:

«Te olete oma naljadega tõepoolest imelik inimene. Ma mõtlesin, et jumal teab missuguse ettepaneku ta mulle nüüd teeb, tema aga ... teeb näo, nagu oleks tal kavatsus mind haavata, minu suhtes toores ja kasvatamatu olla. Noh, vabandage ... hahahaa! Teie — ja toores? Teie — ja kasvatamatu? Teie — ja teotamine, solvamine? Ma ütlesin teile alles minut tagasi, et ma tunnen teid päris hästi ... Jajah, härra Pärtels: m a t u n n e n t e i d t õ e p o o l e s t v ä g a h ä s t i! Et te minust praegu vabaneda soovite, see võib ju õige olla, et te mulle aga tõsisest südamest selliseid lauseid ütleksite, seda ei usu ma teps mitte. Jah, vabandage väga: ma ei usu seda! Ei usu, härra Pärtels, ei usu, ei usu, ei usu, ei usu! Sest siis peaks küll teie asemel siin hoopis teistsugune mees seisma, hoopis teistsugune natuur, jah! Aga hea, olgu, mis me siin ikka vaidleme. Mis ka ei oleks, aga oma head naabrit ja tublit kaaspansionäri ma tema hingehädas maha ei jäta. Ei jäta, härra Pärtels, ei jäta, ei jäta, ei jäta, ei jäta! Nagu ma just praegu nägin, ei jätku mul vaimukust parandada teie meeleolu huvitavate anekdootide abil, *ergo* — katsugem seda teha ... seltskondliku vestlusega. Muide — teie ise olete vist sellisele asjale väga osav, kas pole nõnda? Niisiis — alakem. Kõigepealt, härra Pärtels, — kuidas meeldisid teile need tänased marssijad? Must barett pole ju kuigi mehine peakate, aga väga viga pole tal samuti. Igatahes — täitsa praktiline ja hea: kui tahad oma meelsust kõigile näidata — kanna

peas, kui tahad, et seda meelsust ei märgata — pista taskusse. Ja kas te nägite, kui ilusasti nad jalga lõid, puha muusika järgi, nagu mööda nööri: pasunad puhuvad muudkui tõrta-tõrta-tõrta-tööt! ja mehed astuvad muudkui rapsat-rapsat-rapsat-raat! Jah. Minulgi oli seal paar tuttavat, teil vist — ma usun — samuti. Nii et... kuidas teile see tänane nali meeldis, armas naaber?»

«To-re!» ütles Tiit Pärtels läbi hammaste.

«Noh, näete, siis me oleme täiesti ühel arvamisel!» hüüdis matemaatikaõpetaja. «Minule meeldis see samuti! Ju-ma-lik! Vai-mus-tav! Igal salgal oma Suur Juht ninas, muudkui vinna aga kätt ja karju hosianna. Kindral kõige ees! Siis kolonel! Siis majorid! Siis kaptenid ja leitnandid! Siis veltveeblid ja siis isandad vanemad ja nooremad allohvitserid! Niisugune järjekord seal vist ju oli, — kas te panite ehk paremini tähele? Ja kõik need ülemused istuvad loomulikult esimesest viimaseni reameeste turjal: «Jaan, hõi, pa-rem po-o-o-l!» «Jaan, hõi, va-sak po-o-o-ol!» Hahahaa! Aga armas härra naaber — me oleme oma huvitava vestlusega nii hoogu sattunud, et oleksime peaaegu kodust mööda kihutanud. Kas pole nali, hehehee!»

Tiit Pärtels ei lausunud midagi, astus vaid edasi.

«Vabandage, vabandage — te lähete vist all-linna!» hüüdis matemaatikaõpetaja. «Noh, siis on meil j ä l l e päris üks tee: mina mõtlesin kah kuni raekojani jalutada ja sealt tagasi... Siis me võime ju veel ivake seltsis kõndida, eks ole?»

«Ei, me ei või seda kahjuks, ma lähen siiski koju,» ütles Tiit Pärtels, kärmesti pöördudes.

Ja ta hakkas tuldud teed tagasi sammuma, kuigi ta oli kavatsenud tõesti söögimajja või kohvikusse minna.

Ent ta eksis selgi korral: matemaatikaõpetaja oli täna täis otsustavat visadust, matemaatikaõpetaja jäi endiselt tema kannule. Jah, tal olevat õieti täiesti ükskõik, kas teha nii või teha teisiti. Ta naeris, rääkis ühesuguse lakkamatu hooga mõttetuid tühisusi: «Ei, pagan võtaks, kas sel noorel daamil, kes läheb nende ees, pole tõepoolest oivalised puusad...? Ja kas sellel — jah, jah, just sellel — ei paista kübara alt toredad juuksed? Ja too

seal — oo, vaadake, vaadake — kui pehmed sõstrasilmad, ai-ai-ai! H-hahahaa!»

Ta hääl oli ärritav, väga kõrge, kuidagi vaeva valmistav, näis vägivaldselt kõrvadesse ronivat, meenutas hiiglasuurt limukat, kes venib mööda kehapinda. Ja kui Tiit Pärtels sügavast meeleheitest vaevatuna maja paraadukse suure hooga lahti tõukas ning oma tuppa ruttas, litsus see vastikult veider mees enda vägivaldselt temaga ühes sisse, naeris laia suuga ning ütles:

«Taevane aeg, armas kallis härra Pärtels. . . ! Pikk ja tühi õhtu seisab ees, — miks te ennast nüüd nii tagasihoidlikuks teete! Ajagem ivake sõbralikku juttu, siis pole tarvis igavust tunda meil kummalgi. Kui te lubate, ma istuksin. . . siia. Lubate ju, eks ole? Lubate, jah?»

Tiit Pärtels viskus sohvale, ei vastanud ikka midagi, käänas näo seina poole. Ta mõtles, et katsub nüüd kohe uinuda. — Samas aga tundis ta teist enda kõrvale tulevat ja oma nurgelise külje vastu ta puusa toetavat. Ta kargas kohe istukile, vahtis matemaatikaõpetajale meeletu pilguga otsa ja küsis karjudes:

«Kuulge. . . teie. . . ütelge vähemalt, mis te. . . minust. . . tahate?»

«Sst. . . sst. . . ärge siis nii valjusti!» keelas matemaatikaõpetaja nüüd hoopis vaiksema ja hoopis madalama häälega, asetas sõrme kartlikult huultele ja piilus — koomiliselt hirmu teeseldes — vaheukse poole. «Ei, ei, ei, ei, pole vaja, kallis naaber! Näete, ma kohkusin peaaegu juhmiks. H-hahahaa! Me võime ju vestelda hoopis vaiksemalt, kas pole? Et mis ma teist tahan? Vaadake, härra Pärtels, te tabate tõesti õigele naelapeale, kui te arvate, et mul on teiega rääkida ka hoopis tõsisemaid jutte. On, on, milleks ma seda salgangi. On! Ja nimelt. . .»

Nurgeline mees kummardus järsku üsna vastu Tiit Pärtelsi õlga, vaatas teda klaasiste silmadega ja vaikis. Oli kuidagi jube; kuskil sügaval-sügaval hakkas tekkima midagi paanilise hirmu taolist. Lapsik kavatsus kohe sohvalt püsti hüpata ja jooksma pista läbis välgukiirul ajusid, kustus aga sama ruttu ja andis nüüd aset kergele uudishimutundele. Ning muutudes hulluna näiva matemaatikaõpetaja vastu pikkamisi nagu veidi sõbralikumaks, kordas Tiit Pärtels loiult:

«Nojah... mis te minust tahate?»
«Vaadake...» ütles härra Soontak viimaks ja pöördus jälle, nagu oma tõelist ilmet varjata tahtes, temast kõrvale. «Ma rääkisin teile kord ühest halli mantliga naisest. Noorest naisest... hallis mantlis. Kas mäletate?»
«Mäletan. Ja edasi!»
«Kas teil on ehk seegi veel meeles, et ma tegin selle naise suhtes teile teatava ettepaneku. Mis te arvate, kas te võtate nüüd minu kihlveo vastu?»
«Kihlveo?» kordas Tiit Pärtels. Samas aga meenus talle kogu jutuajamine, millele matemaatikaõpetaja praegu sihtis. Ja ta ütles pahuralt pead raputades: «Ei võta.»
Matemaatikaõpetaja hääl muutus hädiseks ning alandlikuks. Ta küsis:
«Aga miks, palun väga? Miks?»
«Lihtsalt... niisama. Mul pole lusti teie õhutusel iga sorti narrusi toime panna,» ütles Tiit Pärtels.
«Kuidas nii — minu õhutusel?» hüüdis matemaatikaõpetaja ja heitis käed nagu suures imestuses pea kohale. «Mis te nüüd kõnelete, härra Pärtels! See olite ju ometi teie ise, kes mulle omal ajal uhkustades kiitles, et seegi naine langeks teile rüppe nagu valmis vili... kui te ainult tahaksite? Nüüd järsku olen aga mina süüdlane, — ma õhutavat teid! Oh ei, härra Pärtels, ei, ei, see pole hoopiski nõnda, ma ei mõtlegi teid õhutada! Mind huvitab ainult küsimus, kas te võtate mu kihlveo vastu või ei võta. Tingimustest ma juba rääkisin teile: kihlveo suurus sada krooni, ja mina seisan, näete, seal. Noh, kas lepime?»
«Ei,» ütles Tiit Pärtels tüdinult.
«Ahaa! Teiste sõnadega: te kardate?» küsis matemaatikaõpetaja õrritades.
«Kardan? Võib-olla, härra Soontak, võib-olla,» ütles Tiit Pärtels, lamades ikka seljaga külalise poole.
Matemaatikaõpetaja väärutas pead.
«Jah, näete nüüd...» ütles ta. «Ma ei saa teist tõesti aru, tehke, mis tahate. Kihlveosumma on soliidne, muud tingimused on samuti korralikud, väljavaated võidule on teil lihtsalt taevalikud. Ja o-me-ti te keeldute. Keeldute! Ei, ma ei s a a teist aru. Ahaa — ma ehk... hakkan juba

taipama,» hüüdis ta äkki ja lõi endale peopesaga laksatades vastu laupa. «Muidugi, muidugi, muidugi, käes, käes, käes! Lollpea, jumala eest, miks ma kohe sellele ei tulnud!» Matemaatikaõpetaja andis endale uue laksaka peopesaga vastu otsaesist. «Togu! Ma olen tõesti päris tavaline togu! Asi on väga lihtne — teie ei viitsi. Jah, jah, te mitte ei karda, vaid ei viitsi...! Raha oleks teil taskus nagu kahinal, tüdruk oleks teil voodis nagu... nagu madinal... kui te vaid viitsiksite. Kas on nõnda, härra Pärtels? Te ei karda põrmugi, et teile võidaks järsku keelduda, oh ei, seda te ei karda, te olete ainult pisut väsinud ja teil pole selleks parajat viitsimist! On nii, härra Pärtels, eks ole? *Aquila non captat muscas** — eks ole?»

«Olgu või nõnda, jätke mind ainult rahule!» ütles Tiit Pärtels viimaks peaaegu paludes.

Samal hetkel tõmbus ta tahtmatult tagasi: matemaatikaõpetaja vaatas talle nüüd otsa vaevalt paari vaksa kauguselt. Tema silmad olid hõõguvad ning kurjad ja meenutasid oma tardumusega jälle ussisilmi. Näis, nagu võiks neist pisut klaasistunud silmadest iga hetk esile purskuda mingi painajalik jõud, vastik, raskelt rõhuv, kägistav jõud, — vihkamine, mis ei andesta iialgi ega midagi. Ja kui Tiit Pärtels ei saanud ikka veel oma pilku sohvaveerel istuvalt nurgeliselt mehelt lahti rebida, tundes endas jälle paanilise hirmu samm-sammulist kasvamist, tõusis matemaatikaõpetaja äkki püsti, tõmbas endale tooli, ajas jalad suure kolinaga harali põrandale ja ütles:

«Teate, armas elumees, armas Tartu Adonis, don Juan ja Casanova, nagu teie sõbrad-sabarakud teid meelitades hüüavad: te olete kõige suurem valetaja ja kõige viletsam kelkija, keda ma olen kunagi näinud. Te praalite palju, aga suudate väga vähe. Lii-ga vähe, kui arvestada teie välimust ja teie võimalusi. Te kujutlete endale ainult jumal teab milliseid suuri asju, ilma et te märkaksitegi, et võrgutatav — see olete teie ise. Hahahaa! Teie ise, teie ise, jah! Ainult et te olete selle mõistmiseks lii-ga loll ja kujutate seetõttu isegi vastupidist. Ja mis siis muud,

---

* Kotkas ei püüa kärbseid (lad. k.).

kui joodate šampust ja söödate kaaviari... neile, keda te võrgutada kavatsete ja kes õieti teid ennast võrgutavad... ja kes võiksid teie enda jaoks veel söödavat-joodavat kaasa tuua... Hahahaa! Ja kui te mõne neist salalibudest viimaks kätte saate, siis olete te endale ääretult uhke, nagu kukk, kes soputab pärast teatavat toimingut tiibu ja laulab üle kogu küla. Nüüd aga... ma... ma... tapan teid nagu koeraraipe... te... te... siga!»

Ja mingi ootamatu, ülikiire liigutusega, mida Tiit Pärtels sellelt kohmakalt mehelt ei oodanud, virutas matemaatikaõpetaja tooli ümber, hüppas sammu ettepoole ja tahtis enda vastas istujal kõrist kinni haarata.

«Siga... siga... si-ga!» pomises ta ise vahetpidamata ja ta pikad, kobavaid katsesarvi meenutavad käed rabasid meeletu jõuga, tabamata aga sihti.

Tiit Pärtels rabeles, viskles siia-sinna, lõi pimesi rusikatega, katsus hullumeelsest mööda libiseda ja põrandale hüpata. Äkki tajus ta iga närvikiukesega, et ta võitleb praegu oma elu eest, et teda ründav mees ei tunne ühtki halastust, — jah, see on tema viimne heitlus, ta peab surema! Talle meenus, et ta oli ennist vaheukse lukku keeranud, seega ei saada teda avitamagi tulla. Kuid ometi ei tärganud talle korrakski mõttesse kisendama hakata või kedagi hüüda. Ja ta virutas, virutas, virutas kogu jõust, koondades oma löövatesse rusikatesse nii endas märatseva paanilise hirmu kui taas lõkkele lööva elutahte, kuni ta viimaks tundis, et vastase jõud hakkab raugema — pikkamisi, kuid siiski märgatavalt.

Kui matemaatikaõpetaja teda enam tagasi hoida ei suutnud, kargas Tiit Pärtels suure hooga sohvalt, põgenes teisele poole lauda ja lõõtsutas vilistava kurguga. Suutes end jälle veidi koguda, küsis ta katkendlikult, vahtides üksisilmi endale vastu põrnitsevat meest, kelle ninasõõrmed olid praegugi veel avali ning ümmargused äsjastest pingutustest:

«Kuradi pärast... mis teile pähe tuleb! Segaseks olete läinud, nagu näha!»

«Ütelge... ütelge mulle... te peate mulle ütlema... et te ei saa teda mitte iialgi... maailmas... ka kui te tahaksitegi! Andke mulle... ausõna... ausõna... et te

ainult kiitlesite!» pomises matemaatikaõpetaja altkulmu jõllitades. Ja kui Tiit Pärtels talle endiselt mittemidagitaipava pilguga otsa vahtis, lisas ta järsku nuuksatades: «Ta... ta... on minu... tulevane... naine... Ma... ma... lähen hulluks, kui ma ette kujutan, et... see teil tõesti... õnnestuks.»

Vaikus.

Kulus enne tükike aega, kuni Tiit Pärtels suutis viimaks pomiseda:

«Muidugi... ma annan teile oma ausõna, et ma ainult kiitlesin. Jah, ma tegin ainult nalja, uskuge mind! Ja ma olen enam kui kindel, et... mitte keegi peale teie ei saaks teda. Härra Soontak, pagan võtaks, jätke nüüd...! Milleks?»

Kuid nurgeline mees konutas endiselt raskesti kühmu vajunult, pisarad põskedel, ja vaatas teda suurte, meeletust vihkamisest punaste silmadega, mille laud aeg-ajalt tõmblesid.

Tuulehood lõid vastu aknaid; kõrvaltoas hakkas keegi leelutades laulma, — arvatavasti leskproua Helk, kes oli samuti koju jõudnud.

Matemaatikaõpetaja tõusis viimaks, naeratas kõveralt ja pöördus vaheukse poole.

Tiit Pärtels avas talle, sammudes kohe seejärel tagasi sohva juurde, et sellele pikali viskuda. Ta hakkas üksisilmi lakke vahtima ja mõtles kaua ning asjalikult äsjasest sündmusest.

TÄISSUITSETATUD KATUSEKAMBER

Tiit Pärtels vahetas hiljutises rabeluses rebenenud särki. Kokkupõrge matemaatikaõpetajaga oli mõjunud temasse väga rusuvalt; ta tundis äkki kerget peapööritust, kujutledes kiivust, mis tõukab inimese kas või kuni roimani.

Korraga kuulis ta koridorist hoolimatult põrandat trampivaid samme ja keegi helistas energiliselt. Olles tükike aega endamisi kaalutlenud, kas avada või mitte, läks ta viimaks ukse juurde ning keeras luku lahti. Esimesel hetkel näis, nagu seisaks ta vastamisi võhivõõraste inimestega, siis aga hakkas meeste näos talle midagi selguma. Jah, nüüd ta tundis juba neid mõlemaid: omaaegsed õppursõdurid, tema vanad seltsimehed!

Tiit Pärtels naeratas tahtmatult, astus kõrvale ja laskis külalised sisse. Juba pealiskaudne pilk ütles talle, et need kaks on kas õpetajateks kuskil maa-algkoolis, näljapalga eest töötajateks mõnes bürroos või väikesteks kirjutajateks mõne provintsilinnakese ametiasutises. Neil olid seljas kulunud ülikonnad, nad ise olid samuti kuidagi luitunud, kaetud nagu aastate jooksul kogunenud tolmu-

korraga, kõhnad ja kahvatud, kuid siiski väga energilised ning liikuvad. Ja Oskar Siim, see pikemakasvuline, kellega kõrvuti oli Tiit Pärtels võidelnud oma võitlusi kogu sõja kestel, raputas kaua ning hoogsalt endale vastu ulatatud kätt ja hüüdis lärmakalt:

«Ahaa, sõber, siin sa mul pesitsedki...! Mõtlesime Antsuga, et saab mis saab, aga sinu otsime siiski üles. Ega midagi, sul on vist hästi läinud — tore tuba ja puha. Mis sa siin siis teed ja toimetad, vanapoiss?»

«Ei midagi, niisama,» vastas Tiit Pärtels ja lükkas põrandal vedelevad sokid vargsi sohva varju. Ebamääraselt käega osutades lisas ta: «Istuge, olge head. Kellelt te minu aadressi saite?»

Ants Kaselaid, hoopis väiksem ja hoopis laiem külaline, kelle kitsas nägu oli täis suuri soolatüükaid, vistrikke ja vinne, seletas kangesti venitades, just nagu oleks tal kahju lahkuda igast lausutavast sõnast:

«Kapten Saksalt. Tema... teadis. Meie... tegime... talle... ettepaneku korraldada... siin Tartus... väike... koosistumine, millest võtaksid osa... kõik need, kes tema... kompaniis... teenisid...»

«Noh, me saime kokku... kõigest viis meest: meie kahekesi, Saks ise, lipnik Asmus ja luuletaja Arumaa,» seletas Oskar Siim kärmesti vahele, nagu kartes, et sõber sama asja teatavakstegemiseks liiga palju aega raiskab. «Veltveebel Leivategija lubas järele tulla, tal oli nimelt tarvis õele külla minna. Kihutasime siis sinu järele. Teised istuvad praegu vana Arumaa juures ja kaaluvad, kuhu minna. Meil ei tulnud meelde kuskil lauda kinni panna ja nüüd on kahtlane, kas me üldse kuhugi enam mahume.»

«Noh, no-o-h, nii hull see asi ka ei ole — küllap me koha leiame,» arvas Ants Kaselaid.

Ja Tiit Pärtels ütles, otsustades endamisi, et ta võiks tõepoolest nende omaaegsete toredate poistega kaasa minna:

«Muidugi, õige, küllap me leiame. Nüüd aga laske kuulda, mis teist on vahepeal saanud. Ma tõmban kähku riided selga.»

Külalised, vaadates kord oma küüsi, kord pesuväel mööda tuba askeldavat sõpra, jutustasid kohe nagu käsku

täites. Juba kooliajal olid nad istunud ühes pingis; nõnda olid nad kaaslasteks jäänud ka sõjas ning hilisemaski elus: nad teenivat metsamaterjaliga kauplevas ekspordiäris, õieti küll selle südamaal asuvas osakonnas; nad saavat nii- ja niipalju palka, olevat mõlemad juba naisemehed ja omavat mõlemad kaht lastki. Nad ei nurisenud küll kuigi valjusti, ometi aga imbus nende sõnadest läbi varjatud kibedust: pagan võtaks, miks need suured härrad, kes omal ajal aina lubasid ja lubasid, neile nüüd nii hirmus raskelt leiba annavad ja neist paremaks peavad umbkeelseid optante, kellele varutakse alati kõige paremad teenistuskohad! Nad suitsetasid toa täis, tegid lihtsameelseid nalju, naersid ise lajatavate häältega nende üle, ja seletasid veel üht-teist. Nad katsusid veidi agitatsioonigi teha, sellest ei tulnud aga midagi välja; ja nad hakkasid jälle jutustama lihtsamatest asjadest — oma perekondadest, kodulinna päevakajadest, tänastest närvlikuks tegevatest muljetest. Ja Tiit Pärtels, olles vahepeal rõivastumisega lõpule jõudnud, istus nüüd nende vastu teisele poole lauda, ulatas neile paberossi ja arvas muiates:

«Nii et — üldiselt võite rahul olla?»

Oskar Siim, see veidi teravmeelsem, vastas:

«Ega midagi . . . üldiselt, jah. Eks need, kes omal ajal ei liigutanud lillegi, kükitavad endi alla kõik veidi paksemad kannikad konkreetselt, sellepärast peame meie leppima ükskõik millega ja üldiselt! Kuradi . . . spekulandid! Kui meie siin punastega jõudu katsusime, vööritasid nemad Venemaal kalliskivide ja kullaga, nüüd aga on nad aastate jooksul endid igale poole sisse söönud. Nagu salakoid . . . Kurat! Na-gu . . . rooste!»

«Jah. Ja igasugused poisinolgid, kes sel ajal alles ema rinna otsas rippusid!» ütles Ants Kaselaid.

Tiit Pärtels nõjatas kukla vastu seina, sulges silmad ja kuulas vaikselt. Talle polnud tähtiski, mis need kaks siin rääkisid, tõsiasjaks jäi see, et nad teda juba tüütasid! Vahel jõudetundidel oli ta kujutlenud kohtumist oma sõjaaegsete tublide seikluskaaslastega; üks selline tubli seikluskaaslane oli Oskar Siim; ja nüüd, mil too kujutlus oli muutunud tõelisuseks, tundis ta äkki vaid sügavat pettumust. Temas oli säilinud mälestus nalja

armastavatest ning muretutest sõduritest, tema vastas istusid aga praegu pisilinna edevavõitu poolharitlased, kes rääkisid läinudaastasi anekdoote, tarvitasid läinudaastasi lööklauseid, hirnusid ise esimestena oma teravmeelsuste üle, raputasid tuhka meelega põrandale, kuna nii näis see neile uljamana. Ja et vabaneda ometi kord kahe vana seltsimehe poolt serveeritavatest mõttetustest, avas Tiit Pärtels jälle silmad, tõusis ning ütles:

«Noh, tubli, tubli, vennad, — arvan, et teil pole midagi selle vastu, kui me nüüd minema hakkaksime.»

«Ei noh... kus sa sellega. Muidugi ei ole!» hüüdis Ants Kaselaid ja raksatas jälle naerda.

Ja Oskar Siim ütles kohe ilma pisimagi seoseta, möirates sõbrale täie rinnaga kaasa:

«Ei meil ole kerge kellelgi — ei sul, ei mul ega sohvalgi.»

«Mjaah...» ütles Tiit Pärtels pikkamisi, nagu vastuseks omaenda peas venivatele mõttehebemetele.

Nad läksid Maarjamõisa tänava nurgani ja istusid omnibussi, mis tuli parajasti vaksali poolt. Mõlemad kontoriametnikud edvistasid oma mustade barettidega ja pidasid kohaseks siingi pisut nalja heita. Nad algasid seda noore naiskonduktoriga, — tingisid piletihinna pärast, küsisid peatuskohtade nimetusi, kargasid aegajalt kohkunult püsti ja tegid näo, nagu oleksid nad unustanud, kus nad peavad sõidukist väljuma. Ajalehte lugedes teesklesid nad lühinägelikkust ja torkasid ninad peaaegu vastu paberit. Siis võtsid nad endi vahele noore heledas kleidis tüdruku, hakkasid teda mõlemalt poolt muljuma, vahetasid omavahel kahemõttelisi märkusi, mis tundusid ääretult rumalatena ja ääretult lapsikutena. Ja viimaks hakkasid nad lärmitsevate häältega autojuhile hõikama: «Pagana pärast, mis sa kihutad... Kas sa siis ei näe, et me peal oleme!»

Siis jõudis omnibuss ometi viimaks Suurturule. Ja hetke kasutades tahtis Tiit Pärtels kahe provintsikangelase käest minema lipsata, et hämarusse kaduda.

Kuid see ei õnnestunud, nad järgnesid talle lärmitsedes, ja ta lõi ükskõikselt käega, leppides oma saatusega. Nad läksid natukese maad Rüütli tänavat mööda edasi; uljad sõbrad tülitasid peaaegu kõiki vastujuhtuvaid

naisi; kui nad mõne minuti pärast luuletaja Arumaa ukse taha jõudsid, hingas Tiit Pärtels jälle vabalt: taevas olgu tänatud — ometi viimaks!

Ruumikas katusekamber oli paksult täis suitsetatud; esimesel silmapilgul võis siin vaevalt midagi näha.

Tiit Pärtels, vabastanud enda mantlist, astus laua juurde. Nähtavasti oli siia alles äsja inimesi juurde tulnud, sest peale Asmuse ja Saksa oli veel teisigi võõraid: leitnant Mumps, leitnant Koores, veltveebel Leivategija ja staabikapten Vilgats. See oli pikka kasvu, kuivetu, baltisaksalikult pedantse välimusega umbes neljakümneaastane eruohvitser, kellest öeldi, et ta olevat oma tõekspidamiste pärast valmis tapma teisi ja laskma ka ennast tappa. Mehed konutasid kesk mustjassiniseid pilvi nagu suured tondid, ettepoole vimmas, käed taskutesse topitud.

Tiit Pärtels, olles tere-ütlemisega valmis saamas, litsus enda kolmandaks vanale sohvatükile, mis nagises hädiselt liiga suure raskuse all. Nähtavasti oli siin parajasti vaieldud, sest luuletaja Arumaa nägu oli tavalisest punasem ja staabikapten Vilgatsi hallid silmad pildusid sõna otseses mõttes sädemeid. Kui kõik neile kahele nagu oodates otsa vaatasid, ütles Arumaa:

«Jah, vennas, ma ei salga, sul võib tõesti õigus olla: tehakse sohki. Sest liberaalsele kodanlusele toetuv nõndanimetatud demokraatia näitab tõesti oma pankrotti — vähemalt meil. Liiga paljud Maarjamaa mehed talitavad riigitüüri juures nagu nende esiisad mõisapõldudel. Aga ütle mulle, palun, millega saab asja parandada see teiegi liikumine? Mida te tahate ette võtta? Kõik senised ametnikud lahti lasta ja tuliuued asemele panna? Kes meile aga garanteerib, et sohk, altkäemaksud, kohtade andmine parteikaaslastele või vendadele-vennapoegadele ja riigiraha kõrvaldamised ei alga kohe jälle otsast peale? Oleks ju raske uskuda, et mingi kummalise juhuse tõttu on seni enamale jaole ametitele sattunud kaabakad ja vurled ja et need, kes kannavad teie organisatsiooni tunnuseid, on kondiüdini ausad? Noh, mis te siis asja parandamiseks konkreetselt peale hakkate?»

«Kuritegevus oleneb pahatihti rohkem mentaliteedist kui millestki muust,» ütles staabikapten Vilgats pikkamisi ja väga selge häälega. «Jah, võiks koguni ütelda: pahatihti

oleneb see a i n u l t mentaliteedist. Inimestel ei ole millessegi usku. Ma ütleksin koguni nõnda, et inimesed on aja jooksul üksteise vastu nii umbusklikuks ja tigedaks ning sallimatuks muudetud, et nad peavad vargust ja sohitegemist päris õigeks asjaks: tee seda vaid oma partei kasuks. Nõnda siis — lagasta kõik laiali! Pillu kõik tuulde! Jäta endast järele hästi palju püherdatud kohti, sõtku segamini kogu asutis, mida sa juhid ... nõnda nagu see on kasulik sinule endale ja sinu aa-te-kaas-las-te-le! Tuleb järgmine: see teeb samuti. Politiseerivatest ministeeriumidest levib aga mädanik laiali tavalistelegi ametikohtadele ja inimesed mõtlevad viimaks kõikjal: võta, varasta, pista taskusse, mis aga näppu puutub — jumal teab, kui paljud kaaslased võivad minust nobedamad olla!»

«Ühekülgsus, ühekülgsus!» ütles luuletaja Arumaa. «Lubamatu, demagoogiline ühekülgsus. Sa, vennas, vaatad puid ega näe metsa. Sa liialdad ühtede faktide väänamisega, et tõestada selle väänamise abil teisi. Õige — meil sünnib sigadusi, nagu ma juba möönasin. Aga ärgem neid sigadusi manades unustagem ometi ka seda mainimast, mis on hoopis vastassuunaline. Sina aga ... just üldistad. Ma ei vaidle vastu, et vägagi suured uuendused kuluksid meil ära nagu marjaks, — uuendused, mis vastaksid meie rahva huvidele ja iseloomule. Aga ma olen siiski skeptik, ma ei usu, et sellest midagi välja tuleb nõnda nagu teie seda jutlustate. Ja ilma et ma tahaksin sinuga üksikasjadesse laskuda, esitaksin ma sulle küsimuse, mida ma olen esitanud endale tänase päeva jooksul korduvalt. Ütle mulle, armas inimene, kust te võtate Toompeale sellise automaadi, mis rahuldaks kõiki teie liikumises sisalduvaid eri kihte?»

Staabikapten Vilgats naeratas — suu tõmbus kergelt kõveraks, silmad jäid aga endiselt karmiks ja pisut kurjaks. Ta ütles täie veendumusega, nagu kunagi inimene, kes on oma asjas ammugi kindel:

«Sinna, vana vennas, pole vaja automaati, sinna on vaja ausa südamega eesti meest.»

«Nii? Oletame. Kust te siis s e l l e g i võtate?»

«See mees on meil juba olemas!»

«Ahhaa, ahhaa! See ausa südamega eesti mees on vist küll advokaadihärra Sirk?»

«Ei, see on Larka. Kindralmajor Larka.»
«Tähendab — presidendiks teete tema?»
«Jah, tema.»
Luuletaja Arumaa kortsutas kulmu ja mõtles.
«Noh, ma ei tea, kuivõrd aus ja äraostmatu ta teil on, et ta aga just väga ... hm-m ... leidlik pole — seda tean ma siiski.»
«Kindral Larka on tüseda ja tubli mõistusega mees. Ja tema seljataga seisab ... meie rahvas oma tõugeeniusega.»
«Tema seljataga seisab mitte meie rahvas, vaid teie «Liidu» liikmeskond — selles on, luba märkida, siiski vaks vahet!» hüüdis luuletaja Arumaa erutatult.
«Praegu on selles ehk tõesti, nagu sa ütled, vaks vahet, varsti seda vahet enam ei ole,» vastas staabikapten Vilgats.
«On! On see vahe ka varsti ... ja läheb veelgi laiemaks!» jäi luuletaja Arumaa endale kindlaks.
«Noh ... kuu või paari pärast me juba näeme seda, nii et täna pole mõtet vaielda,» arvas staabikapten Vilgats, naeratades ikka ainult suunurki kõverdavat jahedat naeratust.
«Tubli, tubli, jätame siis selle probleemi!» heitis luuletaja Arumaa käega. «Noh, oletagem — aus ja äraostmatu kindral Larka saab selleks kõva käega presidendiks, kelle tulekut te sellise mürina ja kärinaga kuulutate. Oletagem — tal on tüse ja tubli mõistus ja ta oskab teie ühise asja heaks rakendada isegi selle nõndanimetatud eesti rahva tõugeeniuse. Ja oletagem, et ta asub kohe tulistvalu ellu viima kõiki neid üliilusaid lubadusi, mida teie Sirk — kindlasti vist sama aus ja äraostmatu — täna nii suurel hulgal lendu laskis. Aga ütle, palun, mil kombel ta kõige sellega hakkama saab? Kas ei ole nõnda, et kui ta hakkab mett mokale määrima ühtedele, kannatavad otsemaid teiste varbad ja konnasilmad, hakkate te aga talitama vastupidiselt, kujunevad ka tagajärjed hoopis vastupidisteks ...? Kas see lahkheliline mass, kelle te olete praeguse raske kriisiolukorra tagapõhjal oma üldsõnaliste lööklausete ja igasse suunda sihitud kohutavalt sarviliste lubadustega käesoleval momendil kuidagi üheks tervikuks traageldanud, ei haara teid kord, kus te neid

lubadusi realiseerima asute, oma hammaste vahele? Missugune abinõu sinu meelest peaks siin aitama?»

Staabikapten Vilgats lõi serviti labakäega vastu lauda ja ütles:

«Mentaliteet, mentaliteet, mentaliteet! Ikka ja jälle mentaliteet. Inimestele on tarvis selgeks teha, et kutsealalisi konflikte saadakse lahendada ka ilma üksteisele kõrri kargamata. Kõik, mis on mäda ja rahvusterviku seisukohalt kahjulik, tuleb maha kiskuda. Ja seda mäda on meie väikesel õnnetul kodumaal ülikülluses. Või ei usu sa seda? Siis esitaksin mina sinulegi ühe küsimuse: kui kõik on kõige paremas korras, siis millest see küll johtub, et suured hulgad meile nagu üks mees järele tulevad?»

Luuletaja Arumaa ütles:

«Millest see johtub, jah...? Muuseas — kas sa oled kuulnud midagi üldisest majanduskriisist, mis on kinni naelutanud ka meil nii mõnegi vabriku uksed... oksjonihaamrit kõigutama hakanud nii mõnegi talu kohal? Vaat sellest see johtubki, et teil praegu teatud poolehoid ei puudu ja et... ei püüta põhjalikumalt järele mõtelda isegi teie liikumise tõelise iseloomu üle.»

«Nõnda, nõnda!... Tähendab, et meid hoiab püsti ainult raske kriisiolukord, mida meie politiseerivad ministeeriumid lahendada ei suuda? Aga ütle mulle, palun, miks ei ole sellelsamal soodsal pinnal edu kommunistidel, keda sa paistad rohkem pooldavat.»

«Väga lihtne — neil hoitakse kogu meie riigiaparaat kuklal: «Häälitse ainult!» — samal ajal kui teid lastakse isegi marssida. Muuseas — ma tahaksin sinuga samasugust põhimõttelist juttu, nagu täna, ajada mõne aasta pärast, kui kogu elu meie ümber on jälle enam-vähem normaalseks kujunenud: kui töökojad jälle veidi rohkem tööd annavad ja põllusaadustest nii sise- kui välisturul jälle kõrgemat hinda makstakse. Muidugi... ma mõtlen... kui meie mõlemad sel ajal veel vabalt ja rõõmsalt ringi liigume. Siis — arvan ma — on nii mõnigi asi hoopis teistsuguseks muutunud. Ja on täiesti kindel, et teie suur armee siis enam sellise üksmeelega läbi linnade ei marsi... oma vaimustusest nõretavaid miitinguid pidama. Nagu on kindel ka see, et teie sarvilistest luba-

dustest on siis ammugi läbi nähtud ja neid enam ei usuta! Aga ma kardan, et vaevalt saab minu unistusest asja, sest teie võiduletuleku puhul pean ma vististi istuma minema, nõnda nagu juhtub arvatavasti sinugagi, kui te liiga ülbeks lähete ja ometi omaga toime ei tule.»

Mehed naersid mürinal. Aga staabikapten Vilgats muutus kohe jälle tõsiseks ning ütles:

«Jah, selles pole kahtlust: emb-kumb — kas sa oled meiega või oled sa meie vastastega.»

«Noh, ma ei tea... Pigemini oleksin ma siiski teie vastastega, kuigi mulle ei imponeeri ei see ega teine pool,» ütles luuletaja Arumaa. «Kahest pahest on teie fašism siiski... suurem pahe!»

Ja staabikapten Vilgats, muutudes veelgi tõsisemaks, sõnas pikkamisi:

«Nii? See on paha, et meie endigi ridades leidub lahkhelilisi arvamisi.»

«Pagana pihta, vaat nüüd ajad sa tõesti rumalat juttu! Te ei saa ju ometi nõuda solidaarsust kõigilt oma vanadelt seltsimeestelt, kui te olete organiseerimise alused nihutanud kõrvale nende õigelt raskuspunktilt. Kas siis see, et ma pidin omal ajal ligi seitse aastat sundkorras mööda kaevikuid oma tervist tapma, peaks asetama mulle kõigele lisaks veel sunduse fašistiks hakata? Naeruväärne! Eks seadke meid, kõrvalejääjaid, oma võimuletulekul seina äärde, meid, oma vanu seltsimehi, samal ajal kui teie kuulsa «Liidu» ridades sörgib kaasa loendamatul arvul just neidsamu saagiahneid haisid — optante, keda te teise suunurgaga manate. Vabanda, aga ma pean veel kord ütlema: naeruväärne, tõesti nae-ru-väärne!»

Ent nüüd läks kogu külaliskond nagu elama. Kõik hakkasid korraga seletama, vastuväiteid tooma, protesteerima; nad kinnitasid lärmitsedes, et nad polevat mingisugused fašistid — jumala nimel, nad olevat sellest üpris kaugel! Kohtu-uurija nohises ja higistas nagu piinlikkust tundes; leitnandid Mumps ja Koores naersid üleolevalt-halvustavalt; vana Leivategija silus oma sorakil üle suu ripnevaid vuntse ja mühatas vahetevahel sõnatult; kapten Saks õõtsutas end edasi-tagasi, millegi üle nähtavasti mõtteid mõlgutades või asjalikult aru

pidades. Staabikapten Vilgats tõmbas paar vurrukarva keelega suhu ja hakkas neid sisemist erutust varjates närima. Ta oli ainus, kes ei vastanud luuletaja süüdistusele mitte midagi otseselt, — selgesti eitades või selgesti jaatades, — vaatas kuidagi kõõrdi, pilutas silmi. Ja Arumaa, sattudes samuti äkilisse ägedushoogu, põrutas rusikaga lauale ning ütles vihaselt:

«Ah, mis te, sõbrad, vett segate! Isegi sõnad ja terminid olete te üle võtnud oma suurtelt eeskujudelt, rääkimata pisiasjadest. Mentaliteet, rahvustervik! ... Üksmeel ja ühtsus natsiooni piirides, kõikide aegade kõige julmem viha mitte üksi pahempoolsuse, vaid ka üsna tavalise, süütu liberaalse demokraatia vastu. Antisemitism? Noh, praegu pole seda veel märgata, seda sakslaste poolt kilbile tõstetud rassilist vahetegemist, aga küllap ka see varsti tuleb! Kül-lap tuleb! Ma ütleksin lihtsalt nõnda: seemne te olete laenanud ... ja külviviisi kah ... ainult külvipõld on kohalik, meie eesti oma!»

«Sa oled tüüpiline rahvusnihilist, kes näeb kõikjal vaid välismõjutusi, sa otsid kõikjalt esimeses järjekorras võõrast algupära ...» ütles staabikapten Vilgats. «Mis siis, kui välisvorm ongi kuskilt mujalt imporditud! Kas parlamentarism selle praegusel kujul on meie endi sünnitus? Peaasi peaks olema ... liikumine kui säärane. Ja sa ei saa ometi vaielda, et s e e on tingitud otseselt m e i e e n d i hädadest ja kannatustest.»

«Õige, õige, ja seda toonitasin ma ju alles viis minutit tagasi: just nimelt meie endi hädadest ja kannatustest,» noogutas luuletaja Arumaa. «Teie liikumine on revolutsioonilise iseloomuga, ehkki tagurlik, ja nagu me peaksime teadma juba ajalooraamatutest, kõik revolutsioonilised liikumised — olgu selle- või teisesuunalised — on alanud hädade ning viletsuste tõttu. Täissöönud kodanik ei mässa ega nõua kunagi muudatusi maksvas olukorras, seda teeb kas õigusteta proletaarlane või ebaõnnestumise all kannatav, majanduslikku kehvust põdev väikekodanlane. Noh, meie, omaaegsed rindemehed, pole kuigi jõukad, ja nii me olemegi siis vihaselt esile rühkinud ja selle praeguse «revolutsiooni» sepitsejatena ka eestvedajateks muutunud ... nagu meid selleks antud momendil vajatakse. Aga — lõpetame! Ka neid mõtteid,

kuhu me hakkame nüüd välja jõudma, olen ma paari viimase päeva jooksul juba ülikülluses korrutanud ja olen päris kindel, et me ei suuda teineteisele ka selles osas midagi selgeks teha: memmepojad lasevad end mõjustada, mehised mehed on aga alati ühekülgsed ja jonnakad kuni . . . kõrilõikamiseni.»

Staabikapten Vilgats vaatas oma pikki kõhnu sõrmi ja ütles viimaks mõtlikult sõnu venitades:

«Jah, selles on sul õigus: me ei pööra teineteist.»

Tekkis hetkeline vaikus, sest kõik näisid haavununa: vanade sõprade vahel haigutas juba ilmne lahkheli. Ja Tiit Pärtels oli õnnelik, kui mehed viimaks tõusid, et minna kuhugi kõrtsi õhtust sööma.

Ta vaatas trepikoridoris kella: see hakkas varsti kümme saama.

TIIT PÄRTELS HAKKAB NUTMA

Advokaat Saks oli laua ette tellinud «Sinimandrias» — südalinnas asuvas öörestoranis. Lokaal oli juba rahvast tungil täis. Nad viipasid tuttavatele, noogutasid, naeratasid, tõstsid aeg-ajalt kätt. Ümberringi voogas hoogus häältesegu, mis täitis suurt ruumi nagu lakkamatu sumin mesilastaru.

Vaevalt said nad oma kohtadele, kui luuletaja Arumaa ja staabikapten Vilgats hakkasid jälle kohe ägedalt vaidlema, esimene oma tavalise skepsisega, teine pisut loiu fanaatikurahuga, mille taga hõõgus aga lakkamatu põlemine, käärimine, üleolev põlgus teisitimõtlejate, halastamatu viha vaenlaste vastu.

Tiit Pärtels kuulas neid ikka suletud silmil, nagu võiksid nende tigedalt ristlevad sõnad ja mõttekäigud talle nõnda mõistetavamaks muutuda. Ta märkas kõrvaltvaatajana üsna selgesti, kuidas mõlemal mehel oli oma veendumustega kohandatud loogika: ühekülgne, sallimatu, vägivaldne tõsiasjade ja näidete valimisel. Oli valuvalmistavalt igav kuulata targutusi presidendist, kelleks võivat halvemal korral olla kas või telegraafitulp

(eeldusega, et seda juhib «Vabadussõjalaste Liidu» tark staap!), autoritaarsest riigikorrast, dünaamilisest rahvaliikumisest, tavalisest massipsühhoosist, rahvustervikust, fašismist, riigivarastest, parlamendist ja põhiseadustest. Kui rääkis luuletaja Arumaa, näis ilmne õigus asuvat tema poolel, hakkas aga mõne minuti pärast rääkima kapten Vilgats, näis see ilmne õigus asuvat otsemaid tema poolele. Talle tundus veidrana, lapsikuna ja naeruväärsena surmtõsine südidus, mis vallutas pikkamisi mõlemat vaidlejat: vaevalt sai üks neist püstitada tõenäolisena paistva väite, põhjendades seda küll ajalooliselt, küll ühiskondlikult, kui teine kargas juba selle väite kallale lindu haarava kassi väledusega ja algas kohe kärmet lammutamist — täpselt samalaadiliste põhjendustega. Ning kui aeg-ajalt lõid kapteniga kaasa teisedki lauasistujad — vana hea Asmus, Saks, poisid eksportärist (Ants Kaselaid ja Oskar Siim), leitnandid Mumps ja Koores, meenutas luuletaja Arumaa viimaks üksikult seisvat vihast karu, keda rünnatakse igast küljest ja kes peab aina siia-sinna pöörduma, et end kaitsta ja ründajatele hästi tõhusalt vastu äiata.

Tiit Pärtels vaatas ajaviiteks ringi, nägi siis kaht tuttavat üliõpilast, tõusis ja läks nende lauda. Soo — ta võis jälle vabamalt hingata, tal polnud enam vaja igavust tunda põhimõtteliste arutelude viljatusest, kahe hoopis vastupidiselt mõtleva inimese mõttetust vaimutsemisest! Kerge mugavustunne lainetas temast läbi; ta ringutas, naeratas kogu näoga. Noored poisid, uhked ta juuresolekule, hakkasid kohe jutustama oma seiklustest: «Pagan võtaks, imesta ometi!» Nad olid nagu noored kuked, tublisti edevad ja tublisti ärevad, ja nii mõnestki lookesest, mis nad endi arvele kirjutasid, paistis vastu mõne juba ammu liikvelt kadunud anekdoodi luitunud luustik.

Ent säärane tilluke luiskamine ei teinud midagi: «Olge head, olge head, teie elamused huvitavad mind tõepoolest väga!» Ja Tiit Pärtels hirnus neile aeg-ajalt kaasa, lüües endale patsatades vastu põlve, just nagu oleks talle esitatud praegu midagi erakordset ja väga omapärast.

Muide — ta oli täna nagu kerges palavikus: ta meeleolu oli rahutu, põgus, hüppeline, kuidagi viirastuslik. Et mitte hoopis norgu jääda, valas ta endale järjestikku

mitu klaasi jääkülma viina ja neelas selle ilma suupisteta. Kui alkoholisoojus mugavate viirudena läbi keha läks, tegi ta äkki otsuseks, et joob enda täna jälle kord purju ega lahku siit enne hommikut. «Skool, kamraadid!» ütles ta, naeris ja valas aina uuesti. Ja kui ta tundis, et ta pea hakkab juba meeldivalt sumisema, jutustas ta lauakaaslastele omaltki poolt paar uljast lookest, milledes ta mängis ikka tagasihoidlikku kõrvalosa, endamisi kindel, et need kaks ta õiget suurust niigi määrata oskavad...

Juba varsti oli ta seisukorras, mil aja kulgemine muutub tavalisest hoopis erinevaks: tunnid aina kadusid, tormasid, hüppasid tast üle. Sügavale laua kohale kummardudes ajasid nad ikka veel muhedat elumehejuttu naistest ja prassimistest, samal ajal kui nende läheduses lahendati kergel käel raskeid riiklikke probleeme. Siis jõid nad sinasõprust. Tiit Pärtels, kellele oli kuskilt raamatust meelde jäänud üksik rootsikeelne sõna, ütles jälle: «Skool!» Nad kummutasid klaase nii nobedasti, et tundsid endid juba kella üheks lausa ülevas meeleolus olevat, kõik kolm: «Noh, pagan võtaks, löögem ka laulu!» Kuna nad polnud matsid ja teadsid väga hästi, mida võib, mida mitte, kõpsutasid nad enne kui möirgama hakata, kahvliga vastu taldrikuserva ja ütlesid surmtõsiselt: *«Silentium ad cantum!»* Aga nad ei osanud viisi pidada ning pidid selle varsti jätma, et hakata jälle oma iharaid kujutelmi analüüsima, aina uusi ja uhkemaid lugusid jutustades, üksteisele heakskiitu jagades, üksteist vastamisi üle trumbates...

Tiit Pärtels muutus tänagi endiseks — selliseks, nagu ta oli mõni kuu tagasi. Joodud viin avaldas oma ilustavat mõju, värvides kõik jälle roosaks ning roosiliseks. Ta mõtles üleoleva kergusega ja väga otsustavalt, et tal pole põhjust üldse norutada, — jah, seda tal ei ole, ta on ju ometi T i i t P ä r t e l s. Kuigi kogu lokaalis oli vaid üksikuid naisi, koketeeris ta pahemale ja paremale: ilus, lumivalgete hammastega elumees, — mida siin siis veel soovitakse? Meenutades oma viimaste nädalate hukutavat armunu-meeleolu, irvitas ta halvustavalt-üleolevalt. «Skool, poisid, võtame! Elu on niikuinii igav ja üürike!» hüüdis ta lõbusalt ja aina pildus pilke enda ümber.

See esimene uljas rõõmuhoog lõppes sellega, et ta oli

sunnitud värskendama end tualettruumis kraani all, lastes jääkülma vett joosta endale pähe ja kuklasse. Tagasi saali minnes astus ta natukeseks ajaks sõpradegi manu, — kuulas jälle nende aina kestvat vaidlust, jälgis jälle nende aina korduvaid väiteid ja vastuväiteid. Ja et ta oli pisut kainemaks muutunud, tabas ta kõrv juba üksikuid ettevaatlikult üle laua ulatatud teravusigi. Sest ka siin oli tublisti joodud: Asmus puhkis jõehobuna, noored kulunud ametnikud provintsilinnast norskasid heakskiitvat naeru iga tabava lause puhul, mis kangekaelsele luuletaja Arumaale näkku heideti. Advokaat Saks näppis oma teravat ninaotsa ja suutis vaid suure vaevaga silmi lahti hoida. Nagu ikka sellistel pidutsemistel, nii istusid ka täna korrektselt vaid kaks leitnanti — asunik Mumps ja asunik Koores. Ning ainus, kes polnud nagu üldse tilkagi suhu saanud, oli paindumatu ja vääramatu fanaatik, vuntsidega staabikapten Vilgats.

Orkester raius aga vahetpidamata moodsaid tantsulugusid: kaks klaverit, bajaan, viiul, tšello, paar vaskpilli. Üksikud paarid jooksid üle kitsa tantsupõranda siia ja sinna, risti ja põiki. Mustapäine muusikamees, vasak käsi puusas, karjus ruuporisse mõttetult ritta seatud sõnu, mis näisid aga selles omalaadses õhkkonnas väga vaimukatena ja väga kaasakiskuvatena. Ning Tiit Pärtels, tüdinedes jälle kiiresti sõprade paigaltammuvast vaidlusest, tundis äkki himu samuti tantsima minna: ohoi-i, milleks siin norutada . . . !

Et läheduses polnud näha ainustki daami («Aina oma sõjakates pluusides ja õlarihmadega rahvaliigutajad, hahahaa!» mõtles Tiit Pärtels endamisi), hakkas ta tihedalt asuvate laudade vahel ringkäiku tegema, võttes siit ja sealt vastu lärmirikkaid tervitusi, mida talle hõigati. Need olid enamuses tema vanad tuttavad, — fakulteedi-kaasvõitlejad, ametivennad naaberpangast, tuttavad seltskonnast, kus ta oli siiani liikunud. Esimene joobumushoog oli üle läinud ja ta teadis vanade kogemuste järgi, et ta peab nüüd vastu kas või hommikuni. Ja mis siis muud, kui istugemgi hommikuni, tal pole ju kuhugi rutata!

Ta oli orkestripoodiumi juurest just parajasti tagasi pöördumas, kui ta hetkeks nagu naelutatuna paigale jäi: kas see polnud vana tubli delikatessikaupmees Sanglepp,

kes kummardus sügavale üle tagumises kõrtsiseinas asuva rõdu veere, vehkis kutsuvalt ja hõikas talle midagi...?

Tiit Pärtels tundis verd kohinal näkku voolavat ja punastas sügavalt, — ta oli päris kindel, et seal istub ka proua Aino, tema endine armuke. Talle meenus jälle piinlik ja häbiväärne pilt oma poissmehetoa ukse kõrval seisvast noorest naisest, ta viltuvajunud märjast kübarast, abitult sorakile langenud kallist karusmantlist, mille veertelt tilkus põrandale suuri veeloike.

Tahtes sellest mälestusest kärmesti vabaneda, pööras ta pilgu kõrvale. Ta nägi aga just sel hetkel, kui ta pead käänas, kedagi teistki endale viipavat: jah, see oli Aino. Ja ilma et ta oleks enam midagi mõelnud, — nagu mingi sisemise tungi sunnil, — hakkas ta sirgelt ning rahulikult mööda treppi üles minema, kuni ta seisis viimaks otse käsipuu taga asetseva laua juures. Selle ümber istusid kolm inimest: härra Jaan Sanglepp, tema nägus naine ja keegi umbes kahekümne viie aastane noor poiss, keda Tiit Pärtels hakkas kohe vihkama.

«Vabandage... ma ehk segan?» küsis ta üliviisakalt.

«Kuradi pärast... mis juttu sa nüüd ajad! Istu maha, Casanova!» hüüdis delikatessikaupmees ja tõmbas teda kättpidi lähemale.

Tiit Pärtels teretas kõiki kerge kummardusega. Tundes peos oma hiljutise armsama peeni ning sooje sõrmi, näis talle hetkeks, nagu oleks kõik endine, nagu poleks vahepeal midagi muutunud, nagu oleks ta vaid rahutult maganud ning oma vahekorrast Ainoga ainult halba und näinud. Vaatamata purjusolekule oskas ta siiski jälle üle hulga aja säilitada oma hiilgepäevade suurt joont: ta oli täpne, korrektne, galantsete, sundimatute liigutustega, kindel kuni vaevumärgatava vallutajanaeratuseni, mida ta oli omal ajal kaua ja püsivalt harjutanud...!

Ta ütles kohe paar tabavat nalja, mis panid kiilaspäise kõhna vanahärra naerust otse kiljuma. Ning ta istus mehe ja naise vahele, istus nende vahele jälle sama endastmõistetavusega, nagu ta oli sügavalt ning põhjalikult seganud end nende ellu juba üle kahe aasta.

Äkki öeldi talle üle laua:

«Vabandage... meil ei ole vist au teineteist tunda?»

Ta kohmetus kangesti ja hüppas vilkalt püsti. Kuid ta muutus samas jälle üleolevaks ning ülbeks: pagan võtaks seda suurekasvulist nolki, kes oli heaks arvanud teda nõnda üllatada! Ja ta lausus kohe märgatava irooniaga:

«Pärtels, kui lubate.»

Kuid nähtavasti oli see üsna agar mehehakatus: talle tasuti samaga:

«Käsper, isegi siis, kui te seda m i t t e ei luba.»

Ning proua Aino, vaadates Tiit Pärtelsit langetatud laugude varjust, lisas seletades:

«Minu noorem vend. Te pole Ervinit vist veel näinud? Ta õppis nimelt Viini ülikoolis.»

«Ahaa...» ütles Tiit Pärtels, kuid tundis end siiski kuidagi ebamugavalt, just nagu peaks ta jälle tõusma ja väledasti siit eemale minema.

Härra Sanglepp pani oma pika luise käe nagu väädi ümber külalise piha. Ta oli sõbralik ja lahke, see osav ärimees, kel polnud küllalt teraseid silmi ainult ühe asja jaoks maailmas — oma koduse elu jaoks. Ta oli vajalikul määral kaval, vajalikul määral osav, vajalikul määral vaba takistavatest ärimoraali nõuetest, vajalikul määral oskuslik reklaami rakendamisel, sidudes selle osavalt eestlusega ja meie rahvuse visadusega. Omal ajal rääkis ta oma ärikuulutustes isegi seitsmesaja-aastasest orjusest — muidugi siis, kui tollest ülihuvitavast seigast pajatasid lagunevast tsaariarmeest põgenenud kindralidoptandid, need vaese Maarjamaa kõige suurema teadlikkusega patriootlikud talad; «kõige demokraatlikuma demokraatiaga» edvistamise ajastul kubisesid selle «kõige demokraatlikuma demokraatia» loosungeist ka tema suurejoonelised ajalehekuulutused; ja kui nüüd oli parajasti suurte hulkade seas moodi tõusmas «kõige tagurlikum tagurlus» (termin, mida Tiit Pärtels oli kuulnud luuletaja Arumaad äsja tarvitavat!), oskas ta kasu lõigata selleltki: ta tegi moodsale voolule mõnesuguseid rahalisi kingitusi ja ristis oma saadusedki päevakajaliste nimedega: «Kõik sõövad šokolaadi «R a h v a l i i k u m i n e»!» «Kõik imetlevad meie kompvekke «P r e s i d e n t»!» «Kellelegi pole tundmata meie martsipanpõrsakesed «Õ n n e V a b a s t a j a t e l e»!» Ta oli üks neid

õhunuusutajaid, kelle purjed oskavad püüda ükskõik millise maailmakaare soodsaid tuuli. Ja ta oli ka täna siin vaid selleks, et näidata end meestele, keda ta arvas endal hiljem vaja olevat: vaadake üles, härrased, kas ma pole teile veel küllalt nähtav oma kõrgelt rõduveerelt?!

Kui orkester uut lugu algas, tegi Tiit Pärtels proua Sanglepale kummarduse: «Palun!» Aga naine ei saanud veel mahti tõustagi, kui ta üliõpilasest vend lausus, samuti püsti karates:

«Andke andeks, armas härra Pärtels, mu õde lubas tänased tantsud kõik minule.»

«Nii?» ütles Tiit Pärtels ja punastas sügavasti.

Kuid vana kenamees Sanglepp astus nüüd ise vahele. Noh, pagan, see olevat ju lihtsalt koomiline: kavaler istub lauas, aga daami vend paneb end maksma nagu armukade kosilane! — hüüdis ta lõbusalt. Ja ta ütles, naerdes ise laginal oma naljakese üle:

«Ervin, ole ometi mõistlik mees, ära ole saksik narrike! Muuseas — sulle avaneb nüüd võimalus imetleda kõige suurepärasemat tangot, mida sa pole kunagi seni oma elus näinud, isegi mitte seal sinu lauludelinnas Viinis! Need kaks on lihtsalt nagu muistsed kreeklased, pane tähele.»

«Ei, see ei huvita mind. Ma peaksin siiski oma õigustest kinni,» vastas nooruk jonnakalt.

Proua Aino lõi talle aga kergelt käele ja hüüdis naerdes:

«Rumal vennake! Ära tee seisukorda mulle liiga piinlikuks!»

Ta oli vahepeal püsti tõusnud, võttis Tiit Pärtelsi käe alt kinni ja sammus sirgena ning ilusana oma kaaslase kõrval trepist alla. Õhk oli kuum, tublisti sompunud, kogu ümbrus näis orkestri kiunumisest vaikselt-vaikselt värisevat. Rahvast istus ikka veel nii tihedasti, et nad pidid üht kui teist aeg-ajalt riivama. Kui nad Tiidu sõprade laua kohale jõudsid, hakkasid poisid eksportärist neile kohe kahemõttelisi nalju loopima, mis panid naise kergesti punastuma.

Siis hõljusid nad sujuvas taktis üle vahatatud parketi, puudutades teineteist aeg-ajalt kord põlvedega, kord rinnaga. Ja Tiit Pärtels, tundes ebamäärast vajadust oma

tookordse tooruse pärast vabandada, alustas viimaks vestlust. Ta ütles, katsudes häält hästi muretuks muuta:

«Lubad ehk küsida — sa oled vahepeal muidugi hästi elanud?»

«Jah, ei ole viga. Aga sina ise?» küsis naine.

«Mina?» kordas Tiit Pärtels. «Ei, mina ei ole elanud küll kuigi hästi. Võiksin isegi ütelda: ma olen elanud... väga halvasti. Igatahes... ma olen nii mõnegi asja pärast lausa hirmsaid piinu piinelnud... Ja ma pean sinult südamest andeks paluma, et ma... ei saanud sind sinu viimase külaskäigu ajal vastu võtta. Ma ei tea, mis minuga oli, aga ma olin just nagu... hull. Sa ju vabandad mind, Aino?»

Naine ohkas, näis mõtlevat. Viimaks ütles ta nukralt:

«Vaata, Tiit, see on väga imelik... Kui ma sinu juurest lahkusin, uksest välja aetud nagu kodutu koer, tahtsin ma end kõigepealt Kivisillalt jõkke heita. Mis mind sellest rumalast sammust siiski tagasi hoidis, seda ei tea ma praegugi. Võib olla, et mõte lapsele, võib olla... väiklane surmahirm. Peale seda nutsin ma kogu öö ja tundsin isegi oma sinu poolt rüvetatud ihuga, et ma olen... kalts. Ma vihkasin sind, nutsin aga samas selle pärast, et ma sinu kaotama pidin. Noh, sa võid ju aimata, millises hädas ma olin: mees pärib ja pärib, mina aga ulun ja ulun. Viimaks kutsus ta arsti ja see päästis mu oma sügava tarkusega: närvivapustus, mis esineb naiste juures sagedasti ilma ühegi tõsisema põhjuseta. Ja kui ma viimaks uue seisukorraga harjuma hakkasin, tulin ma arvamisele, et nõnda oligi parem. Mis siis — sul oli õigus: naine, kes unustab omaenda mööduvate lõbude pärast kogu oma perekonna ja kodu, väärib vaid jalahoope. Igatahes on mul häbi kõigele sellele tagasi mõtelda — isegi mu käed oleksid nagu määritud, ma ei julge nendega ka praegu veel oma last puudutada.»

Tiit Pärtels kuulas, kuulas — pagan võtaks, see oli ju hoopis uus inimene, hoopis tundmatu, võhivõõras. Ja just sel hetkel, kui ta naise sõnadest taipas, et see tema pärast enam ei kurvasta, hakkas tal äkki millestki väga kahju. Kuigi tal polnud veel ühtki lähemat kavatsust, valetas ta suurima südamerahuga, loomusunniliselt ettearvestav, nagu alati varemgi sellistel kordadel:

«Kuule... ära räägi nõnda! Kui sa ainult teaksid, kuidas ma kannatasin ja vaevlesin! Ma käisin ringi nagu :.. nagu... tõbine... nagu haige! Vähemalt sajal korral võtsin ma telefonitoru pihku, et sulle helistada ja sind jälle... endale külla kutsuda. Aga mul oli ko-hu-ta-valt häbi, ma ei julgenud. Aino, kallis, andesta mulle!»

Ent naise lõbus naer pani ta samas kohmetuma. Ja inimene, kes oli kaks aastat järjestikku talle ühegi vastupanuta kirglikult alistunud, ütles talle nüüd läbinägeva teravmeelsusega:

«Ei, tõesti — sa oled haruldane inimene! Sa jätad endale alati mitu teed lahti, ja alati ka ühe sellise, mille kaudu võib pääseda... kõige endise juurde tagasi. Sa näed, et sa tegid sel korral vea, süljates — kui piltlikult rääkida — vanasse kaevu enne uue valmimist. Ja nüüd tahad sa oma eksitust parandada? Tähendab, et see uus kaev pole ka praegu veel päris valmis? Noh, olgem ometi otsekohesed: sa kannatasid tõesti, aga mitte minu pärast. Sest igal pool teati ja tunti sinu uut rebasekäiku. Kas see... õnnestus sul viimaks?»

Tiit Pärtels punastas, higistas häbi pärast. Ta pomises, püüdes saamatult teeselda:

«Ma ei saa aru...»

Kuid naine ei lasknud teda edasi kõnelda ja ütles ootamatu sõbralikkusega:

«Noh, hea küll, hea küll! Sa jooksid karile, nagu paistab, seal pole sul midagi parata. Ma tunnen su uut väljavalitut sama hästi kui ennastki ja võin sulle eksimist kartmata ütelda, et sul pole temalt loota küünevõrragi vastutulelikkust. Hahahaa! Ma juba kujutlen, missuguseks see teiste inimeste jaoks tavaline asjaolu su meeleolu muutis. Nüüd on su suur armastus vist juba üle läinud?»

Tiit Pärtels ütles ootamatult hädise häälega, katsudes oma häbiväärsest kohmetusest kõigest jõust võitu saada:

«Ei, tõesti, ma ei mõista... u-su, Aino, ma...»

Vaikus.

Ning kui naine näis hetkeks mälestuste mõju all pisut eleegiliseks muutuvat, kummardus ta talle järsku hästi lähedale ja mangus:

«Armas... tule homme! Jah, kas sa tuled homme? Ma ootan... ootan sind!»

«Ei, parem jätame juba niisugused jutud,» vastas proua Sanglepp aga kohe tõsiselt.

«Tule... tule... tule... armsam!» kordas Tiit Pärtels.

Kuid naine ei saanud enam mahti midagi lausuda, sest nende tähelepanu paelus metsik läbisegi karjumine, mis algas kuskil ukse pool. Siin-seal karati püsti, nad peatusid samuti ja nägid nüüd rabelevat vehkimist, rusikaskäsi, mis tõusid ning vajusid. Nad kuulsid tigedaid ähvardusi, mõnitamist, laksatavaid hoope, ähkimist, sajatusi, labaseid sõimusõnu: «Sa siga! Kurat! Räbal niisugune! Riigivaraste ilalakkuja!» Ja korraga pidi Tiit Pärtels veelgi lähemale minema, nii lähedale, kui kogunev rahvahulk seda võimaldas, — ta taipas äkki nagu eredal välgusähvatusel: need, kes seal kaklesid, olid tema enda sõbrad, kellega koos ta oli äsja siia tulnud.

Kõigepealt vallutas teda mõte vahele tormata, et katsuda neid sõjakaid mehi üksteisest eemale saada, samas aga lõi ta käega: mis siis, las märatsevad! Ta tõusis kikivarbaile, vaatas üle eesseisjate peade ja nägi nüüd, et kõik peale paksu Asmuse olid luuletaja Arumaale kallale tunginud ja peksid teda halastamatult. Nad tõukasid teda, virutasid rusikatega nagu vasaratega, nad lõid teda jalaga ja ähvardasid teda isegi tühja õllepudeliga. Nad surusid ta vastu seina; hoidsid teda kinni tema kulunud kuueesisest; nad oleksid talle vist tooligagi virutanud, kui nad poleks vaid kartnud suures segaduses kellelegi omaenda seltsilistest pihta sattuda. Nad olid agarad ja halastamatud nagu koerad, kes ründavad hulgana üksijäänud vastast. Ja kuigi luuletaja Arumaa võitles selles suures löömingus samasuguse agaruse ja julgusega nagu ta oli äsja nendega vaielnud, keerutades oma pikkade käsivartega nagu pikkade vemmaldega, jäi ta siiski juba varsti alla: nad võtsid ta kinni, tirisid pealtvaatavate mõttekaaslaste ässitava kisa saatel uksest välja ja tõukasid trepile: «Kasi minema, sa siga, sa rahvusterviku reetja, sa oma kodumaa neetud vaenlane, kellel ei peaks iialgi kohta leiduma meie uues, autoritaarses ja üksmeelses Eestis!»

Kuid samas näisid nad nagu virguvat, oma teo üle piinlikkust tundvat — armas aeg, see oli ju nende vana sõber, nende endine kaaslane mures ning õnnetustes! Nad

olid hetkeks aru kaotanud, nende veri oli käärima hakanud peamiselt selle tõttu, et nõnda pidasid õigeks oma vastaseid kohelda need, kellelt nad nii tahtlikult kui tahtmatult oma võitlustaktikat õppisid. Nad tulid lauda tagasi hoopis tasastena, põrnitsesid punaste silmadega kurjalt ringi, vaikisid, hingeldasid kogu rinnaga. Siis valasid nad endile viina ja hakkasid kärmesti jooma, küllap vist selleks, et äsjast inetust kiiresti unustada.

Tiit Pärtels oli ühes teiste uudishimulikkudega kõrtsisaalist välja nihkunud; ta seisatas trepi otsa juures, proua Aino hoidis teda värisedes käsivarrest. Nad jäid hetkeks üksi, sest rahvas valgus pikkamisi oma kohtadele tagasi.

Äkki läbis Tiit Pärtelsi ajusid täpne ning selge kavatsus, mida ta ruttas kohe teoks tegema. Naisele hästi lähedale kummardudes sosistas ta sellele peaaegu kõrva — tasakesi, sugereerides, nagu tungivat käsku andes:

«Sõidame... sõidame... minu poole. Poole tunni pärast oleme... tagasi.»

Kuid proua Aino vastas kohe kindlalt:

«Hull! Jätame selle jutu, palun!»

Tiit Pärtels mangus aga aina visamalt:

«Sõidame! Sõidame, kallis! Kas jah! Sõidame, kallis! Orkester hakkab varsti mängima, nad mõtlevad, et me... tantsime. Ainokene, mu lemmik, kas jah? Kas sõidame?»

«Ei!» ütles naine. «Ära ole ometi narr. Mitte iialgi ma ei lasku enam... selleni. Tõesti — sa oled hull.»

«Sõidame... sõidame... sõidame... noh... Sõidame!» kordas Tiit Pärtels, hakates teda äkki ootamatu ahastuse sunnil endaga kaasa vedama.

Naine rabeles, püüdis end täiest jõust lahti rebida. Nad võitlesid natukese aega vaikides, vihastena, noored ja tugevad, kumbki ei andnud järele. Ja nad oleksid vististi veel edasigi võidelnud, kui Tiit Pärtelsit poleks äkki selja tagant kuklasse rabatud.

Ta pöördus, hambad irevil. Ja taltus kohe, vajus teolt tabatuna kössi.

See oli jälle too valgevereline poiss, proua Sanglepa vend. Ta küsis, suutes sõnu vaid suure vaevaga hääldada:

«Mis te... mis te... tahate?»

«Te võiksite mu õe nüüd juba lahti lasta, härra võrgutaja,» vastati talle rahulikult.

Tiit Pärtels kogus end ja pomises ähvardavalt:

«Käige kuradile!»

«Käin küll. Aga enne laske mu õde ilusasti lahti,» ütles poiss. Ja kui proua Sanglepal õnnestus tõesti end mehe tugevast haardest vabastada, pööras ta vastasele ükskõikselt selja, nagu poleks tal temaga enam üldse tegemist.

Tiit Pärtels seisis pisut aega liikumatult paigal, tundis end siis üleni värisema hakkavat ja pühkis hajameelselt üle lauba. Talle näis, nagu peaks ta huuled kramplikult kinni suruma, et mitte karjuda — pikkamisi, venitades, valulise häälega. Kuid ta suutis siiski suure vaevaga rahulikuks jääda ja hakkas mööda halle kiviastmeid alla minema, käed ripakil, turi vimmas nagu raske koorma all.

Ta viskas riietehoidjale numbri, surus mütsi pähe, laskis endale mantli selga avitada, taarus ukse poole, — jah, tal polnud siin enam midagi teha, ta pidi lahkuma. Ta otsis kaua värisevate sõrmedega parajat raha, leidis selle viimaks, andis šveitserile, astus tänavale. Öö oli karge ja tuuline. Ta lõdises nagu koer. «Skool — lähme nüüd koju . . .» ütles ta kuuldavalt ja naeris korraga virilat, nagu kõveraks painutatud naeru. Ja hoides rusikaks surutud käsi sügaval taskutes, hakkas ta norgus peaga raekoja poole kõmpima. Ta väga moodne ja väga kirev siidsall lipendas tugevates iilingutes, mis puhusid talle otse vastu.

«Hei, teie, ärge rutake, kannatage natuke!» hüüti talle samas järele.

Ta pöördus pikkamisi, nägi valgeverelist üliõpilast endale lähemale jooksvat, mõtles loiult, et arvatavasti tahab see talle kallale tungida. Kuid ta oli nii väsinud, et tundus mõttetuna end isegi kaitsma hakata. Ta vaatas teise tõusvale käele, — järgmisel hetkel langes see talle hirmsa jõuga vastu lõuapära ja ta kurgust pääses valla vägivaldne häälitsus, mis polnud ei nutt ega valuröögegi.

Ta jalad hakkasid tuikuma, ta katsus end kõigest jõust püsti hoida. Nüüd lõi ta vastugi — jõuetult ja väga hädiselt. Ta vastane oli täpne ning külmavereline nagu masin,

ta ei kuulnud sellelt ainustki sõna. Ta sai vaid hoope. Teda löödi vahetpidamata otse näkku, kuni ta vasak silm kaotas nägemisvõime. Ja kui üliõpilane viimaks lõpetas ning ikka endiselt sõnagi lausumata temast kaugenema hakkas, oli ta nii tüma, et ta oleks meelsasti tänavakividele istunud ja pea koeralikus alanduses põlvede vahele rippu lasknud.

Kuid ta ei teinud seda, ta tuikus edasi.

Ja korraga puhkes ta hüsteeriliselt nutma, hädiselt, suure häälega nagu laps, keda on tabatud koerustükilt ja kes katsub end loomusunniliselt peita oma jõuetuse taha.

PAISTETANUD ÜLAHUULE TRAAGIKA

Sel ööl ei saanud Tiit Pärtels üldse sõba silmale. Ta pea valutas hirmsasti. Talle näis, nagu oleks see valgevereline suur viinlane oma hästitreenitud, täpselt virutavate rusikatega puruks peksnud nii tema näokondid kui ta hinge.

Ta teadis, et ta on verine, et ta peaks end pesema, ometi polnud tal enam kübetki tahtejõudu, et seda asjalikku mõtet teoks teha. Ta vaid lamas, lamas, lamas, väljasirutatud liikmetega, kogu keha õieli. Silm, kuhu teda oli tabatud, hõõgus nagu tules, nina oli paistetanud ja hell, parem põsk tuikas kangete ja kärmete tuigetega, otsmikuliha oli nagu pudruks tambitud. Ja ikka oli ta kohutavalt väsinud, kohutavalt roidunud, kohutavalt kokku varisenud, nii ihu kui hinge poolest.

Kõige rohkem aga oli selle ootamatu peksuga puruks materdatud tema enesetunne. Issand jumal — kas ta ei peaks praegu tõusma, sahtlist revolvri võtma ja endale kuuli pähe laskma, mõtles ta ikka uuesti ning uuesti. Talle tundus lakkamatult, nagu poleks ta üldse enam inimene, — jah, seda ta ei ole enam, ta on vaid tahtejõuetu, pehkinud kalts, kes laseb endaga teha, nagu här-

rad soovivad, kes laseb endale õelda, nagu härradele meeldib! Ta pidi ikka ja jälle vaatlema, — ise kangesti ahastades, — seda häbiväärset pilti, mis oli kõrtsiukse ees aset leidnud: teda pekstakse nagu jahukotti, ta teeb vaid sihituid liigutusi, et vähemalt mõndagi hoopi kõrvale juhtida... Pole midagi alandavat kaklemises endas, ei, alandav seisab tavaliselt hoopis mujal — aras alistumises, mõtles ta küüniliselt. Ja kohe arutles ta närvlikult soigudes veelgi edasi: Jah, jah, oleks tarvis nüüd kohe tõusta, tagasi kõrtsi minna ja enda eest välja astuda nagu aumees, nagu korporant!

Aga ta ei liigutanud end ikka veel, ei, tal polnud niigipalju jõudu, et ta oleks lahti rõivastunud ja enda veidi korda seadnud. Ja äkki hakkas ta jälle etteheiteid tegema proua Sanglepale, kes oli nüüd ka omakorda... talle jalaga äianud. Mis see endast õieti kujutab, see allakäinud abielunaine, keda tema, Tiit Pärtels, on näinud ju küll nõnda, küll teisiti?! Ta mõtles pikkamisi ja tigedalt, et kõik sõltus vaid Aino keeldumisest siia sõita; et kui viimane oleks temaga kohe nõusse jäänud, poleks midagi õelda olnud sel nolgilgi, kuna ta poleks ju neile üldsegi peale juhtunud... Aga samas andis see ebaloogiline tigedus proua Sanglepa vastu aset tigedusele enda vastu: pagan võtaks, kes ta's nüüd veel on, tema, Tiit Pärtels, et ta üldse nõnda armuandi kerjas?! Ja jälle tajus ta kohutava selgusega oma suurt üksindust — tal polnud ju enam ainustki hingelist, kes tunneks tema järele igatsust, teda ootaks, teda hellitaks ja trööstiks!

Kui ta viimaks natukeseks ajaks magama jäi, hakkas ilm juba valgeks minema. Ta vajus nagu kuhugi kitsassekitsasse ja umbsesse urgu, kus polnud ruumi peagi pööramiseks; teda litsuti kõikjalt; talle hakkas langema piiskhaaval leiget vett, mille nõrgumine mööda ihu sundis järsku mõtlema tigudele. Oli pime, väga pime; ja ta hädaldas ja nuttis suure häälega. Aga kui ta ikka nõnda hädaldas ja nuttis, tuli kuskilt kõrvalt tema juurde punaste juustega naine, Eerika, tema armastatu, vaatas teraselt ta paistetanud silma, noogutas ja hakkas jälle kohe kaugenema. Ja nüüd oli ilm nagu üsna valgeks muutunud, kõikjal säras päikeselaike, — issand halasta, kas tema, Tiit Pärtels, ei lamanud mitte ihualasti Barclay

platsi liivakastis, ja kas need polnud kõik tema tuttavad, kes tast pikkamisi mööda jalutasid?

Ta ärkas võpatades. Noana terav kiirtekimp langes otse tema kõrvale padjale. Viibides ikka veel äsjase unenäokatkendikese mõju all, pidi ta järsku kujutlema, kuidas kuulujutt tema koomilisest õnnetusest on juba mitu tundi majast majja roninud, — kuidas kõrtsist koju jõudvad mehed räägivad seda oma unistele naistele, kuidas nii mõnigi ta vanadest kallimatest kahjurõõmsalt naerab: «Paras, paras, paras!» Ta mõtles valutava südamega, et kõikjal, kuhu ta täna läheb, vaadatakse teda kindlasti ühe ning sama mõttega: «Ahaa — vii-maks o-me-ti! Jah, paras talle, paras, paras, paras!» Ja ta tundis jälle vajadust litsuda end kogu kehaga vastu segamini aetud voodirõivaid, nende alla varjule pugeda, käed näole suruda ja valju häälega nutma puhkeda: nõnda see on, siit algab ta allakäigutee, tema mandumisrada, mida tuleb tal nüüd paratamatult käia!

Varsti selle järel hakkas teda piinama sügav, veidi jubestavalt mõjuv vaikus, mis valitses praegu kõikjal linna kohal. Kui ta pead käänas ja kella vaatas, nägi ta, et see hakkas pool viis saama — nõnda siis oli ta maganud vaevalt paarkümmend minutit. Kui mugav oleks praegu astuda läbi hommikukargusest uduste tänavate, ilma et keegi teda näeks, ilma et keegi teda naerda või mõnitada saaks, ütles ta endale mõttes. Ja haiglane rahutus sundis teda viimaks voodis istukile tõusma, nagu oleks tal tõepoolest vaja kodunt lahkuda ja muhklikuna ning läbipekstuna veidi mööda linna jalutada...

Ta konutas nõnda hea tükike aega, jalaninad koos, käed ümber põlvede. Ta nägi nagu väga kaugelt vaadates oma kortsunud rõivaid, verelaike kuue-esisel ja püksisäärtel, tillukest rebestust paremas varrukas, kust teda olid nähtavasti riivanud noore rüütli kõvad kulliküüned. Ta pidi end tahtmatult võrdlema korralageda ning kasimata toaga, mida valgustasid praegu rõõmsalt värisevad päikesekiired. See oli nagu tema saatus, tõepoolest — langev, lohakaks muutuv, tasakaalutu. Ja ta hakkas end kuidagi vanainimeselikult edasi-tagasi õõtsutama, kuni tal jätkus lõpuks ometi vajalikul määral tahtejõudu, et end taarudes püsti ajada ja peegli ette astuda.

Ta vahtis end kaua ja tähelepanelikult. See, kes seisis seal peegliklaasi rohekas sügavuses, polnud enam inimene, ei, pigemini oli see koletis, vastik loomakronu. Paremast kulmust levis tuhmjas laibasinetus, laud olid paksud ja tursunud, nina seisis oma kohal kuidagi naljakalt viltu ja oli muutunud senisest hoopis suuremaks, ülahuul, kohutaval kombel paistetanud, ulatus kaugele üle suu, tekitades mulje millestki jubestavalt groteskset, millestki, mida võiks harilikult näha ehk mõlklikkude pindade ebakorrapärasest vastupeegeldusest. Ja ta pöördus sügava ilgusetunde sunnil kõrvale, seisis hetke aega murtuna keset tuba ning hakkas end viimaks pikkamisi-pikkamisi lahti rõivastama: heitis kuue, vesti, krae ja püksid ülestikku toolile, jättis kingad põrandale vedelema, viskas sokid hajameelselt kuhu juhtus, — üks neist sattus kirjutuslauale ja teine jäi ripnema raamaturiiuli nikerdatud külgilustisele.

Siis hakkas ta end pesema: pikkamisi, mõtlikult, tõstes vett kahe kamaluga pähe, kuklale, moonutatud näole. See karastas, ta tundis end jälle pisut tugevamana. Ometi ei suutnud see tagasi anda tema laostunud enesetunnet: mida virgemaks ta muutus, seda viletsamana ta endale näis.

Ta võttis öökapi sahtlist plekk-karbikese boorvaseliiniga, määris seda oma inetutele muhkudele; niisutas vesinikülihapendiga paakunud verekärnakesi, mis olid kuivanud laubakriimustuste veertele; ta pintseldas end vihast agaraks muutudes joodiga, mõtles vihaselt-küüniliselt: noh, mis siis ikka, niikuinii pole tal lootust paari päeva jooksul jalgagi välja saada! Kui ta selle kõigega viimaks valmis oli, heitis ta tagasi voodisse, tõmbas teki kaelani üles ja katsus veel kord uinuda, — magades polnud ju vaja millegi üle mõelda, ahastada, end etteheidetega piinata!

Ta lamas nõnda hulga aega täiesti liikumatult, silmad suletud, käed rinnal ristis; ja kuna ta kartis end millegipärast liigutada, vallutas teda viimaks tunne, nagu lamaks ta kuskil sügaval mülkapõhjas ja nagu loksuks tema kohal suur hulk roiskuvat vett, mis ei kulge kuhugi, mis kasvatab vaid mudamaksa.

Uni ei tulnud ja ta katsus oma raskeid mõtteid laokile

viia tähelepaneliku kuulamisega. Tänav akende taga ärkas, ringutas, liigutas, haigutas, hakkas sumisema. Vürtspoodide ette sõitsid kivilt kivile hüplevad talupojavankrid; plekk-kannud kõlksatasid; venitati igavat jutukest, naerdi. Hobused lõid kabjaraudadega vastu sillutist ja keegi hakkas valjusti agiteerides seletama vajadusest uue riigikorra järele. Viimaks sigis kõnniteedelegi rohkesti inimesi, kes tõttasid kõik ühes suunas: all-linnas töötavad töölised, turule minevad perenaised oma teenijatega. Keegi tuli kõrtsist ja laulis rõõmsalt: «Eestimaa, su mehemeel . . .»

Umbes kella poole üheksa paiku koputati tasakesi uksele; käsiraud suruti korraks alla ja teenija hõikas viimaks vana kombe järgi, et toit olevat laual, härra tulgu sööma. Tiit Pärtels ei vastanud midagi, lamas vaid edasi, ei avanud silmigi. Natuke hiljem hakkas ta aga tundma kõhus teravat näljapigistust, pidi pikkamisi ja närvlikult mõtlema maitsvatele võileibadele, singiviiludele, külmale lihale, vorstile, heale juustule. Kuid ta ei unustanud hetkekski oma välimust: see oleks alles tore pilt neile kaaspansionäridele vaatamiseks ja irvitamiseks! Üsna natukeseks ajaks meenus talle eilne kõnelus matemaatikaõpetajaga, selle hullumeelsus, selle pihtimus abiellumiskavatsusest ja hirm oma tulevase naise truuduse pärast. Ta katsus muiata; see tekitas aga igal pool verevalumitega kaetud näos teravaid valusähvatusi; ta pigistas hambad kohe südametäiega vastamisi — ka see liigutus rebis nahka nagu teravate küüntega. Näljatunne aga kasvas, suhu kogunes sülge. Ning korraga, just nagu vajadusest end häbistada, kargas ta voodist välja, tõmbas riided kärmesti selga, läks pikkade sammudega astudes vaheukse juurde ja keeras selle lukust lahti.

Kui ta söögituppa astus ja üldise kummarduse tegi, jäid kõik järsku surmvaikseks ja põrnitsesid teda kohkunult. Ta istus oma kohale, naeratas, hakkas kohe sööma. Kuigi ta ei vaadanud kellelegi otsa, teadis ta siiski, et nad mõtlesid: «Nii siis on seegi terav kirveke oma kõva kivikese leidnud, hahahaa!» Ta aimas leskproua Helgi kohkumist, matemaatikaõpetaja kahjurõõmsat irvet, anatoomia-assistendi uudishimu, pansioniperenaise hirmu ja teenija sõbralikult-naiselikku kaastunnet. Ning just nagu

tahtes neid kõiki veelgi enam õrritada, noogutas ta traagilise ilmega, vaatas igale naabrile kordamööda otsa ja ütles:

«Jah, tümaks tegid mu öösel, nagu näete, polnud midagi parata!»

«Jumal hoidku, noorhärra, kas te ehk kukkusite?» küsis hea perenaine väriseval häälel ja oligi juba unustanud kogu oma viimaste nädalate vihavimma.

Aga Tiit Pärtels hävitas otsemaid tema lootused, sõnades ülbelt:

«Oh ei, armas proua! Ma ei kukkunud, ma... kaklesin. Ja nagu näete, polnud mul kuigi nimetamisväärsel määral õnne, — mu vastane oli minust tugevam ja võitjaks ei jäänud mitte mina, vaid tema. Lubage mulle, olge head, klaas hästi kanget teed, see ehk karastab ivake...»

Teised sööjad ei lausunud ikka veel sõnakestki. Nad polnud midagi sellist kujutleda osanud; nad olid põhjalikult üllatatud; nad vaatasid teda vargsi silmanurkadest ja nägid vaeva, et mitte muiata. Ning ta ütles, tundes endas järsku kasvavat sihitut tigedust, nagu oleks tema õnnetuses süüdi kogu maailm, ka need siin, kes istusid tema vastas, temast paremal ja pahemal:

«Nojah, mis seal parata! Sada korda pääsed terve nahaga, saja esimesel aga jääd vahele. Kuulge teie, tohtrihärra — õpetage mulle, millega ma peaksin end määrima, et varsti jälle joonde saada!»

«Kõige paremini mõjuks küll teadmine, et vastane on saanud veelgi suurema mõõduga... hahahaa!» vastas anatoomia-assistent ja naeris ammuli avaneva suuga, leivapuru keelel, igemetel ja hammaste vahel.

Ja see naer oleks kohe nagu kergendust toonud: matemaatikaõpetaja suunurgad tõmbusid varjamatult kahjurõõmsale irvele, leskproua Helk väristas õlgu ja muutus natukeseks ajaks üpris kahvatuks, kiilaspäise arsti silmad peegeldasid terast uudishimu.

«Jumal hoiaks... kuidas ometi-i-i...?» venitas perenaine.

Tiit Pärtels, paludes veel üht klaasi teed, vastas endise ülbusega nii teiste kui enda vastu:

«Kuidas ometi? Noh, armuline proua, niisugused asjad on väga lihtsad. Tikkusin kellegi naisele pisut liiga lähe-

dale ja sain mehelt karistada. Õudne, eks ole? Ma mõtlen oma teguviisi, mitte selle tagajärgi.»

«Luiskate!» ütles viimaks leskproua Helk ja katsus naeratada. «Õnnetus võib juhtuda igale inimesele. Kaklus? Ei, kes teid usub! Me ei ela ometi kuskil Aafrika põlismetsas, kus selliseid küsimusi veel rusikatega lahendatakse. Milleks siis meie euroopalik kultuur ja kõrge tsivilisatsioon, kui . . .»

«. . . kui abielumees ja majasõber ei tarvita teineteise materdamisel moodsamaid relvi? Niiviisi, ah?» küsis Tiit Pärtels.

Ta kõht hakkas täis saama ja ta kahetses endamisi, et ta oli üldse siia tulnud, — pagan võtaks, oli seda nii hädasti vaja! Ta lühiajaline väljakutsuv sõjakus hakkas jälle vähenema, ta enesetunne kahanes kiiresti. Ta mõtles valutama hakkava südamega, et tal ei maksaks tõesti enam elada: jah, ta peaks endale otsa tegema. Ja ta lükkas toidunõud järsu liigutusega kõrvale, nii et need vastamisi kõlksatasid, tõusis ja lahkus raskel sammul toast, aimates kuklal teiste lauasistujate pilke, mis häbistasid, parastasid, määrisid oma kahjurõõmuga.

Ta heitis jälle voodisse, rõivastes, nagu ta oli, võttis kriminaalromaani ja katsus seda lugeda. Kuid ta viskas raamatu juba kohe kõrvale, sest see tekitas vaid tülgastust.

Ta oli parajasti näoga seina poole käändunud, kui ta kuulis vaheust pikkamisi avanevat ja kedagi kikivarbail sisse tulevat. Vaatamata oma praeguselegi seisukorrale oli tal siiski edevust mõelda, et arvatavasti on see leskproua Helk, kes on temasse armunud ja tuleb teda nüüd vaatama. Äkki hakkas ta süda kangesti peksma: kas leidub siis tõesti maailmas veel sääraseid inimesi, kes temast midagi hoolivad?! Ja ta ootas, ootas, ootas, silmad suletud, ülakeha veidi viltu, pahem jalg ripakil põrandal: nüüd see noor naine on juba üsna tema läheduses, nüüd puhkeb ta vist nutma, langedes tema rinnale! Et ta oma poisikeseliku ning veidra kujutluse tõepärasuses täiesti kindel oli, pidi ta tahtmatult istukile kargama, kuuldes enda kohal järsku matemaatikaõpetaja mahedaks teeseldud häält.

«Vaene, vaene naaber . . .» ütles härra Soontak mesi-

selt. «Kui te ainult teaksite, kuidas mul teist praegu kahju on. Nii kahju, et ... Te olete ju iga kanti tubli mees, lihtsalt kas või hakka kahe käega teie kaelast kinni ja anna teile suud, järsku aga võtab keegi ette ja teeb teile liiga. Noh, teate, kahju küll, et mind saadaval ei olnud... Hahahaa! Kuidas see teiega juhtus, mis? Rääkige, jutustage jah, kuidas see teiega õieti juhtus?»

Tiit Pärtels kaotas tasakaalu, hakkas värisema ja ütles:

«Käige minema, te... tõbras! Noh! Kohe, ko-he... käige minema!»

«Mis te nüüd! Mis... te... nüüd!» hüüdis matemaatikaõpetaja. «Olgu küll, et te praegu veel pisut närvlik olete, aga ... mõtelge ikka kah, kuidas te kõnelete! Pealegi veel minuga, kes ma annaksin teie eest pärast meie viimast südamlikku ja siirast vestlust kas või kogu oma elu, viimsegi hingetõmbeni. Jah, jah, uskuge mind! Teate mis, — see eilne nali meie vahel — kas see polnud omast kohast päris tore, mis? Teie jäite mind vist uskuma, kas pole?»

«Pidage lõuad ja kasige kohe minema!» ütles Tiit Pärtels jälle kurjalt ja tõusis hingeldades.

Ja et ta moonutatud näost paistis ilmset valmisolekut kõigeks, tegi matemaatikaõpetaja tõesti sügava kummarduse, taganes vaheukse juurde ja lahkus, hambad irvitades irevil.

Tiit Pärtels aga istus ohates sohvale ja langes ettepoole vimma, otsekui suur lind, kes nokib toitu.

KAKS KOOMILIST KUKKE

See oli kohutav, painajalik meeleheite-päev, ja Tiit Pärtels, suutmata seda lõpuni taluda, otsustas õhtul siiski välja minna. Kasimata toa üksindus ning vaikus kasvasid lõpuks nii suureks, et ta suutis vaid vaevu ära oodata pimeduse saabumise. Ja kui päike ometi kord linna plekkkatuste kohal nagu verekumas looja läks, hakkas ta kohe riietuma, tõmbas kübara sügavale otsaesisele, tõstis mantlikrae kõrgele üles ja astus norgus peaga tänavale — löödud mees, kel pole enam kuhugi kiiret.

Hiilides nagu varas, sammus ta alla mööda kõrvalisi tänavaid, kus oli vähem kõndijaid. Ta läks anatoomikumi tagant läbi, põikles üle Toomemäe, laskus alla piki ülikooli juurde viivat nõlvakut. Ta oli endamisi kindel, et luuletaja Arumaa istub praegu oma ärklikambris, vannub, kisub viha vanadele sõpradele, — mis siis, mingem teda vaatama, seda tõelist õnnetushunnikut, seda samasugust hädavarest! Kui ta suure maja paraadukse lahti lükkas ja koridori tahtis astuda, tuli keegi vilistades trepist alla, ja ta tõmbus kohe tagasi, et end mitte näidata.

Siis hüppas ta pikkade sammudega, peaaegu joostes üle siledate kiviastmete pööningukorra poole, kus asus sõbra korter. Ta koputas, kuulis ise oma südame valju kloppimist, kuulatas teraselt. Sees jäi endiselt täiesti vaikseks, ja pimedus, mis ta ümber valitses, tegi ta äkki õnnetuks.

Viimaks tuli keegi ähkides ja puhkides ukse juurde, ragistas lukku. Luuletaja Arumaa küsis vihaselt:

«Noh, kes seal lõhub?»

«Mina, Tiit... tee nüüd lahti...» pomises Tiit Pärtels. Ja kui kaame õlilambivalgus talle hetke pärast näkku lõi, ütles ta vabandades: «Mul hakkas igav... Ma võin vist sisse tulla...»

«Muidugi! Mis sa seal's enam küsid,» vastas luuletaja Arumaa ikka endise vimmaga.

Nad seisid nõnda ivakese aega vaikides lävel vastamisi. Luuletaja Arumaa silmad olid kissis ja torkavad. Tiit Pärtels hakkas, ise millegipärast kanget piinlikkust tundes, mantlit seljast kiskuma. Ta riputas selle varna ja katsus loomusunniliselt varjata oma siniseks taotud nägu. Aga samas taipas ta selle püüde asjatust, naeratas virilalt ja pöördus otse sõbra poole. Kehitades küüniliselt õlgu ütles ta viimaks:

«Noh, täna näen ma välja... niiviisi. Mitte just väga meeldiv lõust, kas pole?»

«Kuradi pihta, kas need Teise Vabariigi loojad andsid siis sinulegi?» küsis luuletaja ja vaatas teda suures üllatuses, hakkas siis tasakesi naerma ja hirnus viimaks nagu hobune.

Tiit Pärtels vastas, katsudes samuti naeratada:

«Ei, see oli keegi teine. Kuid peaaegu sama põhjalik mees nagu meie head kamraadid sinu suhtes. Kas meil pole nüüd veidi sarnasustki — minul, panetunud patusel, ja sinul, kes sa mulle ikka moraali lugesid.»

Luuletaja Arumaa väärutas pikkamisi pead. Õieti polnud temaga läinud just liiga pahasti: ainult mõlemale põsele oli ta kleepinud paar plaastririba, samuti ka lõuale ja pahemast kõrvast veidi madalamale, kaelale. Kuid ta lonkas tugevasti, — nähtavasti oli ta viga saanud trepilt kukkudes. Ja nüüd, mil ta nägi enda ees seisvat Tiit Pär-

telsit olevat veelgi hullemas seisukorras, võis ta naljagi heita:

«Einoh, sa kõlbaksid nüüd tõesti tervishoiumuuseumi näitusele vastava pealkirjaga: «Abielurikkumise kehalisi tagajärgi»... Hahahaa! Kes see niisugune oli, see sinu... kosmeetik?»

«Keegi, kellest ma ei tahaks rääkida,» ütles Tiit Pärtels. «Igatahes... sa ei tunne teda. Minagi nägin teda eile esimest korda... Ja... eks sa edaspidi kuuled niikuinii... palju lähemalt ja palju täpsemalt.»

Luuletaja Arumaa väärutas ikka veel oma punakajuukselist pead. Ta ei naernud enam, ta oli jälle sünge ning kinnine, — noh, pagan, nagu tal endal oleks veel vähe häda ja viletsust! Ta oli kartnud hoopis tõsisemat õnnetust, nimelt luumurret, sest ta mõlemad jalad olevat päris kanged ja muhklikud; ta saatnud ühe oma naabritest arstigi järele; see olevat teda aga trööstinud ja murekoorma ta südamelt maha võtnud: õnneks pole midagi hädaohtlikku! Ta lonkas vaevaliselt edasi-tagasi, koperdas ahju juures, tõi tänagi lauale emailpoti liha ja mulgikapsastega. Ja et Tiit Pärtels polnud hommikust saadik ivagi suhu saanud, hakkasid nad kohe sööma, vaikides, mõlemal küllalt tegemist oma mürgiste mõtetega.

Ent luuletaja Arumaa temperamentses hinges kääris liialt palju sappi, et seda mitte endast välja paisata. Ta neelatas, kugistas, ähkis kuuldavalt, lükkas siis noa ja kahvli kõlinal kõrvale, virutas rusikaga vastu lauda.

«Vaata, vaa-ta, missugused lontrused!» hüüdis ta vihaselt. «Noh, nüüd sa nägid, milleni ka meie oleme välja jõudnud. Ma tahaksin teada, kui palju veel puudub, et me niginal-naginal püsse ja kuulipildujaid pihku ei haara ja peale ei hakka. Mina — olen igatahes valmis! Ärgu nad lootkugi, et inimene minu aastates midagi unustab! Kas või... barrikaadideni... lähen ma välja! Ja usu või ära usu, aga minu käsi igatahes ei värise, kui ma sihiku neile härradele rinna kohale sean. Igast asjast saab ju ka rahulikult kõnelda. Aga mis teevad nemad, need fanaatikud? Tullakse hulgani minutaolise vana mehe kallale ja aina udjatakse. Pane tähele, pane tähele — kui neile sigadustele otsustavalt vastu ei astuta, algavad meil

samasugused pogrommid, nagu korraldasid ja korraldavad saksa natsid oma juutide ja teisitimõtlejate kallal. Siin Tartus olin mina esimene, kellega need sõnnid algust tegid!»

«Selge,» noogutas Tiit Pärtels, jätkates masinlikult söömist ja lisas hetke pärast: «Miks sa siis oma elutarkusest kinni ei pidanud? Kas sa ei mäleta enam, kui sa minult kord... minu meelsuse järele küsisid...? Sa ütlesid siis, kui ma ei eksi: «Kahel täiskasvanud inimesel pole mõtet teineteise veenmiseks asjata sõnu naisata.» Ise sa aga talitasid just vastupidi. Sa pidid ju ometi üldist meeleolu ja selle kõrgepinge-kraadi märkama.»

«Muidugi pidin! Ja märkasin kah!» vastas luuletaja Arumaa, turtsus aina kasvavast tigedusest, kõneles edasi. Ta ütles: «Aga mis kuradi kombel ma sain oma keelt hammaste taga hoida! Mis kombel, ah! Ega mul siis ometi kuremariin soontes ei jookse! Noh, ja nii see läkski. Seni kui meie vaidlus üldiste probleemide raamides püsis, polnud häda midagi, aga niipea kui ma julgesin jälle nende jumaldatud ninamehi puudutada, nii kohe olid nad mul hunnikus kallal. Ainus hingeline kogu laudkonnast, kes katsus mu eest välja astuda, oli vana hea Asmus. Noh, tal pole vaja seda kahetseda — ehk tuleb kord aeg, mil minutaolinegi võib tema eest paar head sõna ütelda. Mul läks siiski küllalt hästi — nad lollid rabelesid korraga ega mahtunud seepärast mulle juurde. Ainult... kui poleks tulnud tagatipuks trepist allalendamist... Noh, ma loodan igatahes, et minugi sõjanui mõnele mehele otse kärsa pihta napsas, mul on igatahes tunne, nagu oleksin ma kedagi vastu hambaid tabanud — parem päkk on katki ja kipitab. Näe, vaata, kas need pole just nagu mõne ehtsa fašisti kihvajäljed, need siin?»

Ta sirutas oma luise rusika üle laua, otse sõbra nina alla; Tiit Pärtels lausus sellele pilkugi heitmata:

«Kui te seal kokku läksite, olin ma parajasti tantsimas. Üldmulje jäi igatahes säärane, et sul tuli võidelda vähemalt viie või kuuega. Nii et — kui seda vahekorda arvestada, poleks midagi imestada, kui mul oleks tulnud täna sinu kirstu kõrval auvalves seista. Muuseas — mis

sa neist nüüd arvad, neist oma kaasvõitlejatest ning sõpradest: õnnetud inimesed, eks ole?»

Luuletaja ei taibanud kohe ja küsis kulme tõstes:

«Õnnetud... inimesed?! M-mis kuradi õnnetud inimesed! Röövlid, aga... aga mitte...!»

«Jah, aga kas sa ei nimetanud neid nõnda alles eile hommikul, kui me Kastani tänava nurgal seisime ja mööduvaid kompaniisid vaatlesime?»

«Ah sa mõtled... nõnda...?» venitas luuletaja. Ning hakates jälle usinasti liha lõikama ja seda taskunoa terava otsaga suhu pistma, lisas ta vähese vaikimise järel: «Mäletan, mäletan. Ja ega ma ei ole oma arvamist nende kohta selles suhtes muutnud. Selge — õnnetud inimesed. Suure Varju all kõndivad väikesed varjud. Aga ega see neid ju vabanda, vennas — samasugune Suure Varju all kõndija olen ka mina ise. Ja mitte mina üksi, vaid veel paljud teised peale minu. Ärgu nad lootkugi, et praegune massipsühhoos ja nende demagoogia on nakatanud meid kõiki, esimesest viimaseni. Õige, õige, ma ei võta oma sõnu tagasi, — nende närvid on otsas. Aga kas minu närvid on tervemad kui nende omad, et ma peaksin neile veel õlalegi patsutama ja ütlema: «Tubli, ma saan teist aru, teid on teie oma tahtest olenemata raskesti katsutud, sellepärast hakake kõik muudkui mustasajalisteks ja pekske kõigil teistel näod segi... esialgu rusikaga, varsti aga püssi- ja revolvripäradega või kumminuiadega!» Oh ei, vennas! Maailmas maksab juba vanast hallist ajast saadik tõhus tõekene, mida oskan vajalikus paigas rakendada... minagi. Silm silma vastu ja hammas hamba vastu! Jah, jah, küllap sa näed veel, et ma lähen parajal ajal esimesena barrikaadile ja... kõnelen oma kenade seltsimeestega siis juba läbi püssitoru.»

Tiit Pärtels vaikis, lõpetas söömise ja toetus seljaga vastu seina. Ei, tõepoolest, kas ta ei teeks targemini, kui ta mantli selga tõmbab ja kohe jälle oma teed läheb! Kuid juba järgmisel hetkel küsis ta endalt ahastades: «Kuhu...?» Ta ei unustanud hetkekski, et tõeliselt pole tal minna ju mitte kuhugi, ja kui ta siit lahkub, peab ta otse koju kõmpima, vastikusse, meeleheites segi paisatud toaubrikusse, et alustada jälle oma sihitut visklemist voodil ja sohval, konutamist siin-seal toolidel, hulkumist üle

tolmust halli põranda! Ta sulges silmad, silitas hajameelselt pöidlaga üle paistetanud ülahuule ning tõstis õlad kõrgele, nagu oleks teda äkki läbinud kerge külmavärin.

Luuletaja Arumaa katkestas söömise ja ütles:

«See on päris õudne, kui kiiresti hakkavad siin meilgi juurduma must- ja pruunsärklaste kombed. Nimeta ainult, et sa mõtled teisiti kui su sõber ja tuttav, ja otsekohe saad sa sellelt sõbralt ja tuttavalt vastu vahtimist. Ei — usu mind, Tiit... midagi peab tulema! Pe-ab! Sest niisugune meeleolu enam rahulikult laheneda ei saa! Üks kahest: kas sellele nõndanimetatud rahvaliikumisele astutakse õigel ajal sabale ja pistetakse talle rõngas ninasse, või löövad nad varsti rusika raksatades lauale ja panevad tõesti maksma oma kõvakäelise autoritaarse korra... vangilaagrite ja kõige muu sinna juurde käivaga. Mis sina sellest arvad, ah?»

«Ma ei tea sellest arvata ei nõnda ega teisiti,» ütles Tiit Pärtels ja avas hetkeks oma tursunud ja tumesiniseks tõmbunud laud. «Ma pole selle üle järele mõtelnud.»

Luuletaja Arumaa jätkas:

«Ei ole? Noh, siis tee seda, sest praegu on väga oluline teada, kes on kes! Kas sa siis ei näe: kivi on veerema hakanud, see haarab endaga kaasa kõik, mis teele ette jääb. Lääne-Euroopa pakub eeskuju: «Elagu fašism!» Pind, kuhu külvata, on — nagu näed — mõneski tükis soodus. Herr Krupp ja teised taolised finantseerivad, hitlerid ja mussolinid annavad ideoloogia, teadlik rämps ja petetud massid moodustavad armeed, sirgud ja larkad seovad vöö vööle ja asuvad oma kapralikohtadele... Mis sa arvad, kas mõni neist mu eilsetest peksjatest tuleb oma teo pärast kah... vabandust paluma?»

«Ei... tea. Küllap vist ikka tuleb,» ütles Tiit Pärtels.

«Noh, Casanova, sa kaotaksid igatahes palju, kui sa sel ajal ei juhtuks siin olema!» hüüdis luuletaja Arumaa ja naeris korraga kurjalt. «Sest ükskõik kes see vabandusepaluja ka oleks, ma näitaksin ust igale mehele. Jah, ma näitaksin ust, tulgu nad siis ükshaaval või kõik kambas! Või kui just tahetakse, siis — olgu kahevõitlus! Jah... minupoolest kas või püstolitega. Mauhti! kihutan ma makku nii vanale Saksale kui ka mõnele teiselegi.

Säh, lõika veel tükk liha, — mis sa ennast näljutad . . . ja võta kapsast kah! Kui ma sind praegu vaatan, pean ma küll mõtlema, et sinu loomisest on võtnud osa Hagenbecki loomaaia lamedalõustaline hipopotamus . . . hehehee! Kas sul söök tõesti enam alla ei lähe?»

«Ei, tänan,» ütles Tiit Pärtels.

Ta nõjatas vastu sohvaotsa, mõtles jälle, et oleks vaja minema hakata. Ta vihkas praegu kõike, kõike, kõike — luuletaja Arumaad, ennast, vänget toidulõhna, mis venis temast üle, tuulehoogude kerget kahinat mustnevate akende taga. Oli vastik mõelda, et ta peab jälle varsti ametisse asuma, et ta peab vabandama oma mõnepäevast puudumist raske haigusega, et šeff, lugedes täna ta kirjakest, muigas kindlasti kahjurõõmsalt, kõneles ta hädavalest teistelegi tuttavatele, naeris nendega kaasa. Nagu kõik haavad ja haavaarmid, nõnda hakkasid ta muhud, verevalumi sinised laigud ja kriimustused õhtu saabudes hõõguma ja valutama. Ja suutmata seda olukorda kauem taluda, tõusis ta tülpinult, läks sõnalausumata varna juurde ning võttis mantli, et hakata seda kohe selga kiskuma.

Kuid luuletaja Arumaa tõusis samuti ja ruttas teda keelama:

«Ära ole nüüd imelik, vennas! Kuhu sa ikka kipud?»

Tiit Pärtels vastas ootamatu tigedusega:

«Mis, kurat, ma siingi konutan, lähen koju ja vinnan enda magama. Sinu mitme otsaga targutusi olen ma kuulnud igatahes juba kuni tüütuseni. Noh, ela hästi!»

Ja ta käändus kohe minekule, käed mantlitaskutes.

Kuid ta ei jõudnud veel ustki avada, kui pimedast koridorist kostis äkki siia-sinna komistamist ja tümpsivaid ning raskeid samme, mis lähenesid nagu kartlikult. Kõneldi, kraabiti tikke, peatuti, koputati. Luuletaja Arumaa tõmbas kulmud sügavale alla, nõnda et ta silmakoopad hakkasid veidralt mustnema. Ja hoides kätt võtmerõngal küsis ta koomiliselt pateetilise häälega:

«Noh, mis on? Kes t-tõbras seal kolistab?»

Link suruti alla. Ja kohe seejärel hõigati:

«Lase sisse, vana! Lase sisse . . . meie oleme.»

«Kes meie?» küsis luuletaja, käänas aga siiski luku lahti.

Ning paks kohtu-uurija, ilmudes kohe lambivalgusse, naeris kogu oma laia näoga, hõõrus sõrmeotsi vastamisi ja hüüdis, püüdes peita piinlikkusetunnet hästi suure lärmakuse taha:

««Kes «meie»?» Hullu küll — sa ei tunne enam oma vanu sõprugi! Mis sa siin siis teed ja talitad, ah? Ahaa — Tiidukene on kah sulle külla tulnud. No tere, tere! Joosep, kuhu's sina jäid? Tule, tule, tule sisse! Või istute siin kahekesi lukustatud ukse taga nagu ... mingisugused salanõunikud! Mis te siin's tegite? Sõite? Noh, kurat võtaks, siis meie Joosepiga jõudsime ju täitsa parajaks ajaks pärale. Hei, Joosep, noh, astu nüüd tuppa, astu nüüd tuppa!»

Nõnda kõneldes seisis kohtu-uurija Asmus lävepakul, naeratas ikka ühtesoodu, vaatas Tiit Pärtelsilt luuletajale ja luuletajalt tagasi Tiit Pärtelsile. Ta oli väga taktiline ja tegi näo, nagu oleks kõik kõige paremas korras. Ta heledad silmad vaatasid nagu alandlikult küsides, ehkki ta paksud põsed teesklesid samal ajal ülevat meeleolukest. Ja kui kumbki toasolijatest talle ikka veel ei vastanud, astus ta pärani seisva ukse eest kõrvale, tõukas sisse advokaat Saksa ja ütles jälle:

«Joosep, ära ole ometi laps, kuule! Juhtus, mis juhtus, katsugem seltsimehelikult unustada ja üksteisest aru saada. Kes meist poleks küll purjus peaga mõnda sigadust teinud, ah?! Mina — olen küll! O-len! Ja sina vist samuti, Tiiduke? Ja sina, poeet, samuti, ja sina, Joosep, samuti! Teame, te-a-me! Noh, mehed-veljekesed, ängake nüüd teineteisele ilusasti käpp pihku ja asi vask! Noh! Hopp! Püha taevataat, ega me ole ometi kurat teab mihukesed murdjad, kes teevad totruse valmis ja hakkavad kohe nuie hõlma all hoides ringi jalutama, et kannata aga, kallis kaaskodanik, küll ma sulle parajal ajal kolaka lagipähe tõmban. Noh, Veel kord — hopp! Pange käed kokku!»

Tiit Pärtels oli paar sammu teistest eemale astunud, jälgis seletamatu kahjurõõmuga arenevat sündmust. Ta silmitses advokaat Saksa, seda tavaliselt koguni südametut mehikest, ja pidi tahtmatult imestama tema ilme üle. Vana paragrahviväänaja kõhnad põsemusklid võppusid närvlikult; ta ei teadnud nähtavasti, kas oodata luuletaja

reageerimist või lisada midagi ka omalt poolt. Veidi aega seisid nad sõnatuina vastamisi, luuletaja Arumaa tikksirgena ja liigagi suursugusena, ta vastane aga selle eest alandlikuna ja nagu kõigeks valmis. Ja Tiit Pärtels mõtles laisalt, et niikauaks siis jätkus vana sõbra kohutavalt suuri sõnu kättemaksust, barrikaadidele minekust, arveteõiendamisest püssiraua kaudu: küllap siit minnakse kõrtsi veel juba täna õhtul... kas või lonkavate jalgadega, kas või keppi või karku abiks võttes...!

Kohtu-uurija Asmus, püüdes asja kiirustada, seletas pikalt ning laialt:

«Oh, oh... päris rõõmupisarad võttis silmi, kui me sinu häält kuulsime, Kaarel-Kristjan. Sest me kartsime ju tõsiselt, et sind pole ehk kodus. Joosep pistis juba hädaldama, et näed sa nüüd, meil ei õnnestunud. Tema aga tahtis n i m e l t täna õhtul sind üles otsida, sest ta ütles mulle, et teist niisugust ööd nagu eilne ta enam üle ei elaks. Ja ma usun tõesti, et ta teist niisugust ööd enam üle ei ela, — kui ta tund aega tagasi minu juurde sisse murdis, oli ta lihtsalt nagu närtsinud hernekaun. Ja mis seal imestadagi! Inimesed, kes on ligi poole oma elust teineteisega hästi läbi saanud, peavad muutuma järsku vihameesteks?! Milleks, milleks, milleks! Ekslikud oleme kõik. Noh, poisid, ma jooksin enda kas või kohe siinsamas laua alla, kui ma ainult teaksin, et teie kaks olete jälle nagu... vanasti. Tiit, mis sina arvad?»

Tiit Pärtels kehitas igavust tundes õlgu ja pidi järsku oma moonutatud näo pärast häbenema. Ta pomises flegmaatiliselt:

«Mina? Ma ei tea midagi arvata.»

«Ei noh, mis seal teada!» hüüdis kohtu-uurija Asmus. «Mehistel meestel, lubage tähendada, on julgust ja hakkamist kõigeks: kui on vaja, siis kakeldakse, kui on aga vaja, siis ka lepitakse. Pikka viha kanda on... rumalus! Noh, saluut ja proosit, poisid, servus! Lööge, lööge käpad kokku!» Ja ta hakkas nende sõnade juures suure rabinaga mantlit seljast kiskuma — ta ei kahelnud enam üldsegi oma vahemehe-osa õnnestumises.

Kuid täna eksisid nad siiski oma arvestustes, nii sõber Asmus kui ka Tiit Pärtels. Sest selle asemel, et oma vanale seltsimehele suursuguse andestaja ilmel vastu

astuda, näis luuletaja Arumaa äkki hulga pikemaks sirguvat, surus oma mõlemad vigaseks löödud jalad tugevasti põrandale, näitas käega ukse poole ja ütles lühidalt:

«Välja!»

«Tohoh!» hüüdis kohtu-uurija Asmus kohkudes ja pöördus kähku.

Tiit Pärtels muutus tähelepanelikuks.

Ja advokaat Saks, kelle kohmetult ettesirutatud käsi jäi tühjalt õhku rippuma, palus nüüd häbelikult:

«Kaarel-Kristjan... vanapoiss, mis me nüüd tülitseme... Neli... neli... nelikümmend aastat oleme hästi läbi saanud, nüüd aga järsku... see idiootlik temp! Anna mulle andeks! Kas sa mõtled, et ma ise ei tea, kui toores see kõik oli, kui toores ja kui... alatu. Kaarel-Kristjan... ma palun sind... ära kanna viha!»

Ent punapäine luuletaja seisis liikumatult nagu osi, näitas endiselt sõrmega poekvil seisvale uksele ja kordas:

«Välja!»

Kohtu-uurija Asmus ütles jälle:

«Tohoh!»

«Kas siis maksab seda... nii tõsiselt võtta...?» pomises advokaat Saks.

Ja nüüd muutus vana hea luuletaja Arumaa koguni ametlikuks, lausudes selgete ning täpsete sõnadega, mis lõid nagu rusikaks tõmmatud kämblad:

«Kapten Saks, ma palun teid viimast korda — lahkuge siit jalamaid! Mul ei ole teiega mingisuguseid jutte ega mingisuguseid õiendusi. Jah, olge hea, kapten Saks, tehke mulle see au ja sulgege minu uks... väljastpoolt! Või ma pean teid siit välja v i s k a m a!»

«Noh, kuradi pihta!» ütles kohtu-uurija Asmus.

«Kapten Saks, kas jah — te lahkute?» küsis luuletaja Arumaa.

Ja nüüd ajas advokaat Sakski enda järsku samuti tikksirgeks, vaatas kuidagi kõõritades poolviltu ja ütles nagu haukudes:

«Leitnant Arumaa — jah, mina lahkun!»

Ja ta kadus kohe pimedasse pööningukoridori, virutades ukse enda järel nii suure hooga kinni, et ahjupoti kaas toolilt põrandale lendas ja eemale nurka veeres. Varsti

läksid ta kärmed sammud mööda treppi alla, et hääbuda õhtuse linna vaikusse...

Tiit Pärtels tundis äkki sügavat piinlikkust: kahe keppkõhna vanamehe aumehetsemises oli midagi koomilist, haledat, midagi, mis tegi südame imelikult kurvaks, kuidagi valusalt raskeks. Need kaks taati, kas nad polnud nagu sorakil sulgedega elatanud kuked, kelle kannused on ammu juba nüriks kulunud, kelle nokad on murenemas, kelle tiivavandid löövad veel vaid õige jõuetult? See, mis oli eile õhtul aset leidnud öörestoranis, oli liiga inetu ja hirmus, et selle üle naerda või nalja heita, see aga, mis toimus täna õhtul siin, lagunevas katusekambris, võis äratada vaid haledust. Ja tundes jälle kogu end ümbritseva keskkonna vastu ääretut vastikust, lahkus ta sõnalausumata.

Kui Tiit Pärtels tänavale astus, lõi tuul talle näkku kevadsuviste lehtpuude kargeid lõhnu, mis tulid hoogude kaupa kuskilt hämarusest.

NELJAS JAGU

MEELEHEIDE

«KAS SEE NUTJA OLIN MINA?»

Tiit Pärtels oli juba ülikooli tagant Toomemäele käändumas, kui teda haaras järsku valuline soov vaadata kord oma armastatu akendele. Ta kujutles kohe sentimentaalseks muutudes, kuidas ta seisab vaikselt tühja kõnnitee ähmjas udus, pilk kangekaelselt allalastud eesriidel, mille varjus liigub koduse kärmusega edasi-tagasi see, keda ta nii väga ihaldab. Kui ta mõne aja pärast mööda Botaanika tänavat alla sammus, muutus ta nii ärevaks, et isegi ta meeleheitliku jõuga taskusse surutud käed värisema hakkasid.

Ta jõudis varsti pärale, peatus mustneva plankaia varjus, piilus üles akende poole. Ta nägi kollakat valgust ühetasaselt ning vabalt läbi suurte ruutude välja voolavat; varjud libisesid kiiresti siia-sinna; ta tundis hetkeks kanget soovi üle tänava minna, suurest uksest sisse astuda, mööda treppi üles rutata, kellanupule vajutada. Ta kujutlusvõime töötas rahutult ja erksalt — tal oli nähtavasti palavik, ja nüüd ta nagu hiiliski läbi eredasti valgustatud koridori, ootas ja kuulas, ootas ja kuulas . . .

Ta seisis nõnda tükike aega, tundis udu riiete alla pugevat, lõdises niiskuse ja külma pärast. Kui aknad ülemisel korral pimedaks muutusid, käändus ta tuldud teed tagasi, kujutledes nüüd haiglase selgusega, kuidas naine on enda lahti rõivastanud ja lebab vaikselt mõtiskledes oma soojas voodis. Nagu kõik lootusetult armunud, nõnda oli temagi väga kindel, et ta oleks tõepoolest üliõnnelik, kui teda ainult meenutatakski. Ta pea vajus norgu; ta hakkas unistama; ta nägi ikka üht ning sama pilti: ta läheb kikivarbail kohtu-uurija Asmuse ukse taha, teda peetakse kohtu-uurijaks endaks, ta vaatab öösärgis seisvale naisele naeratades otsa ja naine alistub talle ohates: «Tiit, armsakene, anna andeks, ma piinasin siiani nii ennast kui sindki!» Ja jälle tõusis endise elumehe kõri ümber nagu raudne võru, — ei, näeb jumal, ta ei suuda enam ilma Eerikata elada, ta peab selle saama, jah, ta peab, või ... või ... muidu juhtub õnnetus, mis hukutab nad mõlemad!

Ta unistas nõnda kogu kodutee, ja kui ta viimaks pärale jõudis, ei viitsinud ta mantlitki seljast võtta, istus roidununa sohvale, sulges suures igatsuses silmad. Ta mõtles pikkamisi ja vaevaliselt, et arvatavasti on ta kuskil oma arvestustes vea teinud, saatusliku vea, mis rõhub nüüd halastamatult. Tal oli praegugi veel raske tõdeda, et teda on hüljatud, et ta unistused on nurjunud, et teda, Tiit Pärtelsit, peeti halvemaks sellest ... sellest laiaks tursunud inetust monstrumist! Talle näis, nagu oleks kuskil ta hingesügavuses toimumas suuri moondumisi — ümberkorraldusi, paigalt nihkumisi, libisemisi, vapustavaid kõikumisi. Ja neid suuri moondumisi lakkamatult tajudes, kõiki neid paigalt nihkumisi, libisemisi ja kõikumisi, laskus ta rontraskena selili sohvale — ei läinud voodisse, ei kustutanud tuld — ja hakkas jälle unistama, kuni väsitav päev talle viimaks une laugudele tõi.

Ta jäi magama, — raskelt, kuid väga rahutult. Ta hakkas kohe siia-sinna rabelema, sihitult ringi visklema. Nagu nüüd peaaegu igal ööl, nõnda juhtus temaga tänagi: ta oleks nagu sammhaaval minevikku suundunud, et veel kord korrata seda osa oma elust, mille ta oli juba ära elanud. Kuid veidral kombel koosnes see vaid sõjast ning sõdimisest — ta marssis, marssis, mars-

sis, laskis püssi, istus kuulipilduja taga, võttis osa surmaotsuste täidesaatmisest... tulistas, tulistas, tulistas, tulistas... Ta rabeles ja ahastas mustusest ning porist räpastes kaevikutes, mis olid nii sügavad, et ta ei suutnud kuidagi neist välja pääseda. Ja nagu eelmistelgi öödel, nõnda lõppesid ka täna sellised unedeseeriad jälle nagu liikumatult paigale tardunud pildiga lõpmatuseni kulgevatest jooksukraavidest, mida mööda ta pidi edasi minema, edasi, edasi, ikka edasi, otsekui poleks maailmas üldse midagi peale nende jooksukraavide ja neis valitseva õudse mustuse.

Kui ta viimaks hirmsasti väsinuna silmad avas ja ringi vaatas, nägi ta laual seisva äratuskella osuteid kaheksale lähenevat. Ta oli maganud seega üsna kaua, ometi aga polnud ta sellest magamisest leidnud pisimatki kosutust. Elekter põles alles; ta pea oli sohvaotsa rõhumisest valutama hakanud; ta keha oli öö jooksul enama jao oma soojusest tühja tuppa auranud ja võpatas aegajalt piinavatest külmavärinatest.

Ta tõusis, läks pesulaua juurde ja hakkas end masinlikult korraldama, kuigi tal seisis kogu aeg meeles, et ka täna peab ta veel kodus istuma ja end ravima. Ta loputas ettevaatlikult laupa, tursunud silmalauge, kärni põskedel, paksu ülahuult. Möödunud hiilgeaegadest oli säilinud mõningaid moodsaid tualett-tarbeid, ja määrides end nüüd mitmesuguste lõhnaliste salvide ning vedelikkudega heitis ta enda kulul veidi võllanaljagi! «*Takema* kurgimahl parandab kiiresti igasugused nahamarrastused ega lase haavu halvaks minna — ostke ja tarvitage ainult *Takema* kurgimahla!» «*Nivea* kreem muudab pehmeks hellemadki peksukohad ja ravib suurepäraselt eriti kaklushaavu ja kropatanud kakluskärni — ostke ja tarvitage ainult *Nivea* kreemi...!» Ja ta naeris järsku valju häälega, läks peegli ette ning hakkas end silmitsema vihase üksikasjalisusega, kuni teda segas viimaks koputus vaheuksele, mis teatas hommikueine algust.

Ta sidus lipsu ette, silus juuksed läikivaks, — mis siis, keda me pelgame! Kaaspansionärid vaatasid teda jälle uudishimulikult kõõritades ja tegid seejuures näo, nagu oleks neil asja ainult omaendi võileibadega. Ning mate-

maatikaõpetaja ütles, naeratades oma õlina mööda nägu laiali voolavat tigemagusat naeratust:

«Jah... Mulle isiklikult paistab, härra kaaspansionär, et eilsest saadik pole teie seisukorras sündinud kuigi suuri muutusi. Mida te ise arvate?»

«Täpselt nagu teiegi,» ütles Tiit Pärtels väga vastutulelikult.

«Õige, kas pole?» ütles matemaatikaõpetaja. «Aga ega sellepärast ei maksa veel meelt heita. Sest poleks ju üldse loomulik, kui sellised uhked obadused kaoksid ainsa ööpäeva jooksul. Vabandage, kui ma küsin — millega te otsustasite siis lõpuks oma haavu ravida, härra kaaspansionär?»

«Noh, nagu juhtub,» ütles Tiit Pärtels naeratades. Talle tegi äkki nalja leskproua Helgi üllatunud ilme, kellele selline ülbus näis arvatavasti usutamatuna. Ja ta lisas, närides valutavate lõuapäradega maitsvat, kuid hirmus vintsket suitsuvorsti: «On ju mitmesuguseid viise, kuidas niisuguseid muhke ja arme arstida. Meie armas härra doktor soovitaks muidugi midagi, mis sisaldab boori, eks ole? Kui me aga loeme näiteks Aleksis Kivi «Seitset venda», siis näeme, et need kanged poisid tarvitasid selleks peamiselt kaht põhiainet — etüülalkoholi ja tõrva. Võta sa kinni, kumb meetod on ainuõige, kumb ainuvale. Sellepärast mõtlesin mina piirduda esialgu *Takema* kurgimahlaga ja *Nivea* tuntud headusega kreemidega. Mis te arvate — kas ma tegin õieti?»

Doktor Ojamaa naeris leebe häälega:

«Hehehee! Õieti, härra Pärtels, õieti!»

Ja leskproua Helk, kellele näis endise elumehe ükskõikne rahu meeldima hakkavat, ütles pead väärutades:

«Jumala eest, härra Pärtels — te olete lihtsalt stoik. Te võiksite nalja visata vist isegi siis, kui te... ütleme... mõlemad käed kaotaksite.»

«N-nah!» ütles doktor Ojamaa halvustavalt.

«Doktoril on õigus — siis vist mitte!» raputas Tiit Pärtels pead.

«Armas aeg küll, kuidas te ikka... võite... nõnda...» põlastas perenaine punastades.

Ning matemaatikaõpetaja Soontak, nõjatudes seljaga vastu kägisevat toolileeni, hakkas äkki seletama:

«Mul oli eile asja . . . nii siia kui sinna . . . Ma pidin muuseas sõitma ka autoga. Ma palkasin endale sohvri Suurturult, teatava öörestorani eest, ja ilma et ma oleksin talt midagi küsima hakanud, jutustas ta mulle huvitava loo, mida ta olevat näinud täitsa omaenda ihusilmaga. Ei, pidage kinni, kas see lugu polnud juhtunud samuti . . . ööl vastu esmaspäeva . . . ? Pagana pihta — jah! Keegi pikakasvuline hallis mantlis mees olevat kõrtsiuksest välja jooksnud, keegi kuueväel korporant tormanud sellele mantlis mehele järele, hõiganud midagi ja hakanud kohe poksima. Autojuht ütles, et ta vaadanud pealt ja aina imestanud. Mauh ja mauh — ikka otse vastu vahtimist. Ja kui lööja viimaks süljates minema kõmpinud, pistnud löödav korraga — nagu jorinal — nutma. Kujutage ette . . . hahahaa! Pagan teda teab, kes see niisugune vesiste silmadega hädavares küll võis olla.»

Tiit Pärtels punastas kõrvuni. Ta oli kuidagi alateadlikult lootnud, et tema juhtumit polnud keegi pealt näinud, siin aga seisis mees ja jutustas selle üksikasju. Ta pomises midagi arusaamatut, püüdis naerdagi, ometi ei õnnestunud see, sest ta nägi kõiki endale otsa vaatavat. Ja ta küsis viimaks, katsudes end veel kord peita jalustrabava ülbuse varju:

«Ega te viimaks ei mõtle, et see nutja olin . . . mina?»

«Jumal hoiaks — ei!» hüüdis matemaatikaõpetaja. «Teie? Tšur-tšur-tšur, jätke, jätke! Kas ma teid siis ei tunne, et midagi niisugust ette kujutada? Teie ja — nutmine? Hehehee! Teie olete ju mees, mitte aga mingisugune räbal! Minna mööda Suurturgu ja . . . haliseda! Lihtsalt — töinata! Silmist memme kombel suhu lasta! Ai-ai-ai — küll ma tahaksin kord niisugusele ilas-ta-ja-le näkku vaadata! Ega teie, härra kaaspansionär, ei juhtunud sellest loost midagi kuulma?»

«Ei . . . ei juhtunud . . .» pomises Tiit Pärtels ja vaatas enda ette taldrikule.

«Täiesti usutav,» ütles matemaatikaõpetaja. «Täi-es-ti usutav! Või . . . või . . . kuulge! — ega see ometi teie ise ei olnud . . . kes . . . nõndaviisi . . . ?!»

Leskproua Helk ütles laitvalt:

«Härra Soontak! Ma paluksin tõesti . . . !»

Anatoomia-assistent katsus jutustada analoogilist lugu

oma soomusronglase-ajastust. Aga sellest ei tulnud täna midagi välja ja ta naeris vaid:

«Hehehee! H-he-he-hee... jah! Vahest juhtub maailmas ju tõesti, et... h-hee-h-hee!»

Matemaatikaõpetaja vaatas ühelt teisele. Näis, nagu ei suudaks ta mõista, kuidas keegi juuresolijaist pole temast aru saanud, pole mõistnud tema häid kavatsusi. Ja ta ütles kohe suure hooga, tehes näo, nagu lõpetaks ta lauset, mis oli ajutiselt katkestatud:

«Jah, armas kaaspansionär, ega see ei olnud ometi teie, kes selle nutunaise kallal sellist tublit tööd tegi?»

«Jah... ei... see ei olnud mina...» kogeles Tiit Pärtels ja punastas nüüd veelgi sügavamalt. Ta häbenes, higistas, toit käis suus ringi — vaja oleks lahkuda. Ja et teda vaevas praegugi sundkujutlus, nagu piiluksid kõik pilkavalt silmanurkadest, tõusiski ta äkki, lükkas tooli tagasi ja lahkus toast veidralt kobaval sammul, nagu oleks ta äkki unustanud käimise ja kardaks pikali langeda.

«Si-ga...» ütles ta sosinal ja tajus kanget vajadust endale valusasti keelde hammustada.

Alles kella kümne paiku tuli Tiit Pärtelsile meelde pangadirektorile kirja kirjutada, teatega: «Ma ei saa veel kahjuks oma kohale asuda, teile arvatavasti teada oleval põhjusel.» Kui ta jälle söögituppa läks, et paluda luba kiri teenijaga ära saata, istusid kõik alles lauas, ehkki einetamine oli ammu juba lõppenud. Ja ta oli väga üllatunud, kui leskproua teda sõrmega ähvardas ja ütles:

«Noh, teate, härra Pärtels — niiviisi liialdada ikka ei maksa! Te teete ju endast ilma ühegi põhjuseta mingisuguse koleda inimese, kes aina kakleb ja skandaalitseb! Me kuulsime praegu, et te olete päris lihtsalt libisenud ja näoga vastu tänavakive kukkunud. Häbi, häbi, kuidas te nõnda luiskate!»

«M i n a ... olevat libisenud? Kes seda kõneles?» küsis Tiit Pärtels.

Ja leskproua Helk seletas peaaegu õnnelikult:

«Härra Soontak jutustas praegu, kuidas see kõik oli teiega juhtunud. Noh, mis seal siis imestada: iga inimene võib komistada ja kukkuda. Ja mina, rumalake, jäin juba

uskuma! Kas ööl vastu eilset päeva ei sadanud koguni vihma?»

Perenaine vastas köögiukselt:

«Jah, sadas küll. Sadas küll!»

«Noh, vaadake!» ütles proua Helk.

Tiit Pärtels lahkus kärmesti, — tal oli tunne, et matemaatikaõpetajal on jälle midagi kavatsusel. Ta oli õnnelik, kui ta vaheukse enda järel kinni lükkas: soo, nii, vadraku ja mõnitagu nad seal nüüd nagu iganes tahavad!

Sohvale pikali heitnud, jäi ta peale lühiajalist lakkevahtimist magama. Ta hakkas jälle ebamäärast und nägema, — ta oli kustki alla libisemas, vististi kõrgelt mäekingult, ja kui ta kartis end nüüd-nüüd kuristikku langevat, nägi ta end järsku istuvat sügavas ning kohutavalt kitsas kaevus, mille kohal oli näha vaid tilluke-tilluke tükk helesinist suvist taevast. Ja parajasti kui ta oli jälle minema hakkamas, ilma et ta oleks ise teadnudki, kuhu nimelt, võttis keegi ta käsivarrest kinni, sikutas ning ütles: «Hei, sina, kuule, tõuse üles, tõuse üles!»

Ta avas silmad ja tõusis tõesti; see, kes seisis ta ees, oli vana Asmus, kriminaalasjade kohtu-uurija.

JUTT VÕLTSITUD VEKSLIST

Jah, Tiit Pärtels ei eksinud — kriminaalasjade kohtu-uurija Asmus seisis sohva ees ja vaatas teda naeratades, silmad kissis. Ta oli lõbusailmeline nagu alati, veidi koomiline, ise oma koomilisusest teadlik, heatahtlikult muhelev, energiline. Ja Tiit Pärtels, varjamata oma üllatust, pomises tusaselt:

«Noh . . . mis on? Mis sa tahad . . . ?»

«Õieti ütelda — mitte midagi,» ütles kohtu-uurija Asmus ja istus nüüd ratsa toolile. «Asi on iseenesest üsna lihtne, mul algas täna puhkus ja igavus ajas mu juba kohe seltsi otsima. Mõtlesin, et kuhu ma's ikka mujale, kui lähen korraks Tiidukest kaema. See oli vist küll ainult õnnelik juhus, et ma su kodunt tabasin?»

«Minu näoga . . . ei minda ju ometi avalikkudesse kohtadesse,» vastas Tiit Pärtels ja katsus asjatult naeratada. Tal seisis meeles praegune vahekord vana sõbraga, ja see tegi ta kuidagi saamatuks ning häbelikuks. Et millegagi oma kohmetust varjata, ütles ta irooniliselt: «Ma pole ju ometi nii loll, et tahaksin end meelega maailma naeruks seada! Oleks tõesti nali — minutaoline diskonto-

ametnik! Noh, kuidas Arumaa ja advokaat Saksaga läks? Kas nad leppisid ehk viimaks ära?»

Kohtu-uurija Asmus muutus tõsiseks ja kehitas õlgu. «Ei, ma ei saanud neid nii kaugele,» ütles ta vähese vaikimise järel. «Poeet on vihane — ta olevat valmis edasi kõnelema ainult püstolite abil! Jõle lugu, ei taha lihtsalt mõeldagi!»

«Nojah... Kuigi see ei puutu küll meisse, aga...» venitas Tiit Pärtels oma mõtet siiski välja toomata.

«Ei puutu meisse?» kordas kohtu-uurija Asmus. «Otseselt küll mitte, — õige! Aga kõik see on ju nii inetu! I-ne-tu! Kaks vana inimest keeravad korraga kaklema, hakkavad vastamisi viha kandma ja muutuvad surmavaenlasteks. Arumaa ei tee ju sel korral tühje sõnu, ta ihkab tõesti verist kättemaksu. Ai-ai-ai, kuidas see on küll inetu! I-ne-tu! Väga inetu!»

«Vanad koomikud, muud midagi,» ütles Tiit Pärtels veendunult, lõi käega ja tõi laualt paberossikarbi. Kui ta läbi toa läks, hakkas talle jälle teravalt silma kõikjal siin valitsev korratus, mahajäetusena tunduv üksindus. Asparaaguse oksad rippusid üle postamendi veere kuidagi tuimalt, elutult-liikumatult, nagu miski, mis on varsti välja suremas, vähikaktuse lülilised lehed olid paksult tolmunud. Ja luitunud värvitrükid seintel meenutasid paratamatult kõdumist ning lagumist. Ta lisas, vedades pilku pikkamisi edasi-tagasi mööda kohvipruuni laesimssi: «Ma olen päris kindel, et päev hiljem või varem söövad nad ühes õhtust ja viskavad viina, nagu poleks nende vahel mitte midagi halba juhtunud.»

«Loodame, loodame,» noogutas kohtu-uurija Asmus. «Ja üldse — kas sulle ei paista, et asi võib meie Maarjamaal tõsiseks minna?»

«Arumaa igatahes midagi niisugust ennustab,» ütles Tiit Pärtels ega suutnud hoiduda küsimast: «Sa läksid nendega kaasa, nende... teistega. Mis mõttes?»

«Ja-noh, kust ma's pidin teadma, et nende päris-nägu tõesti nõndaviisi välja näeb,» ütles kohtu-uurija Asmus käsi laotades. «Kuni eilseni... polnud mul sellest aimugi. Igatahes... ma mõtlen, et pole ehk veel hilja uuesti kõrvale jääda. Niisuguseid lugusid, nagu see juhtus ööl vastu esmaspäeva, ei tahaks ma siiski enam üle elada. Peale

meie rongkäiku paistab nii mõnigi asi hoopis uues valguses. Vanaemal on liiga pikad küüned, vanaemal on liiga suur suu, vanaemal on liiga teravad kihvad.»

«Jah. Ja vanaema hääl on liiga jäme ja räme, kui mesiseks vanaema seda ka teha ei püüa,» ütles Tiit Pärtels ja mõtles samal ajal, et vaevalt see kaval mees tuli teda külastama ilma erilise tagamõtteta. Ta hakkas tahtmatult ootama, millal teda kõnetatakse otseselt ja avalikult; ta südamesse asus tilluke hirm, et kohtu-uurija on ehk kuidagi haisu ninna saanud tema möödunud-õhtusest käigust Botaanika tänavale, tema varitsemisest tühjal kõnniteel, tema vahtimisest üles valgustatud akende poole. Ja nüüd tuldi teda ehk hoiatama: «Armas vennas, jäta o m e t i k o r d oma naeruväärsed armunutembud!» Ta ütles, heites enda ees istuvale sõbrale valvsa kõõrdpilgu: «*À propos* — sellest rünnakust vanale Arumaale... Ma nägin seda ainult eemalt ega tahtnud vahele segada. Sest siis oleks tüli kindlasti veelgi suuremaks läinud. Ka selle halva lõppakordi peategelane oli vist kapten Vilgats?»

«Peategelased olime õieti meie kõik,» vastas kohtuuurija Asmus. «Mis pagana mõte oli meil omavahel üldse vaidlema hakata? Niikuinii oli ju selge nagu vesi, et me üksteist vastamisi ümber pöörata ei saa. Noh, Vilgats on fanaatik... selle meie «Liidu» ja tema uue joone suhtes... Vanast Arumaast seda muidugi väita ei saa, kuid tema terav keel on ju üldiselt tuntud, — iga tema sõna on nagu osavasti heidetud lingukivi: tabab märki ja lööb valusasti. Ma katsusin neid ju küll teineteisest eemale tirida, aga siis lõid ka teised meie laudkonda kuulujad sekka ja... eks sa näinud isegi, kuhu see välja viis. Ja kõige piinlikum on mul just seepärast, et me läksime talle kallale niiviisi hulgana. Mees mehe vastu, noh, selles pole midagi erilist, aga mitmekesi läheme siiski ikka ainult kuradi vastu... Sinul, näed, oli hoopis iseasi...»

Tiit Pärtels tundis end silmapilkselt väga naeruväärsena, väga haledana. Niisiis oli tema seiklus üldiselt tuttav: kellega, kuidas, kus ja mis põhjusel! Kuigi seda võis oodata juba algusest peale, tundis ta end siiski väga ebamugavalt ja pomises, silmitsedes nüüd laesimsil edasitagasi lendlevaid tolmunarmaid:

«Jah... noh... seda küll... et...»
«Muidugi,» ütles kohtu-uurija Asmus. «Me pole ju kalad, kel puuduvad löömiseks käed, ja vahel on need meie käed vä-ga nobedad. Ja kord lõpevad meie rusikaheitlused nii, kord naa. Jah... Ja ära pane pahaks, vana vennas, kui ma pean sulle nüüd ausalt ütlema, et sinu kokkupõrge selle Viini üliõpilasega võttis minul just nagu koorma südamelt: issand olgu tänatud! Viimaks ometi — lõpp!»
«Kuidas — lõpp?» küsis Tiit Pärtels.
«Nojah, lõpp,» ütles kohtu-uurija Asmus ja ulatas äkki parema jala sohva veerele. «Kas sa siis ei taipa: eilsest ööst peale võime me kahekesi teineteisele jälle avalikult ja teesklemata silma vaadata. Sest kui üks mees on valmis ühe naise pärast rusikavõitlust pidama, siis on enamvähem kindel, et sel mehel pole teiste naiste jaoks enam ei südant ega silmi. Oleme ju täiskasvanud inimesed ja sellepärast... räägigem päris avalikult. Kiindumus minu Eerikasse on möödas, eks ju? Ei, ei, ei — ära kohe närviliseks mine, sest ma pole ju ometi mõni võsamees, kes ajab niisuguseid asju ainuüksi instinktide ja loomusundide ajel: «Ahaa, ahaa, — sa viskasid minu pärisomandile ihaldava pilgu, tahtsid teda endale — sure, konn! — Löön su maha, nülin su naha, panen su pealekauba pintslissegi.» Lollus, lollus, vennas! Maailmas juhtub mõndagi, — igaüks meist võib sattuda olukorda, kus kaine mõistus peab taganema mingisuguste kiviaegsete vaistude eest, nii sina kui minagi... Kas ma astusin su vastu välja toorelt, ebakultuurselt? Ma ise ei leia seda. Või oled ehk sina vastupidisel arvamisel, Tiit, ah?»
Tiit Pärtels pühkis väriseva käega üle lauba. Ta ütles, kuuldes ise oma südame närvlikku põksumist:
«Ma... meelsamini... ei räägiks sellest.»
«Lollus, lollus, miks sellest siis mitte rääkida!» hüüdis kohtu-uurija Asmus. «Ma ju tähendasin, — oleme täiskasvanud inimesed ja võime päris avalikult arutada. Või arvad sa ehk, et oleks mõistlikum umbes nõnda, nagu ma siin praegu kõnelesin, et «ahaa, ahaa!» ja nõnda edasi. Noh, lollus, vanapoiss! Parem juba seletame asja ära rahuliku meelega ja lepliku südamega. Mõtle järele,

vennas — kas nõnda pole siiski õigem ja... hm-m, noh... ütleme, inimväärsem!»

Tiit Pärtels kordas:

«Vabanda mind, aga ma siiski... meelsamini... ei räägiks neist küsimustest!»

«Nagu soovid,» ütles kohtu-uurija Asmus naerdes. «Noh, kas lepime ära, kavaler? Kas lepime, ah?»

Ta ulatas nõnda kõneldes Tiit Pärtelsile oma paksu kämbla, ootas, naeris jälle. Ja viimane, võttes sellest paksust kämblast kinni kuidagi loiult ja nagu vastumeelselt, sõnas pikkamisi:

«Hea küll, lepime siis pealegi. Vabanda mind, kui... kui ma... ehk...»

Kohtu-uurija Asmus otse hiilgas heameelest. Ta asetas teisegi jala sohva veerele, puhus mõlemast sõõrmest suitsu, kogu ta lihav, veidi lame nägu moondus laiaks naeratuseks, mis ulatus kõrvast kõrvani. Ta näis end tõesti hästi tundvat, oojah, midaks siis veel, ta oli oma sihi saavutanud! Ometi aga jäi Tiit Pärtelsile ka praegu tunne, nagu poleks selle ootamatu külaskäigu õigeks põhjuseks siiski ainult vanade sõprusvahekordade uuesti jalule seadmine, vaid nagu peaks ta ootama veel midagi üllatuslikku, midagi, mida ta ei oska praegu kujutledagi. Ta muutus ettevaatlikuks, oli valvel. Kui ta oma käe viimaks külalise tugevate sõrmede vahelt vabaks sai, ütles kohtu-uurija Asmus aina suureneva hooga:

«Jumal olgu tänatud, vähemalt nõndagi palju! Muidu oleks meie vahel tõesti välja kujunenud niisugune ebaloomulik olukord, kus me ei saa teineteisega vahetada ühtki usalduslikku sõna. Arumaa ja Saks ähvardavad oma suhteid lahendama hakata tänavavõitluse teel, barrikaadidel, meie kah... jõllitaksime teineteist nagu maruhärjad... Kahju, et sa pole praegu suuteline minuga kaasa tulema, me võiksime luuletaja juurest läbi minna ja kuskil seltsis lõunat süüa. Jah, kahju, kahju. Proosit, sõber, — tehkem siis vähemalt kallimat suitsugi!» Ja ta võttis põuetaskust kaks jämedat hollandi sigarit, ulatas teise neist Tiit Pärtelsile ja ütles veel kord: «Jah, proosit, sõber, mõnuleme vähemalt niigi palju.»

Tiit Pärtels naeris jälle tahtmatult, tundis end aga ikka väga ebamugavalt. Ta näolihased valutasid ja see val-

mistas talle peale muu ka hingelist piina. Ta ütles, silitades sõrmeotstega paistetanud ülahuult:

«Hea küll . . . Tänan väga . . .»

Korraga hakkas kohtu-uurija Asmus rääkima kõikjal valitsevatest kitsastest oludest.

«Jah, ajad on rasked, Tiiduke, ajad on rasked . . .» ütles ta ohates. «Igal pool, kuhu sa aga vaatad, aina oigamine ja soigumine. Noh, meil, kuupalgalistel, pole ju kõige suurem häda, sest toiduained on õnneks odavad, aga . . . Kuidas sina arvad, vanapoiss, kas see peaks nõnda veel kaua kestma?»

«Ei tea,» vastas Tiit Pärtels.

«Mina arvan oma rumala peaga, et . . . viletsust ja puudust näeme me veel üsna kaunikesti,» ütles kohtu-uurija. Ning kummardudes äkki ettepoole, esitas ta kohe uue küsimuse: «Muuseas . . . kui see pole saladus: kuidas sinu endaga praegu lood seisavad? Üks kui teine kipub kõnelema, et sa elavat küllalt muretut elu — kas sa tuled omaga ikka ots-otsalt välja?»

Tiit Pärtels vaatas paksu meest jälle valvsalt silmanurkadest.

«Noh, ei saa nuriseda . . . nagu ma sulle juba rääkinud olen,» vastas ta õlgu kehitades.

«Ahaa!» noogutas kohtu-uurija Asmus. «Veksleid? Ei olegi vist? Oled ilma läbi saanud?»

«Jah, neid pole mul tõesti just . . . nimetamisväärselt,» vastas Tiit Pärtels.

«Tore!» hüüdis kohtu-uurija Asmus. «Tore, tore! Ma ütlesin kohe, kui mulle räägiti, nagu sipleksid sa kõrini võlgades, et — nõnda see vist siiski ei ole. Inimene, kes istub päev päeva kõrval liigkasuvõtjate kantseleis ja kes näeb näost näkku kõiki raskusi, mis need Pikad Paberid võivad endaga kaasa tuua, ei tohiks ise ometi kergemeelne olla. Sest maailma kõige moodsam häda seisabki minu arvates just krediidiga elamises. Iga mees, kes aga soovib, saab laenu: mis ma muretsen, võib ju pumbata pardast pahemalt ja pardast paremalt. Ja kui su aeg otsa lõpeb . . . kui sa oksjonihaamri jaoks küpseks oled saanud . . . kui lõõg su kaela ümber kinni tõmmatakse . . . siis alles lähevad inimesel silmad peas lahti. Ai-ai-ai, sa oled tõesti õnnelik, Tiiduke! Mina enda kohta nii ütelda

igatahes ei saa. Jah, mina, — näed sa, — olen ... mõnesugustes raskustes. Mis ma sellest salgan — olen! Kui sa minu poole oma esimest ja viimast visiiti tegid, rääkisin ma küll vastupidist juttu, sest ma ei tahtnud sulle hädaldama ja kaebama hakata, aga nüüd pole midagi parata! Kuidas sa arvad, vennas, kui palju mul otsest vekslivõlga võiks näiteks olla ...? Ah?»

«Ei ole aimugi,» ütles Tiit Pärtels. «Krooni tuhat ehk ...»

«Pah!» hüüdis kohtu-uurija, jäljendades suuga pudelikorgi lakke lendamist. «Krooni tuhat? Hahahaa! Optimist, optimist! Ära kohku, kui ma ütlen sulle, et mul istub kaelal praegu ligi kümne tuhande kroonine koorem. Ah tahad küsida, et kuhu ma säärase soliidse summa kulutasin. Mitte kuhugi, vennas, kuna ma pole oma ihusilmaga neid rahasid näinudki. Sõbrad, sõbrad, ikka sõbrad! Ühega mestis katsusin ma asutada saeveskit, teisega mestis hangeldasime veidi metsaga, kolmandaga, neljandaga, viiendaga — kah midagi. Sest aeg oli ju niisugune: kallid eesti mehed, katsugem end kindlustada ka majanduslikult, nõnda nagu me kindlustasime end administratiivselt ja riiklikult! Ega midagi — lendasin sisse. Täksu sain siit ja täksu sain sealt. Ja nüüd — siplen. Muidugi, kuidagimoodi seisan ma ju veel vee peal, aga raskeks kipub minema, vä-ga raskeks! Sellepärast ... ära kohku ... kui ma esitan sulle nüüd tillukese palve, mille sa võid muidugi ka tagasi lükata ... Sa mõtled vististi — žiiro? Ei. Vaata, vennas, asi on nõnda, et ma oleksin sulle väga tänulik, kui sa saaksid mulle kuidagi muretseda nii umbes viissada kroonikest. Kas saad, ah? Tiit — kas saad?!»

Tiit Pärtels kergitas üllatunult kulme.

«Viissada krooni?» kordas ta sõnahaaval.

«Jah,» ütles kohtu-uurija Asmus. «Viissada krooni.»

«Noh, pagan võtaks, see pole ju ometi sama, mis kord või paar aevastada!» ütles Tiit Pärtels. «Kui mul see raha praegu taskus oleks, ei hakkaks ma keelama, aga selles see asi seisabki, et mul niisugust üsnagi soliidset summat ... ei ole. Muide — sa oled tõesti imelik inimene: kõigepealt räägid pikalt ja laialt oma koletu suurtest võlgadest ja siis esitad kohe ettepaneku raha laenata. Kui

oletadagi, et ma saaksin — millega sa mulle kord tagasi maksad?»

«Rahaga! Ikka rahaga, ikka rahaga!» vastas kohtu-uurija Asmus ja nägi nüüd suurt vaeva higi pühkimisega. «Ja karta ei maksaks sul teps mitte — hiljemalt kuue kuu jooksul saaksid sa oma võla tagasi. Või ... ei usalda sa mind? Ütle otseselt — võib olla, et sa mind tõesti ei usalda, ah?»

Tiit Pärtels naeris vaenulikult:

«On siiski raske kujutleda, et su olukord kuue kuu pärast märgatavalt paraneb. Kas sa ei vaata sellele ehk läbi liiga roosade prillide?»

«Ei, ma tasuksin sulle kindlasti,» ütles kohtu-uurija Asmus ja muutus nüüd väga tõsiseks. «Ma otsustasin sulle täpselt ja õieti kõik ära rääkida ... ja seda ma praegu tegin ... ja seda teen ma veelgi ... Sest ma usun kindlasti, et sa mind avitad. Jah, usun, et sa saad mulle selle summa muretseda, kui sa ainult t a h a d. Peale selle loodan ma, et sa ei hakka kellelegi kolmandale edasi rääkima ... kõiki neid asju, millest sa nüüd kohe kuuled. Vaata, vennas, ma p e a n hiljemalt nädala jooksul kuskilt raha muretsema, sest ilma selleta on mul — näe — nõnda!» rääkis ta korraga kiirustades, nagu vaid selleks, et võtta endalt taganemisteed, ja tegi ümber oma lühikese kaela kärme poomisliigutuse, vaadates samal ajal sõbrale otse silmi.

«Nii? Arvad, et asi on tõesti nõnda hull?» küsis Tiit Pärtels hetkelise vaikimise järel.

«Jah, pole tõesti enam valikut,» noogutas kohtu-uurija ja libistas mõlemad jalad sohva veerelt tagasi põrandale. Äkki virvendas ta silmis midagi meeleheitlikku, peaaegu paanilist. Ja alandades hääle pisut kähisevaks sosinaks, ütles ta nüüd järsult ning otsustavalt: «Vaata ... minuga on asi nõnda, et ma olin kõrvuni sees ega suutnud end enam teisiti peal hoida, kui ... uut vekslit tehes. Aga žiirosid sellele polnud kuskilt võtta. Noh ... siis tuli mul žireerida ise ... see tähendab ... vekslit võltsides. Jah, näed sa, kui kaugel ma juba olen.»

«Veks-lit ... võlt-si-des ...?» kordas Tiit Pärtels ja vaatas paksu sõpra kohkunud ilmel. «Mis sa räägid?»

«Mis ma siin enam räägin? Sula tõtt räägin!» ütles

kohtu-uurija Asmus. «Niisuguste asjadega juba ei naljatata...» Vaikus. Ning surudes oma lihava pea kahe kämbla vahele, oigas ta hädiselt: «Jah, mõistad nüüd ise — kas ma panen endale varsti paela kaela või kõnnin politseisse ja teatan endast kui masuurikast, kes ma ju olengi. Aga usu, Tiit, ma olin sel ajal tõesti hädas. See juhtus veel siis, kui ma teenisin vanal kohal. Mulle langes äkki kaela nagu issanda jumala raskeid katsumisi: naine jäi haigeks ja pidi kliinikusse minema, tüdrukud haigestusid samuti ja viidi ... talle järele. See kõik võttis koletuid kulusid, kui veel arvestada, et ma pidin korraldama ... vanugi patte. Ühesõnaga — vesi tõusis kõrini. Mis ma pidin tegema? Nagu ma juba ütlesin — katsusin õnne uue veksliga, keegi aga ei kirjutanud alla. Nurusin, mängisin klouni, koputasin ühele kui teisele südamele, vastus aga ikka sama: «Ära ole naiivne, sinule siis võib veel žiirot anda!» Noh, ja nii see viimaks juhtuski. Täitsin paberi omaenda käega ja viisin panka. Mulle anti raha ja ma andsin selle kohe edasi. Ma lootsin kuni viimase ajani, et ma ostan oma sigaduse ausal kombel välja, aga ma sain kokku ainult poole vajalikust summast. Aita! Ole hea, Tiit, aita! Sa ütlesid, et sul pole kuigi suuri kohustusi, kas sa arvad, et sa ei võiks teha minu heaks üht lisavekslit? Ma hakkan ise seda käbedasti ja korralikult maha maksma, usu, ma ei peta sind!»

«Usun, usun ...» pomises Tiit Pärtels. Ja et mõtete kogumiseks aega võita, küsis ta asjalikult: «Kas sa oled ka siin linnas katsunud ... midagi ette võtta?»

«Olen!» ütles kohtu-uurija Asmus. «Korduvalt olen katsunud. Aga — tõde jääb tõeks — minutaolise mehe kuulsus käib minuga kaasas. See on nagu paha lõhn, usu, sõber. Üks räägib ühele, teine teisele ... ja ikka nõnda edasi. Sest ligimese surmahaigus või kokkuvarisemine mõnel muul teel, see kujutab normaalse inimese jaoks ikka erutavat eksootikat. Ja kõigil on lausa pühalik vanne antud, et — mitte üks kriips enam selle kurikuulsa paberi tagumisele küljele. «Jah, sõber Joonap, ma olen põhimõtteline mees, ma ei tee erandit. Ka oma isale või vennale mitte.» Need on muide meie ühise sõbra Joosep Saksa arukad õpetusesõnad. Noh, ma ei saa ju kedagi süüdistada. Ja nõnda siis ... istun ma praegu pigis nagu

mullu ... Tiit, armas inimene, kas ... kas sa ... ei saaks mind kuidagi aidata ...!»

Kohtu-uurija Asmus muutus kord-korralt ärevamaks, hingeldas, pühkis väriseva käega põski ja kaela, — ta ootas vastust kogu oma õnnetu olemisega. Ta silmad näisid pungile tõusvat; ta niigi juba lõtv ning vormitu liha muutus nagu veelgi lõdvemaks ning vormitumaks; ta lühikesed tömbid sõrmed värisesid erutusest nõnda, et ta pillas taskuräti põrandale ja pidi kummarduma, et seda sealt üles tõsta.

Tiit Pärtels vaatas külalist kissis silmil, mõtlikult, nagu midagi kaalutledes. Ja kui kohtu-uurija Asmus jälle edasi rääkida tahtis, katkestas ta teda järsult:

«Hästi, ma muretsen sulle selle raha. Ainult — sa pead sellele siia järele tulema. Ma telefoneerin sulle. Võimalik, et juba homme.»

«Tänan ... tänan sind südamest, vennas!» ütles kohtu-uurija Asmus, ja korraga hakkasid ta suured, pikki lihavolte kujutavad lõuapärad veidralt värisema.

KUTSE SÜNNIPÄEVAPEOLE

Peale sõbra lahkumist heitis Tiit Pärtels jälle pikali diivanile. Ta pani käed risti kukla alla, ei liigutanud end, oli nagu sügavasse tardumusse vajunud, vaatas üksisilmi lakke, kus lendlesid kärbsed. Ja ta mõtles rahutuid, veidi tigedaid mõtteid: «Tubli, olgu nõnda — küllap ma tean nüüd, mis ma tegema pean...!» Jälle seisis proua Eerika tal vahetpidamata meeles, otsekui oleks kuhugi tema hingeseinale riputatud selle naise pilt — elusuurune, sügavusmõõteline... Ja ta hakkas järsku tasakesi naerma, — luksudes, puhuti kurku kinnijäävate kõõksatustega, mis sarnanesid endaga rahuloleva rõhkimisega.

Kui kell kaksteist lõi, kavatses ta tõusta ja end korraldama hakata. Kuid ta ei teinud seda, jätkas lamamist. Ta unistas aina edasi, tegi plaane, manas enda ette niisuguseid ja teistsuguseid pilte, muutus kord-korralt kurjemaks: «Kuradi pihta, nüüd, nüüd, nüüd on ta mul peos, see uhke punapea, kes endast nii hirmus palju peab!» Ning iga kord, kui ta palavikuliselt rabelev mõte kujundas ta ette mälestuse paksust kohtu-uurijast, pidi ta ikka ning jälle naerma oma äsjast kõõksatavat, röh-

kimist meenutavat naerukest: «Ahaa, veli Joonatan, või nõnda on sinuga siis lookesed! Ah-h-haa, ahhaa!»

Ta tõusis viimaks, süütas energiliselt paberossi, viskas aga selle kohe tülgastusega põrandale. Ta heitis kodused rõivad kiirustades kõrvale, tammus pisut aega ringi kortsunud aluspesus, vahetas sellegi ümber silmipimestavalt valgete pükste ja triibulise särgi vastu. Mis siis, olgem halastamatud, olgem külmasüdamelised, olgem hoolimatud nagu looduski, ja nagu looduski — ürgrahulik! — ütles ta endale kuidagi melodramaatiliselt, ise ennast imetledes. Ta kreemitas end, puuderdas, võidis jälle kurgimahlaga, kleepis siia-sinna inglise plaastri õrnroosakaid tükikesi, — ei, pagana pihta, ta ei saa ju ometi kõiki pakilisi toiminguid edasi lükata ainuüksi oma halva välimuse tõttu!

Olles näo nõnda hoolikalt korda seadnud, tõmbas ta selga tuliuue sportülikonna, kängitses jalad «Bata» moodsatesse sandalettkingadesse, surus heleda kaabu laubale ja võttis kepi käevangu. Ta väljus eredasse päikesevalgusse, mis haaras teda oma sooja embusse. Ilm oli ilus ja tal polnud vaja ka eriliselt rutata, ta jalutas edasi väga pikkamisi, kõpsutades kepiotsaga vastu kõnnitee kandilisi paetahvleid, millelt keerutas tuul aeg-ajalt üles tillukesi tolmupilvekesi. Kaks kurge lendasid üle linna, pikad jalad taga siruli, nagu suured sääsed, kes liuglevad ühes kevadsuvise õhu lõhnavate hoovustega.

Raekoja kell lõi üks. Ta mõtles, et seega jõuab ta pärale üsna õigeks ajaks. Ta vehkis kätega, vedas nüüd keppi suure kolinaga enda järel mööda tänavasillutist, vilistas, vaatas igale vastutulijale otsa julgelt ning pealetükkivalt: «Jah, näete, juba ma lähen jälle, vana hea Tartu kasanoova, kellel on oma kindel vaade nii enda kui kogu ümbritsevalegi elule!» Peatudes siin-seal vaateakende ees, heitis ta oma peegelpildile uurivaid pilke, nagu peaksid ta muhud ja laigud paranema nüüd mitte tundide ning päevadega, vaid minutite ja sekunditega. Ja kui ta viimaks mööda Riia tänava nõlvakut alla sammus ning südalinna poole käändus, oli ta juba niivõrd täis iseteadvust, et pidas kinni kaks tuttavat naisüliõpilast, tervitas neid koduselt ja küsis:

«Kuidas on, kas te tunnete mind veel?»

Tüdrukutel oli nähtavasti piinlik. Teine neist ütles: «Miks me ei peaks teid siis tundma? Muidugi tunneme!»

«Noh, siis mul polegi jumal teab kui hullusti läinud... hahahaa!» ütles Tiit Pärtels ja kergitas kübarat.

Kuid ta uljast iseteadvust riivas siiski naistudengite vaevu tagasisurutud naerukihin, pilklik ning kindlasti halvustav, mis kostis talle samas järele.

Tillemanni kella kohal tõmmati teda äkki varrukast. Ta pöördus kohe ja manas suunurkadele kõigiga sobiva seltskonnainimese magusa naeratuse, lootes kohata mõnd head tuttavat, kellega võiks mõne sõna juttu ajada. Kuid selle asemel nägi ta ka täna matemaatikaõpetaja Soontakki, kes pidas temaga väledasti sammu, üks jalg trotuaari veerel, teine rentslis. Ja ta küsis, muutudes taas tusaseks:

«Nah, see olete ju j ä l l e teie?»

«Mina jah, ikka, ikka mina!» ütles matemaatikaõpetaja, üllatades teda veel kord, — ta hääl oli täna usutamatult pehmekõlaline, veidi häbelikki. Ka temaga oli nagu midagi juhtunud — ta vaatas kogu aeg kuhugi kõrvale, üles või alla, mitte kordagi aga Tiit Pärtelsile otse silma. Temas oli praegu nagu midagi koerast, kes on korda saatnud pahateo, mille pärast teda on sagedasti karistatud, ja kes ootab nüüd murelikult järjekordset kohtumõistmist. Ja kui Tiit Pärtels midagi ei lausunud, lisas ta ohates: «Andke andeks, et ma teid segan... Eriti veel selle tõttu, et ma olen teid nõnda tänaval seganud juba... jah... varemgi. Aga ma usun, et te saate minust aru, kui ma teile oma loo ära kõnelen. Vaadake... mul on täna sünnipäev...»

«Ahaa...? Aga see on ju to-re! Soovin õnne!» ütles Tiit Pärtels jõhkra pilketooniga.

Kuid matemaatikaõpetaja ei märganud seda nähtavasti ja vastas südamlikult:

«Tänan... tänan väga! Tõesti... ma olen teie tähelepanelikkuse üle lihtsalt ütlemata rõõmus. Noh, sünnipäev pole ju jumal teab kui suur sündmus inimese elus, aga... kui sa teed selle päeva kohta teatavaid kavatsusi ja kui need kavatsused siis luhtuvad, pole sul ometi kuigi hea olla. Muuseas, kui veidi täpsustada: ma saan täna kolme-

kümne viie aastaseks. Seega viibin ma oma maise matka poolel teel, nagu ütleb seda üks meie luuletajatest. Ilus, — poolel teel, siis poolel teel, hehehee! Andsin perenaisele mõnesuguse summa raha ja ütlesin: «Olge head ja korraldage nagu kord ja kohus, ma usaldan teie maitset.» Kena. Ise ma aga tõmban palitu selga ja vehin siva sõprade ja ametivendade juurde, et kutsuda neid õhtuks endale külla. Ja — kujutage nüüd ette minu hiiglamoelist sissekukkumist: imeliku kokkusattumise tõttu on kõigil neil, kellele ma mõtlesin, midagi takistavat juhtunud. Nad ei saa lihtsalt mu kutset vastu võtta! Ei... saa! Veider lugu, kas pole, aga tõsi mis tõsi! Mina kui matemaatik tean ju, et selliseid kokkusattumisi vahel juhtub. Aga tean või ei tea — mida see parandab? Sest kujutage ette, pagan võtaks: perenaine on nüüd ammugi juba oma toidunoosidega kodus ja askeldab köögis nagu tuulispea, — söögid ja kastmed aina valmivad, — õhtu jõudes pole mul aga lauda kutsuda mitte ainustki külalist! Mitte... ai-nust-ki! Kujutage ette — mit-te ainustki! Ja siis ma mõtlesin, et... olgu nõnda! Mul pole olnud siiani oma naabritega küll kuigi head läbisaamist, sest ma olen närviline ja tige inimene, aga ma loodan siiski, et nad mind perenaise ees hätta ei jäta. Teie, leskproua Helk, doktor Ojamaa, noh, see on siiski neli üksust. Mis te arvate, kas te saaksite mu kutse vastu võtta? Kas jah, härra Pärtels? Kas võtate mu kutse vastu?»

Matemaatikaõpetaja vaatas alles nüüd esimest korda kaaslasele otse silma ega pöördunud selle pilgu eest kõrvale. Ning Tiit Pärtels, kelle hea meeleolu põhjustas täna hoopis rohkesti kergemeelsusi ja mõtlematusi, vastas nõus olles:

«Hea küll, kui te just soovite. Kas teised on juba oma nõusoleku andnud — ma mõtlen proua Helki ja doktor Ojamaad?»

«Ei, ma pole nendega veel rääkida saanud, aga ma teen seda üsna varsti,» ütles matemaatikaõpetaja ja haaras äkki tugevasti-tugevasti kinni Tiit Pärtelsi vehkivast käest. «Suur tänu, kallis, kallis härra Pärtels, suur tänu!» hüüdis ta peaaegu pateetiliselt. «Teate, ma olen praegu nii õnnelik, te võtsite oma vastutulelikkusega mu südamelt raske koorma. Noh, ma ei tülita teid enam! Vaban-

dage väga. Ja ... nägemiseni õhtul! Nägemiseni, kallis, hea härra Pärtels!»

«Nägemiseni, nägemiseni,» noogutas Tiit Pärtels ja naeris tahtmatult.

Tülikas matemaatikaõpetaja kadus nurga taha, Tiit Pärtels jäi üksi. Ta sammus nüüd edasi väga kärmesti, läbis Küüni tänava, käändus Suurturule. Ta vaatas kella — varsti pool kaks! Ta läks oma teenistuskohaga kõrvuti asuvasse panka, viskas kaabu suures ootetoas varna, astus julgelt ning sirgelt operatsioonisaali, kus askeldas veel üksikuid ärimehi, korraldades oma arveid. Ja ta sammus kohe hiiglapika leti juurde, nõjatus sellele küünarnukkidega ning hakkas sõrmeotstega ajaviiteks vastu kollakaspruuni puud trummeldama, kuni teda viimaks märgati. Keskmist kasvu mustade kriipsvurrudega mees viipas talle puldi tagant, sammus ta juurde ja ütles:

«Ahaa, tore, et sa tulid. Meie arutasime ja filosofeerisime küll nõnda, küll teisiti. Kas sa oled sellele nolgile oma väljakutse juba saatnud?»

Tiit Pärtels punastus kergelt.

«Asi on niisugune,» ütles ta pikkamisi, «et ma ei saada talle üldsegi väljakutset. Jah, ma mõtlesin selle loo läbi igast kandist ja pean seda kõige õigemaks. Ma tean, ma tean, mida sa tahad ütelda: konvendi aumõisted ja nõnda edasi. Hea — siis astume konvendist välja. Sest minu arvates peab igaüks meist olema eeskätt džentelmen ja alles siis oma organisatsiooni liige. Ma ei saa ju ometi minna avaliku skandaalini, kui on mängus... daam, keda ma võin kompromiteerida. Kas sa siis sellest kõigest aru ei saa, vennas?»

«Mina saan sinust igatahes väga hästi aru,» ütles pangaametnik. «Ja seda ma arvasin kohe, et käesoleval korral pead sa talitama tavalisest natuke erinevalt. Ma loodan, et meie mehed k õ i k sinust aru saavad. Noh, kuidas sul muidu läheb?»

«Mitte just halvasti,» vastas Tiit Pärtels. Ning kummardudes kohe sõbrale veelgi lähemale, lisas ta allakriipsutatud otsekohesusega: «Vaata, Karl, ma olen sind juba aastaid hellitanud oma allkirjadega, nüüd tee vastuteene. Ma ei palu seda, ma lihtsalt nõuan. Kui sinupoolset vastukohustust! Kas annad mulle žiiro?»

«Aga muidugi, muidugi, miks siis mitte! Kas või tuhandele kroonile, kui tahad,» ütles pangaametnik ja pilgutas kärmesti silmi.

«Ei, nii suuri laene ma harilikult ei tee,» ütles Tiit Pärtels.

Ja pangaametnik, näppides oma musti vuntsikesi, küsis:

«Kui paljule?»

«Ainult poolele sellest,» vastas Tiit Pärtels.

Vastust ootamata läks ta kassa juurde, ostis vekslipaberi, täitis selle ja kirjutas alla väljaandjana. Ta viipas tähtajaliste laenude osakonnast kohale veel teisegi vana sõbra, kellele ta oli samuti üliõpilaspõlves žireerinud, — noh, see oli korras! Ja vehkides lõbusalt diskontolehega, läks ta kohe vastava ametniku juurde, teretas tedagi kättpidi ja esitas naljatoonil oma soovi, tundes samal ajal selgesti, kuidas teda paksude prilliklaaside tagant põnevalt silmitsetakse.

«Kas te ei saaks seda juba täna korraldada?» küsis ta hooletult, nagu muuseas.

«Direktor läks just praegu minema, ma ei tea,» vastas ettevaatlik mees kaheldes.

Ja just nagu sellest kavatsetavast venitamisest veel lõbugi tundes, lõi Tiit Pärtels käega ja ütles:

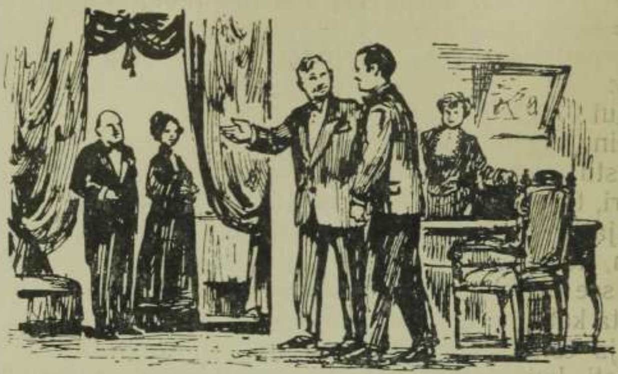
«Hästi! Hästi! Olgu siis homme. Mul pole kombeks härrasid telefoni teel kohvikutest otsida. Servus!»

«Servus!» noogutasid sõbrad.

Kui ta tänavale jõudis, haaras teda jälle tigedalt kahjurõõmus energiahoog: «Ahaa, nüüd ma veel näitan . . . !» Esialgu kavatses ta omnibussi istuda, et tagasi koju sõita, kohe aga vallutas teda iha hulkuda, käia, värsket õhku hingata.

Ta jalutas veel ligi pool tundi sihitult ringi, läks siis tagasi Suurturule ja üüris sealt takso. Ja ta tundis oma suureks heameeleks: ta jalgealune ei kõikunud enam, väsimus, mis kippus teda pikkamisi uniseks tegema, sisaldas jälle tublisti magusat heaolutunnet, nagu kord vanasti, tema võidurikastel hiilgepäevadel.

Pagan võtaks, kas teda ei hakka ehk jälle külastama tema tavaline õnnetäht!

HÄRRA SOONTAK LAVASTAB NÄIDENDI

Ülejäänud osa päevast veetis Tiit Pärtels üpris rahulikus meeleolus. Ta mõtiskles, pikutas, istus, luges, mõtiskles, jalutas edasi-tagasi, pikutas, luges. Ja kui ilm hämarduma hakkas, heitis ta jälle voodisse, jäi kohe magama ja nägi unes, nagu istuks ta kuskil noore kaasiku all, värskel, lõhnaval lemmerohul: Ahaa, ta polnud seal üksi . . . !

Ta ärkas nüüdki sellest, et teda hõigati. Ta ajas enda istukile, vaatas hämaras toas ringi, nägi, et keegi seisis üsna voodiotsa juures, temast vaevalt sammu kaugusel. Härra Soontak, sünnipäevalaps, oli talle nähtavasti järele tulnud. Ta süütas elektri, viipas toolile ning ütles lahkelt:

«Palun, võtke istet. Loodan, et ma ei hiline. Või . . . saate ehk siiski läbi ilma minu juuresolekuta?»

«Jumala pärast, ärge hakake mind kohutama, härra Pärtels!» hüüdis matemaatikaõpetaja Soontak ja tegi väga kohkunud näo. «Te pole ju ometi . . . ümber otsustanud? Ei ole? Taevas olgu tänatud! Sest vaadake, armas naaber, ma tundsin teie eest päris tõsist hirmu . . . Ma pole ju ometi idioot, et ma ei peaks mõistma, millise

oinana ma olen teie suhtes käitunud. Aga uskuge, armas härra Pärtels, ma olen oma totrusi juba küllalt kahetsenud! Ma ei ole enam mitmel ööl magada saanud, us-kuge mind! Milline naiivsus, milline ogarus . . . ma tean, ma tean! Inimene on järsku löödud nagu paksu pimedusega, ja siis ei märka see inimene teps mitte, mis kõlbab, mis ei kõlba. Aga eks vanad ladinlasedki ütelnud omal ajal, et... *quos vult perdere Jupiter dementat prius* . . . Või meie armsas eesti keeles — «Keda vägede Jehoova tahab karistada, sellele äigab ta kõigepealt laksu lagipähe,» heheh-hee!»

Tiit Pärtels naeratas üleoleva sõbralikkusega. Ta ütles, heites trööstivalt käega:

«Pole midagi, pole midagi! Maailmas juhtub suuremaidki sigadusi kui see teie oma.»

«Õige! Just nimelt!» hüüdis matemaatikaõpetaja ja ohkas kergendatult. «Ei, tõesti, te olete jumalik inimene. Te olete inimene, kes oskab mõista ka oma ligimese hinge-elu. Ja vabandage, kui nii mõnigi minu sõnadest tundub teile ehk labasena ja lapsikuna. Aga teie olete kindlasti suuteline mind mõistma, minust aru saama. Kui ma tol korral siin toas tasakaalu kaotasin ja . . . üle sündsusepiiri astusin, siis juhtus see ju puhtal kujul ürgelajalikkude vaistude sunnil: ma ei suutnud taltsutada endas kahtlevat ja piinlevat vanakest Aadamat . . . hehehee! Noh, see oli inetu, ma ei mõtlegi katsuda end kuidagi õigustada, ma palun ainult: andke mulle andeks, ärge mu peale liiga kaua viha kandke! Palun, palun, andke mulle tõesti andeks! Kas jah? Kas ma võin päris kindlasti loota, et te mulle andeks annate, armas naaber? Sest . . . tarvitades jälle härrade roomlaste mõttetarkust: *Homo sum, humani nihil a me alienum puto* . . .»

«Noh, aitab, aitab!» keelas Tiit Pärtels.

Ning matemaatikaõpetaja, haarates äkki ta käest kinni, pigistas tugevasti-tugevasti ja hüüdis hardunult:

«Te olete ha-rul-dane inimene! Jah, ma pean ikka ja jälle kordama: te olete tões-ti ha-rul-dane inimene! Sest keegi teine poleks mind peale kõike seda, mis meie vahel juhtus, üldse enam jutule võtnud. Kui ma usklik oleksin, ütleksin ma teile oma sügavamast hingepõhjast: j u m a l t a s u g u m i n u e e s t!»

«Selle vanahärra jätame siiski mängust välja!» naeris Tiit Pärtels. Ja kuna külaline kippus teda ümberrõivastumise juures segama, lisas ta hetke pärast:

«Kui te nüüd pahaks ei pane, härra Soontak, mul läheb veel veidi aega.»

Kuid matemaatikaõpetaja oli temasse praegu otsekui armunud ega märganud üldse seda üsna selget vihjet. Ta lõi endale patsatades vastu puusa, itsitas poisikeselikult pihku, kiheles mööda sohva veert edasi-tagasi, ei mõelnudki aga lahkumisele. Ta lobises edasi valju, otse kilava häälega, just nagu asuks ta Tiit Pärtelsist hoopis kaugel, suure, tuulise vahemaa taga:

«Ah, mis te nüüd, armas sõber... mis te nüüd...! Tahate end veel ehtima hakata, nagu ma näen! Jätke, jätke, jätke! Kes me siis oleme? Kes olete teie ja kes olen mina? Ja kes on meie kena daam proua Helk? Ja kes on, lubage lahkesti, meie huvitav kaaspansionär, teadusemees ja doktor Ojamaa? Kas me pole kujunenud aja jooksul nagu ühiseks pereks, kellel pole vastamisi saladusi! Teie teate minust peaaegu kõik ja mina tean teistki peaaegu kõik. Noh, ärge asetage mind piinlikku olukorda: tahate istuda mu sünnipäeval frakis või smokingis, mina ise aga pean seda tegema oma igapäevases kulunud kuues. Jah, ma palun teid päris tõsiselt — tulge niisamasugusena, nagu te praegu olete. Tulge, palun! Kas jah, härra Pärtels, te tulete ju nõnda? Tulete, eks ole?»

«Ma ei tea. Kui see ehk liiga hooletuna ei paista,» ütles Tiit Pärtels.

«Jumal paraku — ei! Aga tõsiselt — ei!» ütles matemaatikaõpetaja. Ja korraga kargas ta püsti, võttis Tiit Pärtelsi käsivarrest kinni ning tiris ta peaaegu vägivaldselt söögituppa.

Teised pansionärid olid juba kohal, lauas aga siiski veel ei istutud. Venitati, nagu tavaliselt sellistel juhtudel, igavat vestlust, mis arenes kuidagi kohutavalt loiult ja ühendas kõiki nagu sooja taignaga, kleepus kõrvadele ja jäi sinna kinni. Nad olid end tublisti ehtinudki, need pisut veidrad üksiklased: leskproua Helgil oli seljas must atlasskleit, mis laskis teda paista üsna kaunina, anatoomia-assistent Ojamaa oli oma igapäevased tume-

hallid rõivad vahetanud kulunud sakoülikonna vastu, mis tõstis eriti esile tema palja pealae ja kollakad põsed. Nad olid kuidagi pidulikud, sunnitud, teesklesid väärikust, mida nad olid näinud arvatavasti mõnes ameerika filmis, kus kujutatakse euroopa aristokraate. Ja nad ulatasid teretades Tiit Pärtelsile koguni käe, kuigi nad olid teda näinud alles mõni tund tagasi.

«Oi sa mu meie... täna meil läheb vist küll tõsiseks laiutamiseks,» ütles doktor Ojamaa ja noogutas muiates. «Näete, missugused maiustused meid ootavad, millised pudelikesed meie järele igatsust tunnevad...» Ja ta lisas jälle lookese sellest kaugest ning romantilisest ajast, mil ta kandis veel mundrit ja võitles isamaa eest: kord, kui nad liinilt tagalasse sõitsid, võetud neid kuskil linnas vastu p e a a e g u niisama toredalt...!

Tiit Pärtels vaatas lauda asjatundja kiire pilguga. Jah, polnud kahtlust, seda korraldades oli ignoreeritud kõiki kokkuhoiupõhimõtteid. Sööke oli siin lihtsalt ülikülluses: sinki, kalleid vorstisorte, liude angerjaga, silmudega, pasteeditoose, külma liha, tomateid, värskeid kurke, iga sorti konserve. Siin oli jooke nagu kuskil kõrtsiletil: valget viina jääanumas, konjakit, liköőre, kandiline pudel šoti «Valge hobuse» viskit, veini daamidele. Siia oli toodud rohkesti karastavaid jooke janu kustutamiseks: narsaani, sidrunisoodat, limonaadi apelsiniga, ananasiga, kuremarjadega, seltersit. Ja siin oli külluses puuviljugi, alates banaanidega ja lõpetades arbuusilõikudega ning suurte krobeliste ananasi-poolikutega. Kellele? Ning Tiit Pärtels vaatas mõtlikult teisi toasviibijaid: kas arstile, kes lobises rumalusi? kas sellele armunud leskprouale kübaraärist? kas sünnipäevalapsele endale, kes seisis lausa säravana tema kõrval, hõõrudes sõrmeotsi vastamisi?

«Noh, ega midagi... Istume aga lauda, istume aga lauda!» hüüdis matemaatikaõpetaja Soontak ilmse vaimustusega.

Ja keegi ei lasknud end eriti paluda — igaüks asus kohe oma harilikule kohale.

Algul läks kõik nagu tasandava sordiini all, — inimesed, kes olid üheskoos einestanud loendamatuid kordi, tundsid endid äkki ebamugavalt, — noh, see polnud ju

siin nagu tavaliselt, nagu igal teisel jumalapäeval! Perenaine, valge tanuke otsaesisel, askeldas kärmesti ringi, tegi teenijale sosinal korraldusi, tundis end aga koledasti üleliigsena ja punastas vahetpidamata. Ta katsus pidulistele üht-teist ulatada, ta käed värisesid aga nii tugevasti, et taldrikuserv korduvalt vastu väljasirutatud kahvlit lõi, et lihaviilud õigesse kohta ei sattunud, et limonaad, mida ta valas, pahatihti üle klaasiveere tõusis. Kas see polnud mälestus möödunud aegadest, mis tegi ta üpris rahutuks: ta kodused lõunad olid ju vanasti kuulsad üle kogu linna, kuulsad ja esinduslikud, nõnda et ta isegi näis nende lõunate kõrval hoopis tähtsamana ja hoopis suursugusemana? Ja selle kõige tõttu tekkis tuppa veidiks ajaks kummalist kohmetustunnet sisendav vaikus, mille jooksul polnud kuulda midagi peale suude korrapäratu matsutamise ja hammaste kerge krigina, kui nende alla sattus silmusisikondade peeni liivateri.

Tiit Pärtelsit hakkas pikkamisi vaevama väsimusega sarnanev roidumustunne, nagu harilikult ikka, kui ta pidi viibima nende kõigest kõrvale tõmbunud varjukujude seas, varjukujude seas, kes olid nagu lõplikult irdunud kogu elavast maailmast. Kuid jääle asetatud viin ja rikkalikud söögid olid väga maitsvad; otse tema ees seisis kandiline viskipudel, iga kord, kui ta juhtus seda vaatama, tundis ta kanget isu juba kohe selle kallale asuda. Ja siis joodi sünnipäevalapse terviseks, siis ka külaliste terviseks, siis veel ja veel kord nii selle kui teiste terviseks.

Kui rüübatud vägijoogid viimaks mõjuma hakkasid, muututi tasapisi veidi elavamaks. Mehed suitsetasid liiga ohtrasti ja proua Helk, kellel kippus hing kinni jääma, naeris, lehvitas kahe käega tuult, ütles vaikset sädelust hõõguvate silmadega, et ta polevat niisuguste õhtutega harjunud. Ta lamedatele põsenukkidele tekkis iga minutiga üha enam roosakat puna, mis levis kuni kõrvadeni. Ja ta pilk hakkas üha sagedamini peatuma oma naabril, armsal inimesel, kelle järele ta nii väga igatses.

Seisukorra tõeliseks päästjaks osutus aga täna just see, keda Tiit Pärtels ei suutnud harilikult kunagi kannatada üle kümne minuti, — doktor Ojamaa, anatoomia-assistent. Ta sai esimesena võitu oma kohmetusest ja alustas jälle

oma lõpmatut lobisemist. Ta püüdis näidata end inimesena, kelle elutee oli teinud suuri põikeid küll pahemale, küll paremale: ta oli maailmas näinud nii mõndagi ja tal oli hea mälu, mis suutis säilitada hoopis enam kui kellegi teise oma! Kui ta märkas, et ta sõjalood enam kedagi ei huvita, hakkas ta rääkima igapäevasest tööst anatoomikumis — jubedalt-lihtsaid üksikasju, mis kiskusid kaasa ja torkasid kuhugi alateadvusse. Ta oleks nagu järsku oma soonelised käed üle laua sirutanud: olge lahked ja nuusutage, nendesamade sõrmedega, millega ma murran praegu leiba, olen ma korduvalt inimeselt nahka nülginud, lahtiharutatud musklite vahel ringi sorinud, sügavale kõhukoopasse tunginud ja seal oma teaduslikke vaatlusi toimetanud. Ta nägi teisi aeg-ajalt võpatavat; see tegi talle nalja; ta naeris laia suuga ja jutustas aina edasi. Ja tast näis pikkamisi imbuma hakkavat mingit vaevu haistetavat lõhna, tülgastavat, ometi aga ka ärritavat, lõhna, mis tungis kõikjale ja mis meenutas kuidagi kaudselt edenevaid sügispäevi lagedate põldude kohal.

«Oi-i, see on kole!» hüüdis proua Helk ja liigutas edevalt õlgu.

Ja anatoomia-assistent ütles, vaadates teda äkki iharalt:

«Kole? Ei, sugugi mitte, see on lihtsalt elu. Inimene sünnib, kasvab suureks, sureb; kui me ta lõikuslauale tõstame, on ta veel ainult õppevahend. Kole? Pagana pihta, ma ei leia seda!»

Ja ta tahtis jälle pikalt ning laialt jutustama hakata, detaile esitada, oma sõiduvees ujuda, kuni teda katkestas viimaks matemaatikaõpetaja, kes ütles:

«Noh, härra naaber, te räägite ainult sellest, mis puutub inimese kehasse, aga igaühel meist on ju peale keha ka veel midagi muud.»

«Ja mis nimelt?» küsis anatoomia-assistent, püüdes veelgi enam silma paista oma küünilise otsekohesusega.

«Aga hing, hing, härra doktor!» hüüdis proua Helk.

«Hing?» kordas anatoomia-assistent Ojamaa. Ja naerdes jälle kuklasse heidetud peaga, esitas ta küsimuse: «Kus, palun? Jah, näidake mulle koht, kus see hing asub. Seda pole ära märkinud ei vana kuulus «Spalteholz», ei ka veelgi kuulsam «Rauber-Kopsch». Hehehee! Siin on, näete, teie käed, teie jalad asuvad kas tooli või laua all,

teil on kõht sooltega ja muude elunditega, teil on süda, kops, neerud, arterid, veenid, maks, pankreas, kilpnääre, koljuluud, aju oma alajaotusega, perifeerne närvikava, nahk, organid viie meele tarvis... ja palju muud, mida ma ei saa siin arusaadaval põhjusel nimetama hakata. Millises neist kehaosadest asub hing, palun?»

«See on juba täielik materialism, mida te siin propageerite,» ütles matemaatikaõpetaja Soontak. «Ma ei poolda teie vaateid. Kus tekivad näiteks kõik õilsad tunded, ah? Kus, pagan, kui meil pole hinge? Näiteks armastus? Ah?»

Ja anatoomia-assistent Ojamaa ütles lühidalt ning kindlalt:

«Genitaalnäärmetes.»

«Fu-ih-h!» hüüdis proua Helk tütarlapselikult punastades.

Tiit Pärtels valas viina. Ta pea sumises juba tasakesi ja äsjane tüdimustunne hakkas samm-sammult kaduma. Paljaspäise doktori edvistamine ei huvitanud teda: Hinge polevat olemas — noh, kellele see korda läheb? Ta unistas oma isiklikkudest asjadest, ta lootis jälle, ta ei tundnud vastikust selle kõvera lõustagi vastu, mis vaatas talle otsa viskipudeli kollakalt taustalt. Ja kui teised ikka edasi vaidlesid, doktor Ojamaa end ikka kukena turri ajades, naabrid kõik veidi iharatena ta jubedaid anatoomi-anekdoote kuulates, surus ta selja mõnusal meelel vastu toolileeni, imes sigaretti ning ütles:

«Jah, teil on õigus, härra doktor: muidugi pole hinge olemas, — on vaid instinktid ja harjumused, atavism ning individuaalse elu jooksul omandatud kogemused. Kogu meie oskus peab seisma ennekõike selles, et me suudaksime maailma elu endale hästi mõnusaks teha. Nõnda, eks ole?»

«Täpselt nõnda,» noogutas doktor Ojamaa. «Tuleb tunnustada vaid seda, mida me võime vaadelda kas palja silmaga või mikroskoobi abil!»

«Sõbrad ja seltsimehed, sõb-rad ja seltsimehed!» ütles nüüd matemaatikaõpetaja Soontak ja lõi kahvliharudega vastu taldrikut. «Kas pole tore koosistumine, palun väga? Ma ei tahaks ju seda ise kiita, et teised mind ei laidaks, aga... see on tõesti tore. Ma olen praegu nii

rõõmus, et... Inimesed jutlevad, maitsevad konjakit, veine, liköörikesi, tunnevad end nagu... kodus. Ja kui ma pean kujutlema, et me elasime siiani kõrvuti nagu võhivõõrad, hakkab mul lihtsalt hale! Suur hulk ilusaid jumalapäevi on tühjalt maha jooksnud! Palju rõõmsaid silmapilke on meist ilma ühegi tuluta mööda läinud...! Jah, olge tänatud, tänatud... tä-na-tud! Armas pereproua, kas te võiksite mulle ütelda, kui palju kellaaeg praegu on?»
— «Üheksa. Kell on praegu üheksa,» vastas küsitav.
Ja just sel hetkel, kui ta seda lausus, kuuldus energilist helistamist, mis läbis järsu nõksuna hetkelist vaikust.
Tiit Pärtels, kuigi ta oli juba kergesti purju jäämas, muutus rahutuks — ta oli millegipärast kindel, et need, kes sealt praegu tulevad, on samuti sünnipäevakülalised, matemaatikaõpetaja sõbrad ning tuttavad. Talle meenus kohe ta halb välimus; kas ta peab end siis tõesti näitama sellisena võhivõõrastele inimestele, meestele ja naistele, kes on temast juba ehk üht-teist kuulnudki?! Äkki hakkas ta piduperemehe vastu sügavat umbusku tundma: arvatavasti on kogu tänane koosviibimine vaid veider lavastus, rajatud kindlale tagamõttele, läbikaalutud üksikasjadeski. Ja kummardudes üle laua küsis ta aeglaselt:
«Nii...? Teile tuleb külalisi siiski... suuremal arvul?»
«Pagan võtaks... võib-olla!» ütles matemaatikaõpetaja Soontak, naeris luksudes, nagu millegi üle irvitades, ja nüüd võis ta näos aimata juba selget teesklust. Ta lisas, vaadates teiste lauasistujate poole: «Jah, võib-olla küll. Sest... ma olen matemaatik... ma ei imesta millegi üle. Jah, ma ei imestaks isegi selle üle, kui siia kogunevad järsku kõik need, keda ma kutsusin ja kes vabandasid end ajapuudusega. Juhuslikkuse-seeria, hahahaa! Esialgu pidid kõik mu sõbrad ja ametivennad teiste pakiliste toimetuste pärast tulemata jääma, siis aga juhtus vist korraga nõnda, et nad said ometi tulla... samuti kõik. Noh, eks me näe, keda see hea perenaine seal praegu sisse laseb.»
«Mis te... vigurdate!» ütles Tiit Pärtels kurjalt.
«Kuidas, kui-das — vigurdan! Ei, ma ei vigurda!» hüüdis matemaatikaõpetaja Soontak. «Ma kinnitan teile, armas härra Pärtels, et mulle pole meeldegi tulnud vigur-

dada. Ma ju rääkisin teile ometi, kuidas ma olin otse püsti hirmu täis, et kogu mu tagasihoidlik kavatsus karile jookseb. Oleks ju tõesti tore, kui... asi ootamatult teisiti kujuneks, kui see esialgu paistis. Meil kõigil oleks kindlasti lõbusam! Ei maksa ju ometi karta, et... meile söökidest ja jookidest ei jätkuks... kuigi meid istuks siin inimest kümme või viisteist. Ahaa, milline üllatus — palun aga lahkesti lähemale astuda! Kes tuttavad ei ole — saagu tuttavaks! Ei maksa vist kinni pidada jumal teab millisest peenest tseremooniast, oleme ju... lihtsad kodanikud, ühesugused matsipojad!» hüüdis ta kohe ukse poole, mis avanes jälle energilist tõuget saades.

Tuppa astusid üksteise kannul kaheksa inimest, neli härrat ja neli daami. Kõige esimesena tuli sünnipäevalapse tulevane naine, preili Edda Laas, — Tiit Pärtels tundis teda juba pealiskaudselt. See oli ilusa ning tugeva kehaga olend, — kõik teised tundusid tema kõrval liiga tavalistena ja liiga luitunutena. Ja kui Tiit Pärtels ikka veel vaatas, kargas matemaatikaõpetaja kärmesti lähemale, heitis suures kaares käega ning ütles:

«Palun, palun, te ju tunnete teineteist. Edda, sa pole ju ometi meie pisikese Tartu väikese ning tagasihoidliku seltskonna suurt kuningtiigrit veel unustanud, hahahaa? Mis, on see tõesti võimalik — härra Pärtels tundub sulle täna võõrana...? Ei, ei, ei, vaata terasemalt, vaata terasemalt! Kas sa siis ei mäleta — istusime sessamas toas, sellesama laua ümber, mina, sina, proua Helk, härra doktor Ojamaa ja härra Tiit Pärtels, meie au ning uhkus?! Härrad ja daamid, kes üksteist veel ei tunne, palun, tehke end ise tuttavaks, — jah, olge head, ärge peljake! Edda, sa teed ju seisukorra mulle niiviisi piinlikuks: ma olin täiesti kindel, et te teineteist veel mäletate. Või segab sind ehk härra Pärtelsi ebatavaline välimus? Aa-a! Vaat, see võib tõesti olla, see võib tõesti olla, sest minu endaga juhtus täpselt samuti: härra Pärtels tuleb esmaspäeva hommikul söögituppa, ma vaatan talle otsa ja mõtlen endamisi, et mis see siis tähendab? Kogu oleks nagu tuttav, rüht samuti, isegi rõivad, nägu aga kuuluks siiski nagu kellelegi hoopis võhivõõrale. Aga... *ex ungue leonem*... hahahaa! Jah, jah, palun, mu daamid ja härrad, istuge aga lauda, — pereproual jätkub toole ja minul kui pidu-

peremehel jätkub sööke ning jooke. Laske aga maitseda, mis kellelegi meeldib! Muuseas, härrased hiljemtulijad, kui see teid huvitab: meie armsal härra Pärtelsil, keda te praegu siin näete, pole alati olnud säärast välimust. Ha-hahaa! Vabandage, et ma naeran. Sest kas see pole siis koomiline: inimene lahkub kodust rõõmsal meelel ja hea tujuga, istub peenes kõrtsis, joob peeni napse, hiljem aga kargab talle äkki kallale mingisugune tegelane — kah väga peen härra — virutab talle mauh-mauh! vastu lõusta ja läheb irvitades minema. Kas see pole jube lugu, mu daamid ja härrad ... austatud härrased! Meil peaks olema siin ometi kultuuriline keskus ... ülikool ja puha ... tegelik elu näitab aga ühel kenal südaööl, et mõnede tüüpide juures ei aita haridus ega midagi. Tülitatakse meie kodulinna paremaid kodanikke! Kiputakse kaklema nagu ... ei tea mis! Ma olin päris liigutatud, kui ma ühe kui teisega kokku juhtudes kuulsin, millist koledat moraalset mõju olevat see juhtum avaldanud meie armsasse sõbrasse endasse. Ta olevat lihtsalt kaks kätt silmade ette pannud ja kibedasti nutma hakanud. Noh, me saame ju tast aru, sest me oskame ometi ta tunnetesse sisse elada. Kas pole nõnda, mu daamid ja härrad ... austatud härrased?»

Matemaatikaõpetaja Soontaki põsed hõõgusid, silmad punetasid nagu palavikuhaigel, ta kiheles toolil edasi-tagasi, naeris ikka oma luksuvat naeru, mis kippus kurku kinni jääma. Kõik tundsid piinlikkust ja vaatasid üksisilmi oma taldrikutele. Preili Laas oli punane nagu tomat. Ja kui keegi ikka midagi ei lausunud, ütles matemaatikaõpetaja jälle:

«Võtke arvesse, mu daamid ja härrad ... minu austatud härrased ... et nõnda võib juhtuda igaühega meist. Täpselt igaühega. Lähed lihtsalt mööda tänavat, vaatad silma mõnele noorele naisele, teed talle ehk mõne meheliku ettepanekugi, sellel naisel juhtub aga kaasas olema hoolitsev vend ja see hoolitsev vend kargab teile jalamaid kallale. Peksab teid ... nagu koera! Annab teile niisuguse keretäie, et issand heida armu! Virutab teil silma siniseks, moka paksuks, põsed kriimuks! Olge head, kuidas te reageerite? Lööte vastu? Noh, te pole ometi pärit kuskilt Petseri kandist, te olete ju haritud inimesed ja teate, mis

kõlbab, mis mitte! Mis jääb teil üle, palun? Jah, vaadake, ma olen kindel, et igaüks teist teeb täpselt samuti nagu meie armas sõber härra Pärtels: panete lihtsalt käed silmade ette ja nutate. Näete, see on elu, pole midagi parata! Elu, jah!»

Vaikus.

«Eks ole?» küsis matemaatikaõpetaja Soontak.

Vaikus.

Tiit Pärtels võttis laualt soodaklaasi, tõmbus küüru ja viskas selle sisu kõnelejale näkku.

Ei juhtunud enam midagi.

Ta väljus värisedes, nutt jälle kurgus.

TIIT PÄRTELS OTSIB UUT KORTERIT

Esimene asi, millele Tiit Pärtels hommikul ärgates mõtles, oli vajadus uut korterit otsida. Ta teadis nüüd — matemaatikaõpetaja Soontak vihkab teda nagu ei kedagi teist maailmas: hirmsa, alatult tigeda, salakavala vihaga, mis ei kohkuks vist tagasi roimastki.

Kuigi ta katsus näida julgena ja üleolevana, tundis ta oma poolhullu naabri ees siiski loomusunnilist hirmu. Ta oli öösi paaril korral ärganud rahutuna, jubeda kujutlusega, nagu oleks teda juba tapma tuldud. Ja kõik tema siia-sinna rabelevad nägemusedki olid nüüd seotud selle kardetava inimesega, kelle vihkamist oleks ta nagu tajunud läbi mitme paksu palkseinagi.

Ta keeldus einele minemast, keeras vaheukse lukku. Kõigele vaatamata oli ta enda öö jooksul välja puhanud; ta puuderdas end kergelt ja noogutas rahul olles: paranemisprotsess oli täies hoos! Muhku laubal polnud enam märgatagi, ülemise huule paistetus oli silmanähtavalt alanenud, sinised laigud siin-seal hakkasid vähemaks tõmbuma ning kolletama. Ta mõtles endamisi, et säärase kiire kosumise puhul võib ta vististi juba homme ametisse minna!

Otsus ümber kolida muutus tas aga aina kindlamaks. Ja ta läks viimaks välja, siit-sealt vabade tubade aadresse muretsema, et teha kohe algust nende ülevaatamisega.

Ta mõtles jälle läinud-õhtusest sündmusest, krimpsutas nagu valu pärast nägu. Jah, see oli tõesti kavalalt läbikaalutud lavastus: «Olge head, armsad inimesed, ja vaadake — niisugust meest te kipute austama ja ta sigadusi imetlema!» Kuid seda lugu meenutades ei tundnud ta enam kuigi nimetamisväärset häbi, sest ta trööstis end teiste piduliste poolehoiuga, mida talle paari viimase päeva jooksul osutati. Ta pidi koguni muigamagi, vaadeldes veel kord seda väga selget mälestuspilti, mis oli surutud ta mällu pisimateski üksikasjades: matemaatikaõpetaja vaatab teda üle laua äkilisest kohkumisest suurte silmadega, mehe voldilist nägu mööda niriseb aga alla rohkesti soodavett!

Kõigepealt läks Tiit Pärtels ülikooli peahoonesse ja uuris mustal tahvlil olevaid kuulutusi. Ta tegi taskuraamatusse märkmeid, otsis viimaks üles vana kuldtressides Siimonigi. Toredate bismargi-bakenbardidega taat ladus talle uljalt žestikuleerides ette suure hulga aadresse, plaksutas sõrmi, tegi grimasse, kiitis ning laitis. «Kui noorhärra vajab rahu, siis mingu noorhärra sellesse ja sellesse tänavasse, kui noorhärral pole aga selles suhtes just erilisi nõudeid, siis jalutagu noorhärra kord sinna ja sinna!» Nad teesklesid mõlemad suurt asjalikkust, noogutasid, naeratasid. Ja Tiit Pärtels, palganud endale kogu päevaks voorimehe, hakkaski varsti risti-põiki läbi linna kihutama, kuni leidis viimaks Herne tänavast kaks tibatillukest mööbliga kambrikest, maksis käsiraha ja lubas sisse kolida juba järgmisel päeval.

Kui ta tagasi südalinna sõitis, pidi ta mööduma majast, kus elasid Asmused. Ta otsustas üldse mitte kõrvale vaadata; ometi aga kisti ta pilku nagu vastupandamatu jõuga teise korra akende poole; ja parajasti, kui ta pead tõstis, tõmbus kärmesti kardinate varju midagi kirevat, — naine hommikukleidis . . .

Tiit Pärtels muutus äkki üleni kuumaks ja tundis end nagu sirguvat. «Noh . . . juba täna õhtul . . . kõneldakse siin ehk hoopis tõsiseid jutte!» ütles ta endale mõttes. Ta otsis närvlikult värisema kippuvate sõrmedega taskust

paberossikarbi, hakkas suitsetama ja tundis järsku sihitut vajadust tõtata.

Ta hüüdis voorimehele, et see sõidaks otse postkontori ette. Ta hüppas kergena ning painduvana kõnniteele, maksis suure jootraha, astus telefonikappi ja nõudis keskjaamalt kohtu-uurija numbri. Ta ootas, näris huuli. Siis kostis jälle tuttav klõpsatus — keegi võttis hargilt kuuldetoru — ja kohe seejärel küsis madal naisehääl:

«Halloo, jah?»

«Vabandage,» ütles Tiit Pärtels ning imestas isegi oma häälest kostvat sügavat rahu. «Kas ma võiksin kõnelda härra Asmusega?»

Vaikus.

Hetke pärast küsis sama hääl:

«Jah, palun, miks mitte. Keda ma võiksin talle teatada?»

«Pärtelsit,» vastas Tiit Pärtels.

Vaikus.

«Ah nii... vabandage... Ma kutsun ta kohe,» ütles naine.

Tiit Pärtels ootas, näris ikka huuli. Nüüd, mil proua Eerika oli aparaadi juurest lahkunud, polnud tal vaja end enam pingutada, — ta muutus korraga üleni higiseks, nõrgaks, toetus vastu kapiseina, et püsida tasakaalus. Ta süda peksis nii tugevasti, et kogu ta keha sellest peksmisest võppus: tuks, tuks, tuks, tuks! Ja kui kohtu-uurija viimaks oma küsiva «halloo» telefonisse hõikas, krapsas ta järsku sirgeks, nagu võiks ta end reeta teisele isegi traadi kaudu. Ja ta ütles, katsudes rääkida võimalikult ükskõikse häälega, ilma tõusudeta ja ilma mõõnadeta:

«Siin kõneleb Pärtels. Jah, vabanda mind... ja tervist. Uudist? Kahjuks — mitte midagi nimetamisväärset. Vaata, ma pean sulle nimelt ütlema, et...»

Ta tahtis teist veidi piinata: noh, higista, higista, sa vana sikk!

Ja kohtu-uurija Asmus küsiski kohe, valjusti torusse hingeldades:

«Pole võimalik, eks ole?! Sõber... vennas... kas tõesti... ei ole võimalik?»

«Jah, vaata...» kordas Tiit Pärtels ja vaikis jälle.

Kohtu-uurija Asmus ütles pikkamisi ja anuvalt:

«Palun sind põlvili ... põl-vi-li, Tiit! Ja ma vannun sulle ükskõik mille nimel, et ma tasun sulle korralikult ja ausalt. Juba kolme või nelja kuu jooksul oled sa oma raha kindlasti kätte saanud! Ära ole südametu, vanapoiss! Tiit, mõtle järele ja ära ole südametu!»

Ning Tiit Pärtels, naerdes nüüd pilkavalt, ütles:

«Armas hea inimene, lase mind ometi lõpetada! Vaata, asi on nii, et raha sa saad päris kindlasti. Aga mulle juhtus vahepeal õnnetus — perenaine ütles korteri üles. Ma olen seetõttu seotud ja saan asja lõplikult joonde ajada, ütleme, õhtul. Muidugi — raha on mul juba varsti taskus, aga siis on mul nii palju jooksmisi, et ... pole lihtsalt mahti! Astu mu juurde sisse nii umbes kell üheksa või pool kümme. Kas on võimalik? Täpselt ... pool kümme! Hästi. Ah veel midagi ... Kui ma ise peaksin kojujõudmisega pisut hilinema — ole hea ja oota! Ütle perenaisele, et ta tooks sulle teed ja ajalehe. Oleme rääkinud, jah, eks ole?»

«Oleme rääkinud, oleme rääkinud ja tänan sind juba ette! Ootan su tulekut kas või ... hommikuni!» hüüdis kohtu-uurija Asmus.

«Noh, näeme. Võib ju tõesti juhtuda, et ma ei tule enne hommikut,» ütles Tiit Pärtels naerdes.

Ning kohtu-uurija Asmus vastas jälle hoogsalt:

«Ootan! Olen täpselt pool kümme seal, ja kui sa ei saa varem valmis, siis — tulegi kas või hommikul! Veel kord ... tänan sind juba ette, sõber ... vennas!»

«Nägemiseni,» ütles Tiit Pärtels.

«Jah, nägemiseni,» vastas kohtu-uurija Asmus.

Postkontorist lahkudes tundis Tiit Pärtels end väga väsinuna. Ta vaatas kella ja nägi, et see lähenes kaheteistkümnele. Ta luges tunde, ahastas liiga pika ootamise pärast, mõtles kojuminekule, kuid tundis selle vastu juba kohe sügavat vastikust. Pagan võtaks, millekski? Et lamada sohval, lugeda kriminaalromaani, vahtida peeglist oma pikkamisi paranevat lõusta? Ja ta mõtles viimaks, et pigemini jalutab ta siis vana Arumaa juurde ja kuulab ajaviiteks selle ammu tuttavaid targutusi, — hirmsaid tasumisähvardusi, jubedaid vihjeid barrikaadidest ja vennavere armutust valamisest.

Kuid enne seda läks ta veel panka, diskonteeris veksli

ja vestles jälle tükk aega vanade konvendikaaslastega. Nad kõnelesid tänagi ühel ning samal teemal: naistest, noortest tüdrukutest, armuseiklustest, mis näisid neile kõigile lausa suursündmustena. Pagana pihta, kas nad polnud siis praegugi veel elumehed, kuigi nad olid juba ammugi väljas poisikeseaastatest. Nad ütlesid üksteisele meelitusi, ja kui Tiit Pärtels küsis arvamust oma praeguse välimuse kohta, hüüti talle hoogsalt: «Suu-re-pä-ra-ne! Suurepärane... pole enam midagi märgata!»

«Ma loodan, et täna õhtuks peaksid kaduma ka viimased jäljed,» arvas Tiit Pärtels.

«Kindel! Selles ei maksa kaheldagi!» hüüdsid pangaametnikud.

«Ja ega tulevalgusel polegi vist enam kuigi palju näha?» küsis Tiit Pärtels.

«Tulevalgusel? Mitte midagi!» noogutasid sõbrad.

Nad lahkusid üksteisest veidi enne kella ühte, need kanged kiitlejad, kes kelkisid oma aumeheasjadega tavaliselt kogu oma tutvuskonna ees. Tiit Pärtels kõmpis mööda treppe alla üpris uljana ja suurejoonelisena, sest jääjate sõnad ei ulatunud ju enam teda häirima. Jah, ta ei kuulnud neid irvitavaid pilkeid, mis ta kulul lauast lauda lendu lasti; ta ei kuulnud seda pahatahtlikku itsitamist, mida poetasid mõlemad tema head sõbrad; ta ei näinud neid halvustavaid grimassegi, millega teda iseloomustati isegi vähetuttavatele klientidele... Ja et ta seda kõike ei näinud ega kuulnud, käis ta oma käimisi sellise iseteadva näoga, nagu oleks ta just praegu saavutanud oma elu suurima võidu.

Luuletaja Arumaa võttis sõpra vastu tusasena, kogu aeg tasakesi torisedes. Ta lonkas täna veelgi tugevamini, lausa komberdas, vandus aeg-ajalt vihaselt, tegi kohe jälle algust ähvardustega, mis nõretasid verest ning tasumisihast. Ta imes vahetpidamata odavaid paberosse, mille sinkjasmõru suits hakkas pikkamisi ärritama, ta sülgas siia ning sinna. Jälle meenutas ta kogu oma olemusega puuri pistetud vana öökulli, kelle kael kipub sulgedest juba paljaks jääma. Tuba oli vihmase ilma tõttu rõske ning külm ja ta keris enda tänagi vaibasse, istus sohvale, hakkas tigedal ilmel enda ette põrnitsema, sili-

tades aeg-ajalt muhke ja kriimustusi, mida katsid veel inglise plaastri pikad heleroosad ribad.

Äkki pidas ta vajalikuks jutustada sõbrale oma kõige uuemast õnnetusest. Ta ütles:

«Kurat ja kaheksa — kujuta ainult ette... Täna tuli peremees ukse taha ega lahkunud sealt ajadeski. Ma sõimasin teda küll kõige hullemate sõnadega, mis ma üldse teadsin... kol-mes kee-les! Mitte midagi ei aidanud! Ja see vana kooner esitas mulle ultimaatumi: kas ma maksan möödunud kuu eest tasuda oleva üüri tema jooksvale arvele juba tunahomme või võtku ma oma pambukesed käe otsa ja kõndigu minema. Ja kõige veidram on selle juures asjaolu, et ma olen võlgnenud talle varem vähemalt kolm korda nii palju kui praegu. Ta peaks mind ometi tundma ja teadma, et ma niikuinii maksan. Kas sulle ei paista, vennas, et siia on maetud mingisugune koeraraibe? Ma tunnen igatahes lõhna, olgu küll, et ma ei julge veel kedagi avalikult süüdistada. Kas... sina ka tunned lõhna?»

Tiit Pärtels kehitas õlgu ja tahtis vastata eitavalt, otsustas aga ümber ning ütles:

«Tunnen küll.»

«Lõhnab musta bareti järele, eks ole?» küsis luuletaja Arumaa.

«Täpselt nõnda!» noogutas Tiit Pärtels.

«Jah, nad on röövlid!» ütles luuletaja Arumaa. «Jah, selge, nad on mind juba oma musta nimekirja võtnud. Ma olen nõnda-ütelda väljavalitud lammas, mu kõrvalestasse on juba tapamärk põletatud! Vana kenamees Saks oli siin paar päeva tagasi kangesti solvunud, küllap ta oskab vajalikul kohal nupule vajutada. Sest ta ju teab, et minutaolisel pole kuigi kerge uut ulualust leida: iga paksmagu küsib kõigepealt kuu üüri ette. Millega ma maksan? Pole mul praegusel silmapilgul kerge õiendada vanugi võlgu. Nii et — tänan väga, armsad seltsimehed, et te ka mind meeles peate... kas või ainult vastukarva silitamisega. N-noh, olgu — las aga läheb kord löömiseks, küllap ma neile siis veel näitan, kellega neil tegemist on!»

Ja luuletaja Arumaa, vaimustatud omaenda sugereerivatest sõnadest, kargas jälle sohva veerelt püsti ning hak-

kas kärmesti-kiiresti mööda tuba edasi-tagasi lonkama, tekinurgad ripakil nagu märjad linnutiivad.

Tiit Pärtels suitsetas vaikides. Ta polnud mees, keda suudaksid häirida kaaskodanikkude mured ja hädad: mis siis, eks iga inimene peab ise oma õnne ning heaolu eest valvel olema! Talle oli tähtis praegu vaid see, et aeg kiiremini edasi läheks, et tal poleks vaja igavust tunda, et ta läheduses leiduks keegi, kes hajutaks millegagi ta mõtted. Ta kuulas sõbra jutuvada nagu midagi, mis voolab temast tasakesi sulisedes mööda, mis köidab ta tähelepanu, mis unub aga juba järgmisel silmapilgul. Ta vaimusilma ette hakkas kerkima jälle rohkeid kujutelmi lähenevast õhtust. Ja ta muutus pikkamisi väga raugeks, laskus kummargile põlvede kohale ning jäi natukeseks ajaks sellesse asendisse, kuni ta silmad viimaks kinni vajusid.

Ta tukkus üsna lühikest aega, sest kui ta uuesti üles vaatas, nägi ta, et kell on alles pool kolm. Luuletaja Arumaa, ikka veel tekisse mähitud, askeldas pliidi ees. Ta oli nähtavasti äsja kartuleid koorinud; nüüd tegeles ta suitsulihaviilukatega; tilluke tulelõke heitis põrandale helekollaseid varje, mis lõikasid ähmase sajuilma nukrasse hallusse. Kärbsed pirisesid aknaruutudel. Pann kuumadel pliidiraudadel hakkas särisema ja lagunenud toaubrik täitus meeldivalt maitsva lõhnaga, mis sundis sügavasti hingama.

Kui nad viimaks sööma istusid, pidi Tiit Pärtels tahtmatult naeratama: see üksik vanamees oskas tõesti oivalisi toite valmistada. Ta neelas isukalt pipardatud sealiha, kastis kartulilõike maa kombel valmistatud rasvakastmesse. Nad rääkisid jälle palavatest päevaküsimustest: rohketest ülejooksikutest baretimeeste leeri, aina kasvavast kihutustööst laiades rahvahulkades, eestlase iseloomu õigeajalisest ettevaatlikkusest. Nad olid täna mõlemad üpris teravakeelsed, — ei, pagana pihta, mõistlik mees vaadaku nüüd aina pealt ja vangutagu pead!

Kui kell alumisel korrusel vana rätsepmeistri korteris seitse lõi (selle kumedad löögid kostsid selgesti läbi põranda), tõusis Tiit Pärtels viimaks oma kohalt ja hakkas minema. Aga enne, kui ta lahkus, meenus talle veel midagi. Ja ta ütles, vaadates sõbrast mööda:

«Sa oled küll väga hell ja haavud kergesti, aga ma teeksin sulle siiski ühe ettepaneku. Asi on nõnda, et minu praegusel perenaisel oli hiljuti raskusi ja ma maksin talle ette tervelt poolteise kuu raha korteri ja täieliku pansioni eest. Ise olen ma seda ettemaksmist kasutanud vaevalt nädala. Nüüd ma aga kolin... hoopis mujale. Mis sa arvad, — kas sa ei tahaks minu sissemaksu kasutama hakata, sest niikuinii ei saa ma ju pennikestki tagasi. Oletame, et see jääks sulle nagu võlakohustuseks, mitte nagu kingituseks.»

Luuletaja Arumaa vaatas samuti kõrvale.

Ja Tiit Pärtels tundis tõsist üllatust, kui see ülitundlik mees vastas nüüd häbelikult:

«Hea küll, kui aga nõnda saab.»

«Miks siis ei saa!» ütles Tiit Pärtels ja surus tugevasti teise kõhnu ning külmi sõrmi.

Väljas sadas tihedat ning sooja vihma, mis pani tänavad kergelt aurama.

«NÄETE, KUIDAS NAD MAGAVAD!»

Kell oli alles pool üheksa, kui Tiit Pärtels otsustas juba kodunt lahkuda. Kuid samal hetkel helistati ukse taga. Ta oli kindel, et see on luuletaja Arumaa, kui ta aga avama läks, kohkus ta kangesti: tema ees seisis paks kohtu-uurija Asmus. Ja taandudes pikkamisi tagasi tuppa ütles ta vaikselt, kuid närviliselt:

«Palun . . . Tule sisse.»

Kohtu-uurija Asmus järgnes talle komistades. Ta paistis kohutavalt ärevil olevat, nii ärevil, et isegi ta näolihased vahetpidamata tõmblesid: suunurgad, laud, kulmud, põsed. Ta nohises, hingeldas, katsus seda hingeldamist kuidagi kuuldamatuks teha, sattus aga sellest katsest tingitud pingutuste tagajärjel kord-korralt suuremasse erutusse ja pühkis vahetpidamata higi. Ta mantel oli läbimärg, kaabuveered pehmeks ligunenud, mööda lotendavaid püksisääri jooksis põrandale pikki veeniresid. Vaevalt oli ta tuppa astunud, kui ta juba ütles:

«Anna andeks, et ma varem tulin. Aga ma ei saanud enam kauem seda valitsevat teadmatust taluda. Ma loot-

sin, et sa oled ehk mõne juhuse tõttu juba koju tagasi jõudnud, ja ... nagu ma nüüd näen ... oli mul õnne. Kõik on korras, jah?»

«Kõik pole k a u g e l t k i korras!» ütles Tiit Pärtels vihaselt ja tundis külalise vastu äkki tugevat vaenu. «Ja õnne polnud sul teps põrmugi, — ma pole ju veel välja läinudki. Tulid siia liiga vara, eks siis oota! Oma asi!»

«Kas sul ... kas sul ... ei olegi siis veel raha?» küsis kohtu-uurija Asmus kohkunult.

«Ei ole,» ütles Tiit Pärtels. «Kui ma sulle teatasin, et tule täpselt poole kümne ajal, siis ... teadsin ma ju ometi, mis ma teen ja mis ma sellega mõtlen. Sina aga ... paned kodust kihutama tervelt tund aega varem!»

«Siis sa ... ei saagi mind vist aidata?» kogeles kohtu-uurija Asmus.

«Mäletavasti ütlesin ma, et saan; oma lubamist pole ma seni tagasi võtnud,» ütles Tiit Pärtels.

«Nii ... hilja ... veel ... Kust sa nüüd enam raha võtad ... ?»

«Pagana pihta, kas ma pean sulle esitama täpse aruande, et sellelt laenasin niipalju, sellelt naapalju ja tollelt nõndapalju? Ja kas see läheb sulle üldse korda, kust on need kroonid pärit? Ära karda! Raha saan ma ... päris ausal kombel. Aga ma hoiatan veel kord: selle saamise moodused ei lähe sulle korda! Ja sellega ... lõpp! Kui sa mõtled uurima ja s-selgitama hakata, võid sa küll juba praegu oma teed minna!»

«Mis sa's ... jälle ... kohe nõnda ...» ütles kohtu-uurija Asmus väga alandlikult ja vaatas kõrvale.

«Noh, hästi, ärgem siis tülitsegem ja vaielgem,» vastas Tiit Pärtels.

Ja ta käändus kohe ukse poole, et kärmesti lahkuda.

Kuid kohtu-uurija Asmus ei saanud temast arvatavasti õieti aru. Ta tõusis samuti ja ütles:

«Ilus, mingem pealegi. Mul on ju aega. Ma võin väga hästi niikaua tänaval oodata, kuni sina sees õiendad. Olgu siis minul kah ... oma väike vaev.»

Tiit Pärtels vaatas teda äkki kuumade silmadega, mis näisid lausa sädemeid pilduvat.

«Ah nõnda? Sa pead s i i s k i teada saama, kust ja kellelt! Tehtud. Mine üksi. Ma ei tule!»

«Jumala eest, ma ei taipa enam... midagi!» ütles kohtu-uurija Asmus nutuselt.

Ja Tiit Pärtels, astudes nüüd üsna tema juurde, sisistas läbi hammaste:

«Istu, ole lahke! Is-tu! Ja ära mõtlegi minuga uudishimulikult kaasa sörkida. Ma ei taha, et sa teaksid, kellelt just ma laenan. Kas — sa — saad — sellest — viimaks— ometi — aru? Või ei taha sa sellega leppida, et ma ei lase sind oma nina kõikjale vahele toppida?»

«Ära nüüd räägi... niisuguseid sõnu!» hüüdis kohtu-uurija Asmus. «Muidugi! Mis kuram see minusse puutub, kellega sa minu kasuks äri ajad. Vabanda mind... Ma siis... ootan siin? Või pean ma ehk niikauaks tagasi koju minema? Jah, ma võin ju hiljem... ütleme — pool üksteist... tagasi tulla.»

Tiit Pärtelsit hakkas haarama piinav ahastus. Ainus kujutelmgi, et ka täna võiks kõik nurjuda, paiskas ta meeleheitesse. Ja kui külaline jälle temaga kaasa kippus, pidi ta lausa karjuma, osutades toolile:

«Noh... istu... kuradi pihta! Kas sa mõtled, et ma hakkan sind poole ööni passima ja valvama! On sul lusti täna lõplikku vastust saada, siis... ära mine enam kuhugi. Väga võimalik, et ma olen tagasi juba paarikümne minuti pärast, väga võimalik aga ka, et ma... jään hiljemaks. Soo, ma ruttan! Nägemiseni!»

«Jah, nägemiseni...» pomises kohtu-uurija Asmus ja istus ohates sohvale.

Väljas oli vahepeal väga tuuliseks muutunud, kõik ümberringi kohises ja vuhises. Jäme soe vihm virutas suure hooga vastu katuseid, seinu, vastu kõnniteid. Oli pilkaselt pime, tänavalaternad paistsid läbi udu varitsevate silmadena, ei valgustanud mõne sülla kauguselegi. Taevas rippus kohutavalt madalal; mustjashallid pilvemürakad, tormates põhjast lõunasse, ähvardasid riivata korstnaid ja puudelatvu. Järsud iilingud puhusid nagu lõõtsutades vastu kannatlikult ootavat vana linna, raputasid maju, huugasid telefonitraatides, tekitasid madalate plankaedade ääres nagu neelavaid keeriseid. Ja jalgade all aina sulises, sulises, sulises, just nagu peetaks kuskil koletut lahingut ja nagu nõrguks pimedusest

esile selles lahingus valatavaid vereojasid, kleepuvaid, libedalt sooje, vaevumärgatavalt lõhnavaid.

Tiit Pärtels tundis end juba varsti läbimärjaks muutuvat; isegi mantel ei suutnud selle suure valangu all vastu pidada; ta ei hoolinud aga millestki ja tõttas edasi. Kui ta põiki üle pimeda Toomemäe läks, oli tal tunne, nagu ümbritseks teda nüüd põline, tormiga võitlev vana laas.

Ta sammus alla mööda järsku nõlvakut, mis viis Laia tänavasse, möödus ülikooli võimlast, ruttas pahemale. Mida lähemale ta oma eesmärgile jõudis, seda tugevamini hakkas ta süda peksma. Kui ta keset pilkaspimedat kõnniteed seisma jäi ning pilgu enda vastas asuva maja teise korra akendele tõstis, oleks ta pidanud nagu järsku nutma hakkama, hardunult, valju häälega.

Siiani oli kogu tema kavatsus paistnud talle ääretult lihtsana ja kergesti läbiviidavana: mis seal ikka, ta pole ju enam poisike! Kuid nüüd, juba kohale jõudnud, kaotas ta julguse ega suutnud midagi ette võtta. Ta astus kikivarbail üle tänava, vaatas korraks koridorigi, kus põlesid kaks tugevajõulist kuplita elektripirni, sulges aga kohe jälle ukse ja tõmbus tagasi.

Ta läks pimedat kõnniteed mööda alla, marssis norgus päi kuni Emajõeni, vahtis maruiilidest laineliseks virutatud musta veepinda, käändus, jõudis jälle tuttava maja juurde, peatus jälle selle ees. Aknad olid ikka veel valgustatud; vallatlevad varjud põikasid üle helendavate eesriiete, paisusid suureks, hüplesid, taganesid kuhugi, noogutasid: noor ema mängis oma kahe lapsega. Ja ta hakkas jälle hirmsasti ärritatuna pikkade sammudega edasi-tagasi käima, kuni osa aknaid muutus viimaks pimedaks; tüdrukud läksid vist magama.

Kui ta kella vaatas, kohkus ta kangesti: ta oli siin asjata aega viitnud juba tublisti üle poole tunni, — ei, kurat võtaks, ta ei saa enam oodata! Ta surus hambad risti, lükkas ukse lahti, läks otsustavalt mööda kulunud puutreppi üles, jättes enda järel märgi jälgi. Kui ta käiku aina aeglasemaks muutes viimaks teisele korrale jõudis ja tuttavat ust juba üsna käeulatuses nägi, kartis ta end kuuldavalt luksuma hakkavat. Siis pidi ta veel

kord kogu jõu kokku võtma, kuni tal jätkuski küllalt julgust, et suruda sõrm vasksele kellanupule.

Aeg, mis ta oodates paigal seisis, tundus talle kohutavalt pikana. Viimaks kuulis ta kedagi nobedasti astudes läbi eeskoja tulevat: tip-tip, tip-tip-tip-tip! Uks avanes, ja ta nägi enda ees inimest, kellest ta oli viimaste nädalate ja kuude jooksul mõelnud isegi magades! Ta ütles, kahmates peast märja kaabu, mille veertelt langes kohe põrandale rohkesti vihmavett:

«Tere õhtust. Vabandage mind väga ... kas ma võiksin sisse astuda ... ?»

Naine, taganemata sammugi, vastas:

«Mu meest ei ole praegu kahjuks kodus. Ja ma ei tea sedagi, millal ta tuleb. Te saaksite ehk ... homme?»

Tiit Pärtels kogeles:

«Ma siiski ... meelsasti ...»

«Mu meest ei ole kahjuks praegu kodus,» kordas naine jälle.

Ning Tiit Pärtels naeratas nüüd kõveralt ja ütles:

«Armas aeg, mis te minust ometi kardate! Ma pole ju kellegi murdja, nagu te näete. Ajan teiega paar sõna juttu, ja see oleks kõik.»

Proua Asmus sundis end muigama. Ta ütles:

«Ma pole mõtelnudki teid karta, aga aeg on juba liiga hiline. Ma pean lapsed magama panema, mul pole mahti teiega juttu ajada. Tulete homme, kas jah?»

«See on viisakas väljaviskamine, eks ole: ära tülita, kao sinna, kust sa tulid!» ütles Tiit Pärtels ja katsus samuti naeratada, — ta laigulisele näole tekkis viril grimass. Et seda grimassi varjata, lisas ta kärmesti, asetades keharaskuse ühelt jalalt teisele: «Noh, õieti pole selles midagi imestada, sest teil on ju minust ... teatud kindel ettekujutus. Aga mis te mulle näiteks vastaksite, kui ma ... tahaksin teiega vestelda teie armulise abikaasa üle?»

«Joonatanist?» küsis naine ja vaatas elumeest järsku avarduva pilguga.

«Nimelt — Joonatanist,» vastas Tiit Pärtels.

Naine näis veel kord kahtlust tundvat. Ta pilk oli uuriv, umbusklik, ettevaatlik. Kuid ta astus siiski ukse

eest kõrvale, sammus vaikides saali ja süütas elektri. Ta ei palunud külalist istudagi, vaid küsis kohe:

«Noh, mis siis Joonataniga lahti on?»

«Kui te lubate... ma võtaksin mantli natukeseks ajaks seljast ja riputaksin esikusse,» ütles Tiit Pärtels ja tundis end jälle südina ning halastamatuna. «Väljas sajab rasket vihma. Ma määrin oma märgade üleriietega kogu teie kauni mööbli. Lubate, eks ole?»

«Palun,» ütles naine, ta häälest võis aga selgesti aimata, et see talle ei meeldinud.

Kui Tiit Pärtels jälle saali tuli, seisis proua Eerika ikka veel oma kohal. Ta ootas, vaikis ja vaatas väga tähelepanelikult. Tiit Pärtels osutas sohvale ja küsis:

«Kas teil on midagi selle vastu, kui ma... veidi puhkaksin?»

«Palun,» ütles naine jälle.

Vaikus.

Ja kui Tiit Pärtels ikka veel midagi oma külaskäigu eesmärgi kohta ei lausunud, küsis proua Eerika viimaks kärsitult:

«Jah, olge head, ütelge, mis Joonataniga siis lahti on. Ega temaga... ei juhtunud viimaks mingi õnnetus?»

«Joonatan istub praegu minu juures ja ootab mind,» ütles Tiit Pärtels. «Jah, te võite seda võtta, nagu see teile meeldib, aga — nõnda see on. Ja tal pole vistartki viga, ta on ainult suures hädas. Noh, teie peaksite muidugi tema majanduslikku seisukorda paremini tundma kui mina. Tal on vist vägagi suuri vekslilaene, eks ole?»

Naine kortsutas kulmu ja küsis:

«Mis see siia puutub? Mul pole harjumust olnud oma mehe asjadesse segada ja... ma ei taha sellest ka praegu kõnelda. Palun tehke kiiresti, mul pole tõesti enam aega!»

«Kannatage nüüd, kannatage,» ütles Tiit Pärtels. «Ikka pikkamisi ja rahulikult, rutata pole mõtet, — niikuinii saate küllalt vara teada, kuidas teie armsa Joonataniga lood seisavad. Nõnda siis — palun kuulake. Teie mees tuli nimelt eile minu juurde ja palus minult jumalakeeli, et ma laenaksin talle mõnisada kroonikest...»

«Mis? Joonatan käis... t e i l t raha küsimas?!» hüüdis naine ja muutus samas väga ärevaks.

«Jah, käis. Ja nimelt — m i n u l t. Ja minult nimelt

sellepärast, et ma olin veel ainus, kellest oma hädas kinni haarata,» ütles Tiit Pärtels ja naeris kõveralt.

«Milleks ... milleks siis ometi ... jumal hoiaks?» küsis proua Eerika.

Ning kummardudes nüüd kaugele ette, teine jalg põlvele tõstetud ja käed süles risti, vastas Tiit Pärtels pikkamisi ja selgelt:

«Milleks? Aga loomulikult selleks, et välja osta oma võlt-si-tud vekslit. Jah, palun, te võiksite ometi istuda — nõnda oleks teil kergem kuulata. Nii.»

«Võltsitud ... vekslit?» kordas proua Asmus hirmust pärani silmil.

«Jah,» noogutas Tiit Pärtels. «Sest vaadake, armuline proua, kui ta seda vekslit õigel ajal välja ei osta, läheb see protesti ja siis teatatakse loost žirandile, kes hakkab omakorda õiendama ja salgab kõik maha. Nii!»

«Issand jumal! Mis ... mis siis küll saab? Mis ... siis ... küll ... saab?» sosistas proua Asmus.

«Tjah, mis siis saab?» kordas Tiit Pärtels. «Saab seda, et — emb-kumb — kas ta peab võltsimist jätkama või laseb ta tõesti asja areneda niikaugele, nagu ma just praegu rääkisin, ja läheb istuma. Muide, — säärase kirjatöö eest saab vähemalt kaks või kolm aastat. Noh, mis te arvate, kas mul oli põhjust teiega kõnelema tulla või ei olnud mul seda mitte?»

Naine istus nüüd kuidagi liikumatult, põsed kahvatud. Ta ei suutnud enam midagi lausuda; ta huuled võpatasid aeg-ajalt; ta neelas korduvalt ja surus käed loomusunniliselt vastu rindu.

Tiit Pärtels silmitses teda kurja edevusega. Ta nägi naist jälle sellisena, nagu ta oli teda kujutlenud: suurekasvulisena, tugevana, kergesti lopsakusele kalduvana, jõuliselt meelelisena pisimateski üksikasjades. Ta hakkas teda mõttes lahti rõivastama, pikkamisi, tükk-tükilt. Ta käed hakkasid tasakesi värisema. Ja ta võpatas ärkvele nagu kergest suigatusest, kui naine viimaks kogeles:

«Kuidas ... kuidas ... see võis ometi juhtuda!»

«Ei tea. Juhtus! Kõik!» ütles Tiit Pärtels, kuid otsustas siiski avalik olla ja seletas: «Ta jutustas mulle, et tal olevat kevadtalvel suuri raskusi olnud: vanad vekslid, naine — see tähendab teie — kliinikus, lapsed kliinikus.

Siis polevat ta leidnud enam ühtki muud pääsu, et veel korraks veest välja rabelda. Ma kujutan seda muidugi ette: nii nagu kõik sellised kergesti libisevad tüübid...»

«Palun, palun, ärge tarvitage niisuguseid alatuid väljendusi, Joonatan ei ole mingisugune kergesti libisev tüüp!» hüüdis proua Asmus.

Tiit Pärtels kehitas õlgu.

«Noh, ma ei tea, mulle näib nõnda,» ütles ta ning jätkas: «Jah, ka tema mõtles, et mis siis, et niikuinii lunastan ma selle paberilipaka ausalt välja, keegi ei saa teada, ja ma olen päästetud. Noh, see pole harilikult hoopiski nii kerge. Tal olevat koos vaid pool summast, mõne päeva pärast saabub aga otsustav hetk. Nii siis tuli ta minu juurde.»

Naine oli end pikkamisi koguda suutnud. Ta silmad hakkasid järsku leekima ja ta ütles:

«Ahah, nüüd ma mõistan! Teate — kõigele vaatamata olete te hirmus alatu inimene, nii alatu inimene, et ma ei tahaks teile otsagi vaadata. Joonatan pidas teid oma parimaks sõbraks ja suhtus teisse lahtise südamega, teie aga kasutasite ta usaldust ja ruttasite teda minu ees mustama. Aga lubage endale tähendada, armas härra Pärtels, Joonatan talitas isegi vekslit võltsides nagu õige mees, kes võitleb oma kodu õnne pärast... kuigi ebaõigete vahenditega. Pidi ta meid siis hukkuda laskma? Ei — tema otsustas pigemini ise kaabakaks muutuda ja hukkuda... Ta on teie kõrval pühak! Jah, ta on mees, teie aga olete... kaabakas!»

«Maailmas tuleb võidelda kõigepealt e n d a eest,» ütles Tiit Pärtels. «Ka teie Joonatan tegi sedasama.»

«Ei, te eksite ja mõõdate teda enda mõõdupuu abil. Joonatan võitles meie eest!»

Vaikus.

Tiit Pärtelsile tundus usutamatuna see jõud, mille abil naine end valitses. Ta oli kujutlenud rohkeid pisaraid, hädaldamist, palveid, roomamist põlvedel, halisemist ja hüsteeriat; siin ta nägi aga külma verd ning suurt, saatuslikku tasakaalu. Korraga hakkas see teda vihastama; ta hiljutine sügav kiindumus näis muunduvat peaaegu sama sügavaks vihkamiseks. Ta tõusis ja sõnas naeratades:

«Hea küll, kui kaabakas, siis kaabakas. Eks me näe, eks me näe, kust ja kellelt ta selle summa kokku saab. Igatahes võin ma teile otsekoheselt ja avalikult ütelda, et tal pole praegu pisimatki lootust... peale minu. Ärge võtke seda kelkimisena, see on päris lihtne tõsiasi. Elage hästi, armuline proua!»

Naine tõusis samuti, vaatas talle tungivalt otsa ja küsis:

«Niisiis... te ei laena talle seda raha?»

«Ei,» vastas Tiit Pärtels.

Vaikus.

Naine küsis jälle, rääkides nüüd hoopis vaiksemalt ja nagu alandlikult:

«Miks? Kas sellepärast, et ma teid... haavasin?»

«Kas või sellepärast,» ütles Tiit Pärtels ja laotas käsi. Ja jätkas kohe küüniliselt: «Sest vaadake, armas proua Asmus, ega minagi ole ometi issand jumal, kes avitab teisi inimesi ainult oma hea südame tõttu. Ei, tänan, seda ma ei tee! Ka mina tahan elada! Kui minult heategu küsitakse, siis küsin mina endale... vastuheategu. Tingime! Pakume! Kaupleme! Te ütlete, et ma olevat suli, kaabakas, alatu inimene. Aga mille abil te seda minu sulilikkust, kaabaklust, alatust mõõdate? Kas sellega, et ma olin teisse armunud? Kas sellega, et ma oleksin olnud valmis Joonatanile sarvi tegema? Lollus, armuline proua! Võib ju olla, et mõnesugune aumõiste ei pea õigeks ka minu tänast sammu, võib-olla, võib-olla, aga ma ei häbene sellepärast teps põrmugi. Jah... ma tulin kauplema! Jah, ma tulin tegema päris ausat äri! Hinnad on küll ääretult kõrged, seda ei saa salata, aga... seda enam on just teil põhjust asjalik olla ja mind mitte sõimata.»

«Mida te... mida te... siis nõuate, kui te teda avitaksite? Ja... kas te saate teda üldse avitada?» küsis naine endiselt vaikselt.

Tiit Pärtels pistis käe põue, võttis sealt rahapaki ja asetas enda ette lauale. Ta ütles virilalt muiates:

«Saan, nagu näete. Ja mida ma nõuan? Kui aus ärimees ütlen ma teile kõigepealt, mis ma teile pakun. Ma pakun teile häbi ja alanduse asemel seniselt mugavat

perekonnaelu, jõukust, kenakest läbisaamist, seltskonnainimese mõnususi.»

«Nii? Ja selle hind?»

«Selle hind olete — teie.»

Vaikus.

«Mina?» küsis naine.

«Jah, teie,» ütles Tiit Pärtels.

Proua Asmus vaatas teda üle laua, suurte silmadega, väsimus pilgus. Tiit Pärtelsil hakkas piinlik, kuigi ta ei kahetsenud oma otsustavat ja dramaatilist ülesastumist. Ta ütles, püüdes naist loomusunniliselt järeleandmisele mõjustada:

«Ärge kartkegi, et ma teid millekski sunnin, ei, — seda ma ei tee. Talitage täiesti omaenda heaksarvamist mööda. Ma tuletaksin teile meelde ainult üht asja, ja nimelt seda, et — võtke asja sellisena, nagu see tegelikult on. Ei maksa unistada jumal teab missugustest imedest. See, mis teid ähvardab, oleks teie elu pööripäev: seljataha jätaksite te kõik senise — võimaluse lapsi koolitada ja väärikalt elu vastu valmistada, ees seisaks teil aga kindel libisemine sügavamale, aina sügavamale. On ju õige, et kaks aastat pole kuigi pikk aeg. Aga ärge unustage, et see kaks aastat muudab teie seisukorra kuni teie maise elu õndsa lõpukeseni. Karistusvang? Noh, ma tahaksin näha, kes annaks Joonatanile pärast seda veel mingisugust tööd, midagi, millega ta suudaks end ja teid pinnal hoida? Lastele aga näidatakse näpuga: «Võltsija tütred, võltsija tütred!» Armas proua Asmus, uskuge, ma ei liialda: nõnda see läheb teiega kindlasti. Ja nüüd — valige. Minu poolt määratud hinna suuruse üle võite ju teie ise kõige paremini otsustada.»

«Issand jumal... ärge tahtke ometi... midagi niisugust!» hüüdis naine järsku ja surus käed näole.

«Miks mitte?» ütles Tiit Pärtels ja kehitas närviliselt õlgu. «Maailmas on kõik väga reaalne ja lihtne. Vaadake — ka mina ihkaksin endale lunastust muretseda. Ma olen mitme pika kuu jooksul katsunud teid unustada, ma ei ole aga seda suutnud. Ma pole enam inimene, ma olen... tõbine! Ja ma tean kindlasti, et kõik laheneb jalamaid, kui ma olen teid... omanud. Noh, me pole ometi lapsed, me ju teame mõlemad vägagi hästi, mis on mis...

Mida te sellega kaotate? Te ei kaota midagi, te ainult võidaksite. Ja ka mina ... ka mina ... leiaksin pääsemise. Niisiis — Joonatani pääsemine minu pääsemise vastu! Olete nõus?»

«Ei, ei, ei!» hüüdis naine ja nuttis valjusti.

«Nagu soovite,» ütles Tiit Pärtels.

«Ja teie ... teie ... ei anna Joonatanile seda raha?» küsis proua Eerika läbi nuuksatuste.

«Ei, ma ei anna Joonatanile ... seda raha!» ütles Tiit Pärtels.

Naine katsus end päästa kavalusega. Ta ütles:

«Jah ... võib-olla ... Aga ma pean selle üle järele mõtlema. Ma ei saaks täna ka teie kutset vastu võtta, sest ma ei julge ju lapsi üksi jätta. Paljugi, mis võib juhtuda ...»

«Aga milleks ...? Me võime ju ... siin ...» ütles Tiit Pärtels ja osutas sohvale.

Vaikus.

Tiit Pärtels vaatas naist nüüd kuivalt kibelevate silmadega, hirmsasti ärritatult. Ta mõtles äkki, et kui see tal ka nüüd ei õnnestuks, läheb ta kindlasti hulluks. Ta küsis summutatud häälega, siludes närvlikult suunurka, mis kippus tõmblema:

«Noh ... kas olete nõus? Ah?»

«Ma ... ma ... ei ... tea ... jumal paraku, kui kole see kõik on ... Te ei olegi nagu inimene, vaid ... koletis ... Koletis ... jah ... koletis!» hüüdis naine ahastades.

Ja Tiit Pärtels ütles:

«Nagu soovite. Ma ei mõtlegi teid millekski sundida.»

Naine nuttis aina edasi, hääletult nuuksudes, käed näol. Kogu ta noor ning tugev keha oli abitult kühmu vajunud, võbises lakkamatult. Ta kuldpunased juuksed langesid abitult üle lauba, üle meelekohtade, üle kõrvalestade; ta lõug värises; ta kael kattus kiiresti üsna tillukeste vistrikkudega, mis otsekui kasvasid nahast esile; võis selgesti aimata läbi õhukese riidegi, kuidas ta rinnad tõusid ja vajusid, tõusid ja vajusid. Ning Tiit Pärtels ütles jälle, liigutades kinganina kärsitult mööda põrandat edasi-tagasi:

«Noh, otsustage juba kord ...! Mul pole ometi aega istuda siin ... kuni hommikuni ...!»

«Jumal... jumal... kui Joonatangi... ometi tuleks...!» pomises naine masinlikult.
Ja Tiit Pärtels naeris ning vastas:
«Ei, ta ei tule. Täna te peate otsustama igatahes ilma temata, sest käesoleval korral polnud ta küllalt tark ja laskis enda sisse vedada. Ta ootab mind praegu Kastani tänavas, loeb minuteid ja käib mööda tuba edasi-tagasi. Hahahaa! Kahju, et tal pole seal vastavaid lilleõisi, mille lehekesi rebides ta võiks ajaviiteks ennustada: «Saan raha, ei saa raha, saan raha, ei saa raha.»»
Äkki näis naine midagi otsustanud olevat. Ta tõusis, pühkis põskedelt pisarad ja ütles:
«Palun, härra Pärtels... Ma tahaksin teile midagi näidata.»
«Kuhu te mind viite?» küsis Tiit Pärtels.
«Tulge, tulge... Küllap te varsti näete,» ütles naine. Ja ta lükkas magamistoa ukse tasakesi lahti, viipas käega ning sõnas: «Palun.»
Tiit Pärtels astus sisse. Ta nägi juba kohe, et poolhämaras ruumis, mida valgustas vaid tumeroheline laualamp, asusid kõige silmapaistvamal kohal kaks väikest raudvoodit ja lükatav vankrike. Siin oli vaikne, kummaliselt kodune, siin oleks nagu lõhnanud millegi järele: kas mitte sooja piima järele? Siin oli veidi nagu pühalikki. Ja noor naine, kartmata lapsi äratada, süütas vaevaltkuuldava plõksatusega paksust piimklaasist armatuuri, mis valas kohe kõikjale ühetaolist, veidi rohekat valgust.
«Palun,» ütles proua Asmus jälle ja osutas käega suunas, kuhu Tiit Pärtels juba vaatas.
Vaikus.
Ning naine ütles nüüd pikkamisi, puudutades äkki Tiit Pärtelsit kergelt küünarnukist: «Näete... kuidas nad magavad. Ma olen nende ema. Te tahate mind häbistada, te tahate, et ma ei julgeks neile kasvavatele olenditele silma vaadata, — inimene, kes on ennast müünud, ennast määrida lasknud! Jah, mul ei ole midagi parata, ma ei saa ju lasta neid... kerjusteks muutuda. Seegi... kuulub minu emakohustusse. Ainult ma tahtsin teile näidata... et te taipaksite oma alatuse täit suurust. Sest nüüd, mil ma niikuinii pean teie väljapressimisele alla andma, ta-

han ma teile näkku ütelda, mis ma teist tõeliselt mõtlen. Te olete ... elajas, lurjus, kurjategija! Te olete nii must ja räpane, et ma tunnen juba teie metsloomahaisugi, kuigi te olete ennast kõigi tundemärkide järgi ... lõhnatanud ja õlidega võidnud! Te olete südametu närukael, teil pole aimugi sõprusest, sõnapidamisest, vastastikusest usaldusest, te olete valmis oma minutilise lõbu pärast läbi lõikama oma parimagi seltsimehe kaelasooned. Te olete teeröövel, alfons ... kuigi mitte tavalises mõttes! Te peaksite end tihnikutesse ja padrikutesse varjama, et inimese silm teid vaatama ei pääseks. Näete — seal nad magavad. Ja ma olen nende ema. Ma olen valmis nende eest andma isegi oma elu, kõik, kõik, ka kui nad mind hiljem neaksid, kui nad ka mulle jalahoope annaksid. Kas te mõistate mind, härra Pärtels? Härra — Pärtels!»

Kuid Tiit Pärtels ei kuulnud teda enam, jah, Tiit Pärtelsit polnud enam läheduses. Ta oli järsku tasakaalu kaotanud, oli kikivarbail magamistoast minema hiilinud, ajas eeskojas mantli selga ja lahkus kärmesti, tõmmates snepperluku enda järel raksatades kinni. Ja see raksatus oligi, mis sundis proua Asmust ringi vaatama.

Sadas endiselt jämedat vihma. Tuul undas kuskil jõe pool, kolistades plekk-katuse lahtirebenenud plaatide kallal.

«TIIT, SA OLED HIIGLANE!»

Esimene asi, millele Tiit Pärtels tänavale astudes mõtles, oli see, et nüüd siis on kõigel lõpp, et nüüd siis on ta kaotanud oma mängu viimsegi partii. Äsjane suur ärevus oli lõplikult taltunud ja ta tundis endas kohutavat väsimust. Kõik tas näis nüüd pikkamisi venivat, roomavat, edasi nihkuvat vaid määratu aeglusega. Oli kuidagi ülearune ning rumal — minna edasi piki vettivat kõnniteed, kaitsta end ülestõstetud kraega vihma eest, tõmbuda kogu kehast kühmu, et mitte külmetada liigses rõskuses. Ja kas kogu maailmgi ta ümber polnud ülearune ja rumal? Ja kas oli üldse mingit mõtet liikuda ja teotseda, käia ning askeldada? Ta sammus tükike aega peaaegu suletud silmil, vaatles oma elu — see näis olevat sama tarbetu ja juhuslik nagu selle suure limuka elu, keda ta nägi abitult kollakas tänavavalguses edasi vingerdavat. Ja kohutavalt tarbetuna ja ülearusena tundus talle ka tema tänane käik punapäise kaunitari juurde, nagu naise jonnakas keelduminegi ... Kui plekk-katuse servalt alla voolavad veenired otse ta kaelale ning kuklale sattusid, hakkas ta jälle veidi kiiremini edasi minema, ükskõikselt,

juhuslikult, sunnitud selleks vaid reflektiivsest reageeringust järsule muljele, mille äratas tas vastu paljast ihu langevate piiskade jäine külmus.

Ta läks, läks, läks, ja kui ta oli nõnda läinud juba ligi kümmekond minutit, nägi ta korraga enda ees midagi rahutult siia-sinna viskuvat, midagi meeleheitlikult rabelevat, — ta oli jõudnud jälle öisele jõekaldale. Ta mõtles väga aeglaselt ja ükskõikselt, et sellist vägevat põhjatormi pole siin nähtud juba paljude aastate jooksul, et nii merel kui lausmaal tekitab see kindlasti suuri kahjusid. Iilingud virutasid talle kohutava jõuga vastu nägu, nagu tõugates, surusid teda nähtamatu hiigelkäega, rebisid, tõmbasid, lõid vahel kuidagi veidralt ülalt alla. Pimedust lõikavate elektritraatide vahelt oleks nagu midagi lakkamatult läbi voolanud; kõrged murdlained peksid lõbusõiduvenesid vastamisi. Ja ikka sadas, sadas, sadas, sadas! Siis hakkas raekoja kell lööma, kuid vana linna kohal vuhisev rajuöö tõi Tiit Pärtelsini vaid üsna tasast katkendlikku kuminat.

Tiit Pärtels käändus pahemale, sammus veelgi edasi. Ta oli kogu aeg oma suunast täiesti teadlik, ta ei omanud aga niivõrra tahtejõudu, et peatuda ja ringi pöörduda. — «Mis siis — aega ju on!» ütles ta äkki kuuldavalt. Telliskividest kõnnitee oli auklikuks muutunud; ta komistas vahetpidamata; see komistamine hakkas teda viimaks tüütama, ja ta astus munakivisillutisele. Temast pahemal lõmitasid madalad äärelinnamajad, mis lõhnasid nagu mesipuud, tast paremal aga peksis Emajõgi raevutsedes vastu kaldamuuli, nagu kavatsedes sellest üle tormata. Valgustatud aknad, milledest ta pidi mööduma ja mis olid eranditult varjatud eesriietega, tekitasid tas põgusa ning kummaliselt kerge tunde, nagu piiluks hirmunud linn nende kaudu mässavasse pimedusse: ei, pagana pihta, kas see määratsemine ei hakka kord juba lõppema?!

Ja ikka: Tiit Pärtels läks, läks, läks, pikkade tõttavate sammudega, küsimata kuhu, milleks või kui kaugele. Ta vaid läks, läks, läks: m i s s i i s — a e g a j u o n! Pilvedest voolav vesi oli küll peaaegu leige, ta rõivad olid aga ammu juba läbi ligunenud ja ta keha kippus ära andma viimastki soojuseraasu. Ta ei mõelnud enam kordagi sellele, mis temaga oli äsja sündinud, ei, ta ei mõel-

nud, ta vaid tundis. Ja see, mis ta tundis, oli määratu üksindus, määratu ülearusus. Ja ta tahtis oma sihitu sammumisega sellest üksindusest välja jõuda, end sellest ülearusustundest vabastada. Aeg-ajalt tekkis ta peas kujutlus, nagu oleks ta rinnakorv hirmus suureks paisunud ja nagu ümbritseksid ta roided mingit ulatusrikast tühjust ning ulatusrikast lagedust.

Äkki hakkas linn lõppema. Ta nägi end järsku vastamisi seisvat algava ääretusega — polnud enam näha ühtki maja, polnud enam näha ühtki valgustatud akent. Suur väli hakkas tast pikkamisi üle tõusma, ja kuigi ta võis seda ainult aimata, sisendas see temasse siiski õudustunde, mis süvenes sedamööda, kui kaugele ta jõudis viimastest linnatänavatest. Märg maa ta jalgade all oli nagu üles tursunud, paistetanud, pudedaks muutunud, jõgi oli mööda oma lamedaid kaldaid kõrgele tõusnud, — armas aeg, kas see ei või järsku end koos hoidvast sängist välja ronida ja temale kallale tormata? Ta kujutlused moondusid virilaiks, kiskusid kõveraiks ja omandasid nagu samasuguse tohutu ulatuslikkuse nagu suur lagendik, mis teda piiras. Ja ta ütles äkki üsna mõttetult: «Eerika!» Ja kohe seejärel raputas ta loiult pead ning ütles veelgi mõttetumalt: «Ei, olgu, ma ei taha.» Siis seletas ta otse enda ees pimeduses määratu kõrgeid, kohutavalt nurgelisi musti mügerikke: siit algas Ohkamisallee oma vanade hõbepajudega; ja ilma et tal oleks olnud jälle ühtki lähemat kavatsust, hakkas ta seda mööda kärmesti edasi minema, pahemale, ikka pahemale.

Ta jõudis varsti ülal nõlvakul asuvasse Tähtvere parki ja hakkas sellest läbi minema, lüües end aeg-ajalt vastu puutüvesid, mida ta pimeduses ei märganud. Tuulehood olid siin veelgi vägevamad. Sihvakad kased valendasid ja näisid mingisuguste salapäraste teetähistena. Linna lähedus muutus aina tunduvamaks. Äkki tungis otse ta ees midagi jõulist ning hoolimatut vastu mustjashalli taevast: katoliku kiriku sihvakas, teravate joontega torn.

Ent ühetasaselt voolav ülearusustunne jäi endiselt püsima, täitis teda, loksus aeglaselt edasi-tagasi nagu raske ning must lainetus. Ta jõudis Veski tänavale ja hakkas seda mööda edasi sammuma. Siin oli juba tublisti vaiksem kui lagendikul, kust ta tuli, ja pargis, mida ta oli äsja

läbinud. Ta riivas küünarnukiga majaseinu ja need näisid teda muheldes vastu riivavat, ta kuulis oma jalgade alt tõusvat sammude kaja, mille tuul otsemaid kõrgele üles viis. Ta mõte võttis jälle kindla suuna ja hakkas ärevana liikuma kahe maja vahet, millest üks asus kuskil ta selja taga, teine aga ees, seal, kuhu ta ruttas.

Äkki hakkas teda huvitama küsimus, kas Eerika on juba magama läinud. Ja mis teeb praegu kohtu-uurija ise, kes jäi äsja ta poissmehetuppa? Ta katsus endale nüüd oma lapsiku pakkupõgenemise pärast etteheiteidki teha, see tundus aga kuidagi rumalana, ja ta ütles endale, et kogu hiljutine kavatsus põhjenes vaid poisikeselikkusel, häbiväärsel poisikeselikkusel.

Peale veerandtunnilist kärmet astumist jõudis ta viimaks kodutänavasse, peatus tuulisel kõnniteel ja vaatas silmi kissitades vastu valgustatud aknaid, mille allalastud eesriiete varjus teadis ta end oodatavat. Ta avas mantlinööbid, võttis taskust sneppervõtme ja astus koridori. Maja oli vaikne, näis teraselt kuulavat. Kui ta luku ettevaatlikult lahti keeras, tundis ta end üle elavat uut vihastavat pettumust — ta oli endamisi kindel, et sõber talle kohe ärevana vastu jookseb, midagi säärast aga ei juhtunud!

Hakates eeskojas mantlit seljast võtma, julges ta vaevalt-vaevalt hingata. Siis astus ta kikivarbail vaheukse juurde; ta lükkas selle poekvile. Soe ning umbne õhk lõi talle vastu; peale tormise linna ahastavat rahutust tundus siin kõik tardunult paigal seisvat. Öölambi roheline kuppel oli alla painutatud ja tuba mattus ühetasasesse hämarusse. Vänge lõhnasegu tungis vägivaldselt sõõrmetesse: kas see polnud tõesti nagu metslooma koobas, mida talle oli äsja mainitud . . . ? Ja ukse viimaks pärani lahti tõuganud, vaatas Tiit Pärtels uudishimulikult ringi, sest ta pidi äkki mõtlema, et sõber on juba lahkunud.

Kuid ta märkas kohe, et ta oli ka sel korral eksinud: kohtu-uurija lamas selili sohval, pea tagasi, üks jalg põrandal. Ta oli nii sügavasti magama uinunud, et ta ei ärganud kolinastki, mida Tiit Pärtels oma tulekuga tekitas. Ta paksud, raskeid talbu meenutavad käed lebasid vaheliti rinnal, ta kõht näis määratu suurena ja külgede poole välja veninuna, ta nurgeline paljas pea meenutas

paksust tumedast klaasist muna, mis peegeldab lambivalgust. Tas oli midagi liikumatut, nagu igas elutuski asjas ses toas, jah, kas ta polnud nagu surmale suikunud, see kaval vanamees, kes oli alles mõni tund tagasi hädaldanud oma murede pärast!

Tiit Pärtels muigas, tõstis juba käe, et külalist äratada, ei teinud aga seda siiski ja istus voodi ette toolile. Ta pidi tahtmatult imestust tundma sõbra rahuliku une üle, selle leebe naeratuse üle, mis peegeldus ta pungistuvatelt põskedelt, kõrgelt laubalt, tillukeselt nõpsinalt, paksudelt neegrihuultelt. Aga mis siis, kui ta ütleb nüüd varsti sellele vanale veidrikule, et polnud võimalik kuskilt saada ainustki sendikest, et õnnetu võltsveksel peab paratamatult kõige liha teed minema, et tema, Tiit Pärtels, suudaks küll avitada, kuid ei taha seda mõnesugustel põhjustel teha?! Kuid samas meenus talle katkendlik pildike hiljutisest nurjunud külaskäigust — ohvriks valmis naine, kes näitab oma lapsukesi — ja ta teadis, et ta midagi taolist enam ei sepitse.

«Hei, kuule, tõuse üles!» hõikas ta tasakesi ja raputas magajat õlast.

Kuid kohtu-uurija Asmus liigutas vaid pead ja norskas edasi.

Ja Tiit Pärtels hüüdis veel kord:

«Hei, kuule, tõuse juba üles! Tõu-se üles!»

Kohtu-uurija Asmus avas laud, ei taibanud esimesel hetkel, mis temaga toimub, hüppas siis äkki istukile. Ta tillukesed higistesse voltidesse mattunud silmad läksid pärani, ta keha nõksatas ettepoole, ta pilk peegeldas hirmu, mis tundus koomilisena. Ta teadvus tuli kiiresti tagasi — mugav uni oli lõppenud, ta nägi enda ees jälle ähvardavat tõelikkust. Ta oli isegi nagu hoopis väiksemaks jäänud, otsekui tõmbuksid kõik tema luud ja lihased kramplikult kokku, oodates otsust, millest pidi olenema nii tema enda kui kogu ta perekonna saatus. Ja ta küsis viimaks, avades korraks huuled, et neid samas jälle kramplikult kinni pigistada:

«Noh? Kas said?»

«Näed ju, et ma tagasi olen,» ütles Tiit Pärtels ja katsus naeratada. Kuna see aga ikka ei õnnestunud, lisas ta

pikkamisi: «Vabanda mind, ma jäin veidi hiljaks. Sul oli vist väga igav oodata?»

«Ei, ära kõnele, ära kõnele!» hüüdis kohtu-uurija Asmus ja küsis jälle: «Noh, said?»

«Sain, sain, kõik on korras,» vastas Tiit Pärtels.

Külaline paistis jälle palju suuremaks muutuvat, tõstis õlad kõrgele ja raputas end tugevasti. Näis, nagu heidaks ta endalt ränga koorma, nagu suudaks ta jälle hingata hoopis kergemalt, nagu oleks kogu ta elu hoogsalt välja nihkunud lämmatava surve alt, mis kippus juba hävitama.

Tiit Pärtels lisas, kuna tekkiv vaikus tundus talle piinavana:

«Jah, vana, kõik on korras, ma sain täpselt nii suure summa, kui sa vajad.»

Kohtu-uurija Asmus ei püsinud enam paigal. Alles nüüd hakkas ta taipama sõbra sõnade täit ulatust. Ta libistas teisegi jala põrandale, kargas püsti ja haaras Tiit Pärtelsi õlgade ümbert kinni. Ta ütles, tegemata katsetki varjata suurt ning sügavat liigutust, mis teda vallutas:

«Tänan, tänan, vanapoiss! Ma tänan sind südamest, Tiit, Tiidukene! Näed, vana Asmus, sul veab siiski veel! Näed, vana Asmus, sa oled tõesti õnneliku tähe all sündinud — su vanad head seltsimehed pole sind veel päriselt maha jätnud! Vaata — niisugust sõprust hindan ma... üle kõige maailmas! Ja ma peaksin küll lurjus olema, kui ma sulle seda võlga lubatud kombel tasuma ei hakkaks! Niisiis, vana hea Asmus, me sõidame juba homme oma endisse kodulinna, ostame pangameeste käest oma patuteo välja ja tuleme tagasi nagu... noor prints, kuninglik pea kuklas, hehehee! Tõesti, Tiit, vanapoiss — sul on kuldne süda rinnus, olgu küll, et sinust vahel hulle jutte aetakse... kuldne süda, kuldne süda! Tänan sind, tänan! Ja tuhat korda — tänan!»

«Noh, jäta juba...!» ütles Tiit Pärtels.

Ta oli nüüd kohutavalt väsinud, külmetas ikka veel oma märgades rõivastes, hakkas kogu hingest ootama, et teine juba lahkuks. Ta tahtis magada, magada, magada! Ta pistis käe põuetaskusse, võttis sealt rahapaki, tundis kohkudes, et seegi oli läbi ligunenud, ja ladus sinised kümnekroonised lauale laiali. Kohtu-uurija Asmus nuuk-

sus aeg-ajalt kuivalt ja jälgis iga tema liigutust siira imetlusega, korrates ikka üht ning sama: «Ei, ma ei liialda, sa oled suurepärane! Sa oled tore! Sa oled hiiglane, usu mind!» Tiit Pärtels teadis, et sõber — vahetpidamata seda kiitust lausudes — arvutab praegu silmadega summa täpset suurust, ja see teadmine hakkas talle äkki nalja tegema. Kui kõik rahapaberid korralikult kõrvuti lebasid, sulges ta väsinult silmad, küsis paberossi ja ütles:

«Soo, nii . . . täpselt summa, mis sul nööri kaelast võtab. Tuleb ainult oodata, kuni raha taheneb.»

«Jumala nimel — kas või hommikuni!» hüüdis kohtu-uurija.

Siis suitsetasid nad vaikides. Ja kohtu-uurija Asmus algas jälle, lüües kaaslasele laksatades põlvele, kuidagi poisikeselikult, usaldades:

«Jah, sa ütled õieti, — mul oli tõepoolest nöör kaelas ja ma ei julgenud enam . . . lootagi. Sina olid mu viimne päästerõngas, ai-nult sina veel! Aga sa võid ju ette kujutada, missuguse meelega ma eile siia tulin ja kui raske see käik mulle oli . . . Nagu Kolgata tee, nagu Kolgata tee! Kõik need lapsikud lood meie vahel . . . kui-das need mind kohutasid! Ma olen ju maailmas . . . juba oma ameti tõttu . . . kokku puutunud paljude inimestega, ja ma tean, kui vähe on olemas tõelist avitamistahet. Ja ma olen rõõmus, et ma sain nüüd näha ka midagi vastupidist! Ja et just sina, Tiit, mulle seda näitasid! Kui ma oleksin kirjanik, kirjutaksin ma sinust . . . raamatu! Õilsast inimlikust hingest, kes unustab otsustaval kohal kõik ebameeldiva, kes jookseb nagu koer läbi tormi ja vihma, et aga oma vana sõpra ja verevenda aidata! Ja kui ma oleksin helilooja, looksin ma sinu hingest . . . suure töö . . . sümfoonia lõhestatud südamega mehest, kes . . . Sa oled . . . koljat. Jah, sa oled nagu hiiglane kääbuste keskel . . . hikk . . . ! Sa oled nagu hiiglane . . . hikk-hikk!»

Kohtu-uurija Asmuse kurgust hakkas tõusma abituid luksatusi. Tiit Pärtels kuulas teda segaste tunnetega, ja jälle tekkis temas hetkeks vajadus naerma hakata, sellele lihtsameelsele veidrikule tõtt öelda. Kuid ta teadis juba algusest peale, et ta seda ei tee: milleks, mis ta sellega

võidab? Ja jälle, ja ikka: ta tahtis vaid magada, puhata, sügavasse unne suikuda!

«Luba, ma heidan natukeseks ajaks pikali. Istu siia!» ütles ta viimaks.

«Palun, palun!» hüüdis kohtu-uurija ja tegi talle ruumi.

Vaikus.

Tiit Pärtels lamas nüüd ristselili, käed kukla all, vahtis lakke. Ta vedas pilku pikkamisi edasi-tagasi, kuulis oma südame tugevat tuikamist; vere kohinat kõrvades; veepiiskade tilkumist püksisäärtelt; tuult, mis surus praegugi veel suure jõuga vastu aknaid ja seinu. Ta hinge voolas nagu jahedat liiva, mille kihid tõusid, aina tõusid. Kui sõber jälle ärevalt rääkima hakkas, sulges ta silmad ja hakkas hajameelselt kuulama seda kõrget, erutatud häält, mis teda ikka vahetpidamata ülistas ja mis oli nagu osa ta hinge voolavast jahedast ning raskest liivast.

«Ma lähen nüüd varsti koju, ja mu süda on täiesti rahulik,» ütles kohtu-uurija Asmus. «Mul pole enam vajadust oma punapeakese pilgu eest kõrvale hiilida, lapsi endast eemale saata. Varsti... ei ole ma enam kurjategija, vaid samasugune aus inimene nagu sina, nagu vana Arumaa, nagu kõik... kõik. Aitäh, ole terve! Kui mu väike poeg, kes praegu ema rinda imeb ja vankrikeses oma esimesi liigutusi liigutab, kord suureks meheks kasvab, sean ma sinu temale eeskujuks! «Katsu saada niisuguseks avara hingega inimeseks, nagu on seda onu Tiit, sinu vana paksu isa hea sõber ning verevend!» ütlen ma talle. «Inimene on ekslik, aga inimene peab siiski inimeseks jääma!» ütlen ma talle. Me oleme kõik sinu kõrval tillukesed... tibatillukesed... nagu kääbused, kes peaksid enda pärast häbi tundma. Vaata — siin ma seisan — ma kandsin sinu vastu kord väga suurt pahameelt ja olin valmis neile õigust andma, kes sind suliks ja kaabakaks nimetasid... su enda seljataga muidugi... praegu aga tean ma, et meie kõik sinus eksisime. Jah, ma ütlen kord oma pojale: «Kui sa milleski kahtled ja ei tea, kuidas talitada, siis mõtle ikka meie heale perekonnasõbrale Tiidule. Ela... nagu tema. Suhtu inimestesse ja maailmasse nagu tema...» Vaata, vana Asmus, sa lubasid küll viina mõneks ajaks maha panna, aga kas sa ei tõstaks praegu meelsasti klaasikest, kui see oleks

vaid võimalik. Sinu auks, Tiit, sinu auks... teeksin ma seda pattu!»

«Noh, jäta!» ütles Tiit Pärtels pikkamisi, sulges kohe jälle silmad ja lamas edasi.

Kohtu-uurija Asmus ütles, patsutades talle hellitades õlale:

«Ei, ära ole tagasihoidlik! Milleks? Mina, kui ma oleksin sinu asemel, ajaksin rinna ette ja kannaksin pead kuklas, hehehee! Jah, nüüd ma lähen varsti koju, suudlen oma punapeakest ja paitan oma lapsukesi: teie vana paksu isaga on kõik jälle korras — ärge muretsege! Tiit, ma ütlen sulle veel kord: aitäh, ole terve...! Tiit... pea mu sõnu meeles, — missuguseid vempe oled sa maailmas ka teinud, oma sisemuses oled sa siiski hiiglane! Jah, hiig-la-ne, vaat, kes sa oled, aga mitte see tänapäeva koondtüüp, see praeguse epohhi «meie aja kangelane», nagu vana Arumaa sind alles hiljuti nimetas!»

Kuid Tiit Pärtels teeskles magamist ega vastanud midagi.

Kohtu-uurija Asmus tõusis, käis kikivarbail ja hakkas kuivavaid rahapabereid kokku korjama. Siis kaugenesid ta rasked, veidi lohisevad sammud, läksid eeskotta. Snepperlukk avanes ja sulgus kuuldava klõpsatusega.

Ja Tiit Pärtels kuulas, kuni ta ei kuulnud enam midagi.

LUGU SELJA TAHA PEIDETUD KÄEST

Kohe peale kohtu-uurija Asmuse lahkumist ajas Tiit Pärtels enda jälle istukile. Ta vaatas kortsus kulmul otse enda ette, kuulis kõrvus praegugi veel sõbra äsjast oodi ta heateole, muigas kõveralt-pilkavalt. Teda täitis ikka sihitu kihk midagi oma elus hoopis ümber korraldada, tal polnud aga pisimatki aimu, mida nimelt ta peaks selleks ette võtma, — ta tajus vaid uduselt, et kindlasti ei tohiks ta praegu lamada või magama jääda. Ja ta istus, istus, märjad rõivad hirmsasti kortsunud, istus, istus, kuni see aina kestev sihitu rahutus sundis teda viimaks püsti tõusma, edasi-tagasi käima, läbi märja ruudu välja pimedusse vahtima.

Veidi hiljem läks ta peegli ette, silmitses end kaua ja hoolikalt. Ta nägu kandis praegugi veel sinakaskollaseid kriimustusi ja verevalumeid. Ta nägi hetke jooksul veel kord seda hirmsat pilti, kuidas ta seisis keset öist tänavat ja püüdis end jõuetult kaitsta. Ta tundis korraga vajadust oma peegelpildile näkku süljata, pöördus kõrvale ja hakkas uuesti närvlikul sammul mööda tuba jalutama, pea norgus, käed ristis seljal. Kas kohtu-uurija Asmus on juba

koju jõudnud; kas nad on juba omavahel vestelnud, see kena abielupaar; kas proua Eerika tõesti jutustamata jättis tema, Tiit Pärtelsi, külaskäigust...? Mida küll peaks ta tegema ja ütlema, kui sõber nüüd järsku tagasi tuleks, rahapaki lauale virutaks ja talle kõige teotavamal kombel vastu kõrvu annaks? Ja ta jätkas edasi-tagasi käimist, nüüd kuidagi tarbetult raskete sammudega, pannes kulunud põrandalauad enda all tasakesi kääksuma, nagu tunneksid need talle kaasa ta tapvalt rahutus meeleolus.

Ning ta marssis, marssis, marssis, marssis! Kell lõi pool kaksteistkümmend, — südaöö seisis akna taga. Tormipuhangud tundusid harvemaks jäävat, vihma sadas siiski endise hooga.

Ja ikka: ta marssis, marssis, marssis, marssis! — Mis siis, ma ei või ju praegu magama heita... kuradi pihta! kordas ta endamisi ja tundis tõepoolest, et ta ei või praegu magama heita. Mõtted olid katkendlikud, hüplevad, piinasid oma juhuslikkusega, väsitasid oma muutlikkusega. Ta korraldas midagi laua juures; ta võttis midagi peegliriiulilt; ta seisatas raamatukapikese ees ja vaatas hajameelselt läbi mõlgilise ukseklaasi, — ahaa, Puškin, ahaa, Balzac... ahaa — Dickens, Walter Scott, Thomas Mann, ahaa — Vilde ja Peterson! Ta tõstis eesriide hetkeks akna eest kõrvale ja katsus jälle tänavale vaadata; seal oli aga endiselt väga pime, ta ei näinud ikka midagi. Ning jälle: ta marssis, marssis, marssis, marssis! Siis lõi kell üks — ta marssis edasi. Ja ikka näis talle, et ta ei tohi praegu magama jääda. Ei tohi, ei tohi, ei tohi, ei tohi, kordas ta nutuselt. Mida? — küsis ta samas ja nõksatas seisma.

Nõnda käis Tiit Pärtels edasi-tagasi mitu pikka tundi, käis, aina käis. Siis haaras teda viimaks ometi raske väsimus ja ta heitis tagasi sohvale. Ta lamas jälle märjana ning roidununa — kuub seljas, kingadki jalas. Varbad hõõgusid kuumadena; kui ta neid liigutas, tundis ta nende higist libedust, mis pani südame tasakesi iiveldama. Äsjane umbne rahutus polnud temast küll veel lahkunud, ta sai aga siiski juba magamisele mõelda. — Ta kujutles koguni, kui õnnelik ta oleks, kui ta nüüd kohe uinuks. Ta vajas unustust, unustust, ta tundis igatsust võimaluse

järele kõik painav endast eemale tõugata, oma teadvusest välja lükata. Ta pöördus ahastades külili, kustutas tule ja sukeldus kohe tihedasse pimedusse, mis haaras teda hauana.

Äkki jäi ta tõesti magama — sügavasti, kuigi väga rahutult. Nagu viimaste kuude jooksul tavaliselt, hakkas ta tänagi und nägema, — viirastuslikke katkeid, mis kasvasid ta ette kiiresti üksteisele järgnedes. Ta oli jälle sõjas; kõikjal tema ümber ragisesid püssid ja kuulipildujad; tal polnud aga ainustki kohakest, kuhu varjule pugeda, kuhu end peita. Ja ta hakkas jooksma; ja ta jalad takerdusid; ja ta hüüdis seltsimehi, keda polnud kuskil näha; ja ta laskus täis hirmu kõhuli, surus enda vastu maad, prožektorite pikad sarved hakkasid teda otsima, kobades üle lagedate, tühjade väljade, mis ta kohal laiusid; ja kui ta viimaks nutma hakkas, polnud tal isegi pisaraid, mis oleksid võinud kergendust tuua! Ja siis ütles ta pikkamisi ning selgelt kisendades: «Eerika, Eerika!» — avas silmad ja kohkus kangesti sellest umbselt soojast hauapimedusest, mis teda kõikjalt ümbritses.

Hetk aega kuulas Tiit Pärtels hinge pidades, kuna talle näis, nagu viibiks keegi just tema kõrval, hingates talle peaaegu näkku, vaadates teda pimedusest oma kurjade ussisilmadega. Kuid kõik jäi vaikseks, — midagi polnud kuulda, mitte keegi ei liigutanud end. Tuul undas jälle märatsedes, oli aga nähtavasti teisale pöördunud, sest vihmapiisad ei langenud enam vastu aknaid. Kuid vaatamata sellele lakkamatule kohinalegi, mis mattis endasse kõik muu, üllatas Tiit Pärtelsit ometi kujutelm mingist õudsest vaikusest, mis piinas ja lämmatas. Ja ta sulges jälle kohe silmad, valutava südamega, lootes uuesti uinuda.

Ent ikka ei saanud ta lahti veidrast tundest, nagu viibiks keegi otse ta päitsis, — kummargil ta kohal, — ja vahiks teda tungivalt. Ta peatas hingamise, kuulas, kuulas, vahtis suurte silmadega musta tormiöösse. Ta otsustas süüdata lambi, kui ta aga käe välja sirutas ja mööda lauda kobama hakkas, läbis teda ebaloomulik hirm: laud oli tühi, seal polnud midagi! — Ta tundis kogu keha kananahka minevat ja kargas kärmesti püsti. Ja just siis, kui ta püsti kargas, hakkas roheline kuppel temast pisut

kaugemal hõõguma, — raamaturiiuli nurgal, kuhu ta ise polnud kindlasti lampi asetanud.

Ja siis kasvas see ebaloomulik hirm veelgi — keegi oli tõepoolest toas: härra Soontak, matemaatikaõpetaja! Tiit Pärtels vaatas tükk aega hilise külalise kassilikult kissitavaid silmi, liikumatut naeratust, selja taha peidetud paremat kätt, mis näis midagi varjavat. Matemaatikaõpetajas oli midagi luuravat, parastavat, kurjalt ähvardavat. Ja Tiit Pärtels küsis, suutes sõnu suure vaevaga hääldada:

«Kuradi pärast... noh... mida siis t e i e jälle tahate?»

«Mina? Ei midagi!» ütles matemaatikaõpetaja kuidagi vaikselt ja nagu vargsi. «Jah, jah, härra Pärtels, ma ei taha midagi. Tulin lihtsalt sellepärast, et ma arvasin teil midagi viga olevat. Kas teil pole siis teada, et minu senist tuba hakati remontima ja nüüd ma magan kohe siin ukse taga, söögitoas. Ja ma kuulsin, kuidas te tundide kaupa edasi-tagasi käisite ja... tasakesi oigasite. Ja mulle tuli järsku mõte pähe, et mis siis, kui mu naabril on midagi viga...? Kui ta on äkki haigeks jäänud? Kui temaga on äkki midagi ootamatut ja hirmsat juhtunud? Paljugi mis meie vahel on ette tulnud... mõnesuguseid arusaamatusi ja nõnda edasi. Sest eks te tundmatu sõbergi ütelnud teile sessamas ruumis siin, et... hiiglane on ainult see, kes parajal ajal kõik unustada suudab. Ja sellepärast ma tulin vaatama, et kas te vajate ehk tõesti minu abi? Ma jookseksin kohe kas või arstigi juurde, kui te... heaks arvate mind käskida...»

Tiit Pärtels suutis end viimaks ometi koguda, — teadmine, et see poolhull veidrik oli tema ja kohtu-uurija Asmuse omavahelist vestlust pealt kuulanud, ajas talle kananaha ihule. Ta küsis viimaks kurjalt:

«Mis pagana pärast te selle lambi siit ümber tõstsite?»

«Ah miks ma lambi ümber tõstsin? Vaadake — ma kartsin, et te selle järsku lauwalt maha äigate,» vastas matemaatikaõpetaja Soontak ja rääkis ikka vihastama paneva tagasihoidlikkusega, peaaegu sosinal: «Mul oli taskulatern kaasas ja ma vaatasin teid. Te lõhkusite igale poole ringi. Nutsite ja hädaldasite ja siputasite isegi jalgu... Nagu ripuksite te juba võllas, ling kaelas.

Ja hüüdsite ikka küll ümінal, küll täiesti selgesti: «Eerika, Eerika!» Hehehee, jah — ikka «Eerika» ja «Eerika»... Ja siis ma pidasingi tarvilikuks hapramad asjad teist kaugemale viia. Vabandage, kui ma teid segasin. Ma tahtsin ju teile... ainult head teha! Niisama... ai-nult head, nagu tegite teie oma sõbrale, sellele õnnetule vekslivõltsijale...! Noh, ma võin ju ka minema hakata, kui te arvate, et...»

«Võiksite küll,» ütles Tiit Pärtels teda katkestades.

«Jah, kui te arvate, et teil mu abi vaja ei ole, siis ma võiksin ju tõesti minema hakata,» ütles matemaatikaõpetaja, ei liikunud aga paigastki ja kissitas ikka kassilikult silmi. «Muidugi, ma ise tahan ju samuti puhata, sest... nagu ma juba ütlesin... ma magan kohe selle ukse taga ja teie hiljutine edasi-tagasi käimine ajas mul une laugudelt. Sest te ju muud ei teinudki, kui lasksite aina risti-rästi üle põranda: trah, trah, trah, trah! Lihtsalt... hulluks tahtsite mind ajada! Aga ärge jälle arvake, nagu oleksin ma sellepärast teie peale pahaseks saanud. Ei, ei, muidugi mitte! Ma ainult mõtlesin, et jumal hoidku küll igaühte meist niisuguste hädade ja viletsuste eest. Sest esialgu ma ei teadnud ju, et see on teil armastusest selle teatud Eerika vastu, ma lihtsalt mõtlesin, et teid vaevab vist mingi sisemine valu... Ja kui ma siia ruttasin, kohkusin ma esimesel silmapilgul päris kangeks: te pole isegi riideid seljast võtnud!»

Äkki tuli Tiit Pärtelsile midagi meelde. Ta küsis hirmunult:

«Aga kuidas te sisse saite? Ma käänasin ju ukse lukku.»

«Ei, te eksite, te ei teinud seda nähtavasti,» vastas matemaatikaõpetaja Soontak ja vaatas kõrvale.

«Noh, kuulge, ma pole ju ometi põrunud!» hüüdis Tiit Pärtels.

«Siiski...» ütles matemaatikaõpetaja Soontak. «Te ei ole küll põrunud, aga te eksite.»

Vaikus.

«Noh, hea küll, olgu! Ja hakake kord juba minema!» ütles Tiit Pärtels viimaks, teeseldes julgust, mida tal polnud aga teps põrmugi enam.

«Jah, seda küll, ma pean minema hakkama,» noogutas

matemaatikaõpetaja Soontak. «Muidugi, ma olen praegu ju samuti väga väsinud, sest kuidas ma pidin seal ukse taga magada saama, kui teie siin muudkui käisite: trah, trah, trah, trah! Ikka — trah, trah, trah, trah! Ja jälle uuesti ning uuesti — trah, trah, trah, trah! Hehehee... jah... ikka — trah, trah, trah ja trah! Ma muuseas ei tunne end viimaste päevade jooksul kuigi hästi. Pagan seda teab, mis minuga lahti on. Siit valutab ja sealt valutab. Mitte just seda, et eriti tugevasti, aga... nii. Tasakesi ja puurides, pikkamisi ja piinates. Nõnda et... teil ei ole siis häda midagi? Tore, to-re, ma rõõmustan selle üle kõigest südamest. Ja andke andeks, aga nüüd ma pean tões-ti minema hakkama.»

«Jah, seda te oleksite juba ammu tegema pidanud,» ütles Tiit Pärtels.

Matemaatikaõpetaja Soontak lahkus nüüd oma kohalt, hoidis kätt endiselt selja taga, muigas kõveralt. See polnud õieti küll mingi naeratus, pigemini vaid kerge näokramp, mis tarretab lihased ja kisub hambad paljaks. Kuid selle asemel, et tõesti väljuda, tõmbas ta tooli sohva ette ja istus sellele ratsa. Tiit Pärtels, kes oli vahepeal samuti tagasi sohvale heitnud, vaatas teda kartlikult, silmanurkadest piiludes. Oli üsna vaikne, kogu maja magas. Ja matemaatikaõpetaja Soontak ütles, rääkides nüüd risti vastu oma äsjastele sõnadele:

«Kui te siiski lubate! Mul ei ole täna nimelt und. Vähkresin ja vähkresin, silmad olid küll nagu peent liiva täis, aga ei aidanud midagi. Küsisin endalt ajaviiteks kõrgema matemaatika valemeid, lahendasin neid peast, lugesin sajani, kahesajani, kolmesajani, tuhandeni... Ümisesin üht lauluviisikest, eest taha ja tagant ette: tratata, tratata... Hehehee! Aga nagu te näete, ei aidanud seegi midagi. Jah, mis seal parata, meie, intelligentsed mehed, pole kaugeltki seda, mis mingisugused lihtsad mullatuhnijad. Nendega on hoopis teine lugu: nad võivad põõnata nagu jahukotid, ja kui nad õnnetult armastavad, siis võtavad nad sedagi täiesti loomulikult ja lihtsalt ega karju ei unes, ei ilmsi «Eerika, Ee-ri-ka-a!» Hehehee! Kas te ei leia, et kultuuril kui säärasel on imelik omadus ärritada ja rahutuks teha? Sest teisiti me ei saa ju seda kuidagi seletada. Noh, olgu siis nõnda — ma näen, et teil

pole tõesti mu abi vaja, ja ma hakkan nüüd minema. Elage hästi, armas naaber. Mis ma siin ikka istun ja teie magusat und segan... hehehee!»

Tiit Pärtels ei vastanud. Matemaatikaõpetaja Soontak tõusis oma kohalt, krimpsutas poisikeselikult nägu ja hakkas ukse poole nihkuma. Kuid ta ei läinud otse, avalikult, nagu kunagi keegi, kel pole kurje mõtteid, ei, ta käis tagurpidi ja hoidis ikka paremat kätt selja taga. Ta liikus nagu vari, nagu luurav metsloom, kes näeb saaki oma küünte vahelt ära libisevat ja otsustab rahulikkust teeseldes paremat aega oodata.

Kui enam midagi kuulda polnud, tõusis Tiit Pärtels kärmesti oma kohalt, otsustas kraami järele tulla alles järgmisel päeval ja põgenes ikka ebausklikku hirmu tundes tänavale.

Ta sammus kiiresti läbi tormise linna oma uue korteri poole, et jätkata seal oma unetut vaevlemist.

V I I E S J A G U

HÜPE OLEMATUSSE

ÄRKAMINE KOLMANDAS KORTERIS

Järgmise aasta märtsis, kord esmaspäeval, ärkas Tiit Pärtels väga haigena. See ärkamine oli nagu vaevaline ning raske tõusmine kustki sügavusest, pikaldane kerkimine pinna poole, hõljumine poristel lainetel, mis rullusid temast üle ja tundusid teda määrivat. Hing ahastas, suu kuivas, kurk kibeles liigsest suitsetamisest. Laugudele langes eredat valgust — seega valitses toas juba suur hommik.

Ta ajas enda viimaks püsti ja läks kohe pesulaua juurde, et end algavaks päevaks korda seada. Ta mälu oli täis auke, mälestused olid katkendlikud — möödunud öö jooksul oli aset leidnud jälle rohkesti seiku, millest tal polnud enam õiget ülevaadet. Alles suurte pingutustega meenus talle, kuidas ta oli läinud kuhugi viimase järgu kõrtsi õhtust sööma; kuidas ta oli kohanud seal paari nõndanimetatud «vana kaardiväelast»; kuidas nad olid selle ootamatu kohtumise auks veidi istuda otsustanud; ja kuidas see istumine oli tegelikult hoopiski suureks pidutsemiseks paisunud. Jah, nõnda oli see juhtunud, ja seda kõike ta mäletas. Kuid oli sootuks ununenud, millal

või kuidas ta oli ühes oma joomakaaslastega siia, oma korterisse tulnud; kui kaua nad olid siin edasi pidutsenud; milliseks see pidutsemine oli lõpuks kujunenud. Ta pilk langes lauale, kus oli kõik segamini paisatud, märjaks leotatud, või ja rasvaga laiguliseks määritud. Seal seisis veel praegugi poolik konjakipudel, suur hunnik sidrunilõike, leivakannikaid. Põrandal vedeles vorstinahku, pooleks hammustatud hapukurke, paks kord suhkrut, mis oli jalgadega jahuks tallatud, singikamaraid, paberossiotsi, süljelaike. Kõik lehkas viinast, higist, sibulast, soolaheeringast. Ja üle selle korratuse säras rõõmsalt ere kevadpäike, tõstes nagu meelega esile öise peo jäljed, mis tegid südame kohe raskeks.

Tiit Pärtels pühkis käega üle lauba, mõtles, et seega on ta ka ametisseminekuga jälle saatuslikult hilinenud, katsus ikka asjata üht-teist meelde tuletada. Kuid ainus, mis ta mäletas, oli käratsemine ümber kõrtsilaua ja kuhugi tõttamine läbi tühjade tänavate. Kell hakkas juba üksteistkümmend saama; linn sumises. Selle asemel, et vaevelda (nagu vanasti säärastel puhkudel) moraalses ahastuses, tajus ta tänagi vaid sügavat tülpimust, — sellest viirastuslikust ööst saadik, mil ta oli läbi vihma oma vanast korterist minema põgenenud, tundis ta kogu maailma vastu vaid ükskõiksust ja talle näis, nagu oleks kogu ta elu seisma jäänud, liikumatuna kohale tardunud.

Ta hõõrus end põhjalikult külma veega, vahetas pesu, mõtles, et tuleks kohe minema hakata, vajus aga selle asemel vanasse tugitooli, hakkas suitsetama. Hetk aega silmitses ta tähelepanelikult sohval vähkremisest hirmsasti kortsuliseks muutunud ülikonda, poriseid kingi, suitsetamisest kollaseid sõrmi, lombikesi siin-seal, mis olid tekkinud jalgadega sissetoodud lume sulamisest. Valgelt krohvilt seintel ja laes paistsid tuhmjaskollased laigud, — sinna oli visatud nähtavasti kas konjakit või õlut. Ja ikka kõige ning kõigi vastu sügavat läilust tundes heitis ta jälle sohvale pikali ning katsus uuesti uinuda ... vähemalt unustadagi.

Äkki jäi ta teraselt kuulama: kõrvaltoast, kus ta voodi asus, kostis valju norskamist. Ta tõmbas kulmud pahuralt kortsu — see veel puudus, ehh, see veel puudus! Ta sai endas valitsevast loidusest ometi viimaks võitu, tõu-

sis ja läks pikkade sammudega vaheukse juurde. Nõndaks — ta polnud eksinud — seal nad magasidki: kolm purupurjus noort nolki, kaks voodis, üks kõveras nurka laotatud madratsil. Ta vaatas nende laipkahvatuid nägusid, sassis juukseid, jõuetult väljasirutatud käsi ning jalgu, paberossituhast halle kuueesiseid, kõnniteede rebaseliivast kollaseid saapaid, vaevahigist niiskeid põski ning otsaesiseid. Ta oli need kolm nolki põhjalikult purju pannud, jah, nüüd ta mäletas juba sedagi, kuidas ta oli neile ette joonud, neid kõigiti tagant kihutanud. Ja ta naeratas nukralt: ta oli teinud seda kõike ikka hirmust üksi jääda, mis sõi teda viimasel ajal nagu rooste rauda.

Kui üks poistest (see, kes magas põrandale asetatud madratsil) unes vähkrema hakkas, tõmbus Tiit Pärtels tagasi ukse varju. Ta pidi nagu millegi üle järele mõtlema ja istus tagasi tugitooli, vastamisi surutud peopesad põlvede vahel, mõlemad jalad hajameelselt kaugele välja sirutatud. Ta konutas nõnda tüki aega, kuulis perenaist teisel pool seina närvlikult midagi paigast teise tõstvat ja mõtles ükskõikselt, et varsti tullakse teda jälle noomima, korrale kutsuma, üle külvama emalikkude etteheidetega. Muide — see oli lühikese aja jooksul juba kolmas korter, kust teda ähvardati varsti välja visata; ega midagi, tuleb hakata ka neljandat otsima! Ainus asi, mis teda selle mõtte juures erutas, oli vaid kujutlus vastikust ning väsitavast hulkumisest mööda äärelinnu, ronimisest mööda treppe, kauplemisest, tingimisest, uutest konfliktidest ja uutest väsitavatest ringihulkumistest. Kui uks pisut hiljem ettevaatlikult praokile lükati ja alles siis heaks arvati koputada, pööras ta laisalt pead ja hüüdis:

«Jah, tulge, tulge sisse!»

Kuid see polnud heatahtlik ja jumalakartlik perenaine, ei, see oli kuivetanud majaomanik ise, kikkis habemega vanamees, kellega ta oli siiani kokku puutunud vaid paaril korral. Ta polnud teadnud midagi säärast oodata ja punastas kõrvuni. Kuid ta kogus end kohe jälle ja osutas toolile: «Palun väga, seal on iste!» Ja ta ootas ühegi ärevuseta, et teine kord juba oma jutud ära jutleks, see kitsi rahajõmm, kes armastas oma majaubrikuid kindlasti palju tugevama armastusega kui midagi muud maailmas, kui isegi oma verevaesust põdevat ainsat tütart.

«Nojah, seda ma arvasingi...» ütles peremees ja noogutas pahaendeliselt.

«Arvasitegi? Mis asja, mida te arvasite?» küsis Tiit Pärtels.

«Keskööst peale möllasite siin ja mässasite... nagu hullud,» ütles majaperemees. «Mina ise ja mu proua... ja mu vaene tõbine lapsuke... me ei saanud teie metsloomakisa pärast silmagi kinni. Alumiselt korralt käidi hommikul kaebamas. Vaat niiviisi, nõnda see enam ei lähe, härra Pärtels, ma olen sunnitud teile üles ütlema. Kuu lõpuni on veel ligi nädal aega, olge head ja katsuge endale mõni uus katusealune leida. Kur-rat... võtaks... nüüd te olete ju lae ja seinadki nahka pannud!» röögatas kikkhabe korraga lausa nutuselt. «Mis te om-m-eti mõtlete, noor inimene! Ega's mu maja ei ole mõni ahvipuur, kus te võite teha kõike, mida soovite! Ei, härra Pärtels, minge juba täna kus pagan! Sead! Täitsa sead! Näe, isegi ahjupotid pole teie hullamisele vastu pidanud. Jah, võtke aga, võtke kimpsud-kompsud kokku, ja... et ma... teid enam siin ei näeks!»

«Hea küll,» ütles Tiit Pärtels ja noogutas rahulikult.

Peremees muutus aga sellest rahulikkusest aina sõjakamaks. Põrutades jalga vastu põrandat, hüüdis ta kõrgendatud häälel:

«Mis... hea küll! Lihtne ütelda, eks ole — hea küll! Kas te ise ka teate, kui palju selle purustatud ja reostatud ruumi kordaseadmine maksma läheb? Teie muudkui lagastate ja lõhute! Teie ei mõtle millelegi! Teil ei ole ei kuuma ega külma, mis teised kaaskodanikud teie tõpratempude pärast kannatama peavad! Häbi peaks teil vähemalt olema... niiviisi kogu maja rahu rikkuda ja oma kaaskodanikke piinata ja terroriseerida. Jah... ma ütlen teile veel kord — pakkige... aga... oma... asjad... kokku... ja.. kaduge... kõigi... nelja... tuule... poole. Sa armas jumal küll, mis üks haritud mees võib paari kuuga korda saata! Põrand — kriimustatud ja kratsitud! Seinad — määritud ja täis rasvaplekke! Lagi — nagu mõnes vanas kuuris! Mööblinatuke — lõhutud! Noh, oodake, oodake, vaat kui kaeban teid veel kohtussegi!»

«Hästi, härra peremees, hästi, kaevake aga jah, siis on igatahes kindel!» ütles Tiit Pärtels tigedalt.

«Või... või... või... haugute veel vastu!» karjus kikkhabe.

Ja Tiit Pärtels, tõustes ähvardavana, ütles pikkamisi, nägu viril:

«Vaadake, ma palun teid — pange uks kohe väljastpoolt kinni! Te mõistate mind: väljastpoolt! Ja kohe! Seni olen veel mina nende tubade kasutaja, ja kui te vabatahtlikult ei lähe, viskan ma teid välja. Praegu on see veel minu sõbralik soovitus, varsti võite te lennata siit nagu... vurriluu!»

«Mis?!» hüüdis peremees.

«Jah, käige oma teed!» sõnas Tiit Pärtels. «Ja kohe, nagu ma ütlesin!»

Ning kuna ta näkku tekkis neid ähvardusi lausudes midagi jõhkrat ja kõigele valmis olevat, hakkaski peremees ukse poole taganema, kuni ta sulges selle mürtsatades... tõesti väljastpoolt. Ta rabistavad sammud kadusid kuhugi naabertuppa, kus ta hakkas kohe pikka loengut pidama — küllap vist oma naisele, kes teda seal ootas.

Tiit Pärtels istus tagasi endisele kohale ja hakkas end pikkamisi edasi-tagasi õõtsutama. Kogu kehas surisev ärritus ühes aina kestva raske pohmelusega pani ta käed värisema. Pabeross kustus; ta viskas selle hooletult põrandale; kui ta üksisilmi kuhugi vaatama jäi, tekkis ta pilgu ette määratu hulk helekollaseid sõõre, mis sündisid tibatillukestena, kasvasid, lõhkesid, valgusid laiali. Sõrmed, praegugi veel sidrunimahlast ja suhkrust kleepuvad, hakkasid temas tekitama kerget ebamugavustunnet ja ta mõtles, et ta peaks need köögis korralikult puhtaks pesema. Jälle norsatas keegi poistest magamistoas läbi nina, ümises, oigas, liigutas end vaevatult. Läbi tolmust ning suitsust tumedate ruutude paistis sisse sillerdav kevadtalvine päev, tuuline ja nähtavasti väga külm. Ja kuna nüüd hakkasid end liigutama teisedki ta peokaaslased, tõusis ka Tiit Pärtels viimaks, heitis kuue seljast ja läks köögi asemel magamistuppa, valgeks värvitud kolmjala juurde, mis seisis nurgas.

Ta hakkas end jälle pesema, vett hooletult kõikjale laiali pritsides. Ta oli hoolimatu ja korratu nagu nüüd tavaliselt, ei viitsinud särginööpe avada, tegi varrukad märjaks, paiskas vahukübemeid küll põrandale, küll

seinatapeedile. Ta mõtles väga pikkamisi ja väga rahulikult, et ülikond on tõesti pisut liiga kortsunud, aga et vaevalt küll maksab tal seda pressima hakata, — loodetavasti sirguvad püksisääred jalaski ja kuue pärast pole tal üldse vaja muretseda, sest ta võib kohvikus või söögimajas istuda ka palitus! Kuklale ja kaelale pihkudega vett tõstnud, hõõrus ta end jälle tugevasti käterätiga, pühkis kingad põrandariide otsaga puhtaks ja korraldas sõrmedega juukseid — öösel oli ta kaotanud veel viimse eksemplari oma suurest kammidetagavarast...

Siis oli ta lõpuks valmis ja... siis ärritasid teda jälle need noored poisid, need terved ning tugevad nolgid, kes imesid praegu kosutavast unest uut jõudu. Ta vaatas neid kortsus kulmul, kerge vaenutundega. Ta ei suutnud äkki taluda, et sel ajal kui tema peab roidunult ning väsinult mööda segipaisatud tube ringi hulkuma ja tuska tundma, magavad need kolm edasi üpris rahulikult, et ärgata viimaks rõõmsatena ning kosunutena, valmis uuteks rumalusteks ja järjekordseteks seiklusteks. Ja ta tahtis juba kätt tõsta, et neid kõlvatuid teesklevaid noori piimavasikaid üles raputada, kui ta pilk langes üsna juhuslikult pesujala kõrval rippuvasse peeglisse.

Nagu juba eile ja tunaeile, nõnda mõtles ta ka täna, et oleks vist vaja end korraks jälle raseeridagi: kogu ta nägu aina mustnes nädalavanusest habemetüükast! Ta silitas sõrmedega üle põskede, surus peopesa lõua alla, ajas alahuule keele abil punni, kaalutles kaua ja pingutatult. Kuid oli vastik ja nagu kuidagi väsitavgi ette kujutada, et ta peaks nüüd kapist noa võtma, seda ettevaatlikult lihvima, seebivahtu valmistama ja ... peale hakkama. Ta lõi käega, krimpsutas nägu: pole viga, käib küll! Ja langetanud ka täna selle temale endale nii tuttava edasilükkava otsuse, astus ta kohe voodi ette, tõukas üht lamajatest vastu õlga ja ütles käskivalt, isegi pisut jõhkralt:

«Noh, maast lahti, vennikesed! Maast lahti!»

Ent poiss maigutas vaid suud ja jätkas norskamist.

Ja Tiit Pärtels kordas häält kõrgendades:

«Nonoh, maast lahti, mis sa venitad! Maast lahti!»

Nooruk virgus pikkamisi, vahtis ivakese aega tühja pilguga vastu päikesest sillerdavaid aknaruute, näis sa-

mas kõike mäletavat, ringutas ähkides, muigas elumehelikult. Oli ilmne, et ta oli enda korralikult välja puhanud, et ta tugev ning terve veri oli viinamürgi kehast eemaldanud. Ta ajas enda istukile, kratsis pead ja ütles suurustleva häälega, sõnu riimi seades:

«Oh issand, käes on jälle hommik,
kas joomine käib edasi . . . ?»

«Tõuske üles, mis te siin enam magate!» ütles Tiit Pärtels ja raputas nüüd teisigi lamajaid.

Kuni poisid end korraldasid, seisis ta vaikselt kõrval ja ootas. Ta kuulas hajameelselt noorukite edvistavat lobisemist, uljast suurustlemist, katkendlikkude mälestuste mälumist, vastastikuseid lubadusi kohe peaparandamisele asuda. Nad raputasid endid, ohkisid, puristasid, surusid sõrmed sügavale juustesse, krimpsutasid huuli, ümisesid paljutähendavalt. Jah, see olevat olnud tõepoolest kuratlik öö, hahahaa! ütlesid nad ja pilgutasid üksteisele silma, vanamehelikud ja suurustlevad tattninad, kes käisid alles oma esimesi mehekäimisi. Ja kui nad olid endid veidi joonde seadnud, läksid nad blaseerunult haigutades magamistoast välja, teesklesid üllatust ja hakkasid võidu käsi hõõruma: «Oi sa kurat ja oi sa kaheksa, see on ju ometi konjakipudel, mis meile sealt lauaservalt vastu jõllitab . . . hahahaa!»

«Siis pole muud midagi, kui sulatagem aga oma vereke üles õkva siinsamas!» hüüdis pikk valgevereline jurist, pöördus kordamööda kaaslaste poole, pilgutas igale neist unetusest ja algavast ulaelust punaseid lauge.

«Selge!» noogutas vaevalt kahekümne-aastane tulevane pastor, kellel puudusid veel päris õiged habemealged ja kelle nägu oli alles tihedasti kaetud kasvuea vinnidega. «Selge, et siinsamas.»

Kolmas aga — pehme roosaka ninaga meedik — lõi endale labakätega patsatades vastu kumerat rinda ja noogutas:

«Pagan võtaks . . . Pidime me ka ikka sahtlis istuma, et nii head kraami järele jätsime! Ega midagi, nüüd see kõlbab nagu marjaks kohe!»

Tiit Pärtels järgnes poistele, vaatas neid ukselt, oleks öelnud meelsasti midagi hästi sapist ning haavavat, kui ta oleks seda . . . vaid viitsinud. Ta nägi klaase täis vala-

tavat, kuulis joojate edevat ähkimist, rüüpas viimaks isegi ja võttis määrdunud ajalehepaberilt sidrunilõigukese. Ta oli ikka väga väsinud, loid, kogu maailmast hirmsasti tüdinud; ta lõi kõigele käega, — mis siis ikka, niikuinii on tänane päev kadunud issanda jumala suurde karja!

Kõik istusid ratsa toolidele, toetasid lõuad rusikatele. Konjak läks kiiresti verre ja noored kuked hakkasid kohe laulu jorutama, vehkides takti rasvase kahvliga. («Eesti-maa su me-e-he-me-e-el, po-hole mit-t-te sur-r-nud ve-e-el! Pe-e-ab sur-rm ka r-rohket lõi-i-kust... s-suur-re s-s-sõ-ja kä-hara-ga-a!») Peremees käis teisel pool seina närvlikult edasi-tagasi, ei julgenud aga enam sisse tulla. Kui poisid üksteise võidu möödunud öö mälestustesse süvenesid, vajus Tiit Pärtels nagu mingisugusesse somnambuulsesse seisundisse, suutmata end liigutada, kuid mõistes iga sõna, mis ta läheduses lausuti.

«Ei noh, keegi peab ju kah elama!» noogutas vinnidega teoloog ja naeris kõrvuni avaneva suuga. «Me pole ju mingisugused nohikud, kes aina virisevad ja ohkavad! Proosit! Alleks, kas sina ei tahagi enam — proosit! — seda maitsvat märjukest, proosit?»

«Uu-ohh, kui sa ainult teaksid, kuidas mu peanupuke praegu valutada lõhub!» ütles küsitav ja teeskles kanget kassiahastust. «Sel korral — *ad libitum!* Jah, sel korral tõesti *ad libitum!*»

Ja pikk valgevereline jurist, pöördudes Tiit Pärtelsi poole, küsis temalt suurejoonelise familiaarsusega:

«Hei, vana, mis kurat siis sinule kontidesse on pugenud? Ime, ime paar kõva lonksu, küllap sa näed, et see aitab. Ma ju te-an. Kas ma olen siis vähe niisuguseid raskeid hommikuid üle elanud? H-hahahaa! Võta, võta, vana! Ütled mulle hea soovituse eest veel aitäh... vana!»

«Kas arvad... vana?» küsis Tiit Pärtels ja naeratas pilkavalt.

«Ei noh, kurat... nagu ma ei teaks!» hüüdis pikk valgevereline. «Tõsijutt, võta, võta, vana!»

Ja vinnilise näoga poiss kinnitas ka omalt poolt:

«S-sel-ge, v-vana! M-minagi ju... te-an! Esimene klaasitäis on põr-r-gu kombel vastumeelt, aga kui sa

selle kord juba alla saad, on kohe teine olemine! Pigista ... päris tõesti ... v-vana!»

Tiit Pärtels mõtles nüüd pikkamisi ja loiult, et ta peaks need tülikad mehikesed välja viskama, ei viitsinud aga sedagi teha, rüüpas, sulges jälle silmad. Ta kujutles järsku, et ta peab uue korteri otsimisele asuma juba täna, juba ... juba ... tunni aja pärast; sellega ühenduses olevad raskused tõukasid teda jälle kerge ahastuse rüppe; ta süda hakkas valutama, nagu seisaks tal tõepoolest ees väga suuri muresid. Ta kuulas, kuulas, kuulas, kuni poiste lakkamatult kestev, aina enam ühekülgsesse liialdusse kalduv jutuvada tõi viimaks une laugudele. Ta pea nõksatas ettepoole, lõuaots lõi nii tugevasti vastu toolikorju, et ta kohe jälle ärkvele virgus. Ja muutudes veelgi pahuramaks, ütles ta, tõmmates silmad ähvardavalt kissi:

«Noh, vanad — aeg on hiline, võiksite juba kõndima hakata. Minge, minge koju, vanad, ja edvistage seal omavahel ... vanad.»

Need jõhkra hoolimatusega lausutud sõnad heitsid üle laua otsekui jääkülma vett, kainestavat ja mõistusele kutsuvat. Noorukid vaikisid, vaatasid üksteisele otsa, nihutasid end toolil edasi-tagasi, tahtsid nagu vastata ja muigasid kohmetult. Nad polnud midagi säärast nähtavasti oodanud, see prahvatas nende keskele nagu häbistav kõrvakiil; nad ei teadnud korraga, kuidas olla või mida ette võtta. Ja kui nad ikka veel nõnda vaikides oma kohtadel istusid, haaras Tiit Pärtelsit äkiline vihahoog, ta lõi rusikaga lauale ja kordas sõnahaaval:

«Jah, kõndige aga, kõndige minema, vanad! Igal asjal on oma piir, vanad! Ai-tab! Ai-tab, vanad! Te olete mulle igavad ... mõistate! Ma tahaksin magama heita ... mõistate! V-va-nad!»

Ja kui poisid suure rüsinaga palitud selga ajasid ja mütsid pähe surusid, et solvunult püstipäi lahkuda, lõi ta ukse nende järel paugatades kinni: soo, olgu sellega!

Ta heitis kohe pikali ning sulges silmad. Ja ta hakkas ükskõikse ilmega otse enda ette vahtima, mõeldes vaid väga juhuslikke ning imelühikesi mõttekesi, mis tekkisid ja hääbusid kuidagi äkki-äkki, just nagu heidetaks neid tema ette kuhugi lähedusse peidetud kõverpeegli kaudu.

MÄLESTUSI KOLLASEST ÄÄRELINNAMAJAST

Tiit Pärtels magas kella üheni ja otsustas siis välja minna, et perenaine saaks vahepeal tuba koristada. Ta kohendas end, — silus pihkudega üle püksisäärte, venitas kortsunud kuuehõlmu, sülgas kinganinadele ja katsus neid läikima hõõruda põrandariide nurga abil. Ta mõtles korraks, et habeme ta võiks ju tõesti maha ajada, ei teinud seda aga siiski. Kui ta jalutuskäiguks vajalike ettevalmistustega viimaks valmis sai, haaras teda korraga tahtmine uuesti pikali viskuda ja lamada, lamada, aina lamada, kuni õhtuni, kogu järgneva öögi.

Ta tõmbas tooli laua juurde, istus, lükkas jalad hooletult sirgu, toetas lõua käele. Välgatas läbi pea jälle vastumeelne mõte, et ta peab jooksma tänavast tänavasse ja majast majja: «Palun väga, kas teil on välja üürida üksikule inimesele üks või paar tuba?» Ta nägi juba vaimus vanu puutreppe ja poolhämaraid koridore, kus õhk lõhnab rottidest, pudenevast krohvist, põrandat katvast tolmust; perenaisi, kes vaatavad teda kahtlustades, umbusklikult, peljates ta mandunud välimust, üürihinnast sentigi maha jätmata, lootes teda eemale peletada vähemalt nõndagi! Ja sellest kohe uus mõte: jah, oleks siiski häda-

vajalik habet ajada, rõivad korda seada, juuksed läikivaks õlitada: «Tere, vabandage väga, ma sooviksin erasissekäiguga möbleeritud tuba kütte, valgustuse ja teenimisega!» — Kuid ta ei jõudnud ka nüüd kavatsusest kaugemale. Ta tähelepanu paelus laual vedelev vana kapsas-raamat, pisaraterohke lugu õilsast armastusest, mille oli siia unustanud keegi tänavatüdruk, tema hiljutine öökaaslane. —

Tiit Pärtels luges hajameelselt paar lehekülge, hakkas aga siis keeruka sündmustiku vastu huvi tundma, heitis pikali ja luges edasi. See oli jutt õnnetust masinapreilistameeriklannast, keda kurjad inimesed katsuvad lahutada ta ilusast ja ülirikkast südamearmsast, see oli kaunis lugu suurtest kannatustest ja kaeblemisest kuu ning tähtede poole. Trükk oli sõre ja määrdunud, must kore ajalehepaber näitas kõikjal rasvaseid näpujälgi; kohmaka käekirjaga oli kirjutatud siia-sinna märkusi, samuti halemeelseid, samuti täis nututuju. Ta jooksis läbi peatüki peatüki järel, kuni sisu aina suurenev magusus kiskus viimaks une laugudele. Ja ta ei kuulnud sedagi, kuidas raamat kopsatades maha kukkus; ta jäi rahulikult ning sügavasti magama, üks jalg põrandal, käed rinnal vaheliti.

Ta virgus ettevaatlikkudest sammudest, ja vaadates vargsi laugude varjust nägi ta, et perenaine oli tuppa tulnud ja korraldas midagi laua juures. Ta vaatles vana lihtsa agulinaise tüsedat selga, jämedaid sääri, kukalt, mis meenutas järsku midagi juba ammu minevikku vajunut — kas mitte ema-armsakest, kelle surmast oli talle teatatud alles mõni kuu tagasi? Ja ta pidi kohe mingi sisemise väga tugeva sunni tõukel istukile tõusma ja neelatades lausuma:

«Vabandage mind . . . selle korratuse pärast . . . Mul on väga, väga kahju, et see jälle nõnda juhtus.»

Naine pöördus kärmesti, vaatas teda kohmetu naeratusega.

«Miks te siis . . . ikka sedasi . . . !» ütles ta vaikse etteheitega. «Mu mees on väga pahane . . . Ta rääkis mulle, et ta olevat teile korteri üles ütelnud.»

«Jah, seda ta tegi,» noogutas Tiit Pärtels.

Vaikus.

Jämedate näojoontega ja väsinud ilmega naine rääkis viimaks kuidagi aeglaselt, nagu iga sõna enne hoolikalt järele mõeldes:

«Ka minul on selle halva loo pärast ... väga kahju. Ma olen teiega muudes asjades ... täiesti rahul. Te olite algul nii hea vaikne üürnik ega seganud kedagi. Aga just need viimased nädalad ... Miks te ennast nõnda kulutate? Näete ju isegi, kuhu see viib. Täna te pidite jälle ametist koju jääma.»

«Jah ... noh ... mis seal parata ...» pomises Tiit Pärtels ja tundis end kogu aeg punastavat.

«Ma mõtlen, et ma võiksin mehega selle asja üle veel rääkida ...» ütles perenaine, ja nüüd kõlas ta häälest sügavat kaastunnet ning hellust, mida Tiit Pärtels mäletas tõesti kuulnud olevat vaid ema-kadunukeselt. «Kui te lubaksite ... et te enam niisuguseid joomapidusid ei korralda ... Mis te arvate?»

Tiit Pärtels tundis tasast, peaaegu sentimentaalset rõõmuviirgu läbi südame minevat: jumal tänatud, nõnda siis poleks tal vaja vaeva näha jooksmisega tänavast tänavasse, trepikoridorist trepikoridori! Kuid veel kord vallutas teda ta endine pedantne tung siiras ning korrektne olla. Ja surudes endas otsustavalt maha kõik nõrga ning kõikuva, mis oli juba ta hinges tekkimas, kehitas ta ükskõikselt õlgu ning ütles:

«Ei, milleks? Uskuge, proua, mul pole vähimatki soovi teile veel kauem hirmu peale ajada ... Ja ma ei taha, et te hakkaksite mulle kõõrdi vaatama. Varsti libisen ma jälle ja te kahetsete oma järeleandmist, seda pole aga vaja ... kas pole nii?»

«Palun, miks te endast juba ette nii halval arvamisel olete!» ütles perenaine.

Tiit Pärtels jäi oma otsusele kindlaks. Ta ütles jälle õlgu kehitades:

«Hea küll, proua, hea küll, mis me sellest enam arutame. Vabastagem teid siiski minuga ühenduses olevatest ebamugavustest. Ainult — kui te oleksite nii lahke ja tooksite mulle kuuma pressraua ... ja pisut sooja vett.»

«Jah, kohe. Ma sean siin korra enne jälle jalule,» noogutas perenaine ja ohkas kuuldavalt.

Tiit Pärtels vaatas teda uuesti laugude vahelt, mõeldes samal ajal roidunult, et ta peaks kiirustama, sest kell hakkas juba kaks saama. Teda pani äkki imestama see osav kärmus, millega iga asi jälle oma õigele kohale asetati. Juba varsti polnud siin märgata enam pisimatki jälge möödunud öö liialdustest -- kõikjalt vaatasid talle vastu jälle puhtus, kord, hubane kodusus. — Ta mõtles, et tõepoolest oleks kena siia edasi jääda; ometi aga ei lausunud ta sellest oma uuest mõttest perenaisele sõnagi. Kui ta viimaks üksi jäi, tõusis ta oma kohalt, tegi üle puhtakspühitud põranda paar rahutut tiiru ja hakkas siis oma vähest kraami rutates kohvritesse pakkima.

Vaevalt veerand tunni pärast tuldi triikraua ja sooja veega. Hea eideke tahtis talle abiks jääda, — miks siis mitte, tal olevat ju aega. See vastutulelikkus liigutas Tiit Pärtelsit jälle nii sügavasti, et ta tajus vajadust kõrvale pöörduda ja niiskeks tõmbuvaid silmi varjata. Ei, siiski, ütles ta ja katsus naeratada, küllap ta saab sellega isegi hakkama, selle hoopis tillukese viimistlustööga, mille ta peab ette võtma oma ülikonna juures! Aga perenaine käis visalt peale ja Tiit Pärtels rõivastas enda magamistoas lahti, ulatades püksid ja kuue läbi ukseprao vastutuleliku vanakese meelevalda, jäädes ise pesuväel istuma ja unustades jälle habemeajamise, kuigi peeglilaual auras kastrul selleks otstarbeks toodud sooja veega.

Ning jälle üle hulga aja pidi Tiit Pärtels mõtlema sellest, millele mõtlemisest ta oli katsunud kangekaelselt kõrvale hiilida juba aastaid: kodust tillukeses provintsilinnas, kahest vennast, vanematest, kelle matustestki polnud ta saatuslikkude kokkusattumiste tõttu saanud osa võtta. Ta polnud sentimentaalne, ei, — ta oli endale loendamatuid kordi kinnitanud, et moodsal kultuurinimesel ei kõlba rippuda liiga tugevasti halemeelsete perekonnatunnete küljes; aga ometi asus ta südamesse täna valus igatsus, mis hakkas nagu kuhugi kiskuma, kuhugi meelitama.

Ning jälle tundis ta end määratult üksikuna: armas aeg küll, kas tal pole siis üldse enam kohakest, kuhu ta võiks toetuda täie usaldusega, kuhu ta võiks... uuesti juuri kasvatada! Talle meenus tükkhaaval viimase aasta rahutu rändamine linnaosast linnaossa, möbleeri-

tud nurgakesest möbleeritud nurgakesse, ikka üksikuna, ikka ülearusena. Teda oli korduvalt vallutanud peaaegu klaasselge kujutlus kalgist, jäist külmust hingavast vaikusest, milles ta pidi vaevaliselt teed otsima ja mis ümbritses teda igalt poolt. Oli siis elu maailmas seisma jäänud? Oli siis kõik tõesti kohale tardunud? Oli siis tõesti nõnda, nagu talle puhuti näis: tema, Tiit Pärtels, rabeleb rahutult siia-sinna, igalt poolt põrkab ta aga tagasi nõtke kummipallina: «Hei, ära sega, aitab, peatu juba kord!» Ja hakates padja alt portsigari otsima, pidi ta tahtmata haledalt naeratama — ta tõdes ka ise oma mõttekäigus esinevaid vastuoksusi, lünklikkust, sihitust, mis pani teda kõike kartma, kõige vastu piina valmistavat umbusaldust tundma.

Järsku paistis talle, nagu oleks kuskil ta senises elus aset leidnud mingi ootamatu paigastnihkumine, murrang, nagu saatuslik maalibisemine; ja nagu laheneks otsemaid kogu ta hinges valitsev surve, kui tal õnnestuks vaid kaine ning üksikasjalise analüüsi abil välja jõuda selle sügava, ootamatu paigastnihkumise, libisemise ning murrangu algkoldeni. Ei, polnud kahtlust, mingi pisiasi ei tahtnud alluda kehtivatele seadustele; üks hammasratas lonkas; võõras jõud surus võllidele ja väntadele. M i l l i n e jõud, m i s s u g u s e s u u n a g a jõud? Ja m i l l a l n i m e l t, k u s k o h a l algas see jõud oma hukutavat vahelesegamist? Ta meenutas luuletaja Arumaa jonnakat juttu väsinud ja rikutud närvidest, mis olevat kaotanud oma sitkuse ning vastupidavuse lahingutes, mis tema generatsioonil tuli läbi teha — kas on tõde tõesti sinna peidetud? Ei, ütles ta endale, ma ei usu seda! Ta mõtles oma paljudele armuvahekordadele, ebaõnnestumistele sel alal, suurtele konfliktidele, mis olid aset leidnud umbes aasta tagasi, — vahest peidavad seda segavat kõrvaljõudu just need seigad, just need elamused? Ei, ütles ta endale jälle, ma ei usu ka seda! — Ta oli juba ammu üle saanud kõigest sellelaadilisest; ta süda on juba ammu oma valutamised valutanud, oma piinad piinelnud! Liigne viinatarvitamine? Aga kas ta ei sukeldunud sellesse tihedasti korduma hakkavasse uima alles kolm kuukest tagasi, möödunud jõulude paiku, kui ta oli oma kaotatud rahu viimse kübemekeseni uuesti tagasi

saanud, kui ta võis oma hiljutiste hingeahastuste üle... heatahtlikult muiatagi?!

Peab ta ehk veelgi kaugemale tagasi minema, varasesse lapsepõlve, nagu soovitavad seda psühhoanalüütikud, need moodsad nõiamoorid? Ta naeris skeptiliselt, halvustavalt, vihaselt luksudes.

Ja nõnda ei tundunud ükski neist diagnoosidest talle õigena: issand halasta, kas kogu maailm ei peaks sellisel juhul koosnema vaid tasakaalututest hulludest, tematao-listest, kes ei tunne end hästi ei siin ega seal, ei nii ega teisiti? Ta on enda ehk lihtsalt liiga laokile lasknud, liiga lodevaks, liialt hoolimatuks? Kas temagagi pole umbes samuti, nagu oli see kunagi vanasti-vanasti suure habemega Faustiga, kes teadis maailma asjadest ülearuselt palju, et tunda nende vastu veel köitvat huvi? Ent ka see võrdlus näis talle juba kohe ilmse valena, — mida ta siis õieti teab, kui suur on siis õieti tema, Tiit Pärtelsi tarkusepagas? Ja mida enam ta katsus kuhugi välja jõuda, seda sügavamasse ummikusse ta aina sukeldus, kuni ta pidi jälle tõusma ja rahutult mööda kitsast ruumikest seinast seina ja nurgast nurka hulkuma, nagu vaid selleks, et asetada liigne surve peast jalgadesse... peast jalgadesse... peast jalgadesse.

Järsku pidi ta jälle meenutama oma kauget sünnikodu ja sinna peatuma jäänud vendi: kuidas seal küll läheb? mida nad küll teevad? mis oleks, kui ta võtaks kord kätte ja sõidaks mõneks päevaks sinna külla, puhkaks, vaataks vanu mängukohti? Ta silmade ette kerkis tilluke kollaseks värvitud majauberik äärelinnatänavas, tühjade karjamaade tagant algav merelaht, ähmjashall tuiskliiv, madalaladvased puud vanade plankaedade varjus, pelargooniumid akendel, tuulelipukesed korstnate küljes. Talle tundus täna nii hirmus usutamatuna, et ta oli seda tagasihoidlikku kohakest aastate jooksul sügavasti põlgama õppinud, halvustama, maha tegema, seljataga irvitama. Kas ta poleks võinud näiteks selle asemel, et sõita oma suvepuhkust veetma kuhugi ülespuhutud kuurorti, lebada vaiksena lopsakalt kasvavate sirelite vahel, sõstrapõõsaste vilus, siledal murul, mis katab õhukese kõõmana lahjat maapinda? Teda haaras pikkamisi kujutlus, nagu oleks ta sõrmede vahelt välja libisenud midagi

väga olulist, midagi, mis oleks teda kindlasti avitada suutnud. Kui kerge tuuleiil lumetolmu vastu aknaid viskas, pidi ta tahtmatult mõtlema määratule jääga kaetud lahepinnale, mille helevalgetesse kaugustesse võiks ta praegu sukelduda nagu ... nagu ... sügavasse varjusurma.

Ta mõtisklusi segas jälle perenaine, kes oli rõivaste pressimise lõpetanud ja tahtis nüüd lahkuda. Ta võttis püksid ja kuue üle ukse vastu, rõivastus kärmesti, väljus magamistoast, et lausuda paar tänusõna.

Hea eideke seisis hajameelse ilmega laua juures, näis ootavat. Ja Tiit Pärtels ütles, katsudes naeratada:

«Olge terve, teie tegite seda kindlasti palju paremini, kui ma ise oleksin sellega hakkama saanud. Te olete tõesti ... armastusväärne.»

«Jumaluke ... see polnud ju midagi!» vastas perenaine ja üritas kohe jälle juttu leppimisvõimalustest. «Ma mõtlen, et me võiksime siiski ka edaspidi naabriteks jääda,» ütles ta. «Paljugi, mis mu mees teile ägedast meelest ette heitis. Eks te katsuge ka temast aru saada, — ta on ju kõik oma sendikesed siin sellele majale kulutanud. Me oleme vanad inimesed, muud meil kahjuks ei ole ... kui mitte arvesse võtta neid kaht viletsat onnikest pärmivabriku taga, mis ei too sisse isegi nii palju, et nende katuseid lappida. Eks ole, jah, härra Pärtels, ma räägin temaga?»

Kuid Tiit Pärtels jäi ka nüüd oma endise otsuse juurde kindlaks ja ütles perenaisest mööda vaadates:

«Ei, olgu pealegi. Ma läksin samuti tooreks ja ajasin ta välja. Ütelge talle, et ma hakkan uut korterit otsima ... juba täna ... kõige hiljem homme.»

«Kas seda siis tõesti maksab?» arvas naine halemeelselt. «Me pole ju röövlid, jah, ärge meist seda mõtelge! Öeldkse ju, et hobune komistab neljal jalal, miks siis inimene ei või vahel komistada ... mõnel sõnakesel.»

«Ei, jätame parem, proua, jätame!» vastas Tiit Pärtels.

Kui hea eit kohe seejärel lahkus, läks ta tagasi magamistuppa, et jätkata äsjakatkestatud arutlusi. Sellest ei tulnud aga enam midagi välja; ta mõtles, et nüüd ta peaks tõepoolest minema hakkama, sest aeg oli juba hiline. Ta suitsetas; istus; käis jälle risti-rästi üle toa; vaatas end

peeglist; silitas sõrmeotstega habemetüügast; silmitses hajameelselt sinist kastrulikest, milles oli vesi ammu juba külmaks jahtunud. Päike kaldus aina madalamale ja heitis läbi aknaruutude längu langevaid kiirtekimpe. Tuul viskas üle tänava peent lumepuru. Vaiksed sammud kahisesid mööda kõnniteed edasi-tagasi, hääbudes kord pahemale, kord paremale. Alumisel korral elutsev õpetajatepaar klimberdas klaverit — plõnn, plõnn, plõnn... plõnn, plõnn, plõnn! Ja ikka oli kõikjal ta ümber väga vaikne, vaatamata isegi neile juhuslikele häälitsustele, mis siit-sealt ta kõrvu tungisid.

Ta tegi veel kord kindlasti otsuseks välja minna. Kuid saatus tahtis jälle teisiti: ta nägi taas vana kapsasraamatut ja hakkas seda sirvima. Siis istus ta laua juurde ja luges edasi. Rasvalaigulised leheküljed hakkasid elama, määrdinud trükikiri koondus sõnadeks ja lauseteks, kaunile masinakirjutajale, kelle nimi oli Jane, näis juba õnn vastu naeratavat. Samas aga astus uuesti vahele kurikaval saatus tõmmu lendurohvitseri näol ja virutas kõik segamini. Linnud laulsid kurblikke laule hiiglasuure New Yorgi hiiglasuures pargis, sealsamas hulkusid mahedad kuukiired, üksik valgustatud aken vaatas nagu tuletorn ulgumerele, kuhu oli kadunud kavalalt sepitsetud valesüüdistuse (ja sellega ka õudse elektritooli) eest sihvakas ja mehine miljonäripoeg, kelle nimi oli Dick. «Jumal, kui kahju, kui kahju!» ütles pliiatsiga kirjutatud märkus lehekülje äärel. Ja kuri lendurohvitser (kes oli kõige halva initsiaator!) käis võiduröömutsedes läbi haudvaiksete suurlinnatänavate (südaöösel, kurikavalate plaanidega!): trah, trah! trah, trah!

Äkki märkas Tiit Pärtels, et õhtu oli juba saabunud. Ta süütas elektri ja luges edasi. Tormiöö läks üle mustade rannakaljude, lained peksid kõrgeid kaldajärsakuid, üks õnnetu mees vantsis täis ahastust mööda haudpimedat luksusauriku tekki, — tal oli taskus tähtis dokument, — pole kahtlust, et tigedus pärib varsti oma palga. Juhei, tigedus, hoia alt, headus tuleb aru pärima ja kohut mõistma! Kõll-kõll! lõid kõige moodsamad käsirauad ümber kurjuse randmete kinni, headus aga kihutas oma isiklikus autos... sinna, kuhu vaja. Ja kahvatu masinapreili jooksis nagu valge vari oma ammuoodatud arm-

sama embusse: «Dick, Dick, oh minu kõige kallim terves Ameerikas!» «*Okey, Jane, how do you do?*» küsis Dick galantselt ja teatas nagu muuseas, et ta olevat juba korraldusi teinud ka laulatuse suhtes.

Tiit Pärtels pani raamatu kõrvale ja ringutas.

Ilm oli juba pimedaks läinud.

Ta tõmbas palitu selga ja sai viimaks ometi hakkama usutamatu vägiteoga — noh, mis ta siin norutab, kas ta ei kavatsenud ometi välja minna?

LUULETAJA PÕGENEB RESTORANIST

Tiit Pärtels elas nüüd Turu tänavas, vaeste juudi käsitööliste ja kõige kehvemate üliõpilaste linnaosas, ja sellepärast kulus tal südalinnani jõudmiseks aega vaid mõni minut. Juba varsti sukeldus ta noorte jalutajate tihedasse keerisesse; siit algasid rikaste kaubamajade suured eredasti valgustatud vaateaknad, siin oli nagu veidi soojemgi.

Ta sammus edasi vimmalangenud seljaga, väga aeglaselt, — talle paistis, nagu märkaksid kõik vastutulijad ta lohakat välimust, ta musta habemetüügast, kulunud ja määrdunud ülikonda. Ta oleks meelsasti kuhugi kõrvalisse põiktänavasse tõmbunud, kui tal oleks vaid tahet jätkunud seda teha, kui ta poleks — vaatamata külmale märtsiõhtulegi — tundnud ka täna seda tapvat roidumust, millest ta ei suutnud vabaneda vist iialgi enam... Ja ta läks, läks, läks, igal teisel sammul alandlikult rentslisse astudes, et lasta endast mööda koguni noorukesi nolke ja tüdrukuid, kes käisid siin oma käimisi: esimese kursuse üliõpilasi, keda polnud veel neelanud möbleeritud tubade hukatuslik üksluisus, gümnaasiumipoisse

maskeerivates sonimütsides, usutlevaid pilke pilduvaid libusid, kannuseid kõlistavaid ratsaväeohvitsere.

Ta oli juba Suurturule jõudmas, kui keegi teda äkki hüüdis:

«Hei, kuule, kuhu sa kihutad, vanapoiss?»

«Mina ... ma ...» ütles Tiit Pärtels kärmesti, nagu vabandust paludes ja tundis end samas sügavasti punastuvat.

Kuid ta rahunes kohe, sest ta nägi enda ees vaid luuletaja Arumaad, oma vana sõpra. Ta polnud selle veidrikuga kokku puutunud enam hulgal ajal, — pika vihaga poeedil oli praegu rohkesti tegemist küll maal, küll provintsilinnades: ta oli juba mulluaastast saadik agitaator, poliitiliste kõnede pidaja. Pärast seda, kui ta fašististunud vanad sõbrad ning sõjakaaslased olid tema suhtes rusikaõigust rakendanud, sõdis ta nende vastu kogu oma sünnipärase visaduse ning hoogsusega, süüdistas, näitas näpuga, paljastas, kogus andmeid ja tegi hävitavaid otsuseid kogu moodsa moehaiguse kohta. «Olge lahked ja vaadake, kes need mehed on,» hüüdis ta prohvetikeeli, «vaadake ja pange tähele, kellelt on pärit nende nõndanimetatud ideoloogia, pidage silmad lahti, märkige oma mällu kõik need hellade südametega suurärimehed, kes teatavad ajalehtedes oma rahalisest abist neile õilsatele maailmaparandajatele! Enamik neist endist, «raffajuhtidest», on panditud mõisasüdamete omanikud ja põhjakõrbenud vööritsejad, aluspõhi, millest koosnevad nende kompaniid, on vaid ebamäärane mass, kes soovib millekski saada, ja ausad petetud, keda uinutatakse lubadustega!» Tal ei läinud küll päris ladusasti, seda mitte, — ta võitlustee oli küllaltki okkaline, sest äkki olid kõik nagu iseseisva mõtlemise kaotanud ja naersid ning irvitasid iga teisesuunalist, iga teisitivaatlejat, teisel seisukohal asujat. Ja nii mõneski seltsimajasaalis oli temale ja ta mõttekaaslastele vahele karjutud, vilistatud, ähvardusi näkku heidetud: oodake, kannatage, küllap me teiega veel asju klaarime!

Kuid luuletaja Arumaa polnud argade hulgast, ei, ta oli silma vaadanud suuremalegi hädaohule kui nende baretimeeste ähvardused. Kas ta polnud siis istunud ligi seitse aastat mürskude ja kuulide all, varjendites, mis

ei pidanud sageli tugevamat vihmasadugi? Kas ta polnud harjunud seisma oma õiguste eest väljas juba põlvepikkuse poisikesena, ka kui ta nende nimel raskesti kannatada sai? Ja ta tegi kõik, mis ta vaid suutis: «Lööge mind maha kui soovite, just sellega te näitategi inimestele, kes on teie ööbikulaulu kuulama-uskuma jäänud, kellega neil teie vaguras tallenahas tegemist on!» Ta manitses rahvast kainele järelemõtlemisele ja oli sagedasti kindel, et ta kirglik sõna on suutnud maal valitsevat hüpnoosi veidigi hajutada, ometi aga näitasid järgnevad hääletamised sootuks vastupidiseid tulemusi. Ja viimaks ei uskunud ta isegi enam, et seda veerevat, pastoritest õnnistatud ja kukruomanikest finantseeritavat laviini võib veel kuidagi tõkestada, tagasi suruda; polnud midagi parata — mütsijuudid võisid barette produtseerida küll küla, küll linna jaoks!

Ka täna oli luuletaja Arumaa tagasi jõudnud kustki ägedalt kihutuskoosolekult, — ta oli rõivastatud üpris soojalt ja ta teravad hallid silmad olid praegugi veel täis uljast võitluslusti. Hoides sõpra ikka küünarnukist, kordas ta:

«Jah, mees, kuhu sa nii kärmesti kihutad . . . ?»

Tiit Pärtels vastas, katsudes tast mööda vaadata:

«Niisama. Kavatsesin sööma minna.»

«Ahaa, sööma? Tore, tore! Minugi keha nõuab palakese leiba ja lihakillukese sinna juurde!» hüüdis luuletaja Arumaa ja jutustas kohe suure hooga: «Ehh, vana, ma olen praegu väsinud nagu roigas — jalad valutavad, selg valutab, kurk kah . . . valutab! Ei teeks vist viga, kui ma katsuksin end jälle korda seada näiteks klaasi punšikesega? Mis sina sellest arvad, vanapoiss? Või kavatsesid sa einestada kuskil pühas paigas, kus pole . . . kiusatusi?»

«Ei . . . mispärast? Mul on täiesti ükskõik,» ütles Tiit Pärtels.

Ümberringi aga sumiseti, sumiseti, sumiseti. Tiit Pärtelsi kõrvad püüdsid kinni juhuslikke kõnekatkendeid palavatest päevaküsimustest:

Kes saab presidendiks?

Missugusele kandidaadile koguneb kõige enam allkirju?

Kas sügisel rahvahääletusel kehtima hakanud fašistlik põhiseadus, mille auks helistati kirikukelli ja heisati lippe

raekojatornidesse, kõlbab praegusel kujul või tuleb teda täiendada?
Kes on süüdi sõjalaevade «Vambola» ja «Lennuki» müümises?
Kas poleks kõige mõistlikum riigikogu laiali kihutada, — juba praegu, — nii riigikogu kui ühes tükis ka valitsus? Kelle poole kalduksid sõjaväeosad, kui näiteks juba täna öösi löömine lahti läheks? Ja keegi jutustas koguni jubeda loo kehtiva korra pooldajate hirmsatest ähvardustest: «Laske käia, laske käia, te vaimust nõdrad, küll Toompea ja põrandaalune leiavad teineteise juurde tee, et ühiste jõududega verre uputada truude patriootide õilis võitlus!»
«Elagu Larka-a-a!» kisas keegi korraga kuskilt pimedusest, nähtavasti hoovist.
«Hurra-a-a, hurra-a-a Sirgule! Hur-r-raa Lar-r-r-ka-le!» vastasid kohe teised sama sõjakad hääled.
«Ko-da-ni-kud, palun mitte korda rikkuda!» ütles paksu kuklaga politseikordnik kellelegi silma pilgutades — küllap tal endalgi oli mundrikuue taskus ausa baski teotatud peakate.
Kuskil Suurturu ja Küütri tänava vahepeal puhkes korraga vihane tüli kolme sonimütsis tööpoisi ja salga noorte vapside vahel. Kõrendina pikk sakalaanus kärkis kõrge falsetiga, tigedalt pärani aetud suu ümmargune nagu suurel silmul:
«Reetur, reetur, ree-tur! Mis . . . sa . . . praegu . . . ütlesid, reetur . . .aah!»
«Kõndige mööda, ma pole teile sõnagi lausunud!» vastas jändrik vabrikunooruk ja heitis sõjakale üliõpilasele pilkava alt-üles pilgu.
«S-sa p-punane isamaa äraandja! Kas sa mõtled, et me ei kuulnud, kuidas sa . . .» hüüdis ka teine sakalaanus, kes näis oma pikast kaaslasest peaaegu poole lühemana.
«Korrake! Korrake, noorhärra, k u i d a s ta siis nimelt . . .!» ütles teine vabrikunooruk, kelle silmis hüplesid kogu aeg sõjakalt-kavalad sädemed.
«Kordan kah! Ütlesid, et kindral Larka on . . .»
«Ps-s-st!» hoiatas kolmas, veidi arukam sakalaanus liiga ägedat sõpra, võttis äkki hoogu ja lõi kõige nooremale tööpoisile rusikaga näkku.

Silmapilkselt puhkes lööming. See käis esmalt vaikselt — lajatasid vaid rängad hoobid, kuuldus ainult lühikest, katkendlikku ähkimist. Hetke pärast oli kitsas peatänav ummistunud: ilmus abimehi nii ühele kui teisele poolele; meeleolu ajas korraga rõõmsaid leeke — julgustati, ässitati, kiideti, avaldati laitust. Sakalaanused võtsid abiks oma traditsioonilised jalutuskepid; kohe kuuldus protesteerivaid hääli — «See pole aus, jätke oma teibad, see pole a-u-s, kurat teid võtaks!» Kaks kordnikku jooksid meeleheitlikult vilistades lähemale — üks raekoja poolt, teine postkontori poolt, — ja kuna võitlejad ei tahtnud veel lõpetada, taganesid nad üksmeelselt läbi Küütri põiktänava ülikooli taha, kus oli pisut hämaram.

«Kas sa näed kuradeid, või veavad endid juba oma aguliurgastest välja . . . meil siin verd laskma!» ütles Tiit Pärtelsi ja luuletaja Arumaa läheduses paks ja lühike tsaariaegne ärimees, kes tuletas tahtmatult meelde jämedat ning tömpi jahivorsti.

«Togu!» urises luuletaja Arumaa.

«M-i-i-s?!» kiljus solvatud patrioot, ja kohe oli puhkemas lahing nendegi vahel.

«Jäta, jä-ta . . . ja lähme oma teed!» keelas Tiit Pärtels energiliselt, tirides vihase sõbra endaga vägisi kaasa.

Kui nad endid suure vaevaga rahvahulgast välja rabelesid, kuuldus nende selja taga vaimustatud laulmist. See oli sama jäme ja tömp jahivorsti-jupp, kes ruttas kärmesti võimalust kasutama ja oma meelsust demonstreerima — tal oli Aleksandri tänavas saapakauplus, selle kuulsus hakkas juba mõni aeg tagasi kustuma, hea ja õieti korraldatud reklaam võis siin palju kasu tuua. Ja ta jorutas raske tsaariaegse aktsendiga, ühe käega kõrget karakullmütsi hoides, teisega enda kõrval seisvat sama prisket kaasat toetades:

«Jeestimaa, mu i-isamaa-a,
kuis mul ar-r-mas o-oled sa.
Mur-ra-vad ka tor-rmid, tuuled,
Taara vjimsed tammepuud . . .
sjiiski hjüüjavad mjinu huuled, —
Jeestimaa, sjull' annan sjuud,
Jeestimaa, sjull' annan sjuud!»

«Bravoo, bra-voo-o, härra Gnadebärk, br-ra-voo-o!» hüüti ümberringi — kes siiralt heaks kiites, kes pilkavalt muheldes.

Ja pimedast Küütri põiktänavast, kus käsikähmlus oli nähtavasti juba lõppenud, vastati kohe ülemeelikult, marsitaktis:

«Üks kaikamees läks kõ-õrt-si,
tiral-lal-laa-a,
seal pumpas õlle-lõ-õ-õrtsi,
ti-ral-lal-laa!
Üks kaikamees läks kõ-õrt-si,
seal pumpas õlle-lõ-õ-õrtsi,
tiral-lal-laa-a,
ti-ra-al-lal-laa-a!»

Saapakaupmees Gnadeberg välgutas silmi, tõmbas kulmu kortsu, laulis edasi, saadetud nüüd kümnekonnast sama vaimustatud raffaliigutajast:

«Jeesti vaprad va-ne-maad
vaimuvallast vaata-a-vad,
pjeas njeil pjärjad, pjärlikroonid,
võidulaulud njende suus...»

Küütri põiktänava pimedusest vastasid samad sõjakad hääled:

«Tal trepil vastu va-a-rus,
ti-ral-lal-laa-a,
kaks purjus sakala-anust
ti-ral-lal-laa-a,
Tal trepil vastu va-a-rus
kaks purjus sa-ka-la-a-nust,
ti-ral-lal-laa,
ti-ral-lal-la-a!»

Ning kohe härra Gnadeberg oma sõpradega:

«Kojas kjuning-ljikud troo-o-nid,
kuldsed kandled pjalmipuul,
kuld-sed kand-led pjal-mi-puul...»

Sellele vastu jälle Küütri põiktänava pimedusest:

«Sirk ütles: Võtke va-ahh-valt
tiral-lal-laa,
paar nahka eesti raf-falt,
tiral-lal-laa...
Sirk ütles: võtke va-ahvalt
paar nahka eesti ra-ah-valt,
ti-ral-lal-laa,
ti-ral-l-la-l-laa-a!»

Härra Gnadeberg, proua Gnadeberg ja nende mõttekaaslased:

«Jeestimaa, sju mjehemjeel
pole mjitte sjurnud vieel,
nõuab sjurm ka rohket ljõikust
sjuure sjõja kjäraga-a...
Trjuujiks jääme jisamaale
viimse vjeretjilgani,
vjim-se vje-re-tjilga-ni-i!»

Ning uuesti Küütri põiktänava pimedusest:

«Sirk-Larka tõstvad kä-äp-pa,
tiral-lal-laa,
kui Aadu näitab pä-äk-ka,
tiral-lal-laa-a,
Sirk-Larka tõstvad kä-äp-pa,
kui Aadu näitab pä-äk-ka,
ti-ral-l-laa-l-laa-a!
Ti-raal-laal-l-laa-a!»

Luuletaja krimpsutas nägu, sülgas ja lõi käega. Ta ütles viimaks, kui nad olid juba kõrtsi sisse käändumas ja tänavakära ukse taha jäi:

«Kuulsid — seal ta nüüd rõkkab, see meie ülidemokraatlik sangarrahvas! Ihaldatakse juba... kõva kätt ja kirikuõpetaja jorinat. Eh, piinlik! «Ega's mina midagi, mina nüüd mõni fašist või vaps, mina olen lihtsalt ettevaatlik ja teen seda praegu kaasa puhtast elutarkusest... sest mis siis, kui uus, pealetungiv võim hakkab kord oma meestele kohti jagama? Ja äkki jään mina ilma! Vaat

sellepärast muutugem neile samuti oma meesteks!» Ja ma olen päris kindel, et kui täna-homme sünniks äkiline pööre teises suunas, tõttaksid needsamad mehed suure suuga kuulutama oma riigiustavust: «Palun, palun, see ei olnud tõesti mina, kes oma nimekese veel viimasel minutil paberile pistis ja sel ja sel kuupäeval linna peatänaval vana ausa Kuhlbarsi laulukest röökis, jah, see polnud mina, seal peab olema mingi eksitus!» Ja nende vaimustatud rahvustunne? Eks sa kuulnud, missuguse koltšaklase aktsendiga see pasapütt seal oma meelt avaldas! Aga mitu krossi on väärt ühe mehe rahvustunne, kui see mees pole viitsinud veel tosinagi aasta jooksul oma emakeelt selgeks õppida!»

Luuletaja Arumaa köhis paukudes, pühkis silmist nohupisaraid, jätkas palitut seljast kiskudes:

«Vaata, sõber, mis ma olen selle kibeda aasta jooksul tõdema õppinud. Võta müts austavalt maha ükskõik mis laadi poliitilise vastase ees, kui ta sammub oma südame järgi. Jah, tee seda, ka kui see sinu poliitiline vastane pooldaks meie paljukannatanud kodumaal kuningriigi sisseseadmist. Müts maha, müts maha, kui ta seda ausalt mõtleb! Kui olukord nõuab, sea ta seina äärde, aga . . . müts maha! Kuid häbemata kurvaks muutub meel nende kaaskodanikkude puhul, kes veendumust ainult teesklevad. Kes taipavad väga hästi, milles asi seisab, kuid peavad targaks küürutada tugevama ees ja näitavad ustavalt näpuga ka kõige parema sõbra poole, kui see pole samasugune ülejooksik nagu nemad ise: «Rahvareetur! Nabige kinni!» Või pole sa kuulnud, kuidas ettevõtjad ja ülemused teevad juba praegu järeldusi oma alluvate suhtes, kes pole läinud — analoogiliselt neile endile — vapside ukse taha mardisanti mängima. Kas sa mõtled, et need teenistusvalmid ettevõtjad on paremad aatemehed kui see tänavalaulik, kunagine Nižni-Novgorodi nahaparkal härra Gnadeberg? Lori! Ja meie mustad rongad, need kirikhärrad, kes oma kantslitest Sirgule ja Larkale õnne ja kordaminekut paluvad? Vaata, vennas, kui tuleks praegu kuskil julge ning tugev jõud, lööks rusika lauale ja ütleks, et siiamaale ja mitte kaugemale, — mis sa arvad, mis siis sünniks? Kas sa oled kindel, et see Pärnu linnapea härra Jüri Soontak, kes peale

oktoobrihääletust ustavalt lipu heiskas, ei tee uut pöörakut, et tüürida vana Pätsu e n d a kabinetti ... kas või Eenpalu e n d a asemele!»

«Luba tähendada, vana, — neid mõtteid oled sa mulle leierdanud juba ... mitmel korral!» ütles Tiit Pärtels ja hakkas luuletaja Arumaa vastu kerget vaenu tundma, — sõbra sõnad kippusid teda ammugi väsitama. «Sa hakkad end unustama. Kas see ei tule ehk vanadusest?»

«Pea suu ... oma vanadusega!» ütles luuletaja Arumaa tigedalt, riputades palitut ja karvamütsi ahju kõrvale konksu otsa. «Vanadusest? Võimalik, võimalik, et ma hakkan end vahel kordama. Aga ära unusta, et on aegu, mil tuleb seda või teist tõde just nimelt korrata, korrata ja sada korda korrata. Ja ka praegu, vennas, on niisugune aeg! Noh, mida me siis tellime?»

«Ma jooksin paar klaasi õlut ja sööksin ühe karbonaadi,» ütles Tiit Pärtels kelneri poole, kes ootas teenistusvalmilt.

«Minule andke sama laadung ... aga enne seda kaks tublit konjakipunši,» ütles luuletaja Arumaa mõnusas toasoojuses käsi hõõrudes.

Nad otsisid hästi kõrvalise nurgakese, istusid, toetasid küünarnukid lauale, kuulasid hetke aega hajameelselt orkestrit, mis paiskas kitsasse pooltühja ruumi jõhkralt-hoogsaid lugusid: fokstrotte, tangosid, uljaid marsse, mille eest maksid kõige nähtavamal kohal priiskavad Peipsi kalakaupmehed. Kõikjal hõljus paberossisuitsu, vängeid vandesõnu, higistavate kehade ja põrandalt tõusva tolmu, riknenud kääbustindi lehka. Paar kahtlast tüdrukut istusid laiutavate habemikkude läheduses ja jõid lonkshaaval teed, oodates pikisilmi aega, mil hakatakse ka neid vajama. Kõrtsipapa, tüse paljaspea, tülitses baaridaamiga, varjates aga oma õige meeleolu mesimagusa naeratuse taha, mis ei tahtnud kuidagi sobida ta rasvasse uppuvate silmade tigeda välkumisega. Ja kui kelner varsti õllepudelitega tagasi laua juurde tuli, hakates kohe klaase täitma, ütles luuletaja Arumaa:

«Pagan võtaks, mis sinuga siis lahti on? Ai-ai-ai, kui kõhnaks sa oled jäänud! Lihtsalt ... nagu surmavari!»

Tiit Pärtels tundis end pika habemetüüka all punastavat. Ta ütles puigeldes:
«Jah, ma ei ole just terve.»
«Raseerimise oled sa ka nähtavasti unustanud?» küsis luuletaja ja naeris etteheitvalt.
«Mul ei olnud aega,» vastas Tiit Pärtels. «Mulle öeldi korter üles ja ma pidin päev läbi ... uut tuba otsima.»
«Nii?» ütles luuletaja Arumaa. «Kaunis nõrku jalgu omav põhjendus, aga olgu. Miks sulle siis korter jälle üles öeldi?»
Tiit Pärtels valetas aina edasi, kuigi ta teadis, et sõber teda niikuinii ei usu:
«Me ei sobinud hästi, mina ja pererahvas. Neil oli kombeks segada end minu isiklikku ellu.»
«Nii, nii ... ?» ütles luuletaja Arumaa jälle.
Ja Tiit Pärtels otsustas korraga avameelne olla ning sõnas õlgu kehitades:
«Noh, mis siin ikka salata, — mul on juba kolmas korter ... peale Herne tänava oma. On kuidagi nii kujunenud, et ma teen ikka parajas kohas tillukese sõlme sisse ja ... lendan. Ma istusin eile sellesama laua juures, kus me praegu istume, ja et siin ei saanud joodud mitte just sõrmkübaratest, olin ma endaga koju kaasa viinud üsnagi kahtlase seltskonna. Inimesed aga — nagu isegi tead — on ju... väiklased.»
«Väiklased, jah, usun sind, usun!» ütles luuletaja Arumaa vihaselt ja küsis kohe: «Ütle mulle, ole hea, kuhu sa nõnda mõtled välja jõuda? Läinud aastal kõneles sinust kogu linn. Kakled, tuiad ringi, muutud hooletuks ametialalgi, pead taluma ümberpaigutusi madalamatele kohtadele. Nähtavasti pole sa end ka nüüd veel parandanud. Häbi! Sa pole ju enam poisike, kes ei julge end kord põhjalikult läbi sõimata ja oma nõrku kohti kinni kittida. Ma tahaksin teada, kuhu sa mõtled nõnda välja jõuda?»
«Kuhu? Seda tahaksin ka mina ise teada!» vastas Tiit Pärtels.
«Miks sa siis nõnda teed?» hüüdis luuletaja Arumaa.
«Mis ma sinna siis parata saan, kui mu elu ... on juba kord niisugune,» ütles Tiit Pärtels

«Muidugi, muidugi, su elu on juba kord niisugune! Tean, ei salga, — jah, su elu on juba kord niisugune ja rappida oled sa saanud temalt üsna mehemoodi, sellelt oma «niisuguselt» elult. Aga peale lagunenud närvide on sul ju kah veel kaine mõistus!» ütles luuletaja Arumaa. «Ja ühte-teist saab iga inimene endale just selle kaine mõistuse abil selgeks teha. Sa olid kõigele vaatamata juba päris korralikul järjel, mis siis — liiderdanud edasi, kui sa tundsid, et sa ilma selleta ei saa. Harjumus on harjumus, ja vajalikke asjaarmastajaid-partnereid leidub selleks otstarbeks meie seltskonnas küll ja küll. Paljud meist uimastavad end viinaga, mõned pritsivad endale keresse morfiumi, sina vaigistasid oma vere haiglast rahutust oma heade naabrite magamistoas. Hästi! Ja kui sa tundsid, et see magamistoa-hingeelu on su närvikavale nii hädavajalik, eks sa venitanud seda edasi — neid, keda sa nõnda petsid ja tüssasid, pole põhjust eriti haletseda! Niiviisi end aga laostada...? Noh, kurat võtaks!»

Tiit Pärtels muigas ikka veel oma kõverat muiet, veeretas õlleklaasi, joonistas selle põhjaga laudlinale suuri ringe. See, mis sõber kõneles, ei vihastanud teda põrmugi, ei sundinud teda aga järelemõtlemiselegi. Oli vaid hea istuda, rahustavat muusikat kuulata, lonksukaupa sooja õlut juua, sisse hingata täiskiilutud kõrtsiruumis valitsevat närvlikku kärsitust. Ta nõjatas pea kätele, laskis end trombooni undamisest kaasa kiskuda, muutus laisaks nagu metsloom, kes seedib vaikuses. Ja ta vastas rohkem moepärast kui mingist sisemisest tarvidusest:

«Õieti ei maksaks sul minu pärast muret tunda. Kas igaüks meist ei ela oma isiklikku elu? Kõige eest vastutan ainult mina ise ja tagajärgi kannan samuti ainult mina ise. Sul on praegu hinges poliitiline hullustus, mind see ei huvita teps põrmugi, ometi aga ei tule ma sinu üle kohut mõistma. Sekelda, kui see sulle meeldib. Ja samuti suhtu omalt poolt ka minusse ja minu... eluviisidesse.»

«Noh, kurat, ma võin sulle ometi nõu anda... nagu kunagi vanem inimene,» ütles luuletaja Arumaa ja sai jälle väga vihaseks.

«Oh, pole vaja!» heitis Tiit Pärtels loiult käega. «Küllap ma tulen endaga ilma sinu abitagi toime, sest ma pole ju enam poisike... nagu sa ise praegu ütlesid.»

«Selles see häda seisabki, et sa pole enam poisike,» ütles luuletaja Arumaa. «Poisikesele andestatakse palju, sinule ei andestata enam midagi!»

Praad toodi lauale; nad hakkasid seda kohe isukalt neelama, rüübates aeg-ajalt õlut vahele; kelner hoolitses usinasti selle eest, et klaasid täis seisaksid. Peipsi kalakaupmehed tantsisid venetantsu, trampisid põrandat oma raskete säärsaabastega, keerutasid üles suuri tolmupilvi, põrkasid edasi-tagasi nagu hiiglasuured pallid, kerged ning painduvad, kuigi nende poti alt pügatud juuksed ja rinnuni ulatuvad täishabemed olid juba hallid. Kui nad viimaks lõpetasid, võtsid nad endiga kaasa kaks kahtlast tüdrukut, kes olid oma teeklaasikeste kohalt neile vastu plaksutanud, ja kadusid kuhugi taamale, küllap vist kabinetti. Kõrtsiomanik lõpetas baarineiuga tülitsemise ja hõõrus heal meelel käsi, — see närvlik ajajärk viskas ta äritsemisele nagu paksu väetist. Ja äkki hakkas Tiit Pärtels jälle sügavat tüdimust tundma, neelas alla veel viimase lihatüki, asetas noa ning kahvli lauale ja ütles uniselt:

«Hästi, sellest peaks tänaseks aitama. Võiksime ehk minema hakata.»

«Oota nüüd, oota,» ütles luuletaja Arumaa, sest ta tundis end veel väga väsinuna.

Aga vaevalt hetke pärast kargas ta suure hooga püsti, maksis arve, vandus südametäiega ja hakkas kohe palitut selga tõmbama.

Sest otse nende laua kõrvale oli asunud salkkond pruunikasmustades vormipluusides mehi: advokaat Saks, major Oinas ja veel kaks noorukit, nähtavasti üliõpilased.

Tiit Pärtels pidi juba sõbrale järgnema, otsustas aga siiski ümber ja jäi istuma.

«MA EI KUULU KUHUGI!»

Tiit Pärtels ei eksinud oma salajases lootuses — major Oinas märkas teda juba varsti ja tõstis valju laadakisa: «Hõi, sina, pojakene! Saluut! Tule siia, löö oma vanale pataljoniülemale patsi! Sa-lu-u-ut!» Nad kätlesid teda sõbrameestena, kõpsutasid ehtsate sõdalastena kandu, palusid istuda, (tõmbasid talle tooligi lähemale), vaatasid teda võidurikkal ilmel, nagu kunagi ründajad, kes näevad endil edu olevat. Ja lihavaks muutunud sõjasangar hakkas kohe kärarikkalt-naiivselt poliitilistest päevaküsimustest pajatama, — Tiit Pärtelsile kord õlale patsutades, kord teda küünarnukiga roietesse müksates rääkis ta hoogsalt:

«Saluut, Tiit! Näed nüüd, mille kõigega me hakkama saame. Alguses keegi ei uskunud, praegu aga kardetakse, kardetakse! Ja las karta! Saluut, Tiit, — jah, las karta! Sest kus on hirm, seal on ka kord! Aga kord p e a b majja tulema. Mis, pagan, need olime ju meie, kes kord vabaduse eest kannatasid ja oma elu ja tervist ohverdasid! Kellel peaks veel enam õigust olema rusikat põrutada:

«Härrad, nõnda enam ei lähe!» Saluut, Tiit! Jah, selge, aeg ja olukorrad on täpselt samasugused nagu mõniteistkümmend aastat tagasi, olgu küll, et vaenlasteks pole meil praegu ei venelased ega sakslased, vaid sama rahva liikmed, kuhu me ise kuulume. Ei ole veel kõik kadunud! Ei ole, pojakesed, — s-saluut! Rahvas, näed sa, on palju tervema mõistusega kui meie eesti elukutselised poliitikamehed. Küllap ta juba teab, kelle poolt hääletada ja missuguse kandidaadi heaks alla kirjutada. Sa-lu-uut, pojad! Meie, «vabadussõjalased», ole lahke, — ei arvesta enam mingisuguseid matemaatilisi pisiarvukesi, vaid sadu tuhandeid, sest meie seljataga seisab rahva enamus. Tuleta ainult meelde sügisese hääletuse tagajärgi, tuleta neid ainult meelde, vana vennas! Hahahaa, saluut, pojad! Jah! Ja vaata meie vastaste pikki nägusid, kui nad ajalehetoimetuste akende juures viimaseid teateid loevad: «Nii ja nii, nõnda ja sedasi!» H-haa-a! V-vä-ri-sege, sulid ja riigivargad! Saluut, pojad! Puhastav käsi seisab juba teie kohal nagu . . . nagu . . . kohtumõistja Simsoni ähvardav õigusemõõk kõlvatute vilistide kohal . . . h-haa! Saluut, pojad . . . ja pr-r-roossit!»

«Noor generatsioon ei lase endaga mängida, ta lööb sekka ja nõuab aru! Nõuab, jah . . . ! Aga kui teda ei kuulda, nõuab ta v-ver-ri-selt aru!» ütles teine üliõpilastest, säbrus juustega poiss, kelle mustad silmad vaatasid Tiit Pärtelsit kuidagi uurides, usutledes, tigedalt kahtlustades.

Ta kaaslane muigas pilkavalt ja ütles:

«See on veider, et leidub veel naiivseid memmi, kes julgevad rahva kui majesteedi tahteavaldustele vastu raiuda. Et nad kah ei karda, et vägev vool neist kinni haarab ja nad teelt kõrvale pühib! Ma tulin natuke aega tagasi ülikooli eest läbi ja juhtusin nägema, kuidas massid olid stiihiliselt omakohut mõistmas punaste provokaatorite üle. Aga sealsamas leidus ka niisuguseid, kes . . . naersid ja pilkasid!»

«Pole viga, saluut, pojad! Need on sõgedad, kes ei näe oma ninast kaugemale!» hüüdis major Oinas ja tõmbas oma mundripluusi korralikult sirgeks: «Siin ma istun, vana isamaapäästja, rihm jälle üle õla!» Aga see ei tähenda midagi, küllap aru tuleb viimaks altotsast pähe

juhmimatelegi. Kes meist ei mäletaks siis aegu, mil esines samuti kahtlejaid... mõniteistkümmend aastat tagasi, meie kangelasliku heitluse algupäevil. Saluut, pojad! Jah, kas ka siis ei leidunud samuti irisejaid ja virisejaid: «Ah, sa armas jumal, hoia ja kaitse, mida me suudame küll suure ja vägeva Venemaa vastu!» Aga — suutsime. Suutsime, mu härrad! Seisime nagu üks kalju ja ütlesime: «S-saluut, pojad! Mitte ainuski sammuke meie isaisade maast ei tohi kuuluda võõra võimu alla.» Ja tänapäev kordub jälle samuti. Meie endi ridadeski leidub rohkesti kahtlejaid ja teisitimõtlejaid. Noh, saluut, pojad! Olgu, me ei süüdista neid: inimene on ju inimene ja eksimine on samuti inimlik. Ainult — ärge jääge meie dünaamilise rahvaliikumise jalgu, sest kõigi oma kaaslaste ja aatevendade temperamendi eest ei suuda me loomulikult vastutada. Noh, mu kotkad, — valage viina, ja saluut, saluut! Kas meil pole siis ilusat ja armsat põhjust, mille nimel klaasi tõsta? S-sa-lu-uut, pojad!»

«Saluut! Vivat!» ütles mustavereline üliõpilane, kohendas samuti oma vormipluusi ja kollast õlarihma ning vinnas käe sõjakas tervituses pea kohale.

«Saluut! Proosit! Elagu eesti rahvas ja Teine Vabariik!» hüüdis ta kaaslane, pika ninaga valgevereline, vastates sama energilise käeupitamisega.

«Jah, elagu!» ütles advokaat Saks, korrates täpselt sama liigutust.

Ja major Oinas, pühkides vuntse, hüüatas jälle:

«S-saluu-ut, pojad! Oh-h s-sa mu jum-mal, no see on alles hoog, kallis Tiiduke, hahahaa! Massid aina ründavad meie allkirjadelahtrit: «Võidelge, poisid, andke neile valu! Nõnda nagu me saatsime teid kord rindele oma ajalooliste vaenlaste vastu, nõnda me saadame teid nüüdki võitlema tõe ja õiguse eest. Tulge tagasi ise... kilbi all ja kandke vaenlast... kilbi peal!» Hahahaa! Saluut, pojad! Jah, Tiit, kui sa ainult kuuleksid, kuidas meid kätel kantakse! Kus meie mehed esinevad, sinna ärgu hilinejad enam kippugugi. Saalid on inimesi täis nagu tünnid silke! Iga meie sõna neelatakse otse õhust! «Hurraa, hurraa, elagu!» Ja «Eestimaa, su mehemeel» ja «pole mitte surnud veel!» Meie agitaatoreid tõstetakse koos autodega õhku ja kantakse nõnda edasi terveid... hm, sadu meet-

reid! Noh, kur-radi pihta, mida võivad sellele vastu asetada meie juhmid vaenlased, hahahaa! Vilekontserte? Õige! Sajatusi? Õige! Needeid ja pilkeid? Õige! Saluuuut, pojad! Muuseas, Tiit, vana kelm — sa oled muidugi juba meie organisatsiooni liikmeks astunud, eks ole?»

Tiit Pärtels pidi juba valetama, otsustas aga kärmesti ümber ja vastas laisalt:

«Ei. Ei ole... veel.»

«Soo!» hüüdis major Oinas ja ajas silmad imestuse pärast pärani. «Tohhoo kurat! Või ei... ole... veel? S-sa saadana silmamuna, mis magusat sa siis veel ootad, ah? Seltsis tagusime mättasse punaseid, võtame kätte ja anname nüüd seltsis kaigast ka sellele nõndanimetatud de-mo-kraa-tiale, kes meie maal viimasel ajal liiga lõugu laotab! Sa olid sõjas... nagu noor lõvi! Sa olid... tulihing! Jah, ma tean väga hästi, — sa... olid... tulihing! Löö kaasa, kuule, küllap sa näed, et elu Teises Vabariigis muutub meile hoopis kaunimaks ja ilusamaks kui praegu, kus iga santlaager võib sulle vastu kõnelda ja suud pruukida! Siis enam... s-seda ei s-saa! Ei saa, jah! Klõpsti — suumulk kinni, jah! Mis sa nohised ometi, ise tugev ja terve mees! Löö... kaasa! Saluut... löö kaasa!»

«Härra Pärtels kuulub ehk hoopiski meie vastaste leeri?» ütles mustavereline üliõpilane ettevaatlikult ja vaatas jälle kuidagi kõõrdi, salapärast ilmet teeseldes.

«Mina? Ei, ma ei kuulu kuhugi,» ütles Tiit Pärtels ja kehitas õlgu.

Orkester algas bravuurselt vapside hümni, ümberringi kerkisid käed lae poole; habemikud kalakaupmehed hüüdsid «hurraa» ja kuskil nurgalauas lauldi mitmel häälel:

> «Eesti vaprad vanemad
> vaimuvallast vaatavad, —
> peas neil pärjad, pärlikroonid,
> võidulaulud nende suus...»

Ja major Oinas, haarates sõpra piha ümbert, hüüdis purjus inimese halemeelsusega:

«Tema? Meie Tiit? Ja kuulub vastaste leeri? Ärge ajage rumalat juttu, — saluut, pojakesed! Ta on ainult nii-

suguste asjade suhtes praegu veel liiga ükskõikne, muud midagi. Või on tal ehk mõni muu huviala? Ja ega me ei saagi ju nõuda, et kogu eesti rahvas käiks mööda maad ringi ja kõneleks ning selgitaks. S-saluut, pojad! Sest siis polegi ju enam neid, k e l l e l e kõnelda ja k e l-l e l e selgitada. Hahahaa! Hästi öeldud, eks ole, — kui kogu eesti rahvas käiks meie asjus mööda maad ringi ja kõneleks ja selgitaks, siis poleks ju enam kedagi, k e l-l e l e kõnelda ja k e l l e l e selgitada... hhaha-h-haa! Peaasi — kui suurem osa täidab oma püha kohust hääletuskastigi juures. Ja selles suhtes ma oma kotkastes ei kahtle. Saluut, pojad! Nemad, mu kotkad, olid niisugused sellid, kes ei kaotanud kainet aru kuulisajuski, ja seda nad ei kaota ka nüüd... pange seda tähele, sõbrad! Saluut, pojad!»

«Saluut! Proosit!» hüüdis kellegi paatoslik hääl.

«Meie oleme noor generatsioon, meie... ründame!» hüüdis pika ninaga üliõpilane.

«Selge! Ja kuidas veel ründame!» hüüdis mustavereline, tema kaaslane.

«Hõhõi-i! Sal-luu-ut! Tõll, Tõll, tõuse üles sa! Hõi, Tõll, Tõll, tõuse üles sa!» hüüdis major Oinas, kes hakkas juba kiiresti purju jääma, viskas kõigepealt vastu põrandat suure liua tükis praega ja põmmutas kõigile ootamatult püstolist kaks korda lakke.

«Hurraa-a!» kisasid üliõpilased ja virutasid omakorda paar taldrikut laua alla.

«Nii,» ütles Tiit Pärtels, kelles ärkas äkki tige tahtmine üldisse vaimustusse sappi valada. «Ja teie olete päris kindlad, et kõik, kes teile praegu «hosianna ja hõissa» karjuvad, on teie veendunud pooldajad?»

«Päris kindlad! Täit-sa... päris kindlad! Nad — on seda!» hüüdis major Oinas. «On, vennas, on! Sest kogu eesti rahvas teab praegu, mille nimel teda üles hüütakse! Ta teab, mis on praegu kaalul! Ta... ta teab, et ühelt poolt pakutakse talle ideaalset tulevikku ja tugevat riiklikku korda, teiselt poolt aga tahetakse jätkata anarhiat, laostumist, katastroofi! Meie inimesed... pole ometi... lambatallekesed, kes kohkuvad tagasi, kui on vaja võidelda oma õiguste eest! Mis tähendavad tänapäeval barrikaadid, kaitsekraavid, vennavere valamine? Kaalul on

midagi, mis ei otsusta üksnes meie põlve saatust, vaid mis ulatub oma latvadega ka kaugele tulevikku... Sellepärast — saluut, pojad! — kui vaja, tulgu ka barrikaadid, kui vaja, voolaku vennaveri! J-jah! See tähendab: kui... va-ja! Oma põhiolemuselt pole me aga niisugused, kes tahavad asja viia niikaugele, — kes tahavad vahekorda oma vastastega viia kuni tänavavõitlusteni. Meie töötame legaalselt, seaduslikkude normide piirides. Hääletamine... otsustagu! Rahvas ise kui majesteet — ütelgu oma lõplik sõna! Ja mis rahvas kord otsustab ja ütleb, sellele me alistume ka vastu vaidlemata. Saluut, pojad! Mõistad ju mind, vana vennas, Tiit, ah, eks ole? Mõistad, eks?»

«Mõistan, aga ei usu,» vastas Tiit Pärtels ja tundis ikka vajadust õrritada ning torgata.

«Ei usu?! Tiit, mis sa räägid, sa ei usu?!» küsis major Oinas ja väärutas laitvalt pead.

«Noh, kas ma ei arvanud õieti: härra Pärtels kuulub meie vastaste leeri,» hüüdis mustaverd üliõpilane ja naeris juba üpris ähvardavalt.

«Nii?» ütles Tiit Pärtels. «Praegu on siis seisukord juba nii kaugel, et kes on teiega ja kes on teie vastu, — erapooletuid ei tohi olla?»

«Loomulikult!» noogutas üliõpilane. «Sest kui me põhimõtteliselt vaatame: mida tähendab erapooletus? See tähendab sama palju kui teatava nähtuse absoluutset eitamist. Mitte toetada, see tähendab ju... mitte pooldada.»

Orkester tampis aina sama «raffaliikumise» hümni. Ja seina ääres latris laulsid jälle kolm purupurjus meest kolmel häälel, käsi üksteise võidu kord püsti vinnates, kord langeda lastes, siis uuesti püsti vinnates, siis uuesti langeda lastes:

> «Eestimaa, su mehe-meel
> pole mitte sur-nud veel,
> peab surm ka roh-h-ket lõikust
> s-suure sõ-ja-käraga...
> Truuviks jääme isa-maa-le
> Viimse vere tilgani...
> Viimse... ve-re-til-gani-i!»

«Tiit, kulla vennas, sa käid praegu maailmas kinniste silmadega!» ütles major Oinas. «Hõi, saluut! — tee oma laukesed lahti ja vaata ringi! Sünnib suuri asju, — s-saluut, saluut! — katsu neist aru saada! Vägev vanker veereb üle meie kodumaa nurmede — valskus ja sohk kadugu ja karaku teelt kõrvale!»

«Noore generatsiooni rünnak viib meid vastu toredale tulevikule!» kordas pika ninaga üliõpilane.

«Saluut, servus!» hüüdis tõmmu nooruk.

«Saluut, saluut!» hüüdis major Oinas.

«Servus, saluut, kamraadid!» hüüdis pika ninaga üliõpilane pidulikult.

Ning korraga pöördus Tiit Pärtels oma süüdistajate poole, vaatas neid varjamata tüdimusilmega ja küsis jõhkralt:

«Kaasvõitlejad tunnevad end kutsutud olevat uut korda püsti upitama. Muide, — kas kaasvõitlejad elatavad end juba ise või elavad nad veel papade ja mammade kulul?»

«Noh, kuulge! Valige sõnu, kodanik!» ütles mustaverd üliõpilane, punastus aga samas kõrvuni ja tundis end nähtavasti väga ebamugavalt.

Ja major Oinas, kelles polnud ikka veel teps tilkagi tigedust, ruttas neid kohe lepitama:

«Ei noh, kulla mehed, ärge ometi tülitsege. Saluut, saluut! Sa, Veiderpass, kahtlustad sõber Pärtelsit küll päris asjata. Noh, hea küll, ta on skeptik ega suuda uskuda kõike seda, milles meie, teoinimesed, oleme päris kindlad. Mis see siis teeb, ärgu uskugu. Sest ka temataolised skeptikud on ju jumala loodud loomakesed, h-ha-ha-h-haa! Saluut, pojad! Ja ma olen kindel, et ta kahtleb samuti ka meie vastaste edus. Ja eks just niisugustele me tahamegi kord näidata, mida me suudame ja milliseid tagajärgi võib saavutada ... õiglase meele ja ausa ning hea tahtega. Ja et sina ise, Veiderpassikene, pole just sõjatulle saanud, ega seegi tähenda ju midagi. Või oled sina selles süüdi, et sa sündisid mõni aasta hiljem? S-saluut, pojad! Aitab sinutaoliste puhul sellest teadmisestki, et sa o l e k s i d võimaluse korral täitnud oma kohust nagu meie kõik. Ja — lõpp. Andke teineteisele käsi ja muud midagi. Saluut, pojad, mis me siin tülitseme, asja ees, teist taga!»

«Ei, ega mina's... midagi... ma...niisama...» pomises mustaverd üliõpilane, heitis aga Tiit Pärtelsile samal ajal altkulmu pilgu: noh, passi sa peale, oota aga, küllap me sulle veel näitame!

Ta kaaslane ütles mitmendat korda:

«Noor generatsioon ründab! Jajah, kamraadid, see on puhtal kujul noore generatsiooni võitlus kõige vana ning pehkinu vastu.»

«Ega midagi, härra major — sinutaolinegi tõhk lüüakse viimaks rinnalapseks!» naeris Tiit Pärtels jälle pilkavalt.

Advokaat Saksal kibeles kogu aeg midagi südamel. Ta vaikis seni, kissitas aeg-ajalt silmi, tõmbas kogu oma kuivetu näo kipra. Kasutades hetkelist pausi kummardus ta üle laua ja küsis nagu ussisusinaga:

«Noh, mis see... mollusk... sulle ennist rääkis?»

«Mollusk? Missugune mollusk?»

«Kül-lap te-ad! See mollusk jah! See ilalakkuja!»

Tiit Pärtelsit hakkas piinama jälle viimasel ajal talle nii tuttavaks muutunud igavusetunne. Ta mõtles tujutult, et nõnda ei võiks siiski öelda oma vana sõbra kohta, et selline kõnelaad on alatu, ebaaus, väiklane. Ja otsustades nüüd kohe lahkuda, lausus ta pikkamisi:

«Vaadake, härrad, ma olen teatud ulatuses kõrvalseisja. Aga ühte ma pean teile siiski ütlema, eriti just sinule, Saks: toon on teil jäme, ebakultuurne, lihtsalt matslik. Mis puutub näiteks luuletaja Arumaasse, siis pean ma tahes-tahtmata tõele au andma ja fakti konstateerima, et tema pole sinu kohta tarvitanud mitte ainustki mõnitust, olgu küll, et tal oleks selleks palju enam põhjusi. Ta on minu arvates igatahes selline inimene, kes laseks sind... kui vaja... isegi püssist... nagu mees meest, ilma toorutsemise ja ilma irvitusteta. Sellepärast — emb-kumb, kas sa tarvitad oma vana kamraadi kohta viisakamaid väljendusi või lahkun ma teie lauast. Ma loodan, et sa mu otsekohesust valesti ei mõista.»

«Õige! Kõigepealt olgem aumehed... ka oma vaenlaste suhtes!» hüüdis major Oinas ja tegi suurejoonelise käeliigutuse.

«Servus!» hüüdis pika ninaga üliõpilane, jõi klaasi tühjaks ja tervitas kätt tõstes.

«S-saluut! Servus! Proosit!» hüüdis major Oinas kärarikkalt, jõi samuti klaasi tühjaks ja tervitas samuti kätt tõstes.

«Jah, proosit, kamraadid!» hüüdis mustaverd üliõpilane, välgutas kurjalt silmi, ei joonud aga klaasi tühjaks ja tõstis ainult kätt. Seejärel kummardas ta enda pisut ettepoole ja ütles väga tõsiselt: «Te peaksite teadma, härra Pärtels, et luuletaja Arumaa on üks meie vihasemaid vastaseid. Ta lihtsalt... mustab meid. Ja on hääli kuuldunud, et ta tuleks seltsimeeste omavahelise kohtu ette tõmmata.»

«Lükake tema mustamised faktiliste materjalide najal ümber,» vastas Tiit Pärtels.

«Lükkamegi!» karjatas pikaninaline üliõpilane järsku hüsteeriliselt.

«Ilus,» ütles Tiit Pärtels. «Tehke seda!»

Ja advokaat Saks, olles pisut aega nagu millegi üle järele mõelnud, naeratas nüüd hapukalt ja pomises pikkamisi:

«Paistab, et sul on õigus. Ma tarvitasin tema kohta tõesti ebataktilisi väljendusi. Ma olen valmis vabandama nii sinu kui ka tema endagi ees, kui ma... teda kord kohtan... ja ta maha lasen!»

«Braavo, vaat nõnda see peab olemagi!» hüüdis major Oinas. «Nõnda! Täit-sa nõn-da-a!»

Aga mustavereline üliõpilane tõstis kulme ning sõnas paljutähendavalt:

«Küllap rahvas ise mõistab kord kohut... sääraste äraandjate üle.»

Ja Tiit Pärtels ei jäänud oma aina kasvavast igavustundest tõugatult talle nüüdki vastust võlgu, vaid sõnas kärmesti:

«See on juba rahva enda asi, armas kaasvõitleja. Teie igatahes... säärasesse mesti veel ei kuulu.»

«Ma palun teid!» hüüdis mustaverd poiss haavunult.

«Ei, jätke nüüd, jätke!» keelas major Oinas ja patsutas mõlemale vastasele kämblaga õlale.

Vaikus.

Tiit Pärtels küsis viimaks:

«Ma olen siin vististi üleliigne? Eks ole — ma pean vist lahkuma?»

«Nagu heaks arvate,» ütles pika ninaga üliõpilane.

«Kurat!» ütles nüüd major Oinas, lõi rusikaga vastu lauda ja ähvardas jälle püstolist lakke põmmutada. Kuid ta jättis selle siiski tegemata ja rääkis selle asemel õpetlikult: «Veiderpass, sa kuradi konn ... sa kaapsauss, ma kutsun sind korrale. Ma ... kutsun ... sind ... korrale! Ma usun, et meil on ometi ka sõna kaasa rääkida, minul ja vanal Saksal, ja luba endale tähendada, et me räägime kaasa ... mitte just sinu kasuks. Tiit on meie vana lahinguvend, teda ära katsugi nokkida ega puutuda. Ma ... austan ... teda, — ta oli sangar! Las ta mõtleb pealegi teisiti kui meie kõik, kui kogu eesti rahva enamus. Jah, Tiit, lase käia, mõtle aga pealegi teisiti kui kogu eesti rahva enamus! Sest kõigele vaatamata olen ma kindel, et sa oled õigel ajal väljas nagu meie kõik! Sa pole ometi mingi lehmasaba, mis kõigub tuule järgi! Saluut! Sinu terviseks, Tiit! Nõnda! Näete nüüd, härrad, rahu ongi lauas! Ja mis puutub Arumaasse, siis ... tema ju läheb tõesti liiale. Ta käib mööda maad ringi nagu suure suuga hoovinarr ja aina klähvib meie kallal. Aga see ei taha hästi kõlvata! Tõesti, jah, mõningatel kamraadidel on kalduvus nimetada teda ülejooksikuks ja äraandjaks, aga heakene küll, see ei kuulu siia. Võitjad võivad olla ka suuremeelsed! Kas mul on õigus, Tiidukene, vanapoiss, või ei ole mul mitte õigus?»

«Eks aeg näitab!» vastas Tiit Pärtels ja tõusis.

Tal oli nüüd nii ääretult igav, — pagan võtaks, milleks õieti oli ta siia istuma jäänud?! Ta viipas laudkonnale, keeldus kategooriliselt koosviibimise jätkamisest, hakkas palitut selga tõmbama.

Varsti astus ta külmale tänavale, mis haaras teda kohe kaasa oma rahutuse ning käraga. Tema selja taga möirati ühes moodsa džässorkestriga:

> «Ees-ti-maa, su me-he-e me-e-el
> po-le mit-t-te sur-r-nud veel ...»

Ja kuskilt kaugelt-kaugelt öiste tänavate tagant kostis elurõõmsalt ning julgelt:

«Üks kaikamees läks kõ-õrt-si,
tiral-lal-laa!
Seal pumpas õlle-lõ-õrt-si,
tiral-lal-laa . . .
Üks kaikamees läks kõ-õrtsi,
seal pumpas õlle-lõ-õrt-si,
tiral-lal-l-laa,
ti-r-ral-l-lal-l-laa-a!»

TIIT PÄRTELSIT HALETSETAKSE

Vahepeal oli hakanud sadama laia, suurte räitsakatena langevat lund. See kattis juba õhukest jääkorda munakivisillutisel, kõnniteid, aknasimsse, katuseid. Kerged külmad tuulehood puhusid läbi tänavate, riivates majaseinu ja ümbritsedes kõndijaid.

Tiit Pärtelsil polnud ühtki lähemat kavatsust, tal oli vaid igav; ta sammus edasi päris sihitult, nõnda nagu juhuslikud meeleolud teda juhtisid. Kell oli alles üheksa, seega seisis kogu pikk ning tühi õhtu veel ees.

Ta käändus Rüütli tänavale, läks postkontori poole, katsus märgatamatult mööduda vastujuhtuvatest tuttavatest. Ta mõtles jälle korraks kerge hardumusega sünnilinnakesest — helevalge jääga kaetud merelahest, lumistest rannakarjamaadest, tillukesest kollasest majast külma pärast kõverduvas äärelinnatänavas, kahest vennast-kalurist, kes elasid seal kuskil oma igapäevast elu. Seejärel mõtles ta veel, et homme tuleb kindlasti korteriotsimisele asuda; see näis talle jälle äkki ülepääsematu raskusena; ta süda hakkas valutama nagu mingi halva eelaimuse sunnil. Ja mis öeldakse talle tänase

puudumise pärast pangas...? küsis ta endalt samas kartlikult.

Need igapäevased üsna tillukesed mured surusid ta hinge järsku iha lõpliku rahu järele, igatsuse kõigest sootuks kõrvale jääda, pääseda, vabaneda. Jah... jah... kui ta võtaks sahtlist revolvri ja laseks endale kuuli pähe, siis oleks kord juba asi ühel pool, siis poleks tal enam tarvis askeldada ega pagan teab missuguste rumaluste pärast hirmu tunda! Ja ta tõmbas pea sügavale õlgade vahele, just nagu peaks ta kõigest, mis teda ümbritseb, vaikselt-vaikselt mööda hiilima, mööda, mööda, ainult... mööda!

Krügeri raamatukaupluse akna juurde jõudnud, peatus ta silmapilguks ja vaatas mitte midagi nägeva pilguga vitriini paigutatud raamatuid. Ta tahtis suitsetada, leidis aga, et paberossid olid otsa lõppenud, ja pöördus tagasi. See üsna tavaline juhtum tegi ta jälle rahutuks. Ta mõtles ahastades, et kauplused on ammu juba suletud; et ta peaks sooritama selle ostu kas kuskil kõrtsipuhvetis või kohvikus; et tal tuleb niisiis jälle heledasse valgusse astuda, rõõmsate inimeste lähedusse, kellest enamus teda tunneb. Ta pigistas sõrmed nii tugevasti rusikaiks, et tal endal sellest pigistusest valus hakkas, ta ähkis ja ohkis, ta muutus närviliseks nagu mingi ülitähtsa ürituse vastu valmistudes. Ja kui ta Küütri tänava otsa juurde jõudis, käändus ta tujutult paremale, nagu kunagi vaene patune, kes ei pääse oma saatusest, — polnud ju midagi parata, ta ei saa ometi kogu õhtu jooksul suitsunälga kannatada!

Otse «Ateena» uksel põrkas ta kokku lärmaka seltskonnaga, kartis jälle kohata mõnd tuttavat ja tõmbus kohe tagasi. Ta põgenes üle tänava, piinles ebamäärase tunde käes, nagu vaataks keegi talle üksisilmi kuklasse. Ta peatus viimaks varju heitva hoovivärava tühemes, piilus üle õla ja rahunes pikkamisi, sest seltskond, kes oli teda kohutanud, oli talle täiesti võõras ja siirdus hoopis vastassuunda, ülikooli poole.

Alles nüüd taipas ta ise oma arguse mõttetust ja muutus vihaseks: kuradi pihta, k e d a õieti peaks ta siis häbenema või pelgama?! Ta käis natuke aega mööda jäätunud kõnniteed edasi-tagasi ja libistas enda viimaks uuesti

ukse vahelt sisse, krae üleval, müts sügavale laubale surutud.

Kuid tal polnud tõesti õnne, ei, seda tal ei olnud, — see oli ju vana kõhukas Asmus, kes talle telefonikapi juurest vastu irvitas! Polnud enam võimalik end märgatamatuks teha; et kohe minema pääseda, teeskles ta halba meeleolu, noogutas vaid korraks ja hõikas leti taga asuvale preilile oma soovi, otsides värisevate sõrmedega parajat raha. Ja ta tahtis jälle kohe tagasi tänavale kaduda, tuulisesse märtsipimedusse, kus ta võiks end tunda jälle muretuna ning rahulikuna.

Aga kohtu-uurija ei hoolinud midagi ta halvast meeleolust, jooksis talle järele ja haaras ta varrukast kinni. «Jumal hoiaks, kannata n'd, kannata, vana, kuhu sa nõnda ruttad, ajame ometi paar sõnakest mõistlikku meestejuttu!» hüüdis ta lõbusalt. Ta säras tänagi ülemeelikusest, elurõõmust, vanaeidelikust tarvidusest end suure kiiruga välja puistata, kõik oma südamelt ära öelda. Ta hoidis Tiit Pärtelsit tagasi peaaegu väevõimuga, see kentsakas mees, kel oli ikka ja alati tagavaraks mõni anekdoodike, mõni looke kellestki saamatust hädavaresest, mõni tilluke süütu nali sellest või teisest ühisest tuttavast, mille üle ka see tuttav ise oleks suure suuga naerda võinud. Ja kuigi Tiit Pärtels katsus end kohmetult pomisedes suure ajapuudusega vabandada, tiris kohtu-uurija Asmus ta ometi kohviku külalisteruumi, lõi teda patsatades õlale ning hüüdis:

«Jäta, jäta, jäta nüüd jutukene! Ära jända, tule aga sisse! Niikuinii oled sa mu käest juba vähemalt kümnel korral jalga lasknud! Või olen ma sulle vähe helistanud, et Tiit, vanasarvik, võta tee jalgade alla ja tule minu poole kaarte mängima või meie kanget sõstraveinikest rüüpama? Vahepeal elasid sa koguni üsna mu läheduses, vaevalt paari minuti tee minust eemal, aga ometi ei olnud sul südant rinnus oma vana sõbra ja seltsimehe kutset vastu võtta! Ai-ai-ai! Ai-ai-jai! Noh, nüüd langesid selle eest lõksu, nüüd sa enam kuhugi ei pääse! Palit maha, palit maha! Lauda, lauda! Ma istun seal päris üksi, ära põrnitse midagi. Hahahaa! Jah, tule, tule, ära nüüd vigurda, vana matakas! Ära nüüd vigurda, tule, tule!»

Tiit Pärtels kogeles:
«Ei, vabanda, ma päris tõesti ... ei saa.»
«Lollus! Püsti lollus! Miks sa ei peaks siis saama?» hüüdis kohtu-uurija Asmus.
«Mul ... on ühte-teist veel ... õiendada. Lubasin kellegi juurest läbi minna ...» ütles Tiit Pärtels, kuuldes oma südant juba hirmunult kloppivat.
«Praegu? Sellisel kellaajal? Ja — ühte-teist õiendada?» naeris kohtu-uurija Asmus.
«Jah,» pomises Tiit Pärtels. «Ma ütlesin ju, et lubasin kellegi juurest veel läbi minna ...»
Kuid ta andis juba varsti järele: ta tahtejõud paindus, paindus, hakkas nõrkema ja murdus lõplikult. Minnes edasi mööda joonikut põrandariiet, mis viis läbi tihedasti asetsevate tillukeste laudade vahelt, aimas ta kõikjalt endale langevaid uurivaid kõrvalpilke: Ahaa, vaadake ainult, millisena see omaaegne elumees on täna enda välja vedanud! Suured higipiisad katsid kiiresti ta näo ja ta pühkis hajameelselt üle lauba, üle habemesse kasvanud põskede. Ta kippus komistama, riivas kobades tee kõrval seisvaid laudu ning toole. Ta tõukas kedagi ja pomises vabandusi; ta kael ja nägu pakitsesid pähe tungivast verest ja see hävitas veel viimsegi raasu tema säilinud enesetundest. Kui ta viimaks mööda madalaid astmeid üles rõdule astus, haaras teda hetkeline kujutlus, nagu oleks ta magama jäänud ja näeks praegu üht neist painajalikest unenägudest, mis külastasid teda viimasel ajal pahatihti.
Kohtu-uurija pistis oma paksu kämbla ta kaenla alla ja juhtis teda üsna seina ääres asuva looži poole. Ning — ta tardus äkki paigale: see veidrik oli ta jälle oma rumala heatahtlikkusega sisse vedanud, — seal istus ju proua Eerika, see punapea!
Kuid polnud enam võimalik põgeneda, — teda oli ammugi märgatud, — ta astus otsustavalt edasi! Ja katsudes kõigest jõust rahu säilitada, ütles ta, tehes sügava kummarduse, mis tõmbas endale kohe kõigi tähelepanu:
«Tere õhtust, armuline proua!»
«Tervist, oo, tervist,» noogutas naine ja katsus talle vastu naeratada.
Nad vaatasid teineteist pisut aega teritatud tähele-

panuga, nagu usutledes. Proua Eerika ulatas talle oma valge ning kitsa käe. Tiit Pärtels ei suutnud seda usutlevat pilku kauem taluda ja vaatas kõrvale. Kõik ta sisemuses näis nagu vinge tuule käes kokku tõmbuvat, tükkideks rebenenud mälestused tunglesid läbi pea, — katkendlikud pildid nutvast naisest kirjus õhtukleidis, magavatest lastest, mahedast rohelisest valgusest, vaikusest voodite kohal, mille helendus hakkas teda äkki pimestama. Ja jälle haaras teda valus igatsus sügava rahu järele, mil poleks vaja midagi teha, midagi kõnelda, midagi . . . mõeldagi.

Kohtu-uurija tõmbas talle tooli ja ütles:

«Noh, võta nüüd platsi, vana, võta platsi! Seisad . . . nagu tulp, hahahaa! Näe, preili ootab juba, et sa midagi telliksid.»

Tiit Pärtels kogeles:

«Palun . . . üks klaas kohvi.»

«Nii,» ütles kohtu-uurija. «See on igatahes midagi täitsa reaalset ja käegakatsutavat. Näed, Eerika, kinni püüdsin ta lõppude lõpuks! Ma nägin nimelt, et Tiit tuli sisse, aga ta läks kohe jälle välja ja ma ei saanud palitut nii ruttu kätte, et talle järele jõuda. Pagan küll, mõtlesin, oli saak üsna mu hammaste ulatuses, aga . . . hiljaks jäin! Seal aga, — mis see on, — Tiit astub u u e s t i kohvikusse! Noh, vennike, nüüd sa enam mu käest ei pääse! mõtlesin. Ja näed, siin ta meil nüüd seisabki, see üksiklane, see teistest eraldi hulkuv vana kass, hahahaa!»

«Jah, mu mees ootas teid nagu ärakadunud poega,» ütles naine.

«Nagu ärakadunud poega? Lori! Palju suurema igatsusega kui ärakadunud poega!» hüüdis kohtu-uurija Asmus. «Pikad õhtud ja ärevad ajad, — kas meil poleks olnud siis ühte-teist arutada ja nii mõnegi asja ja nähtuse üle vaielda või niisama mõtteid vahetada . . . ? Üldse — mu sõbrad on esimesest viimaseni imelikuks muutunud. Arumaa kaitseb demokraatiat! Vana kenamees Saks teeb aina edasi oma raf-fa-liikumist! Teistelgi kõigil — on mitu rauda tules ja silmad pungis nagu vähil, et mitte mõnd rasvast võimalust mööda lasta ja suurtele juhtidele oma olemasolust igal soodsal võimalusel märku anda. Hakkasin juba korraks kahetsema, et

ma enda poliitikast jälle eemale tõmbasin ja kah raf-fast edasi ei liigutanud. Noh, kuidas sa oled vahepeal ka elanud, vana, ja mis sa oled korda saatnud?»

Kohtu-uurija Asmus kummardas oma määratu laia keha Tiit Pärtelsile hästi lähedale ja vaatas teda tungivalt, silmad kissis. Ta oli muutunud vahepeal veelgi tüsedamaks, veelgi heatahtlikumaks, veelgi hüppelisemaks oma sõnarohkes lobisemises, mis näis aga praegugi peitvat mingit sisemist valvsat pinget. Ta oli end alles hiljuti raseerinud; ta põsed paistsid siledatena ning roosakaspunastena, kaks suurt kuklavolti ulatusid üle tärgeldatud krae, jämedad nagu maksavorstid; paljas kolp läikis nagu õlitatult. Ta suur kõht ulatus istumise ajal peaaegu põlveliigesteni ja ta pidi hoidma end selle tõttu tikksirgelt, — paindumatu koloss, ometi mitte õnnetu oma hädaohtliku paisumise pärast.

«Jah, kuidas sa oled vahepeal elanud, vana, ja mihukesi suuri tegusid oled sa kah teinud?» kordas kohtuuurija Asmus.

Tiit Pärtels kehitas õlgu ja vastas:

«Mis seal ikka ... Hästi ... olen elanud!»

«Pagan võtaks, seda ma arvasingi!» hüüdis kohtuuurija. «Sest kui sinutaoline hunt mõneks ajaks silmapiirilt kaotsi läheb, siis on ikka kindel, et ta hästi elab ... hahahaa! Kuidas siis, kuidas siis, noorus nõuab ju oma osa, noorus ei tule ju — nagu laulusõna ütleb — i-i-iial enam tagasi-i-i! Mis minutaoline neist asjadest enam teab või on, minutaoline võib ainult kõrvalt vaadata! Aga ma pole kade, ära kardagi. Olgu küll, et minagi olin kord sinutaoline. Nüüd aga olen ma vana perekonnaisa, kaalun oma ükssada ja kakskümmend kaheksa kilo, lapsed muudkui kasvavad ja teevad südamele järjest rohkem rõõmu. Muuseas — ma pean sind veel kord sügavast südamepõhjast tänama ... tead ju ise, mille eest. Ei noh, mis sa häbened, ega ma ei tihanud ju Eerikale oma lugu rääkimata jätta, — ma olin ju nii rõõmus ja ei saanud teisiti! Ma ütlesin talle: «Näed, siin on meie pääsemine ja selle pääsemise eest võlgneme me tänu minu vanale heale sõbrale Tiidule, — t e m a ulatas mulle käe, kui ma olin juba vajumas!» Noh, mis me sellest enam räägime, eks sa isegi võid ju ette kujutada, mis ja kuida-

viisi ... Ta ütles mulle koguni, et mingu ma kohe tagasi ja viigu see raha sinna, kust ma ta tõin. Mina vastu, et miks? Sellepärast, ütleb tema, et sa ei tohi ometi ekspluateerida oma häid seltsimehi, kes pole samuti miljonärid. Ega sa ei pahanda, et ma viimase osa sellest summast sain sulle tasuda... alles läinud nädalal? Ega ei pahanda, vana, ah?»

«Hea küll, hea küll, aitab juba!» kogeles Tiit Pärtels ja vaatas üksisilmi lauaklaasile, mille alla oli paigutatud rohkesti mitmevärvilisi reklaamilehekesi.

«Tore! Umbes niisugust hoiakut ma sinult lootsingi,» ütles kohtu-uurija Asmus. «Jah, vaata, Eerika, kui Tiit poleks mind tol õhtul avitanud, magaksin ma praegu külmas hauas ja igaüks näitaks teile näpuga: «Nii ja nii, sedasi ja sedasi!» Kuule, inimene, joo nüüd oma kohviklaas tühjaks, muidu ta läheb sul külmaks ega anna teps tipsugi sooja ... !»

Tiit Pärtels julges ometi viimaks pead tõsta ja vaatas teisel pool lauda istuvale proua Asmusele kärmesti otsa. Punapäine naine silmitses teda ikka kuidagi tungivalt, ilmse kaastundega. Ta pilgus polnud küll midagi vaenulikku, ometi aga hakkas Tiit Pärtels selle liikumatu, laugude alla surutud pilgu pärast rahutuks muutuma: nõndaks, nõndaks, teda haletsetakse siis, nagu kedagi, kes pole enam ... kardetav! Kohtu-uurija Asmus kehitas end edasi-tagasi, ähkis kuumusest; kohvik selja taga sumises nagu mesilastaru; doominokivid klõbisesid. Ja naine ütles äkki, kummardudes oma käte kohale:

«Joonatan, me võiksime vist... minema hakata?»

«Minema hakata?» ütles kohtu-uurija Asmus. «Ei, paike, ei! Nüüd, kus ma olen Tiidukese, oma hea sõbra, ometi viimaks üles leidnud, peaksin ma nagu lammas koju kõmpima ... ?! Mil-leks, kuhu sa ruttad? Vanaema hoiab last, see magab juba kindlasti, väljas on külm. Kas meil pole siin küllalt mugav ning mõnus — soe ruumikene, kuum kohvikene? Ei, ei, ei ... ja veel kord ei! Ära pane pahaks, aga täna ei lase ma sellest küll rääkidagi!»

«Kui ehk mina ... prouat segan?» küsis Tiit Pärtels ja vaatas naist järsku ahastuslikult kõõritama hakkava pilguga.

Ja proua Eerika tõttas kohe vabandama, kummardudes ikka veel oma kitsaste käte kohale:

«Ei, jumal hoiaks, mis te nüüd räägite! Kas te siis ei näe, kuidas Joonatan teie üle rõõmustab. Ja ... mina samuti ... Jah, võite uskuda, ma rõõmustan samuti ...»

«Et sandile sellega heameelt teha?» ütles Tiit Pärtels kuidagi kohatult, kõverduva suuga.

«Mis? Mis ... mis sa ütlesid?» küsis kohtu-uurija Asmus ja tegi näo, nagu poleks ta seda hirmsat lauset kuulnud.

Proua Eerika punastas sügavalt — isegi ta silmad näisid hetkeks värvi muutvat.

«Ei midagi ... Ma ütlesin, et ma pean siiski ruttama,» ütles Tiit Pärtels.

Kuid kohtu-uurija ei tahtnud sellest ikka midagi kuulda.

«Mis, pagan — ah jälle ajad seda kasvatatud inimese joru!» hüüdis ta ja püüdis orkestrist üle kõnelda. «Lollus, ütlen ma, lol-lus! Preili, palun veel igaühele meist klaas kohvi. Ja hästi kuuma, olge head. Prassime kah kord, kurat võtaks! Ärge pange pahaks, et ma vannun ja kõige viisakamaid sõnu ei tarvita, aga niisuguseks on mu suu juba kasvanud — vägede jehoova on selle kord juba niisuguseks loonud! Hei, kuule, ... ära ... ära kipu kuhugi!»

Kuid Tiit Pärtels oli juba tõusnud ja kummardas jumalagajätuks, kellelegi kätt pakkumata.

Ning viimane, mis talle sellest kohtumisest meelde jäi, oli punapäise naise haletsevalt kaastundlik pilk, mis riivas teda jälle kõrvalt.

KALA RABELEB KUIVAL

Ja Tiit Pärtels tõttas jälle läbi talveõhtuste tänavate käed taskus, krae üleval. Sadas endiselt laia lund; kõik ümberringi oli helevalge ja vaikne; ühtlaste lauskpilvedega kaetud taevas litsus madalana lamedatele katuseviiludele. Tuul oli paisunud veelgi valjemaks ja hiljutine raudne karmus oli õhust kadunud. Kuid tuulelegi vaatamata näis kogu maailm liikumatuna paigal püsivat, tardunult omaette norutavat, — oli väga vaikne, väga vaikne, väga vaikne! Ja sellest suure hooga langevast tihedast lumest ning määratust vaikusest tõusis Tiit Pärtelsile pähe nagu ebamäärast, seletamatut rahutust, mis kihutas teda astuma jälle aina sammu kiirustades, kuni ta hakkas sellest sihitust tõttamisest hingeldama ja tundis end viimaks väga väsinuna.

Ning jälle Tiit Pärtels läks, läks, läks, läks, — varsti pidi ta koju jõudma, need olid juba tuttavad hoovivära-vad, tuttavad aknasimsid, tuttavad sildid uste kohal: jahu, sprotte, heeringaid, mannat, riisi, sepikut. Kuid möbleeritud toa üksindus kohutas teda ja ta pöördus tagasi. Ta sammus jälle mööda tuldud teed, südalinn

asus tast pahemal, jõgi paremal. Tühi turuplats pani ta võpatama oma näilise suurusega. Ja järsku rabas teda häbistav, punastama panev, õudustunnet tekitav teadmine, et teda on haletsetud, et ta vastu on tuntud sentimentaalset kaastunnet nagu... nagu armetu põrmus lamava olendi vastu... manduva inimese vastu, allakäinud mehikese vastu...!

Tiit Pärtels peatus, vahtis tummas ahastuses enda ette, tajus jubestava selgusega oma naeruväärset viletsust, — tema, kelle iseteadvusel polnud vaevalt paar aastakest tagasi ühtki tõkestavat piiri, peab varjama end hulkurkoerana kõrvalistesse tänavatesse, et mitte viisakatele inimestele jalgu jääda, nende pilkeid kuulda. Ta näis äkki üles virguvat nagu pikast pilku tumestavast unevaevast ja küsis endalt kohkudes: kas see on lõpp? kas siit pole enam väljapääsu — ei edasi ega tagasi? Ta hoidus asjatutest illusioonidest; ta taipas tõde kogu selle alastiolekus: ta on jõudnud niisiis inimese tasemele, kes tunneb hirmu valgustatud ruumide ees, kellel ei jätku enam ettevõtlikkust uue korterigi otsimiseks! Metsistunud, araks muutunud loom, ülearune kõikjal, pälviv vaid... k a a s t u n n e t! ütles ta endale kuuldavalt. Ja kui ta silmad väsinult kinni pigistas, ilmus ta ette jälle pilt punapäisest naisest, kes vaatas teda hiljuti üle kohvikulaua, haledus silmis, nagu kellelgi, kes näeb enda läheduses äkki surmavalt haavatud looma.

Tiit Pärtels oigas vaikselt läbi hammaste, tõmbas pea häbi pärast veelgi sügavamale krae varju. Ei, nii ei lähe, nii ei lähe, nii ei lähe! kordas ta läbi hammaste. Kuid ta teadis samal ajal selgesti, et ta ei suuda end enam iialgi upitada tagasi endisele uhke ning iseteadva olendi tasemele, kuigi on selge, et see nii nagu praegu enam ei lähe, kuigi on kindel, et teda ootab nõnda paratamatu hukatus. Kõik, kõik oleks nagu ta ümber järsku kangesti vaaruma hakanud, ta ei osanud enam kustki kinni haarata, püsima jääda. Või vaarus ainult ta ise, või oli ainult ta ise kaotanud lõplikult tasakaalu...?

Ta oigas ikka ja ikka läbi ristis hammaste, hakkas uuesti edasi minema, jõudis Kivisillani, sammus mööda Suurturgu üles. Ta nägi «Postimehe» talituse akna taga tihedat rahvamurdu, peatus masinlikult. Ta kuulis endast

pahemal ja paremal ärevat jutlemist, kärarohkeid mõtteavaldusi valitseva kõrgepinge kohta, vihast vaidlemist, väiteid poolt ja vastu, sajatusi, ähvardusi kellegi aadressil. Kustki ilmusid äkki organisceritud jõugud, kes kisendasid kõigepealt mürinal «hurraa», hüüdsid siis mingisuguseid loosungeid, upitasid kõige lõpuks hoogsalt kätt, marssisid uuesti edasi, arvatavasti meelt avaldama mõne teise ajalehetalituse «viimaste teadete» ette.

Ka Tiit Pärtels ulatus viimaks üle eesseisjate peade sinisele pliiatsikirjale pilku heitma; ometi ei jäänud talle sellest midagi meelde; ta hakkas jälle edasi minema ja mõtles väsinult, et arvatavasti oli see midagi presidendikandidaatidest, kellele koguti allkirju. Noh, see on vaid... *vanitas vanitatum* — tühjuste tühjus — see ei lähe talle korda, mõtles ta ja sammus jälle edasi. Noored poisid, järgnedes salgana kahele edevalt rõivastatud tüdrukule, tõukasid teda hoolimatult, kuni ta pidi rentslisse astuma ja neile teed andma. Keegi komistas talle selga ja vabandas viisakalt. Ja organiseeritud jõuk, kaugenedes Barclay platsi poole, hakkas äkki täiest kõrist laulma:

«Eesti vap-rad va-ne-ma-a-d
vai-mu-val-last va-aa-tava-ad...»

Äkki kerkis Tiit Pärtelsi hinges valitsevast tasakaalutust ebamäärasusest pinnale mälestus sellest, kuidas ta oli astunud äsja läbi täiskiilutud kohvikusaali, kartlikult ringi piiludes, hirmunult vastu toole kolistades. Just samal hetkel, kui see hoopis ebaoluline seik talle meenus, näis talle, nagu võiks ta meeleolu uuesti rahulikuks muutuda, kui ta saaks vaid tõendada vastupidist, — kui ta saaks tõendada, et ta kedagi ei karda, et tal pole hirmu... mitte kellegi ees! Jah, ta peaks sesse moodsasse urkasse tagasi minema, julgena ning sirgena istujatest mööda kõndima, irvitades kõigile otsa vaatama: «Noh, siin ma olen, keda kuradit ma peaksin siis pelgama!»

Ta sai järsku tulivihaseks ja hakkas kiiresti käies kohviku poole minema, et oma veidrat otsust tõesti täide viia. Kuid jõudnud varsti pärale, kaotas ta jälle kohe jul-

guse ja kõndis pikkamisi edasi, — ülikooli peahoone ette, — püüdes kogu aeg muljet jätta, nagu poleks tal üldse kunagi mõnd muud kavatsust olnudki.

Nii — teda oli siis h a l e t s e t u d ... mõtles ta samas juba kümnendat korda. Äsjane kavatsus julgust demonstreerida näis nüüd poisikeseliku rumalusena. Ja ta mõtles kohe edasi, et nõnda nagu ikka viimasel ajal, nõnda läks paratamatult märgist mööda seegi ta omateada väga targalt ja arukalt sepitsetud samm. Kujutlused tekkisid, kustusid, muutsid ilmet, omasid aeg-ajalt nagu okkaid või teravaid nurki ja servakesi. Ikka püsis tal meeles punapäise naise pilk, mille see oli talle heitnud. Ta otsis kärsitult hästi haavavaid sõnu, mida proua Asmusele järgmise kohtumise puhul öelda, ehkki ta teadis samal ajal, et ta ei lausuks ainustki neist sõnadest ka siis mitte, kui ta enda purju jooks. Ja seda teades vallutaski teda äkki valuline igatsus kõrtsisumina järele, uimastava muusika järele, täidetud klaaside järele, millest ta võiks aeg-ajalt rüübata, et ammutada endale nii hädavajalikku unustust...

Ta hakkas jälle kohe kärmel sammul edasi minema, kõndides kogu aeg jäätunud hobuseteel, et teised jalutajad ei pääseks segama ta kärsitut tõttamist. Lumesadu jäi harvemaks, taevas tõmbus kõrgemale; kuid tuul võttis hoogu aina juurde, puhus nüüd otse põhjast, lõikas läbi rõivaste, oli torkav nagu nuga. Kuskil möirgas raadio moesolevat lööklaulu: «Kesk õitsvaid lilli ma leidsin sinu!» Kuskil teisal tõmmati lõõtspilli: «Eestimaa, su mehemeel!» «Presidendiks saab kindlasti kindral Larka, mitte iialgi n e e d t e i s e d — ei vana Päts, ei Laidoner ega Koodi-Jaangi!» ütles keegi veendunult ta selja taga. Ja veel kuskil pasundas valjuhääldaja kargesse talveõhku saksa fašistide sentimentaalset Horst-Wesseli laulu, miljonite pateetiliste rünnakrühmlaste lemmiklaulu, mida kõõrutasid juba tänavapoisidki. Siis sõitis mööda kaks saanitäit mustades barettides päevakangelasi, vaimustunud kaasategijaks kõhukas kirjastusedirektor, hõõguv sigar paksude, himukalt väljakoordu-vate huulte vahel.

Kui Tiit Pärtels Aia tänava nurga juurde jõudis, lõi kell raekoja tornis kümme. Ta hakkas kohe vastu mäe-

nõlvakut üles minema, «Vanemuise» poole, mille kaht eristiili korpus tõusis inetuna ja tumedana esile öötaeva hallil foonil, valgustatud tänavalaternate kaugusse kustuvast kumast. Ta kujutles roidunult, kuidas ta istub varsti valge linaga kaetud laua taha, toetab selja toolileenile, ütleb kelnerile oma tellimise, ootab, kuulab muusikat. Kui ta palitu ja mütsi rõivasteruumi barjäärile viskas ja kiire pilgu peeglisse heitis, nägi ta jälle neid uljaid baretimehi, kes olid temast ennist mööda sõitnud. Ja vahetanud tollesse kärarikkasse seltskonda kuuluva kirjastusedirektoriga paarisõnalise tervituse, kohendas ta kaelasideme õieti, mõeldes endamisi, et tõepoolest ei näegi ta täna eriti halb välja... vaatamata' isegi ajamata habemele.

Ta astus restorani ja läks tikksirgena läbi ruumika saali, pea kuklas, teine käsi püksitaskus. Vajadusest hästi julgena näida vaatas ta nagu otsides ringi, püüdis publikusse muljet jätta, nagu otsiks ta sobivat lauda. Viimaks istus ta orkestripoodiumi nurga juurde, eemale lõbusatest päevakangelastest, kes jorutasid juba oma mehemeelest ja vapratest vanematest.

Kelner, kes teda möödunud aastatest veel hästi mäletas, jooksis kohe juurde: «Mida härrad soovivad?» Ta uuris näilise tähelepanuga söögikaarti, vedas küünega realt reale. Ehkki ta oli väga erutatud ja mõistis vaevalt poolt sellest, mis ta silmad veerisid, teeskles ta kõigest jõust, et paista rahulikuna ning tähtsana. Ja ta ütles viimaks, tõmmates silmad blaseerunult vidukile:

«Seapraad, palun. Peale selle keskmises suuruses viin ja paar pudelit seltersit.»

Kuna ta pidi ootama, vaatas ta küünarnukke lauale toetades ajaviiteks ringi. Rahvast oli rohkesti, leidus vaid üksikuid vabu kohti. Ka siin näisid kõik valjusti lärmitsedes kaasa elavat poliitilisele kõrgepingele: «Kes?», «Kui palju?», «Kellele, kel-le-le-h?» Ainult mõni üksik paarike nühkis tantsida, enamus aga vaidles, vaidles, vaidles, olgu küll, et peaaegu kõik siia kogunenud inimesed paistsid mõtlevat ühe ja sama kindla mustri järgi. Ründava fašismi kohapealsed juhid, kes rääkisid päevast päeva rahvahulkade järjekindlast vaesumisest, lubasid siin tänagi oma ihule ühte-teist maitsvamat, —

likööri, prantsuse konjakit, ungari veine, inglise ja šoti viskit, lõhelõike, suitsuangerjat, mõnes lauas koguni punase Venemaa musta kalamarja...! Ja ikka ning jälle võis kuulda õhus hõljuva Teise Vabariigi hümni: «Eestimaa, su mehemeel...»

Siin polnud kaugeltki ebamugav, ei, seda mitte — lämmatav vaikus Tiit Pärtelsi ümber oleks nagu pikkamisi rebenema hakanud. Kuid ometi ei lahkunud ta meelest teadmine, et see, keda ta oli vaevalt aasta tagasi ihaldanud ning luuranud, vaatas teda täna haletseval ilmel, häbistava kaastundega. Kui kelner viimaks ometi viinakarahvini ja prae lauale tõi, hakkas ta kärmesti sööma ja jooma, katsudes meeleheitlikult oma mõtteid laokile viia. See aga ei õnnestunud; ja ta kallas endale klaasitäie klaasitäie järel, tundes juba varsti kerget uima, mis muutis tänagi kõik ta ümber ja läheduses unenäoliseks, hirmsasti viirastuslikuks.

Ja siis hakkas tal kuidagi soe-soe, kuidagi pisarateni mugav, nii soe ning mugav, nagu ta polnud seda tundnud juba ammu enam. Orkestri mürtsumine ja rõõmsate laudkondade lärm hõljutasid teda nagu sõbralikult tõusvatel ning mõõnavatel laineharjadel. Keegi hõikas teda nimepidi; ta kohkus sellest, ei pööranud aga peadki: ole kena ja pea oma suumulk kinni... kes sa seal ka ei oleks! mõtles ta kerge lõbususega. Ning kohe jälle selle kõrval teine mõte — endiselt raske, endiselt kägistav: Nii-nii-nii, teda, Tiit Pärtelsit, haletsetakse juba nagu haiget koeraraibet...! Lärmitseti, lärmitseti, lärmitseti, lauldi, lauldi, lauldi: «Hõi, poisid, laske käia ja rõõmustage — tänane päev on meie liikumise suurpäev!» Siis tuli keegi raskesti tammudes ta laua juurde ja tasakaalutu tiirlemine tema ümber näis hetkeks lakkavat; see oli advokaat Saks, purupurjus vanamees, kes pidutses nähtavasti juba pikemat aega.

«Oober, kummalegi suur konjak, mina maksan,» ütles advokaat Saks. «Nii!... Noh, pane tähele, vennas: me võidame suurejooneliselt. Sama suurejooneliselt nagu sügisel, põhiseaduse hääletamise ajal! Meie kindralil on koos juba kümneid tuhandeid allkirju, sellal kui teistel... pole veeranditki sellest. Mis sina arvad, ah?»

«Mitte midagi,» vastas Tiit Pärtels vaikselt.

«Ahah, konjak ongi kohal. Oober, kas martell? Oo'sotärn? Aa? Tub-li. Proosit, vennas... m i n a maksan... Muuseas... kuradi pihta, me p e a m e võitma,» ütles advokaat Saks ja kõõksatas kuuldavalt.

Tiit Pärtels ütles jälle väga vaikselt:

«Ah p e a t e? N-nojah...»

Äkki valdas teda kummaline kujutlus, nagu oleks tas siiani miski järk-järgult pingumale tõmbunud ja nagu peaks nüüd kohe järgnema kas otsustav lõtvumine või... saatuslik krahh! Mürtsuv tantsulugu hakkas teda taas hõljutama, tiirutama, näis teda ühes vinguvate, undavate ja röögatavate helidega üles-alla paiskavat. Kas see polnud punajuukseline Eerika, kes vaatas oma emalikult leebe pilguga isegi läbi ta suletud laugude? «Vaesekene, oh sa viletsakene, kuidas ma sind... h a l e t s e n!»

Ta avas hirmunult silmad, vaatas ringi. Kujutlus unenäolisusest ning viirastuslikkusest püsis endiselt ja näitas talle kõike nagu läbi mõlgilise klaasi: ärevad ja ennasttäis näod rikkalikult kaetud laudade kohal; üle tantsupõranda jalutav noor rahajõmm, lotendavate põskedega ja hirmsasti paksuks tursunud, — üks neistsinatseist, kes kinkisid «Vabadussõjalaste Liidule» suuremaid rahasummasid ja lasksid sellest kirjutada kõigis ajalehtedes; sigariga äridirektor näitamas end siit ning sealt: «Poisid, hei, kas te ei näe, et ma olen teiega ühe mesti mees, — silmitsege mind eest ning tagant ja pidage mind armulikult meeles!» Ja ikka värises õhk pea kohal raiuvas tantsurütmis, ja ikka tunglesid üksikud paarikesed siginal-saginal edasi-tagasi, kord naine ees ja mees järel, siis mees ees ja naine järel... ja ikka välkusid ümberringi sõjakad silmad: no-ohh, pole viga, täna oleme me veel ründajad, veel veidi aega, ja me oleme juba va-lit-sejad!

Advokaat Saks ütles:

«Kas võtame veel ühe? M i n a maksan! Küll... vana Arumaa... mind... veel... austama õpib, hahahaa! Usu, vennas, mis ma sulle praegu räägin! Ta... õpib... mind... austama... selles pole kahtlustki! Ta on siga. Si-ga! Jah, ta on suur siga. Lurjus, vaat kes ta on! Mis sina sellest arvad, ah?»

«Mitte midagi,» vastas Tiit Pärtels ja jõi ikka nobedasti.

«Ahah, konjak on jälle kohal! Tänan, oober. Noh, proosit... mina maksan!.. Kui paras silmapilk kätte jõuab, siis ta alles näeb...» rääkis purjus advokaat edasi. «Jah, ta peab mind tunda saama. Vabandage väga, härrad, ma pole ometi... piimapütilt riiisutud. Proosit... nüüd põhjani! M-m i n a maksan! Elagu Teine Vabariik! Eestimaa, su m-me-he-me-e-eel... pr-r-roosit, vennas!»

«Proosit,» ütles Tiit Pärtels.

Korraga tekkis saalis elevus — vaadati kuhugi ruumi keskpunkti, õiendati kaelu, mõnes lauas tõusti püsti ja upitati end koguni kikivarvastele. Ja Tiit Pärtelski nägi: sigariga äridirektor asus kõnepidamisele. Tema esinemine ja ilme rääkisid ikka üht ja sama: olge lahked, vaadake mind ja ärge mind unustage. Noor rahajõmm tegi katset oma rasvavoltidest ümbritsetud jämedat pead kuklasse upitada ja naeris sõbrale heakskiitvalt; kõrtsmik hõõrus sõrmeotsi vastamisi ja kunded laulsid:

«...Murravad ka tor-r-mituuled
Taara viimsed tammepuud...
siiski hüüavad mu hu-uu-led:
Eestimaa, sull' an-n-nan suud...
Eestimaa, sull' an-nan suud!»

Kõrvallauas sosistati ja keegi küsis oma kaaslaselt: «Kes? Kunas? Kas ta käis seda rahvareeturit otse kodus kolkimas?» «Kodus, kodus!» vastas küsitav. Tiit Pärtels jõi. Ja advokaat Saks hüüdis jälle, nüüd rusikatega lauale trummeldades:

«Oober, ko-he veel kolmas oo'sotärn...! Mi-na maksan! Ma ei suuda üldse aru saada, kelleks ta ennast õige peab, s-see kur-radi konn! Kisakõri! Inimene prügikastist! Kir-ja-nik! Pahatihti pole sellel seal sokkegi sõrgade otsa tõmmata. Maksva d-demo-kr-raat-li-ku korra viletsuse elav sümbol, hahahaa! Kui sa temaga vahel kokku puutud, siis ütle talle päris avalikult ja otsekoheselt, et ärgu ta mind unustagu! Sest m i n a pean t e d a meeles. Mis sina sellest arvad, ah?»

«Mitte... midagi,» vastas Tiit Pärtels ja jõi edasi.

Ning unenäolisus ja viirastuslikkus ta ümber aina suurenes, suurenes, suurenes. (Kas see unenäolisus ning viirastuslikkus pesitses ainult temas endas, kas sellest polnud tulvil kogu ajajärk, kogu tänapäev, ta ümbrus, isegi õhk ta kohal...?) Ta asus praegu nagu väljaspool ruumi ja aega; see, mis siin sündis, ei läinud talle korda, — mis siis, laske käia! Nõndaks — või siis teda, Tiit Pärtelsit, hakatakse juba h a l e t s e m a, mõtles ta jälle nagu valusat hüpet tehes. Või pidi ta mõtlema seda kogu tänase õhtu, terve aasta, kogu oma ülejäänud elupäevad? Ta katsus abitult naeratada, kuid ta näomusklid olid väga väsinud ja tõmbusid kokku õige napilt, nahk ta põskedel, laubal ning kõrvade juures tundus kuivana ja liikumatuna ning oli nagu sinna kleebitud. Joobumus peas süvenes; ta hakkas purju jääma. Advokaat Saks ütles:

«Ahah, kolmas oo'sotärn on ka kohal? Tore! Tänan, oober, ja pange see minu arvele, m i n a maksan. Proosit, sõber! Jah, tal pole vahel terveid sokkegi jalga panna... ma ju tean. Ma võiksin talle ju vana sõbra poolest mõned paarid kinkida, h-ha-ha-haa, aga... võtku näpust — ma ei tee seda. Milleks? Ta pole ju kellegi mees, kurat ja kakskümmend kaheksa! Ta on lihtsalt üks suur täi uue ühiskonna krae vahel. Ja... täid tulevad laiakslitsumisele! Hahahaa! Ikka laiakslitsumisele! Küüs peale ja... plõksti! Tehtud! Val-mis! Läbi! Vaat s i i s ta alles õpib mind tundma, see vana orikas! Eks ole, vennas, ah?»

«Võib-olla,» ütles Tiit Pärtels.

«Kur-radi pihta, see prantslaste oo'sotärn on tõesti üks pehme ja maitsev joomaaeg, h-ha-ha-h-haa... kas tõmbame veel ühe täie? Ära muretse, küll m i n a maksan! Oo-ber, veel üks oo'sotärn ja pange kohe minu arvele — m i n a maksan! Kui ma saadaksin talle näiteks juba täna väljakutse... ütleme... püstolitele...? Mis sa arvad, kas ta võtaks selle väljakutse vastu? Aga... m-muidugi mitte! Sest ta on ju argpüks! Ta on täi! Suur täi uue ühiskonna krae vahel! Ja... täid tulevad laiakslitsumisele. Mis laskja tema kah oleks, ta kardab ju pauku. Hahahaa, kas pole vaimukalt öeldud — vana Arumaa kardab pauku! Kõmm — ja pikali! Hahahaa!

Näed, sõber, ma olen täna juba n-neljandas lokaalis, aga pähe ei hakka mulle teps tingugi. Proosit! Teise Vabariigi terviseks! M-mina maksan!»

«Proosit,» ütles Tiit Pärtels.

Nüüd ei mõelnud ta enam midagi, nüüd ta juba ainult tundis. Ja ta tundis ainult seda, et ta pole tõesti enam midagi väärt. Või on ta siiski midagi väärt, tema, keda vaadeldakse juba ... h a l e t s e d e s? Tema, kellele öeldi kord näkku, et ta on koletis, et ta on lurjus! Tema, te-ma, keda peab kombel!seks konjakiga joota isegi see tõusikkitsipung seal üle laua! Ta valas klaasi täis nüüd valget viina ja jõi. Ta oli väga väsinud, tülpinud, tal oli igav. Ta aga teadis, et kuskil mujal pole tal parem aega viita kui selles siinses segases kõrtsikäras.

Kuid kõigele vaatamata näis talle, et ta peaks siiski varsti minema hakkama, hoopis mujale, hoopis teise kohta, hoopis ära, ära, ä-ra ... ä-r-a! Ja korraga haaras teda jälle hirmus kärsitus, rahutus, kange tung kärmesti-kärmesti sammuma hakata, kuni ta ei suutnud enam kuidagi paigal püsida, tõusis, maksis arve ja väljus, raskesti astudes, selg ja kukal ebamugavalt kanged, nagu kunagi sellel, kes kardab, et talle järele vaadatakse.

Kuid ta teadis üsna kindlasti, et ta ei lähe veel koju, ei, muidugi mitte, leidub ju muidki kohti, kus veeta oma tühja ööüksindust.

Ja ikka sumises ta ümber külm, läbitungiva tuulega märtsiöine linn:

> «Ees-ti vap-rad va-ane-mad
> vaimuval-l-last va-a-tavad ...
> peas neil pär-jad, pär-likro-oo-nid,
> võidulaulud nen-de suus ...
> Ko-ojas ku-ning-li-kud tr-roo-o-nid,
> kuldsed kand-led pal-mi-pu-uu-us ...
> kuld-sed kand-led pal-mipuus ...»

Lumesadu hakkas harvenema. Siin-seal võis juba näha sinakasmusta puhast taevasügavust; pilvede varjust vilkuvad tähed paistsid selle foonil peaaegu rohelistena.

TIIT PÄRTELS MUUTUB LEGENDIKS

Järgmisel päeval jäi Tiit Pärtels jälle koju hilise lõunani, kuni aeg ametisse minekuks oli ammu juba möödunud. Kuid see ei valmistanud talle enam vähematki muret, sest sel ajal, kui ta magas ja painajalikke unenägusid nägi, oli ta alateadvus pisitasakesi edasi töötanud; ta teadis nüüd selgesti, mida ta peab tegema ja milleks ta on veel kõlblik.

Ta jäi rahulikult edasi lamama, vahtis lakke, silmitses seinu ja põrandat, hoidis pilku hajameelselt, midagi nägemata, toolileenile visatud rõivastel, hooletult laokile jäetud kingadel, higistel sokkidel, mis ripnesid üle pesulaua serva. Ta oli tulnud alles hommiku eel, ja kuigi ta ei mäletanud sellest ahastuslikult närvilisest ööst just eriti palju üksikasju, oli tal siiski tunne, nagu oleks ta kaasa elanud mingi suure uudise. Kuid samal ajal oli tal ka tunne, nagu ei puutuks see uudis üldse enam temasse endasse, nagu oleks see midagi säärast, mis ei lähe talle iialgi, ii-al-gi enam korda...

Väljas valitses jälle päikesepaisteline ning ilus märtsipäev. Aknaruutude jääroosid olid sulama hakanud

ja habemikkude asparaaguste vahelt langes sisse teravat valgust, mis nagu pudenes mööda põrandat laiali. Kogu maailmas näis tänagi võimutsevat sügav paigal tammuv vaikus, kuid seegi ei pääsenud Tiit Pärtelsit enam segama, sest... ka see ei puutunud enam temasse, jah, ka see ei läinud talle iialgi, ii-al-gi enam korda... Kui ta pead pööras ja akna poole vaatas, nägi ta üle tänava asuvate majade katuseid, lühikesi korstnajuppe, mis suitsesid paksult, pikki ning peeni raadioantenne, mille teravad tipud näitasid rahuliku ükskõiksusega üles märtsitaevasse.

Tiit Pärtels suitsetas pisut aega, tõusis siis, pesi end ja ajas kärmesti habet. Kui ta sellega valmis sai, asus ta kokku otsima oma vähest poissmehekraami. Ta ladus selle toolidele hunnikuisse; tuhnis hoolikalt kappides ja kummutisahtlites; tõi eeskojast kaks suurt kohvrit ja hakkas kiiresti pakkima. Ta oli täna jälle üle hulga aja väga täpne ja väga tähelepanelik, — ta pani vanad ülikonnad korralikult kokku, mähkis kingad ajalehepaberisse, ladus kõige alla musta pesu, mida talle oli kogunenud viimaste kuude jooksul rohkesti; ta ümises samal ajal vaikset, väga lõbusat ja kuidagi väga-väga elurõõmsat motiivikest: tratata, tratata! Ja kui ta siis pakkimisegagi valmis sai, tõmbas ta rõivad selga, kängitses jalad, võttis varnast palitu ja mütsi ja pöördus varsti ukse poole, et minna autot kutsuma.

Ta sõitis jaama, pagasikassa ette, asus kannatlikult ootajate-järjekorda. Ta ütles ametnikule aadressi: sinna ja sinna, ettenäitajale. Tema ümber sosistati, kõneldi rohkem käte kui suuga, tehti salapäraseid viipeid, pilgutati mõistaandvalt. Seda kõike märgates tuli talle hetkeks mõte pähe, nagu oleks möödunud öö jooksul juhtunud midagi senisest hoopis erinevat. Kuid ta ei viitsinud kuulama jääda, — ei, ei, milleks seda enam, ta pidi ju ruttama. Kui ta kohe siin kõrval asuvasse jaamapostkontorisse astus, et kirjutada seal kirja, kuulis ta ametnikku kellelegi midagi ütlevat — vaiksel häälel, hirmunult üle õla vahtides. Aga seegi tähelepanuvääriv seik ei suutnud äratada temas küllaldast uudishimu, ta asus vaba puldi ette ja viskas paberile paar lauset:

«Tere, vennas,

ma saadan Sulle mõningaid asjakesi, mida ma ise enam ei vaja. Kuidas teil kodus läheb ja mis te teete? Minu elu hakkab nüüd v ä g a h ä s t i minema. Palju õnne teile kõigile soovib

Tiit»

Kui hoolikalt kinnikleebitud ümbrik kolksatades vastu postkasti plekkpõhja langes, seisis ta ivakese aega nagu tähelepanelikult kuulatades paigal, pistis siis käed taskutesse ja väljus. Soo — see oli tehtud. Mis veel? Ja kuna tal ei tulnud meelde enam midagi, mis oleks teda ruttama sundinud, pöördus ta pikkamisi kolmanda klassi ooteruumi, et osta sealt ajalehti.

Ent samal hetkel, kui ta oli seda juba tegemas, pakkus keegi ta läheduses eritelegramme. Viimaks ometi muutus ta tähelepanelikumaks. Ta mäletas korraga väga uduselt, et öösi oli tõesti mingi muutus sündinud, — jah, jah, ta oli sellest kuulnud juba siis, kui see muutus aset leidis! Ta ulatas juurdeviibatud poisile raha ja hakkas lugema, ja kohe tuli talle kõik meelde ka täielikult ning lõplikult: Ahhaa, õige, nõnda see oli, — kaitseseisukord, areteerimised, fašistliku «rahvaliikumise» kiire ning otsustav likvideerimine! «Kodanikke palutakse rahulikuks jääda, kõik areneb oma loomulikku rada!» Ta jooksis silmadega üle rasvaste trükiridade, tabades vangistatute nimekirjas terve rea oma lähematest tuttavatest: major Oinas, advokaat Saks, staabikapten Vilgats, noori üliõpilasi, kellega ta oli viimaste päevade jooksul siinseal kokku puutunud, asunik-leitnandid Mumps, Koores ja Kadak, vana timukas-veltveebel Leivategija, pärispealikud Sirk ja Larka, tähtsamad eestvedajad nii siit, Tallinnast, Pärnust, Viljandist ja teistest linnadest! «Staapides põletati kompromiteerivaid materjale, kuskil ei tulnud ette rahurikkumisi ega vastuhakkamist,» jutustas paberilipakas. Nii siis oli luuletaja prognoos märki tabanud: «Heterogeenne mass, kus igaüks püüab haarata hammaste taha võimalikult suurt tükki ja kus iga mees püüab laeva vajumise korral lahkuda sellelt esimesena!»

Tiit Pärtels muigas vaid korraks, kortsutas uudistelehe

kokku ja pistis selle palitutaskusse, tundes juba samal silmapilgul jälle hinge asuvat tüdimust ning ükskõiksust, — muidugi, see kõik ei puutu ju enam temasse! Ta oli juba jaamahoonest lahkumas, kui talle sattus vastu kõhukas kirjastusedirektor, kes oli eile kõrtsis baretimeestele kõnesid pidanud, järjekordselt «Postimeest» põletanud ja end igast küljest näidata püüdnud. Tiit Pärtels noogutas tervitades ja tahtis kohe mööduda, suur mees aga laatsis kõhtu jalalt jalale tõstes ta juurde ja pistis oma käe ta kaenla alla. Ja Tiit Pärtels ütles, tajudes tigedat vajadust seda osavat spekulanti veidi õrritada:

«Nonoh, nonoh, kuidas sina siis ikka veel vabalt ringi liigud? Ära ole kergemeelne, hoia vähemalt mõnigi päev kõrvale! Ma nägin ooteruumis sõjaväepatrulli, see võib su kinni nabida.»

«Minu? Kinni nabida? Mis eest, kulla mees?» küsis kirjastusedirektor ja naeris kogu oma voldilise näoga. «Ära ikka hirmuta, h-hahaa! Muuseas — kas sa ei leia, sõber, et oli ka viimane aeg sellele lohele jalg kuklale panna? Einoh, täitsa kindel — see läks juba liiale. Igasugused untsantsakad liikusid mööda maad ringi ja aina ähvardasid. *À propos* — kui otsekohene olla — mina küll ei kahtle, et nad olid ühenduses... kom-mu-nisti-de-ga! Minulegi üteldi mitmel korral, et oota sa, vereimeja, küllap me su kaela kahekorra kääname. Ja ma olen ometi vaikne mehike, kes kellelegi ei taha tuska teha. Vend venna vastu, sõber sõbra vastu, — kuhu see kõlbab?»

«Jah, ma juhtusin kuulma, kui sa eile «Vanemuises» oma ajaloolise kõne pidasid,» ütles Tiit Pärtels ja vaatas lihavale mehele otse silmi.

Kuid energiline kirjastusedirektor ei lasknud end häirida, ei.

«Nii? Kas ma tegin jälle mõne lolluse? Jajah — hahahaa! Viimasel ajal juhtub minuga sagedasti, et mul ei seisa kuidagi meeles, millega ma purjuspäi hakkama saan.»

«Sa siis... ei mäleta enam midagi?» küsis Tiit Pärtels ja irvitas äkki pilkavalt.

«Kurat, jah, kujuta ette — mitte mõhkugi!» vastas kirjastusedirektor, viipas hooletult käega ja tätsas edasi — laias kaares nagu laisk nuumhani.

Ja silmapilkselt kaotas see vahejuhtum Tiit Pärtelsi jaoks igasuguse tähtsuse, nagu kustus, muutus väärtusetuks. Ta mõtles endamisi, et ta peaks autobussiga alla sõitma, ei teinud seda aga siiski ja suundus pikkamisi — nagu jalutades — Maarjamõisa tänavasse. Ta hakkas seda mööda kohe tagasi linna sammuma. Ere märtsipäike paistis talle kuklasse; katuselt jooksis alla vett, pilve vari libises tast üle; vastutulejad riivasid teda oma pakikestega ja ta andis neile ikka kuulekalt-alandlikult teed. Must barett oli äkki kadunud nagu maa alla, jah, seda polnud enam, see oli läinud, nüüd tuli kohaneda jälle sootuks vanamoeliste peakatetega. Üksikud kõnekatkendikesed lõid talle kõrvu ja ta pidi — vaatamata oma ükskõiksuselegi — otse imestust tundma selle rahuliku elutarkuse üle, mis näis kõikjal valitsevat: «Ometi viimaks, issand ole tänatud!» «Jaa-jaa-jaa, see on õige, nii see peab olemagi!» Ei, pagana pihta, kas see kängurunahkse kraega härrasmees, kes kiitis seal kuulutustulba juures suure suuga öösi aset leidnud sündmusi, ei rääkinud alles kümmekond tunnikest tagasi uljaid sõnu Teisest Vabariigist, mõtles Tiit Pärtels väsinult. «Me läheme oma õige asja eest kas või barrikaadidele!» — kes seda ütles? Kas mitte enamik tema tutvuskonnast? Ja kõik see süvendas Tiit Pärtelsi hinges tülpimust ning vastikust kogu maailma ning selle elu vastu omaltki poolt veel, kuni ta jõudis viimaks Toomemäele ja hakkas endasse hingama suurte sõõmudega külmade puude karastavat värskust, mis hakkas teda kohe nagu puhastama ning kinnitama.

Ta hulkus lumistel kõnniteedel edasi-tagasi, vaatles hajameelselt armunud noorukeid, kes käisid käsikäes, asjalikke möödaruttajaid, hallijuukselisi taate, kes istusid pinkidel ja näisid millegi üle sügavalt mõtteid mõlgutavat. Ta jalad hakkasid külmetama, kuid ta ei teinud sellest väljagi, — mis siis, las külmetavad — see ei tähenda ju enam midagi. Ta tundis suitsuisu, ometi ei sõandanud ta paberossi süüdata, sest õhk ta ümber oli väga puhas ning hea, ta ei tahtnud seda enam rüvetada.

Ta ei mõelnud jälle millestki, ta laskis end maailma täitvast määratust vaikusest vaid tasakesi edasi kanda. Ja ta tundis ikka vaid üht: oli hea astuda, hea hingata,

hea vaadata enda kohal rabelevaid lehituid puulatvu ja neist üle kummuvat sügavat helesinist kevadetaevast. Kui kell raekoja tornis kaks lõi, hakkas ta pikkamisi astudes mööda Lossi tänavat alla sammuma, rahulikult ja kuidagi aeglaselt-aeglaselt, nagu kunagi see, kes on viimaks ometi leidnud oma suure tõe.

Kuna tal polnud kuhugi rutata, pöördus ta oma teel sisse kohvikusse, mille ukse vahelt lõi talle vastu paksu tubakasuitsu ja ebamäärast suminat. Kui ta läbi madala ruumi juhtivale kitsale põrandariidele astus ja jalge all selle silitavat pehmust tundis, meenus talle eilne vestlus kohtu-uurija Asmusega ja ta punajuukselise naisega. Ent täna võis ta seda meelde tuletada täiesti rahulikult, pisimagi kibeduseta. Ta mõtles äkki naeratades, et õieti peaks ta proua Eerikale veel tänulikki olema, inimesele, kes aitas teda taibata ta tõelist seisukorda, sellele, kes toetas teda — kuigi vaid kaudselt — tema inimväärikuse tagasisaamisel.

Valinud endale üsna seina ääres vaba laua, tellis ta klaasi kuuma kohvi ja hakkas seda lonkshaaval, kirjeldamatut mõnu tundes, jooma. Kuid ta ei saanud kuigi kaua üksi olla — keegi tuli ta juurde: luuletaja Arumaa, tema vana sõber. Ja Tiit Pärtels, tühja klaasi lauale asetanud ning endast ettevaatlikult eemale nihutanud, küsis vaid selleks, et varjata oma tõelist meeleolu:

«Noh, kas sa oled nüüd rahul?»

«Rahul? Mis rahul?! Mis vägitegu see siis on — kurat lõi hambad peltsebuli kannikasse!» vastas luuletaja ja vaatas millegipärast kõrvale. Ja lisas nagu aru pidades: «Nojah, loomulikult on seegi lahendus parem kui mitte midagi... Igal juhul on hirmus mõelda, missuguse näo oleks meie elukene-olemine võtnud, kui need käpaupitajad oleksid oma kätesse piiramatu võimu saanud. Muuseas — võid täiesti kindel olla, — Konstantin Suur pigistab tekkinud situatsioonist välja kõik, mida võib kuidagi tuluga ära kasutada... teatud *status quo ante* säilitamiseks.»

«Meie vanad kamraadid istuvad siis nüüd trellide taga,» ütles Tiit Pärtels.

«Kes selles süüdi on... peale nende endi? Vähemalt n e m a d oleksid ammu juba taipama pidanud, kelle käes

nad on mõõgaks muutunud,» ütles luuletaja Arumaa veendunult.
Vaikus.
Ja Tiit Pärtels küsis natukese aja pärast, jälle vaid selleks, et üldse midagi lausuda:
«Mis sa arvad... kuidas nendega nüüd toimitakse?»
«Kuidas?! Selge — kuidas. Kindlasti mitte eriti resoluutselt,» ütles luuletaja Arumaa. «Tõmbavad hinge ja on jälle vabad!»
Taas — vaikus.
Tiit Pärtelsil polnud enam tahtmist edasi vestelda; ta tõusis, jättis jumalaga ja lahkus kärmesti.
Ta suundus nüüd kohe kodu poole. Kui ta mööda nagisevat puutreppi üles sammus, lõõtsutas ta kogu kehaga, teades ise lakkamatult, et see pole väsimusest. Ukse lukust lahti keeranud, seisatas ta veidi aega lävel — äkki tulvas ta ajudesse terav hirmutunne. Kuid ta võttis enda kohe jälle kätte: ei, kurat võtaks, see peab sündima, ta peab oma otsuse ellu viima, oma tõotuse täitma!
Tuba oli endiselt täis päikesevalgust, kuigi läbi akna sissetungivad kiired langesid nüüd mööda diagonaali, poolviltu. Ta võttis palitu seljast, vaatas ringi, muutus järsku väga nõrgaks. Ta läks magamistuppa ja istus voodile. Ränk väsimus painutas ta pikali, ta tõstis käed pea kohale padjale ja vahtis üksisilmi lakke. Südame korratu tuikamine pani kogu ta väljasirutatud keha tasakesi võppuma. Ta mõtles pikkamisi ja kartlikult, et mõlemad kraamikohvrid sõidavad juba suure kiiruga Valga poole, et südaöine kitsarööpmeline rong viib need hommikuks sihtjaama, et umbes lõuna paiku saab vend ta kirja ühes pagasikviitungiga. See oli just nagu tema paratamatu saatus, mis kihutas seal kuskil üle väljade ja läbi lumelagendikkude, — edasi, edasi, edasi! mõtles ta. Ja kui ta seda parajasti mõtles, jäi ta äkki sügavasti magama.
Ta hakkas kohe und nägema, segast ja painajalikku, nagu nüüd ikka. Ta oli jälle sügavas kaevikus, mis jätkus lõpmatusse. Ta jooksis, askeldas, kedagi polnud tema läheduses, — jah, ta oli ihuüksi, tal polnud siit pääsu. Ta tormas ahastades edasi, edasi, aina edasi, ta kisendas meeletult, kaitsekraavi kaldad kasvasid kord-korralt

kõrgemaks! Ta tegi asjatuid katseid neid mööda üles ronida ja hakkas viimaks nutma, tihkudes nagu laps. — Ja nõnda ta läks, ja läks, ja läks, aga kraavil ei tulnud lõppu, ta komistas, kukkus, ta tõusis jälle ja jooksis jälle. Unenägu muutus, ja nüüd oli ta nagu mahalaskmisele mõistetud ja pidi kuhugi rettu pugema. Kõikjal vedeles laipu, lagunevaid, inetuid, kõveraks kiskunud käte ning jalgadega. Ta hüppas neist üle, tormas, aina tormas, teda otsiti prožektoriga, ta peitis end selle pimestava valguse eest kõikjal vedeleva risu ja rämpsu alla. Kuid hele valgusejuga peatus otse ta kohal ja ta kargas jälle karjatades püsti, et jätkata jooksmist. Ja korraga polnud tal enam kuhugi minna — otse ta jalgade ees haigutas tohutu tühjus. Ja ta langes, langes, langes, kuni ta nägi end järsku istuvat oma kodus voodiveerel, ümberringi lunastav päikesepaiste, mida tungis nagu võimsalt voolates sisse läbi jääst vabaks sulanud tillukeste aknaruutude.

Kuid ta nägi kohe, et ta polnud enam üksi. Jah, keegi istus ta vastas — matemaatikaõpetaja, too hullumeelne. Ta kohkus kangesti ja tahtis küsida, mida see inimene siit otsib, ei suutnud aga sõnu korralikult välja rääkida ja pomises vaid arusaadamatult. Matemaatikaõpetaja Soontak noogutas, naeratas salapäraselt ja hoidis tänagi teist kätt selja taga. Ja alles peale suuri pingutusi suutis Tiit Pärtels viimaks häält teha, et küsida:

«Noh, mida te tahate?»

«Jumal paraku — mitte midagi!» hüüdis matemaatikaõpetaja Soontak. «Uskuge — mitte midagi. Ma tulin teid vaatama. Me saime ju omal ajal hästi läbi, kas pole? Kuidas te elate, armas naaber . . . hehehee?»

«Mina? See pole teie asi, jätke mind rahule!» vastas Tiit Pärtels vihaselt.

Äkki kummardus matemaatikaõpetaja Soontak ähvardavalt ettepoole, tõstis käe, mis oli seni selja taga peidus, ja kõlgutas Tiit Pärtelsi ees pikka kanepinööri, mille otsa oli seotud suur silmus. Ta noogutas jälle ja ütles:

«Ahaa, nüüd te mu käest enam ei pääse!»

Ja Tiit Pärtels karjatas hirmunult, kätega vehkides:

«Ei-i-i! Ärge tehke, ärge tehke! Ma ei ta-ha! Ma . . . i-se-e!»

Kuid samal hetkel virgus ta lõplikult ja nägi, et toas polnud ainustki hingelist; nõndaks, — ka see oli vaid uni! Vaikus ümbritses teda nagu määratu sügav tasakeši loksuv merelaht. Ta katsus rahulik olla, see aga ei õnnestunud, ta keha värises nagu palavikus. Alumisel korral elutsev õpetajatepaar tagus klaverit: plõnn-plõnn-plõnn, plõnn-plõnn-plõnn! Kustki hakkas tuppa imbuma nagu ärevat ootust.

Viimaks sai ta endast siiski võitu, suitsetas natuke aega suurte sõõmudega ja tõusis siis rahulikult. See läheb kiiresti, see läheb kiiresti, see läheb kiiresti! mõtles ta. Kui ta mööda lauasahtlit ringi kobas, hakkasid ta käed jälle värisema — peaaegu lõdisema — ja ta pidi revolvritoru suhu pistma, et mitte mööda lasta.

Ja see läkski kiiresti.

Tugev tõuge virutas talle pähe, ta kukkus esmalt vastu lauanurka ja vajus siis pikkamisi põrandale.

Tiit Pärtels polnud enam inimene, ta oli vaid kadunu, kelle pahad teod poetatakse viisakalt unustusehõlma ja kelle häidki tegusid mäletatakse üpris lühikest aega.

«*Sit tibi terra levis* — olgu maamuld sulle kerge, sa tühja ajastu tühi kangelane,» ütles luuletaja Arumaa, kellele sellest kurvast sündmusest juba samal õhtul sõna viidi.

MÄLESTATAKSE LAHKUNUT

Kord kevadsuvisel õhtupoolikul, teisel riigihoidja-aastal, vaikiva ajajärgu ühel vaiksemal tunnil, läks kohtu-uurija Asmus pikkamisi hulkudes läbi tänavate, jalutas siin ja seal, peatus vaateakende ees ja vedas jalutuskeppi kolinal mööda sillutisekive. Ta oli perekonna mõni päev tagasi maale saatnud ja nüüd polnud tal oma vaba ajaga midagi peale hakata. Majad ümberringi hõõgusid kuumusest (kuigi päike kaldus juba madalale), värskelt asfalteeritud kõnniteed lõhnasid raskelt ning vängelt, sügavad kraavid ja liivahunnikud jooksid ristirästi, sundides teda aeg-ajalt ringi minema. Tal oli seljas valge linane ülikond, kuid sellelegi vaatamata higistas ta vahetpidamata. Äkilised tuulehood keerutasid üles ihule kleepuvat musta tolmu, mis hõljus kõikjal suurte pilvedena.

Aleksandri tänava ringpoodide kohal sattus kohtu-uurija Asmus vastamisi luuletaja Arumaaga, kes oli samuti oma kuumast katusetoakesest välja põgenenud ja jalutas ringi ühegi kindlama sihita, käed taskus. Nad tervitasid teineteist juba eemalt, naeratasid, pilgutasid

lõbusalt: nah, taevas olgu tänatud sellegi tillukese vahelduse eest! Kohtu-uurija Asmus ütles, toetudes kepikõverikule ja kergitades pahema käega oma suurt, nüüd peaaegu rippuvat kõhumürakat:

«No tere, jumal-ime, Kaarel-Kristjan!»

«Tere, tere ka ise, vaga Joonatan!» vastas luuletaja Arumaa sama rõõmsalt.

«Eks sa näe ikka, leidub veel teisigi lolle, kes on heaks arvanud siia neetud praepannile särisema jääda! Miks sa linnas vedeled? Ma tahtsin sind eile vaatama tulla, aga mõtlesin, et sa istud praegu kindlasti kuskil merekaldal ja vihud värsse. Eksisin, pagan võtaks.»

«Eksisid, eksisid!» ütles luuletaja Arumaa. «Ja eksisid päris põhjalikult. See näitab ka muuseas su huvi vähesust meie tänapäeva kirjandusliku elu vastu. Sest kui sa seda tähelepanelikumalt jälgiksid, ei räägiks sa siin sääraseid asju. Vaata, sõber, mina olen praegu kohtukirjasaatja ega tee üldse enam tegemist selle niinimetatud loova tööga.»

«Noo!» hüüdis kohtu-uurija Asmus. «Riputasid, tähendab, oma kuldse kandle palmipuusse, nagu siin meie maal kord laulda põrutati? Millest siis niisugune ime tuleb, luba küsida?»

Luuletaja Arumaa naeris ja krimpsutas siis nägu. Ta ütles, pannes käe varjuks suu ette, nagu taotlesid selles tuhandeaastase rahuriigi olukorras teha temataolised irvhambad:

«Millest? Väga lihtne — minutaolised ei ole enam moes. Moodne rahvusterviku mentaliteet nõuab midagi hoopis teiselaadilist ja see teiselaadiline mulle kahjuks ei passi. Ilus — tehku seda teised. Ma kannan viimasel ajal küll prille, mitte aga päris roosasid.»

Kohtu-uurija kihistas kahjurõõmsalt. Nad seisid veel pisut aega paigal, vaatlesid teineteist sõbralikul ilmel ja hakkasid jälle sihitult edasi minema.

Neil polnud kuhugi rutata: olgu nii — jalutagem jõe äärde! Nad käisid kõrvuti, andsid vastutulijaile teed, ähkisid kuumusest, pühkisid higi suurte valgete taskurättidega. Nad läksid üle tühja turuplatsi, nägid varsti endi ees sillerdavat veepinda ja vaatasid vidusilmil õngitsejaid, kes vehkisid oma lattidega. Kivisillast möö-

dudes suundusid nad Vabaduspuiesteele, ja et nad olid pikast päevast tublisti väsinud, istusid nad puhkama kaldaäärsele pingikesele. Kohtu-uurija küsis, pakkudes sõbrale paberossi:

Nii et sa oled siis oma elukese hoopis ümber korraldanud? Suudad sa siis säärase muutusega leppida, pagan võtaks?»

«Miks mitte,» ütles luuletaja Arumaa. «Suudan küll. Kahest pahest on see kindlasti väiksem pahe, — tühja looduslüürikaga ma rahvale unelaulu laulda ei suuda, nõndanimetatud korporatiivsele süsteemile psalme sepitseda oleks patt püha vaimu vastu. Nõnda et — mu praegune loominguline sektor näib olevat minu iseloomule kõige sobivam. Ja kunagi võib seda materjali mulle tarvis minna! Seal mõistetakse kohut positiivse perepoja üle, kes ei taha suuremat hoolida oma isakohustustest; seal karistatakse hukkaläinud moonakapoissi mõne kindrali mõisasüdame-mailt, kes pole suutnud vahet teha hea ja kurja vahel; seal istub süüpingis moodne ema, kes on katsunud sama moodsa arsti kaasabil ignoreerida Konstantin Suure enda poolt antud täishällide-loosungit. Ja nõnda ikka edasi... lõpmatutes variantides. Noh, see kõik on ju igavusest kaugel, nagu sa näed. Peaasi — ma saan leivakese lauale ja lihakese selle kõrvale... ja viibin siiski k õ i g e l e v a a t a m a t a otse elava elu keskel! Ja mida, kurat, üks minutaoline ikka siit praegusest sunniviisil õndsaks tehtud maailmast igatseb või ootab? Aga sina ise, sul läheb vist hästi, nagu harilikult?»

«Noh, ma ei või kaevata,» vastas kohtu-uurija Asmus. «Elan samuti oma elukest... targu ja tagasihoidlikult, kolmveerand suud kinni. Muuseas — ma juhtusin parajasti Tallinnas viibima, kui meie sõbrakeste üle seda viimast istungit peeti. Mis sa sellest arvad?»

Luuletaja Arumaa kehitas õlgu.

«Mis ma sellest arvan?» kordas ta pikkamisi. «Vaata, vennas, ma olen sel teemal juba liiga palju rääkinud, ma olen juba tüdinenud. Kord ei hoolinud need inimesed midagi oma elunatukesest, nüüd aga äkki, kus neid koheldakse lausa siidikinnastes, kaotasid nad lõplikult närvid ja oskasid üksteist vastamisi ainult süüdistada!

Kas sulle ei paista, et nii mõnigi asi, mis peab kõigi eelduste kohaselt arenema traagilise heroika tähe all, võtab pahatihti hoopiski koomilise ilme? Ma istusin ju kogu protsessi kestel ajakirjanikupingil ja mõtlesin oma mõttekesi. Ja ma jään oma vanade väidete juurde kindlaks: mehed, kes on aastaid ringi kaevikutes istunud, ei tea pahatihti isegi, kuhu nad viimaks välja jõuavad. Et oma tõekspidamiste eest väljas seista, on vaja omada tervet närvikava. See kõigepealt! Ja teiseks, — mis on veelgi tähtsam: liikumine, mis rajaneb ainult suurte hulkade tüssamisel ja karjääri- ning saagi-ihal, seisab savist jalgadel ja variseb varem või hiljem kokku. Ma tooksin sulle näiteks ainult vana Saksa, selle pealtnäha koguni energilise ning hakkaja mehe, ja ma küsiksin sinult: kas see, kuidas ta esines, laseb end seletada normaalse loogikaga? Vaatamata oma kavalusele ja sitkusele langes ta kokku nagu ämmatoss, kaotas julguse, näitas näpuga: «Ei, härrad kohtunikud, see polnud mina, kes teistega ühes plaane tegi, mind veeti sisse!» «See rääkis mulle, et too olevat temale rääkinud, et need olevat neile kõnelnud!» Pealegi oli ta üks vähestest, kelle eraelu ei kaldunud ummikusse jooksmise poole, teda tõukas tagant igatsus kõrguste järele. Kohtumõistmine nende Aadu-sulaste üle oli muidugi... keskmine komöödia, aga kõigele vaatamata oli mul mõnest neist väga kahju... väga kahju!»

«Siiski, siiski, kas ei leidu külluses sääraseidki, kes istusid samuti kaevikutes ja mullakoobastes, kes... on aga hoopis teistsugused,» ütles kohtu-uurija Asmus mõtlikult.

«Leidub! Ja vägagi rohkesti leidub!» noogutas luuletaja Arumaa. «Kõik oleneb ju isikust. Aga see ei lükka põrmugi ümber minu arvamust. Ühed pidasid vastu, teised käisid oma mandumistee ära üpris kärmesti, kolmandad suutsid end kätte võtta peale kauaaegset võitlemist, neljandad paistsid pealtnäha tervetena, kandsid endis aga siiski hukutavaid laostumisbatsille ja kaldusid oma õigest eluteest kõrvale pikkamisi, samm-sammult. Aga fašism — ükskõik, missuguse nimega teda kuskil ka nimetatakse — püüab koguda ja koondada just selliseid pettunud ja hädasse sattunud ning solvunud r-rah-

vus-s-sangareid! Muide — ma olen jälginud tähelepanelikult ajalehesõnumeid õnnetustest ja kuritöödest, seda kõige reaalsemat, kõige napisõnalisemat jooksva elu pahede kroonikat. Seal on mees, kes on aastaid pidanud oma talukest, on teinud oma töökest, kaaskodanikud pole tas märganud mitte midagi erilist; korraga aga haarab ta nurgast puuhalu ja lööb sellega pähe kaheksaaastasele lapsele, kes on üsna juhuslikult juhtunud segama tema pealelõunauinakut. Ja kui ta on selle koleda teoga hakkama saanud, tuleb ühel ja teisel meelde, et ta on juba vareminigi sattunud vahetevahel rahutusse meeleollu, mida ei osatud siiani küll millegagi seletada. Ja üsna tolle kurva sõnumikese lõpus mainitakse nagu möödaminnes: «Kuuldavasti on roimarile jäänud see rahutus külge sõjaaegsest mürsupõrutusest.» Või jälle lugu kahest heast sõbrast, kes saavad kokku kuskil tantsupeokesel, tunnevad sellest kokkusaamisest tõsist rõõmu, meenutavad oma mälestusi, võtavad viina ja laulavad. Korraga aga tuleb nende sõprade vahel üsna tilluke arusaamatus, ja tüli on lahti. Ja millega asi laheneb? Revolvripaugutamisega. Nii. Ja enamikul kordadel on jällegi tegemist... vanade veteranidega. Muuseas — minu arvates ei ole midagi imestada, kui leidub inimesi, kes on hoopis teistsuguste, hoopis tagurlikumate mõtetega kui sina või mina ja kes oleksid valmis meid kõikjalt kõrvaldama, kuid imestada on ühte-teist juba selles, kui need teistsuguste, sõjakalt tagurlike mõtetega inimesed teolt tabatuina pea kaotavad ja endid narriks teevad. See aga kuulub juba ühelt poolt nõrkade, haigete närvide juurde, teiselt poolt aga... on see tingitud suure, kaasahaarava, meie arengut edasi viiva idee puudumisest. Ma ei räägi muidugi neist tuhandetest, kellel oli tõesti raske ja keda tõesti peteti, ei ka neist paljudest, kes ründava poolega ühendust otsivad teataval eesmärgil, kes toetavad üht või teist liikumist oma isiklikkude huvide sunnil. Esimesed pudenevad koost nagu liiv iga tühisemagi tuulepuhangu käes, nende viimaste kärarikkalt väljakuulutatud meelsus ei maksa krossigi ja nende endi hind ei ole iialgi kuigi kõrge.»

Kohtu-uurija Asmus naeris jälle mürinal. Ta ütles:

«Jah, pole midagi teha, sinutaolise mehe mõtteid võib

parandada ainult hauaküngas. Ei saa ju ometi oletada, et kõik need tohutud hulgad, kes omal ajal meie sõpradega kaasa marssisid, tegid seda sellepärast, et neil kõigil oli tõesti raske või et nad kõik olid väljas oma karjääri ja isikliku kasusaamise huvides! Mis pani siis liikuma neid, kes ei kuulunud ei sellesse ega teise lahtrisse?»

«Neid pani liikuma gravitatsioon! Gravitatsioon, gravitatsioon!» ütles luuletaja Arumaa ja lõi oma sõnadele serviti kämblaga takti. «Aktiivne mass tõmbab alati ligi teist, passiivset massi. Seal pole midagi parata, nii on see olnud ja nõnda jääb see igavesest ajast igavese ajani. Mis aga puutub minu äsjastesse väidetesse meie lähedaste sõprade lõhutud närvidest, siis tooksin sulle veel ühe näite, millele sa ei peaks leidma just kuigi tõhusaid vastuväiteid. Meie vana seltsimees Tiit Pärtels, — millega sa mõtled seletada tema elulugu?»

«Mjah,» venitas kohtu-uurija Asmus. «See oli igatahes sündmus, mille mõjust ma pole suutnud veel praegugi vabaneda. Ma lugesin tema lõpust alles päev hiljem, õhtusest ajalehest. On vist ime, et ma rabandust ei saanud. Sest... meie suhtes oli ta kõigele vaatamata... heategija.»

«Võib ju olla,» ütles luuletaja Arumaa ja kehitas jälle õlgu. «Minusse mõjus see loomulikult sama rängalt, kuigi ma polnud eriti üllatatud. Näib, et temaga pidi minema just nii, aga mitte teisiti. Sest ka tema polnud ju midagi muud, kui vaid vari tõelisest inimesest. Ta polnud ju veel seitsmeteistkümne aastanegi, kui ta juba meiega ühes püssi paugutas ja ründas ning tappis. Ja pärast tuli reaktsioon, millest ta kunagi enam ei toibunud. Ma tundsin teda aastaid ja ma nägin, kuidas see kõik tal areneb. Ta ei saanud rahu vist magadeski. Kui ta parajasti mõne naisega ei amelnud, istus ta kindlasti kõrtsis ja vihtus tantsida; kui ta ka seda ei teinud, hulkus ta lihtsalt tänavalt tänavale, käed taskus ja pabeross suus. Ta põletas enda liiga läbi, sestap ta ei saanud enam poolel teel peatuda. Ja see tasakaalutus oligi küngas, mille otsa ta lõpuks silmili langes. Noh, rahu ta põrmukesele, k o r d oli ta siiski tubli poiss. Võib olla, et ta tegi õieti.»

«Ei, vennas, ma ei taha sinuga sel korral leppida,» ütles kohtu-uurija Asmus ja tonkis hajameelselt kepiotsaga kaldakruusasse. «Poisikesena sõtta kihutatud inimese purustatud elu? Osalt, osalt, vennas. Tema näol on meil — nagu sa isegi oled seda korduvalt väitnud — siiski tegemist maailma nõndanimetatud koondtüübiga, oma ajajärgu esindajaga, selle ajajärgu kangelasega.»

Luuletaja Arumaa mõtles.

«Jah muidugi, nõndaps see on,» ütles ta viimaks. «Jah, nõndaps see on. Kuid esimene asi on ikkagi närvid. Kui need enam vastu ei pea, siis ei ole küll midagi parata. Viimased päevad enne surma olid talle nähtavasti liiga rasked. Muuseas — ma arvan, et saatusliku tõuke andsid talle jälle... armuasjad.»

«Nii?» venitas kohtu-uurija Asmus ja vaatas maha. «Kas ta ehk rääkis sulle midagi... selles suhtes?»

«Ei. Mulle näis ainult nõnda,» vastas luuletaja Arumaa.

Sõbrad vaikisid, vaatlesid silmi pilutades läikivat jõepinda, suitsetasid ikka sügavate sõõmudega. Linn selja taga vaikis — kesksuvine linn, mis korraldas end tasapisi talvise jooksva elu vastu. Liivakastides mängivad lapsed kilkasid rõõmsalt, jooksid edasi-tagasi, neid korrale kutsuvate emade kirjud kleidid vilkusid puude vahel. Paljajalgne poiss vinnas kaldale suure latika, mille soomus sillerdas õhtule kalduva päikese längu langevates kiirtes. Suur veoauto sõitis üle Kivisilla ja tuututas hoiatavalt.

«Ma arvan, et ta oleks pidanud... abielluma,» ütles kohtu-uurija Asmus tasakesi. «Jah, on vist päris kindel, et ta oleks enda tekkiva perekonna najal uuesti jalule upitanud.»

Luuletaja Arumaa kehitas jälle õlgu ja ütles halvustavalt naeratades:

«Ei, ma ei usu seda.»

Kohtu-uurija Asmus pühkis higi ja küsis:

«Miks?»

«Noh, see sinule ainsana ning õigena näiv arstim ei kõlba ometi igale inimesele,» ütles luuletaja Arumaa. «Oleks lisandunud ainult veel üks õnnetu naine, ja see on kõik. Ta oli liiga mürgitatud ja lõhestatud, et muu-

tuda veel korralikuks koduloomaks. Vaata, vennas, üks mu ametivendi kirjutas kord luuletuse, mille üks värss kõlab umbes nõnda: «Kiskja kitse, kirju kitse murrab kui hunt tunane... Rapetest neist, rapetest neist hundi tee on punane.» M e i e elu hunt — see on sõda, mille me läbi tegime, ja see ühiskonnajõud, kes sääraseid mõttetuid sõdu korraldab, me ise oleme rapped, mis hundi tee punaseks värvivad. Meie kõik käime selle suure ilmutusraamatu Metsalise rada mööda, üks õnnelikumalt, teine õnnetumalt. Ja tema oli säärane, kes käis seda Metsalise rada mööda... õnnetumalt. Veel kord: rahu tema põrmule, meil pole õigust t e d a vastutavaks teha selle eest, mis ta korda saatis, selles on süüdi see aeg, milles ta elas, ja need inimesed, kes andsid sellele ajale tema praeguse näo.»

«Jah... nojah...» ütles kohtu-uurija Asmus ja näis väga tõsisena.

Päike kaldus juba katuste varju, jalutajaid tuli veelgi juurde.

Puud selja taga kohisesid tasakesi.

Ja vaikselt sillakaarte alla kulgevale Emajõele heitus nagu tinane kate, mille harvad läigatused hakkasid und laugudele kiskuma.

Kui kaks sõpra viimaks oma kohalt tõusid ja minema hakkasid, lõi kell raekoja tornis veerandtundi. Nad jätkasid veel pisut aega seda sihitut siia-sinna hulkumist, et lahkuda teineteisest viimaks väga vaiksetena, mõlemail tegemist oma isiklikkude mõtetega.

Lõhutud tänavatelt tõusis õhku kergeid tolmupilvi ja õhtune linn muutus üha unisemaks, üha unisemaks.

Vaikiva ajajärgu vaikne õhtu nihkus pikkamisi lõpu poole.

1936.

JÄRELMÄRKUS

Romaan «Metsalise rada» ilmus trükist 1936. aastal. Teose valmimine langes ühte fašistliku vapside-liikumise tõusu ja kulminatsiooni ärevate päevadega. — Teatavasti käis sel ajal meie kodumaal kibe «võitlus trooni pärast» valitseva kodanluse kahe tiiva vahel. Nõndanimetatud liberaalne vanakodanlus oli sunnitud kaitseseisukorda asuma oma fašistlikesse löögirühmadesse koondunud «poegade» vastu, kes alustasid «Vabadussõjalaste Liidu» kõlava nime all ja saksa hitlerlaste eeskujul otsustavat rünnakut võimu haaramiseks vabariigis. Siht ja eesmärk oli mõlemal puskleval poolel tegelikult üks ning sama: diktatuuri kehtestamine ja veel viimsetegi demokraatia-jäänuste likvideerimine, kuigi need eksisteerisid juba niigi vaid teoreetiliselt — ainult paberil.

«Metsalise raja» taustaks ning keskseks teemaks ongi kõnesoleva ajajärgu üldise ilme kujutamine. Autor seadis endale ülesandeks analüüsida oma teoses neid tegureid, mis võimaldasid vapsismil areneda sääraseks tõsiselt ähvardavaks jõuks, nagu me neil kriitilistel päevadel nägime, näidata seda kasvupinda, millele toetudes läks fašistliku ladviku tühisel käputäiel korda (olgugi lühikeseks ajaks) koguda oma selja taha tihti risti vastupidiste huvidega ühiskonnakihistusi. Peamiselt sellega on ka seletatav asjaolu, et romaanis pole näidatud meie tööliskiassi teadlikuma osa ennastsalgavat võitlust meie kodumaiste rünnakrühmlaste paljastamisel ja ohjeldamisel.

«Valitud teoste» sarjas ilmub romaan «Metsalise rada» redigeeritud kujul. Tehtud parandused on suuremalt osalt täiendavattäpsustavat laadi. Samuti on kohendatud ka teose vormilist külge.

Autor.

Tallinnas, 7. märtsil 1957. a.

SISUKORD

Esimene jagu. *Tiit Pärtels ja teised*

Teine jagu. *Tasakaalutus*

Kolmas jagu. *Marssivad mehed*

Neljas jagu. *Meeleheide*

Viies jagu. *Hüpe olematusse*

Якобсон Аугуст Михкелевич
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
Том 8

Тропа зверя

Роман

На эстонском языке

Иллюстрации Э. Вахера

Оформление П. Лухтейна

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja T. Hulk

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja H. Veber

Korrektorid
A. Nurmoja ja M. Teemägi

Ladumisele antud 19. IX 1956. Trükkimisele antud 27. II 1957. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 26. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 21,32. Arvutuspoognaid 21,45. Trükiarv 21 000. MB-01637. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tänav 54/58.
Tellimise nr. 1628.

Hind rbl. 9.50

7—3